

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

MEDYADA RAMAZAN VE DİNİ BAYRAMLAR CUMHURİYET GAZETESİ ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ali ŞAHİN

**Danışman:
Prof.Dr. Abdurrahman KURT**

BURSA - 2011

TEZ ONAY SAYFASI
T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı'nda 700821025 numaralı Ali ŞAHİN'nin hazırladığı "Medyada Ramazan ve Dini Bayramlar Cumhuriyet Gazetesi örneği" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 16/06/ 2011 günü 11 – 13 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Prof. Dr. Abdurrahman KURT
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Üye
Doç. Dr. Vejdi BİLGİN
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Üye
Doç. Dr. Salih PAY
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

16/06/ 2011

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Ali ŞAHİN
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Sosyolojisi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : VIII + 160
Mezuniyet Tarihi : 16 / 06 / 2011
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Abdurrahman KURT

MEDYADA RAMAZAN VE DİNİ BAYRAMLAR CUMHURİYET GAZETESİ ÖRNEĞİ

ŞAHİN Ali, Medyada Ramazan ve Dini Bayramlar, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2011.

Söz konusu tez, Cumhuriyet Gazetesi'nin Ramazan ve Dini Bayramlara bakış açısını ele almaktadır.

Bu tez, 1929-1941 yılları arası Cumhuriyet Gazetesi'nin Ramazan ve Dini Bayramlara bakışıyla sınırlandırılmıştır.

Yapılan çalışmada deskriptif bakış açısı esas alınarak söylem analizi metodu kullanılmıştır.

Gazete dini olanla ilgilenmiş ve dini toplumsal gerçeklik olarak kabul etmiştir. Fakat aynı zamanda kendi din anlayışıyla olaylara bakmayı her zaman ilke edinmiştir. Ayrıca gazete, Türkçe ibadet konusunda olduğu gibi Ramazan ve dini bayramlarda resmi söylevin halka duyurulmasını görev bilinciyle yerine getirmeye çalışmıştır.

Gazete Ramazan'ı eğlence ve seyran ayı, dini bayramları da alış-veriş ve dinlenme zamanları olarak değerlendirmektedir. Bu yönüyle gazete, Ramazan ve dini bayramlar konusunda pozitivist ve işlevsel bir yaklaşım sergilemektedir.

Anahtar Sözcükler:

Medya

Ramazan

Dini Bayramlar

Cumhuriyet Gazetesi

ABSTRACT

Name and Surname : Ali ŞAHİN
University : Uludağ University
Institution : Social Sciences Institution
Field : Philosophy And Religious Sciences
Branch : Sociology of Religious
Degree Awarded : Master
Page Number : VIII + 160
Degree Date : 16 / 06 / 2011
Supervisor : Prof. Dr. Abdurrahman KURT

RAMADHAN AND RELIGIOUS FESTIVALS IN MEDIA THE CASE OF CUMHURİYET NEWSPAPER

ŞAHİN Ali, Ramadhan (Fasting Month) and Religious Holidays in Media, Master Dissertation, Bursa 2011.

The subject of dissertation is studied Ramadhan (Fasting Month) and Religious Holidays on Perspectives of Cumhuriyet Newspaper.

This Dissertation is restricted between 1929-1941 years by Perspectives of Cumhuriyet Newspaper in Ramadhan and Religious Holidays.

The study has used descriptive point of view based on the method of discourse analysis.

The newspaper has dealt with the religious, and what the religious community has accepted as reality. But at the same at all time Cumhuriyet Newspaper has been principled to look into event with own understanding of religion. In addition newspaper has operated not only in Turkish worship subjects, but also has proclaimed the official discourse on Ramadhan (Fasting Month) and religious holidays to public with its duty consciousness.

The Newspaper has commented the Ramadhan (Fasting Month) as entertainment and promenade month, and so religious holidays shopping and relax times. With this aspect newspaper has exhibited a positivist and functional approach on subjects of Ramadhan (Fasting Month) and religious holidays.

Keywords:

Media Ramadhan Religious Festivals Cumhuriyet Newspaper

ÖNSÖZ

Günümüz dünyasında baş döndürücü bir hızla ilerleyen teknoloji sayesinde iletişim altın çağını yaşıyor diyebiliriz. İletişimin toplum üzerindeki etkisi yadsınamaz. Bu cümleden olarak kurumsallaşmış medyanın etkisi değişik bilim dalları tarafından incelenmeye değer bulunmuştur. Din kurumunun hayatın her yönünde kendisini göstermesi ve Türkiye toplumunda Müslüman nüfusun çoğunlukta olması, toplumun temel dinamikleriyle içiçe olan medyanın da değişik kulvarlarda ister istemez ilgisini çekmiştir. Bu ilgi, toplumun bilinçlendirilmesinde ve bazen de biçimlendirilmesinde önemli roller oynamıştır.

Çalışmamız; giriş, iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde; araştırmanın konusu, amacı, evreni, örnekleme ve metodu hakkında bilgi verilmiş, konunun önemine dikkat çekilmiş, bu konuda yapılan araştırmalardan bahsedilmiş, çekilen güçlükler dile getirilmiş ve Cumhuriyet gazetesinin araştırmaya konu edinilmesinin sebebi açıklanmaya çalışılmıştır.

Birinci Bölüm’de, Ramazan ayı ve oruç hakkında kısaca bilgi verilmiş; Cumhuriyet Gazetesi’nin Ramazanı nasıl takdim ettiği, sosyal hayatın neresine yerleştirdiği, devrin sosyal gerçekliğiyle nasıl benzeştiği üzerinde durulmuş, modernleşme olgusunun toplum üzerindeki etkilerine gazetenin bakışı tanımlanmaya ve Türkçe Kur’an, Türkçe İbadet konularının dinamikleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

İkinci Bölüm’de; dini bayramların Cumhuriyet gazetesindeki takdimi ve içeriği analiz edilmeye çalışılmış ve dünyevileşen dindarlık ele alınmıştır. Araştırmanın sonuç bölümünde yapılan değerlendirmeye çalışma tamamlanmış ve ilgili bazı belgeler ekte sunulmuştur.

Tez çalışmam sırasında her zaman beni cesaretlendiren, yardımlarda bulunan,engin birikimleriyle ufuk açan danışman hocam Prof. Dr. Abdurrahman KURT Bey’e, fikirlerini benimle paylaşma nezaketini gösteren Prof. Dr. Necmi GÜRSAKAL’ a, desteklerinden dolayı Doç. Dr. Vejdi BİLGİN hocama ve Doç. Dr. Salih PAY hocama, süreçte bana yardımcı olan eşim ve kıymetli aile efradıma teşekkür ederim.

Ali ŞAHİN
MAYIS 2011 BURSA

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
RAMAZANLAR	10
I. RAMAZAN AYI	10
A. İbadet Ayı Olarak Ramazan'a Genel Bir Bakış	11
1. Ramazan	11
2. Oruç	12
B. Ramazan'ın İlk Gününün Sunumu	13
II. BİR RAMAZAN GÜNDEMİ: TÜRKÇE İBADET	23
A. Din-Milliyet İlişkisi Açısından Türkçe Kur'an	23
B. Gazete Açısından Türkçe İbadete Halkın Yaklaşımı	26
C. Kullanılan Dil Bakımından Türkçe Kur'an	33
D. Türkçe Kur'an'la Ortaya Çıkan Sorunları Önleme Çabaları	35
E. Türkçe Mukabele, Türkçe Hutbe ve Türkçe Ezan	39
III. SOSYAL HAYAT VE RAMAZAN	45
A. Kadir Gecesi	45
B. Zekât ve Fıtır Sadakası	48
C. Ramazanla İlişkili Sosyal İçerikli Haberler	55
1. Rusya'daki Dünyevileşme Çabalarının Eleştirilmesi	55
2. Vaazların İçeriği İle İlgili Tartışmalar	59
3. Ramazan Ayında Devam Eden Seküler Uygulamalar ve İrtica Haberleri	60

İKİNCİ BÖLÜM

DİNİ BAYRAMLAR	65
I. DİNİ BAYRAMLAR	65
A. Dini Bayramlara Genel Bir Bakış	65
B. Sunuş Açısından Bayramlar	69
II. BAYRAMLAŞMA KÜLTÜRÜ	76
A. Bayram Tatilleri	76
B. Eski Bayramlar	81
C. Bayramlaşmalar	85
D. Bayram Tebrikleri	88
E. Bayram Sonrası	94
III. BAYRAMLARIN SOSYO-EKONOMİK YANSIMALARI	98
A. Bayramların Ekonomiye Yansıması	98
B. Kurban Derileri	104
C. Yardımlaşma Kurumları	106
SONUÇ	110
EKLER	113
KAYNAKÇA	156
ÖZGEÇMİŞ	160

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.g.	Adı Geçen Gazete
a.g.md.	Adı Geçen Madde
a.g.t.	Adı Geçen Tez
Ank.	Ankara
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CG.	Cumhuriyet Gazetesi
Çev	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Ef.	Efendi
H.	Hanım
H.z.	Hazreti
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İst.	İstanbul
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
trs.	Basım Tarihi Yazılmamış
Ünv.	Üniversitesi
Vb.	Ve benzeri
Vd.	Ve devamı
vdğ.	Ve diğerleri
Yay.	Yayınları
Yay. haz.	Yayına hazırlayan

GİRİŞ

a) Araştırmanın Konusu

Hemen hemen tüm dinlerde kutsal zaman ve mekânların ayrıcalıklı bir yeri vardır. Kudüs'teki mabet, Mekke'de Kâbe ve Mısır'da Sina Dağları gibi mekânlar, ait oldukları dinler açısından dünyanın merkezi olarak işlev görmektedirler. Hristiyanlar açısından Paskalya yortusu, Çin'in Yeni yılbaşısı, Müslümanlar açısından Ramazan ayı ve bu ayda olduğuna inanılan Kadir Gecesi ve dini bayramlar yılın kutsal zamanlarındandır.¹

Araştırmamızın konusu Cumhuriyet gazetesinin Ramazan ayları ve dini bayramlara bakışının değerlendirilmesidir. Konumuzu teşkil eden Ramazan aylarında ve dini bayramlarda, dinî davranışların en yoğun halini görüyoruz. Basın-yayın kuruluşlarının değer yargılarından tamamıyla yoksun olmadığı bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda medya din ve siyaset ilişkisi açısından Cumhuriyet gazetesinin tutumlarını araştırmak, kutsal zamanlarda dini kaygılarla veya başka etmenlerle hareket edip etmediğini görmek ilginç olacaktır. Dini eylem kapsamlı bir fenomendir. Bunun araştırılması, dini olanın sosyal bağlantısını içine aldığı gibi, dini kurumların analizini ve din(ler)in sosyal hayatını da içine alır.²

b) Araştırmanın Amacı, Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın amacı, Cumhuriyet gazetesinin 1929-41 yılları arasında, Ramazanları ve dini bayramları ele alış biçiminin arka planında var olan dinamiklerin neler olduğunu, Ramazan ayında ilk olarak gündeme getirilen ve günümüzde de tartışılan, Türkçe Kur'an, Türkçe ezan, Türkçe ibadet, kurban derileri, fitre, zekât ve dini bayramların ele alınış biçimini, medya-din ilişkisi bağlamında ortaya koymaktır. Bu araştırmadaki temel varsayım; "Cumhuriyet"le yaşıt olan söz konusu gazetenin dini

¹ E. William Paden, **Kutsalın Yorumu**, çev., Abdurrahman Kurt, Sentez Yay., İst., Mayıs, 2008, s. 107.

² Günter Kehr, vd., **Din Sosyolojisi**, çev., M.Emin Köktaş, Abdullah Topçuoğlu, Vadi Yay.,1996, Ank., ss.8-9.

konulara bakış açısında, günün şartlarından dolayı, yeni kurulan Cumhuriyetin toplumsal kurumlara bakışının dışına çıkamayacağıdır. Araştırmanın evreni Cumhuriyet gazetesinde Ramazanlar ve dini bayramlar, örnekleme 1929-41 yıllarıdır.

c) Araştırmanın Yöntemi

Kullanılan yöntem açısından araştırma, belgelere dayalı araştırmalar sınıfına girmektedir. Bu tür araştırmalarda, kitaplar, romanlar, televizyonlar, radyolar, gazeteler, dergiler vb. yayınlar, yayınlanmış ya da yayınlanmamış raporlar, istatistikler, mektuplar, çeşitli sanat eserleri, edebi yayınlar, süreli ve sûresiz yayınlar ve kayıtlar veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Belgelere dayalı araştırmalar; içerik analizi ve söylem analizi olmak üzere iki yöntem kullanılarak yürütülür. Metinler birer tarihsel dokümandır. Yazarı ölmüş olsa da, metin her zaman mevcuttur ve her zaman okuyucusuyla etkileşim içerisinde³. Bu araştırmada metinlerin içeriğini çözümlemek için söylem analizini deskriptif bir tarzda ele alarak kullanmak uygun görülmüştür.

Söylem analizi dilbilimcilerin, dil antropologlarının ve dil felsefecilerinin dile ilişkin görüşlerine dayanır. Fransız yapısalcı ve post-yapısalcı akımın çağdaş bilim dünyasını etkilemesinin doğal bir sonucu olarak ABD geleneğindeki sosyal bilimlere ağırlıklı kitle iletişimi anlayışının terk edilmesinin; hermeneutik (yorumcu görüş) ve beşeri bilimleri de kapsayan disiplinler arası bir anlayışa sahiptir. Başka bir deyişle daha kapsamlı bir iletişimin kavramsallaştırılmasına yönelişin bir sonucu olarak gelişmiştir. Amerikan geleneğindeki sosyal bilimlerin iletişim sürecini tanımlarken üzerinde durdukları mesaj, kodlayıcılar ve toplumsal yapıdır. ABD geleneğindeki kitle iletişim anlayışında dilin bir anlamlandırma aracı olarak değil, daha çok anlamları aktarma ve iletme aracı olarak görülmesi sonucu, kitle iletişim araçlarının da gerçeği yansıttığı görüşüne etkinlik kazandırmıştır. Oysa hermeneutik ve beşeri bilimler metnin kendisinin bir söylem olduğu görüşünden hareket ederler. Bu anlamda söylem analizi, güç- bilgi, politik ve ideolojik ilişkilere yönelip, bu ilişkilerin belli bir söylem etrafında nasıl değişim ve dönüşüme uğradığını gösterir. Öyleyse, söylem analizi, “insanların dil ile ne yaptıklarını, Kim nasıl konuşuyor? Kim nasıl dinliyor ya da susuyor? Kim nasıl yazıyor ya da nasıl okuyor?”

³ Orhan Gökçe, **İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler**, Siyasal Kitabevi Yay., Ank., 2006, ss. 13-29.

Soruları üzerine odaklanmakla -içerik analizinin aksine- varsayımlardan değil belirsizliklerden hareket etmektedir.⁴

Günümüzde tek bir söylem analizinden söz etmek mümkün değildir, söylem analizinin farklı çeşitleri vardır. Söylem analizinin nesnesi sözlü, yazılı ya da sözsüz metinlerdir. Ancak söylem analizi metinlerin anlamlarının bağlamsal belirlendiği düşüncesini temel alır. Ve böylece okuyucuyu yok farz eder. Dolayısıyla söylem analizi metnin bizzat kendisinden değil, metin ile bağlam arasındaki sıkı ilişkilerden hareket ederek metnin kendisini bir söylem olarak değerlendirir. “Böylece söylem analizi, yorumu esas alarak her aşamada tekrar tekrar yazar ne söylemek istedi? Yazarın söylediği nasıl anlaşılmalı? Sorularını sorarak, keşif yoluyla bilgi elde etmeye yönelik bir analizdir.” Demek ki söylem analizinin nesnesi, iletişimin kendisi değil, iletişim bağlamında anlam mübadelelerinin ortaya çıkarılmasıdır.⁵

Söylem analizinin anlayış ve yaklaşımını açıklığa kavuşturmak için Gökçe’nin verdiği örneği zikretmek yerinde olacaktır. İhtimal, bir yakınının İstanbul Erkek Lisesi’nde okurken başından geçen bir olaya göre büyük şair Yahya Kemal Beyatlı edebiyat derslerine misafir olmuştur. Edebiyat öğretmenleri de üstadı jest olması için şairin önemli yapıtlarından “Endülüs’te Raks” şiirini işler. Sıra şairin şiiri yazarken hissettiği duygu ve düşüncelerin analizine geldiğinde, üstadın derste bulunmasından da etkilenen öğretmen, şairin duygu ve düşüncelerini şiire göre heyecanlı ve abartılı bir şekilde yorumladıktan sonra üstadı döner ve “Söylediklerim doğru değil mi hocam?” der. Üstat, “Hocam gayet güzel şeyler söylediniz tabii ama bunlar benim aklıma hiç gelmemişti fakat bu hususlar da şiiri yazarken düşünülebilirdi” diye cevaplar. Bu örnekten anlaşılacağı üzere söylem analizi açıklayıcı, yorumlayıcı ve biraz da sezgiseldir. Keşif yoluyla yazarın neyi, nasıl söylediğini açığa çıkarma amacı gütmektedir. Yorum ve açıklamaların hiçbir zaman sonu olmadığı için, söylem analizi de her bir yeni veride tekrar işin başına döner. Bu bağlamda söylem analizi, metnin bizzat kendisini söylem olarak gördüğü için, metinler bu söylemde niyet ve ideolojilerini nasıl gerçekleştiriyorlar sorusunu temel alır.⁶

⁴ Gökçe, a.g.e., ss. 42-43.

⁵ Gökçe, a.g.e., s. 43.

⁶ Gökçe, a.g.e., ss. 43-44.

Söylem analizi bir metnin kendisinden değil, metnin anlamının bağlamsal (tarihsel ve kültürel) belirlendiği düşüncesinden hareketle açıklayıcı ve her aşamada yoruma müsait bir şekilde söylemin nasıl anlaşılması gerektiği sorusu üzerinde odaklanmaktadır. Söylem analizi tüme varım yöntemiyle metnin özgünlüğünü ortaya çıkarmayı hedeflemekte ve yorumun doğruluğundan hareket etmektedir. Bu bağlamda söylem analizinde bir metnin yorumunun, metnin neyi anlattığı hakkında bir telkin niteliği taşıdığı söylenebilir. Başka bir deyişle, söylem analizini uygulayan araştırmacı dinleyicilerden ya da okuyuculardan metnin anlamını kendi yorumu doğrultusunda algılamaları ve yorumlamaları yönünde istekte bulunmaktadır. Yorumcu, söylemin ya da metnin dinleyicilere ya da okuyuculara bir şeyler anlatmak ya da söylemek istediği inancı ve düşüncesindedir. Yorumcu bir söylemin ya da metnin nasıl anlaşılacağı ya da değerlendirilebileceği yönünde bir göndermede bulunmamakta, tam aksine nasıl anlaşılması ya da değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir. Demek ki söylem analizinde, okuyucudan ya da dinleyiciden yapılan yorumun doğruluğunun kabul edilmesi istenmektedir. Söylem analizi, araştırmanın her aşamasında yoruma açık bir süreçtir. Belli bir aşamadan sonra yeni veriler elde edildiğinde tekrar yoruma geri dönme imkânı verir. Söylem analizi verileri kategorileştirme yolunu seçmektedir.⁷ Bu çalışmada verileri tarihler bazında kategorileştirerek analiz etme yolu denenmeye çalışılmıştır.

Bilgin'in, Van Dijk' ten aktardığına göre; söylem analizinin kitle iletişim araçlarının mesajlarına sistematik olarak uygulanması içerik analizi konusundaki geleneksel yaklaşımlara yeni bir boyut kazandırmıştır. Söylem analizi gözlenebilir, sayılabilir verilerin ötesinde, bu gibi yüzeysel yapıları dil açısından açıklamanın yanı sıra semantik yapıları çözümler. Mesajların yapısını, üretim sürecini ve anlaşılmasını belirleyen kuralları bulmaya çalışır. Bu kurallara ilişkin bilişsel ve sosyal kuramları formüle etmeyi hedefler.⁸ Kitle iletişim alanında söylem analizi uygulamaları çeşitli metinler üzerinde yapılmaktadır. Bunlardan biri de yazılı basında haber metinleridir. Bir kitle iletişim aracı ürünü olarak haberin oluşturulması sürecinde söylemin nasıl yapılandığı önemlidir. Bu

⁷ Gökçe, a.g.e., ss. 45-46.

⁸ Nuri Bilgin, **Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar**, Siyasal Kitabevi Yay., Ank., 2006, s. 205.

yapılandırma sürecine etki eden faktörler, söylemin yapısını oluşturduğu için, bu süreç kitle iletişim araçlarının ilgi odağıdır.⁹

Ülkemizde araştırmamıza en yakın bir çalışma; Mustafa Asım Coşkun tarafından “Medya ve Din İlişkisi, Cumhuriyet Gazetesi Örneği” ismiyle Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünce yüksek lisans tezi olarak yapılmıştır. Cumhuriyet gazetesi için en uygun arşiv belgelerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi’nden temin edilerek Milli Kütüphane’de mikro filmlere alınmış olan gazeteler olabileceği söylenebilir. Ayrıca İstanbul Beyazıt Kütüphanesi’nde de gazetenin tam bir arşivinin bulunduğu bilinmektedir. Mikro filmlerden fotoğraf makinesiyle çekme imkânının en ucuz yol olduğu söylenebilir. Dijital makinelerle bilgisayara aktardıktan sonra çıktısını alarak çalışmak, zaman kazandırabilir.

Dipnotlarda gazetenin uygulamalarına uyularak tarihler ve aylar aynı ad ve sırayla gösterilmiştir. Bu durumun araştırmacılara kolaylık sağlayabileceği söylenebilir. Buna göre; Birincikânun Aralık, İkincikânun Ocak, Birinciteşrin Ekim ve İkinciteşrin Kasım aylarını göstermektedir.

d) Konunun Önemi

Osmanlı Devleti’nin son yıllarında Vakit, İkdâm, Akşam isimli gazeteler yayınlanmaktaydı. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise Cumhuriyet, Milliyet, Yeni Asır, Son Posta, Tan, Akşam isimli gazeteler çıkarılmışlardır.¹⁰ Cumhuriyet gazetesinde 1929-1941 yıllarını çalışmamızda örneklem olarak belirlememizin nedeni, hem Cumhuriyetin ilk yıllarındaki durumu görmek, hem de Atatürk sonrasında gazetenin bakış açısında bir değişiklik olup olmadığını gözlemlene imkânı bulabilmektir.

⁹ Bilgin, a.g.e., s. 206.

¹⁰ M.Nuri İnuğur, **Türk Basın Tarihi**, İst., 1992, ss. 32-42

Cumhuriyet gazetesi, Atatürk'ün teklifiyle, (Ahmed) Yunus Nadi (Abalıoğlu) tarafından 7 Mayıs 1924 tarihinde yayın hayatına başlamıştır.¹ 1961 Anayasasından sonra ülkemizde esmeye başlayan sol rüzgârların etkisiyle yazar kadrosu profilini değiştiren Cumhuriyet gazetesi, Turhan Selçuk ve kardeşi İlhan Selçuk'un gazeteye dâhil olunmasıyla kendini yavaş yavaş sol rüzgârlara kaptırmaya başladığı söylenmektedir.² Bu yaklaşımla Cumhuriyet gazetesini 1961 den öncesi ve sonrası diye değerlendirmek uygun görülebilir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kültürel dönüşüm yaşayan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojisini halka iletme misyonunu kendisine yükleyen Cumhuriyet Gazetesi, Atatürk'ün ölümünden sonra, Milli Şef'le (İsmet İnönü) sorunlar yaşayacak ve 90 günlük 11 Ağustos- 8 Kasım 1940 tarihleri arasında en uzun süreli kapalı kalma durumuna şahit olacaktır. Gazete daha önce 28 Ekim-6 Kasım tarihlerinde de 10 gün süreyle kapatılmıştır.³ Bu kapatılmalar Cumhuriyet gazetesinin resmi yayın organı olmadığının bir kanıtı olarak gösterilebilir. Yönetimde etkili olma düşüncesi taşıyanların ilgilendikleri ya da kendilerini ilgilendiren haberlere ulaşmak için tarihin çeşitli dönemlerinde, çeşitli teknikleri kullandıkları bilinmektedir.⁴ Her toplumda, gelişen şartların ortaya koyduğu kültürel kimliğin korunmasında, diğer kültürlerle olan yakınlıklara ve onların olumlu uyumuna imkân tanımak gerekir. Kültürel kimliği ve yapıcılığı besleyen ulusal kültür politikalarının desteklenmesinde iletişim araçlarının büyük etkisi vardır.⁵ Cumhuriyet gazetesi yayın politikası olarak bu çizgide görülebilir.

Kitle iletişim araştırmaları, iletilen mesajların hedef üzerinde meydana getirdiği etkiyi incelemektedir. İnsanların davranış ve tutumlarının yönlendirilmesinde kitle iletişim araçlarının ikna gücünün yüksek olduğu genel bir kanaattir. İnsanların mesajlara karşı her zaman pasif olduğunu söyleyemeyiz. Mesajlar alıcılar tarafından sindiriliyor, seçiliyor, reddediliyor ya da kabul ediliyordur. İletişimcinin mesajlarının alıcılar tarafından farklı şekillerde kullanıldığı ve yorumlandığı olgusu bunun göstergesidir. Üstten belirlenen alıcı,

¹ Emin Karaca, **Cumhuriyet Olayı**, Altın Kitaplar Yay., İst., Mart 1994, ss.23-24.

² Ayrıntılı Bilgi İçin bkz., Karaca, a.g.e., Emine Uşaklıgil, **Benim Cumhuriyet'im**, Everest Yay., İst.,2011

³ Karaca, a.g.e., s. 138.

⁴ İdris Adil, **Haberde Dışa Bağlılık**, Gazeteciler Cemiyeti Yay., İst., 1991, s. 23.

⁵ Adil, a.g.e., s. 35.

etkiye kapalı ya da açık olabildiğine göre, kitle iletişim araçlarının etkinliği sınırlanabilir. Alıcılar medyaya karşı direnç gösterebilmekte ve kültürel birikimine göre mesajı algılamaktadırlar. İdeoloji olgusu her iki tarafın da tutumunu etkilemektedir. Anlamlandırma, beslenen materyalin yararını kültürel birikimle harmanlamaktadır. Mesajın meşruluk sorununu çözebilmek; üretildiği kaynağın dayanağına, sürekliliğine, alıcının tepkisine, doyumuna ve finans durumuna etki edebilir.⁶

e) Genel Olarak Medya ve Haberleşme

Resmi ideolojiye sığınan medya kuruluşları bazen “kraldan fazla kralcı” kimliğiyle bazı dönemlerde anlamlandırmayı bir yayın politikası kabul edebilmektedir. Medya, çoğulcu modern dünyada, iletilerini kitlelere beğendirmede bir hayli sorunlar yaşamaktadır. İnternet pazarı ürünün tekel mantığını kırmakta, rekabeti güçlendirmekte ve fiyatı düşürebilmektedir.

Mesajların anlaşılmadan tüketilemeyeceği bilinmektedir. Söylemlere ulaşabilme, iletişimdeki anlamlandırmayı sınırlandıracaktır. Günümüzde modern baskın ideolojiler, postmodern söylev içinde otoritesini kaybetmektedir. Medyada güvenilebilirlik sorunu çoğulculukla aşılmış gibidir. Haberlerin politik kaynak olarak potansiyeli sınırlanmaktadır. Alıcılar kendi özel deneyimini mesajlara yükleyerek mesajı bambaşka bir hüviyete büründürmektedirler. Medya artık sadece kamuoyu oluşturan ve yönetenleri denetleyen bir araç değil, tercihlerimizi ve düşüncelerimizi değiştiren bir güçtür. Bu güç erdemli ve bilgili insanların elinde insanları mutluluğa yaklaştırır ya da kötü ve vicdansızca kullanılıyorsa uçuruma sürükler.⁷

Basın dar anlamda sadece gazete ve dergi gibi dönemsel neşriyatı kapsarken yayın, dönemsel yayınların yani gazete ve dergilerin dışında kalan, kitap, broşür gibi basılı ürünleri içine alır. Günümüzde, yazılı-sözlü tüm kitle iletişim araçları “medya” olarak tabir edilmektedir.⁸ Medya, toplum aracı anlamına gelen “mass media”nın kısaltılmış şeklidir. Medya, hem bildirim ve iletim tekniği, hem de bir grup insanı ya da bir halk kitlesini bildiriden haberdar etme aracıdır. Radyo, televizyon ve basın birer medyadır.⁹

⁶ Şahinde Yavuz, **Medya ve İzleyici: Bitmeyen Tartışma**, Vadi Yay., Ank., 2005. s. 7.

⁷ Gürsel Öngören, **Medya İle Mücadele Rehberi**, Çınar Yay., İst., 1998. ss. 228-229.

⁸ Ali Türkmen, **İslâm İletişim Hukuku**, Erol Ofset, Samsun, 1996, ss. 3-6.

⁹ **Meydan Larousse**, Sabah Gazetesi Basımı, c. XIII, s. 287.

Günümüzde medya internet aracılığıyla devasa bir boyuta ulaşmıştır. Artık sosyal medyadan bahsedilmektedir. Sosyal medyanın beş özelliğini şöyle sıralamak mümkündür: Katılım, açıklık, karşılıklı konuşma, topluluk ve bağlantısallık. Sosyal medya, sosyal bilimciler için tarihin bekli de en büyük araştırma alanını sağlamış bulunmaktadır. Özellikle Facebook, hemen hemen tüm üniversitelerdeki araştırmacıların ilgi odağı olmaktadır.¹⁰

İletişimin unsurları; verici, mesaj, araç, alıcı, etki ve tepki olarak sıralanabilir. İletişimin araçları; dil, yazı, kâğıt, matbaa, basılı araçlar ve elektronik araçlar olarak bilinir. İletişimin fonksiyonları ve önemi; kamuoyu oluşturur, devletlerarası ilişkilerde etkilidir, eğitim, haber verme ve kültürel açıdan önemlidir, eğlence ihtiyacını karşılar ve az gelişmiş ülkelerin gelişmesine katkı sağlar.¹¹ Kamuoyu, “Public Opinion” daki “kamu” deyimini; belli bir sorun hakkında fikir ve kanaat sahibi olan bir “grup”u ifade eder. Oy deyiminden anlaşılması gereken, az çok belirli bir eğilim, görüş veya daha doğrusu bir kanaattir. Öyle ise kamuoyu; belli bir zamanda belli bir sorun karşısında bununla ilgilenen kişiler grubuna hâkim olan kanaattir. Bu ‘hâkim kanaat’ın ortaya çıkmasında rol oynayan iki önemli unsurdan biri sayı unsuru yani çoğunluk faktörüdür. Bazı hallerde daha ağır basan ikinci unsur ise yoğunluk ve etkinliktir. Şu halde “kamuoyu; kendini etkin olarak duyuran kanaattir” demek yanlış olmaz.¹² Araştırdığımız yıllarda Cumhuriyet Gazetesi kamuoyu oluşturmak için her yönüyle yeterlidir denilebilir.

Haberin kaynakları, haberin doğruluğuna ve tarafsızlığına güvenilirlik açısından günümüzde, eskiden olduğundan daha çok önem taşımaktadır. Haberleşme araçlarını tekeline alan kişiler veya kurumlar haberlerin topluma olduğu gibi yansımaya engel olabilir veya tamamen sansür de koyabilir. Muhabir haberi olduğu gibi aktaran bir haberleşme aracı değildir. Aynı olaya ilişkin haberlerin muhabirlere göre bazen tamamen birbirine zıt denilebilecek tarzda verildiği çokça görülmektedir. Hatta haber yoluyla kişi ve kurumların doğrudan veya dolaylı zarar görmesi amaçlanmakta ve mağdur duruma düşürülmektedirler.¹³ Medyanın etki alanı insanların zihinleridir. Dolayısıyla eylemlere de

¹⁰ Nemci Gürsakal, **Sosyal Ağ Analizi**, Dora Yay., Bursa, 2009, ss. 23-24.

¹¹ Türkmen, a.g.e., ss. 6-13.

¹² İsmet Giritli, **Günümüzde Haberleşme: Olaylar Sorunlar Gözlemler**, Der Yay., İst., 1988, s. 39.

¹³ Eren Gündüz, **İslâm Hukukunda Haberleşme ve Haberleşme Hürriyeti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, Ocak, 2000, ss. 17-47.

egemen olur. İnsanların davranışlarını, arzularını, inançlarını, yaşam biçimlerini ve yaptıkları seçimleri etkisi altına alır. İnsanın ve toplumun düşünce yapısı ne şekilde ve hangi yönde oluşturulursa, o yönde ve şekilde hissedecek, heyecanlanacak ve hareket edecektir. Medya kuramcılarının ekserisinin belirttiği gibi medya, günümüzde bireyin her türlü sosyo-kültürel değerlerini önemli ölçüde değişime ve dönüşüme tabi tutmaktadır. Bu davranışlar içerisinde dini davranışlar da önemli oranda değişmekte ve dönüşmektedir.¹⁴

Din tarihi insanın yaratılışıyla başlar. İlk yaratılış evrelerinden itibaren din ile toplum arasındaki kopmaz bağlılık çok yönlü iletişimin gelişme faktörlerinden biri olmuştur. Özellikle semavî dinlerin sonuncusu olan İslam'ın evrenselliği, bu dinin mensuplarını kitle iletişiminden azami derecede yararlanmaya sevk etmiştir. Gazeteler de doğal olarak bu olguya kayıtsız kalmamışlardır. Osmanlı Devleti'nde ilk gazete kabul edilen Takvîm-i Vakâyî, 1831 senesinde yayına başlamıştır. 1831'den 1923'e kadar geçen sürede Osmanlı basını, adeta emekleme dönemini yaşadığı gibi, 20. asrın ilk yarısında da azgelişmişlik sürecinden kurtulamamıştır.¹⁵ Aslında Takvîm-i Vakâyî' den 36 yıl önce, Osmanlıda ilk gazeteyi Fransızlar çıkarmışlardır. 1795'te yayınlanan "Bulletin de Nouvelles" Fransız Büyük Elçiliğinin tayin organıdır. Büyük Fransız devriminin heyecanını yansıtan ve devrimin amaçlarını Osmanlı ülkesindeki Fransızlara ve Türklere anlatmayı hedefleyen bu gazete 7 Mart 1796'da kapanmıştır.¹⁶

¹⁴ M. Asım Coşkun, **Medya ve Din İlişkisi Cumhuriyet Gazetesi Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2003, ss. 11-16.

¹⁵ Türkmen, a.g.e., s. 15-50

¹⁶ Giritli, a.g.e., s.28.

BİRİNCİ BÖLÜM

RAMAZANLAR

Bu bölümde ilk önce, Ramazan ayından ve Ramazan ayını anlamlı kılan oruçtan, genel olarak bahsedilmektedir. Devamında, Cumhuriyet gazetesinin Ramazanı takdim ederken kullandığı sunuş biçimleri, Ramazan ayına mahsus kurumsallaşmış uygulamaları, Türkçe Kur'an ve Türkçe ibadetin ele alınışı ve sosyal hayatın içinde Ramazan ayının konumu analiz edilmeye çalışılacaktır.

I. RAMAZAN AYI

Ramazan ayını farklı kılan ve onu özel bir konuma indirgeyen üç ana etmenden bahsedilebilir. Bunlar; Kur'an'ın Ramazan ayında indirilmeye başlanması, içinde Kadir Gecesi barındırması ve oruç ayı olmasıdır. Hilalin görünmesiyle başlayan Ramazan ayı, yine hilalin görünmesiyle biter. Ramazan ayında yemeklerin çeşidi çoğalır, misafirsiz sofralar bereketsiz kabul edilir. Ramazan demek ibadet demektir ve tadı da teravihle çıkar. Toplar Ramazanı haber verirken orucun açılma zamanının da anahtarıdır. Sadaka taşları her ne kadar kalmamışsa da sadaka kurumu Ramazanda ihya olunur. Esnaf alışverişten memnundur fakat fırsatçılar hep vardır. Kandiller Süreyya iken, mahyalar içteki neşeyi gökyüzüne çıkarmanın gayretindedirler. Davulcular manilerini gönül mihengine sunarlar. Fukara iftar çadırlarıyla, davetlerle hatırlanır. Mahallenin zengini bakkala gider ve veresiye defterinden gücüne göre yaprak kopartarak “silin borçlarını... Allah kabul etsin”¹⁷ der. Son günlerin hüznü bayramın habercisidir. Ve özlemini çeken gönüller için Ramazan'a on bir ay kalmıştır.¹⁸ Ramazan denince akla gelen bu unsurlar, Cumhuriyet gazetesinde çeşitli biçimleriyle yer almaktadır. Araştırma boyunca bu yer alışların şekli ve düzeyi konu edinilecektir.

¹⁷ Tolga Uslubaş, **Böyleydi Osmanlı'nın Ramazan'ı**, Yağmur Yay., İst., 2006, s. 87.

¹⁸ Uslubaş, a.g.e., s. 129.

A. İbadet Ayı Olarak Ramazan'a Genel Bir Bakış

Kültürümüzde şehir-i siyâm, şehir-i i'tikâf ve şehir-i istiğfar olarak görülen Ramazan ayı büyük bir coşkuyla tüm yurttaki ve İslam âleminde yaşanmaktaydı. Ramazan denince akla eğlencenin gelmesi; Direklerarası'na, Karagöz'e, ortaoyununa ve meddahlara vurgu yapılması öğretilmiş yanlışlar olarak görülebilir. "Ah nerede o eski Ramazanlar" demek için birçok sebebimiz olabilir. Fakat eğlencenin hep birinci planda tutulması hakikatte özlenin o olduğunu göstermez. Belki de bazıları için özlenen, bütün çeşitleriyle yardımlaşmalar, teravihlerde cumhur müezzinliği ve Enderun teravihi, son on günün ibadetle geçirilmesi ve günahlardan kurtulmuş olarak bayrama kavuşma olabilir. Gazetenin Ramazan içeriğine geçmeden Ramazanı ve orucu genel olarak ele almak uygun görülmüştür.

1. Ramazan

Kur'an'da, kameri aylardan Ramazan ayında bir ay oruç tutulması gerektiği emredilmektedir. Kur'an'da Ramazan ayından bahsedilirken; insanları irşat için, hak ile batılı ayıracak olan, hidayet rehberi ve deliller bulunan Kur'an'ın onda indiği, onun için müminlerden herhangi birinin bu aya erişmesi durumunda onda oruç tutması gerektiği vurgulanır. Ayrıca aynı ayette "kim de o günlerde hastalığından ya da yolcu olmasından dolayı oruç tutamamışsa, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde tutsun" ifadesi yer alırken, "Sayıyı tamamlamanız durumunda umulur ki şükredersiniz"¹⁹ denilmektedir.

"Ramazan" kelimesinin anlamlandırılmasında iki görüş öne çıkmaktadır. Birincisi; Mücahid'den rivayet edildiğine göre Allah'ın isimlerinden bir isimdir.²⁰ Delil olarak getirilen hadiste ise "*Ramazan geldi Ramazan gitti demeyiniz. Ramazan ayı geldi, Ramazan ayı gitti, deyiniz. Çünkü Ramazan Allah'ın isimlerinden bir isimdir.*"²¹ İkincisi; Recep, Şaban gibi bir ayın ismidir. Şehir-i Ramazan (Ramazan ayı) şeklindeki tamlamanın tamamı özel isimdir. Ancak kolaylık için sadece 'Ramazan' denmesi alışkanlık olmuştur. "Şehr" kelimesi esasen "şöhret" kökünden mastar olup bir şeyi açığa çıkarmak manasındadır. Dilimizde de teşhir etmek kelimesi kullanılır. Bu manadan alınarak, gökte görülen aya ve ayın doğup kaybolması ve tekrar doğması suretiyle bir devirden ibaret olan

¹⁹ el-Bakara, 2/185.

²⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Azim Dağıtım, İstanbul, c.I, s. 530.

²¹ Buhari, "İman", 28; "Savm", 6; Müslim, "Siyam", 204.

zamana da şehir denmiştir ki yirmi dokuzla otuz gün arasında değişmektedir. Ayın durumu hesaba alınmadan sırf gün hesabıyla otuz günlük süreye de şehir denir.²²

2. Oruç

Gazetenin Ramazan ayını sunumundan önce, İslâm dininin esaslarından olup, Ramazan ayını özel kılan oruç ibadetinden de bahsetmek yerinde olacaktır.

İman edenlerin kendilerinden öncekilere de korunmaları için orucun farz kılındığı Kur'an'da yer almaktadır.²³ Dilimizde oruç denilen kavram Arapça "sıyâm, savm" sözcüklerinin karşılığı olup, sözlükte nefsi meylettiği şeylerden alıkoymak, kendini tutmak anlamlarına gelmektedir. Oruç, İslam dininin esaslarından biridir. Oruç, kalben kötü düşüncelerden arınmak, tanyerinin ağarmaya başlamasından güneş batıncaya kadar bütün gün, yiyecek, içecek ve cinsî münasebetten uzak durmaktır. İradenin kuvvetini artırmak, rızıkların kıymetini bilmek ve fakirlerin durumunu anlamak gibi birçok faydaları bünyesinde barındırmaktadır.²⁴

Orucun faydaları ilmihal kitaplarında belirtilirken özellikle şu konular vurgulanmıştır: Oruç, ahlâkı güzelleştirir, kötülüklerden korur, merhamet duygularını geliştirir, sağlığı korur, nimetlerin kıymetini bildirir ve insana sabırlı olmayı öğretir.²⁵

İstanbul ili Üsküdar ilçesi sınırlarındaki, III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan'ın Mimar Sinan'a yaptırdığı, Valide-i Atik Külliyesi'yle meşhur Atik Valde mühitindeki orucu, Beyatlı'nın dilinden şöyle aktarabiliriz: Yahya Kemal'in –Nihat Sami Banarlı'ya atfen - Atik Valde Semtine gidişindeki Ramazanı resmeden şiiri; onsuz zamanların hüznünü de aktarmaktadır. Semtin oruçlu halkının benizleri süzülmüştür, sessizce çarşıdan dönüyorlardır. Top gürültüsüyle açılan oruçları günü bitirmiştir. Bir nurlu neş'e kaplamıştır kerpiçten evleri. Oruçluların semtidir Atik Valde. Gurbet yerleri böyle değildir, fakat hiç olmazsa gönlünde oruca hasret duyguları vardır ya...²⁶

²² Yazır, a.g.e, I/529-530.

²³ el-Bakara, 2/183.

²⁴ Yazır, a.g.e., I/515-516.

²⁵ Lütfi Şentürk – Seyfettin Yazıcı, **İslâm İlmihali**, DİB., Yay., Ankara, 2005, ss. 238–241.

²⁶ Yahya Kemal Beyatlı, **Kendi Gök Kubbemiz**, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1990. s. 34.

B. Ramazan'ın İlk Gününün Sunumu

Örneklemedeki yıllara göre Ramazan ayının gelişine bakıldığında gazetede bir gün öncesinden Ramazan'ın geleceğiyle ilgili haber yer almamaktadır. Haberlerin yoğunluğu Ramazan'ın ilk günündedir. İlk günde Ramazan'la ilgili yazılar, Ramazan eğlenceleri, yeme-içme hazırlıkları, dini içerikli hazırlıklar, Ramazan'ın gelişini davullarla halka duyurma, mukabele okuyucularının belirlenmesi, iftar ve imsak vakitlerinin verilmesi, Ramazanla ilgili çeşitli içeriklerde yazılar, camilerde hazırlıkların yapılması, Ramazan münasebetiyle nakliye vasıtalarının seferlerini ayarlamaları, alışverişin canlanması, Ramazan'ın geldiğinin toplanarak ilan edilmesi, mahyaların ve vaazların milli ve iktisadi içerikli olmasına ağırlık verilmesi* ve Beyazıt Camii avlusunda Ramazan sergisinin açılması hakkındadır. Yıllara göre ayrıntılar verilirken tekrardan kaçınılmaya çalışılmış, ayrıca eklerde gösterilmiştir.

1929 yılının ilk günü Gazetede Ramazan ayı birinci sayfadan İstanbul silüetiyle iki cami resmedilerek verilmiştir. Resmin üzerinde büyük puntolarla “*Bugün Ramazan*” yazısı görülür. Resmin altında ise Ramazana mahsus hazırlıklardan bahsedilirken Ramazan'ın birinci gününe, mevsimin kış olduğuna ve gece şehirde gezen davulların da bu günü ilan ettiklerine yer verilir. Gazetede görüldüğü kadarıyla camiler kandillerle bezenmiş, fakat kara kış, hemen hemen başka hiçbir sahada, Ramazan'ın sesini duyurmamıştır. Gecelerde tiyatro ve sinemalarda, hatta kahvehanelerde bir fevkaladelik yoktur. Yolların tenhaliği de diğer akşamlardan farksızdır. Esasen kış herkesin gözünü korkuttuğu için birçok eğlence yerlerinin sahipleri de “beyhude hazırlıklar yapıp fuzuli masraflara girmekten sakınmışlardır”. İstanbul Müftüsü, Ramazan hazırlıkları hakkında şu “beyanatta” bulunmuştur: “Ramazan için yaptığımız hazırlık camilerdeki vaizlerin sayısını

* Mahyaların ve camilerin siyasi malzeme olarak kullanılmasının siyasi iradenin ve Diyanet'in sık sık başvurduğu konulardan olduğu görüşünde olanlar da vardır. Bu görüşü teyit etmek için verilmiş örnekler arasında mahyalarda geçen lafızlar örnek olarak gösterilebilir. 18-19 Mayıs 1947'de Kurtuluş Bayramı'nda hazır bulunan Kazım Karabekir'e Edirneliler Selimiye minareleri arasından “Türk Yılmaz” mahyasıyla sevgilerini gösterirken 1953'te Fatih Camii minarelerinde “Atatürk” mahyası görülmektedir. Yine Süleymaniye minarelerinde “Varol İnönü” mahyası örnekler arasında yer alır. Bkz., İsmail Kara, **Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm**, Dergâh Yay., İst., Eylül, 2008, s.83. Yine İstiklâl Savaşı'ndan sonra “Yaşasın İstiklâliyet”, “Tayyareyi Unutma”, “Yaşasın Gazimiz”, “Yaşasın Misak-ı Milli”, “Eytama Yardım”, “Hakimiyet Milletindir”, “İsraftan Sakın”, “Yetimleri Unutma”, “Yerli Malı Al”, “Para Biriktir”, gibi örnekler de mevcuttur. Bkz., Özlem Olgun, (Hazırlayan), **Ramazan Kitabı**, Ziya Ofset, İst., 2001, ss.128-129.

çoğaltmaktan ibarettir. Bunlar bilhassa tasarrufa riayet hakkında hem dini hem de milli ve vatani irşatta bulunacaklardır” Sahur vaktini de müftülük belirlemiştir.²⁷

Cumhuriyet Gazetesi Belge 1. Pazartesi, 11 Şubat, 1929.

Ramazan için vaizleri tayin etme Müftülük idaresinin, mukabele okuyacak hafızları temin etme Evkaf idaresinin işidir. Meşhur ve güzel sesli mukabele okuyacak hafızlar; Yeraltı Camii'nde Hafız Ali, Yeni Cami'de Rıza, Eyüp'te Cemil ve Hüseyin, Beyazıt'ta Sadettin ve İdris, Sultanahmet'te Hüseyin ve Üsküdar Yeni Camii'nde Bekir Efendilerdir.²⁸

Aynı günkü gazetede Ankara muhabiri Aka Gündüz'den gazetenin merkezi ramazaniyelik yazılar göndermesini ister. Gündüz'ün ifadesiyle bu: "Müstacel işaretli bir telgraf: Ramazan'lık yazılar gönder! Hem nasıl? Her gün olacakmış. Bir Ramazan için karda, kıyamette otuz gün ifade vermek kolay değil..." Anlaşıldığı kadarıyla Gündüz kendisine gelen telgraftan pek de memnun olmamıştır.²⁹

Bir yıl sonra Ramazan ayında minare ve kubbeleriyle iki cami resmedilerek, "Mübarek Ramazanın İlk Günü" başlıklı yazı, mahya görünümlü olarak verilmiştir. Resmin altında yer alan metinde Ramazan münasebetiyle camilerde birçok hazırlıkların yapıldığı belirtilmiştir. Bu çerçevede birinci sayfada şu türden haberler göze çarpmaktadır. Şehzadebaşı'nda birçok hazırlıklar yapılmıştır. Mübarek Ramazanın ilk günüdür. Şehirde

²⁷ CG., Pazartesi, 11 Şubat, 1929.

²⁸ a.g.g.

²⁹ a.g.g.

yer yer yapılan Ramazan hazırlıkları da tamamlanmıştır. Bilhassa Direklerarası ile Beyoğlu'nda eğlence mahallerinde Ramazan için hazırlıklar yapılmıştır. Ramazan'ın tam tiyatro ve sinema mevsimine tesadüf etmesi de tiyatro ve sinemacıların yüzünü güldürmüş ve “Ramazan gecelerinde halkın iftardan sonra eğlence ihtiyacını temin için yeni temsiller ve filmler” hazırlanmıştır. Bir gün önce ay sonu olmasına rağmen bakkal ve şekerçi dükkânlarında oldukça hararetle alışverişler olmuştur. İftariye ve bakkaliye malları ile güllaç ve reçel fiyatları da istikrarlı bir vaziyettedir. Ramazandan bir gün önce ikindide atılan toplar ile Ramazan ilan edildikten sonra, akşam camilere de kalabalık bir cemaat toplanmış ve bu Ramazan'ın ilk teravih namazı kılınmıştır. İstanbul müftülüğü tarafından “vazifeleri tespit edilen vaiz efendiler de muhtelif camilerde” vaaz vereceklerdir. Bu vaazlarda da milli tasarruf ve iktisat konuları işlenmesi istenmiştir. Ramazan münasebetiyle “nakliye vasıtaları” gece seferleri de yapmaktadır.³⁰

Cumhuriyet Gazetesi Belge 2. Cuma, 31 İkincikanun, 1930.

Gazete Direklerarası'ndaki eğlenceleri masum eğlence türleri olarak değerlendirse de o dönemde bu uygulamaların Ramazan'ın ruhuna aykırı olduğunu düşünenler de bulunmaktadır. O dönemde bu düşüncede olanlar, Beyoğlu'nda ve özellikle Şehzadebaşı'nda yapılan eğlencelerin yozlaşmanın başlangıcı olduğunu, Direklerarası'nda Ramazan kutlamaları adı altında iki tarafı boydan boya kaplayan ışıklı eğlence yerlerinde azgın bir kalabalığın bedbaht bir şekilde Ramazan'ı kutladığını dile getirirler. Ayrıca gramofonun şarkıları eşliğinde gençlerin caddeleri seyretmesini, tavla şakırtılarını ve

³⁰ CG., Cuma, 31 İkincikanun, 1930.

bazılarında da saz takımlarını görmenin mümkün olduğunu ifade ederken, bunları yapanların “parçalanın Türkiye’nin evlatları” olamayacağını belirtirler. Onlara göre herkes savaş kayıpları nedeniyle ağlarken bu türden Ramazan eğlencesini tertip edenler zevk içindedirler.³¹

Ramazanın geldiğinin resimlerle verilmediği, büyük puntolarla yazılmadığı yıllar da vardır. 1931 yılında “*Ramazan Geldi*” diye başlayan yazı, mübarek Ramazanın birinci günü olduğunu hatırlatır. Bir gün önceden Ramazanın başladığı, ikindi vakti atılan toplanlar ilan edilmiş ve İstanbul’da akşamdan beri, Ramazan gecelerinin eğlenceleri de başlamıştır.³²

Şirketi Hayriye’den Ramazana mahsus olduğu ilân olunan metinde, sürekli tarifelerinde Boğazın yukarı Rumeli kısmına uygun saatte vapur olmadığı için mevcut seferlere ilâveten Cuma dahil olarak Kânunusaninin (Ocak) 22. Perşembe akşamından başlamak üzere her gün, Köprüden her bir saatte bir vapur hareketle İstinye, Yeniköy, Kireçburnu, Büyükdere, Sarıyer, Yenimahalle ve Rumeli Kavağına uğrayıp Anadolu Kavağına gideceği belirtilmiştir. Yine ilandan öğrendiğimize göre Ramazan gecelerine mahsus olarak Kânunusaninin 22. Perşembe günü akşamından itibaren bayramın birinci gecesine kadar, istisnasız her gece, boğaz iskelelerinden köprüye ve köprüden boğaza dönüş seferleri tertip edilmiştir. Fazla bilgi için vapur ve iskelelere asılacak ilanlara müracaat olunması istenmiştir.³³

Cumhuriyet Gazetesi Belge 3. Salı, 20 İkincikanun, 1931.

³¹ Bkz., Uslubaş, a.g.e., s. 39.

³² CG., Salı, 20 İkincikanun, 1931.

³³ a.g.g.

1932 yılı için gazete dini hayatı önceki yıllara göre daha çok konu edinmiştir. Bu yıl Türkçe ibadet konusu, Ramazan boyunca adeta ana gündem maddesi haline gelmiştir. Mukabelelerin Türkçe okunması dikkat çekici ikinci hadise olarak gazetede yer almıştır. Yine gazete önceki yıllarda eşine rastlanmayan bir şekilde, milliyetçi söylemlere başvurmuştur. “Sanatta millilik”, “dilde millilik” ve nihayet “dinde millilik” fikrine okuyucusunu sistemli bir şekilde taşımaya çalışmıştır.

1932’de resimli olarak ilk sayfadan, “*Mübarek Ramazanın İlk Günü*” yazısı verilmiştir. Devamında; “*Dün davul çalarken çocuklar şöyle bağırıyorlardı. (Ramazan geldi hoş geldi baklava tepsisi boş geldi!...)*” ifadeleri yer almaktadır.

Bu yazıda bazı yıllarda Ramazan’ın eski gelenekleri canlandırıcı unsur olduğu belirtilir. Fakat aynı zamanda geleneğin devamından şikâyetçi olma tavrı da ortaya çıkar. Ayrıca Ramazan’ın idrak edilmesinin aslında şahıslarla ilgili olduğu da vurgulanır. Gazetenin anlatımından Ramazan bahanesiyle eğlence düzenlenmek istediği anlaşılmaktadır. Ramazanın ilk günü olduğu için gazeteye göre “eski ananeden yadigâr kalma bazı merasimler” Ramazanla beraber kendini göstermiştir. “Şekerci dükkânlarını reçel kavanozları, bakkalların camekânlarını güllaçlar, fırınların tezgâhlarını pideler ve simitler süslemiş, Şehzadebaşı’nda bazı gazinolarda ve çayhanelerde yapılan hazırlıklar bitmiş, minareler donanmış ve toplar atılmıştır. Yalnız bunlardan birinin eksik olacağı zannedilmektedir. Belediye bu sene iptidai bir adet olan davulu men etmek niyetindedir. Fakat sokakta davullar olanca şiddetiyle çalmaya devam etmektedir.” Gazeteye göre öteden beri Ramazan’ı iki kısım halk ayrı ayrı mahiyette idrak ediyorlardır: “*Bir kısmı oruç ve ibadet ayı, diğeri eğlence ve seyran ayı olarak. Memleketimizde gece hayatı esasen teessüs etmiş olduğu için eğlence ve seyran hususunda şimdiki Ramazanlar bize diğer aylardan pek farklı görünmüyor*” ifadesiyle gece hayatının zaten var olduğu Ramazanın bahane edildiği dile getirilmiştir. “Kışın tam civcivli zamanına tesadüf etmesi itibarıyla yine sinemacıların, tiyatrocuların ve diğer eğlence mahalleri sahiplerinin yüzleri gülmektedir.”³⁴

³⁴ CG., Cumartesi, 09 Birincikanun, 1932.

Ramazan hazırlıkları anlatılırken en çok göze çarpan uygulamalardan biri Beyazıt Camii avlusunda her yıl Ramazan’la birlikte açılan sergiyle ilgili haberdır. Fakat bu serginin mahiyetiyle ilgili hiçbir haber geçmemektedir.* “Minarelerin süslenmesi ve müsait havalarda büyük camilerin minarelerinde iktisadî vecizeler üzerine mahyaların kurulması”³⁵ sürekli uygulana gelen sosyo-kültürel dinî uygulamalar olarak görülebilir.

1934 yılında olduğu gibi gazete ikinci gününde Ramazan’ın geldiğini, dördüncü sayfada bastığı küçük bir imsakiye ile okurlarına duyurur.³⁶ Belirtmek gerekir ki bu imsakiyeler sadece İstanbul’a mahsustur.

Gazete Ramazan ayını genellikle birinci sayfadan zaman zaman da “Şehir ve Memleket Haberleri” sayfasında iç haber olarak vermektedir.³⁷ İlginçtir 1936-37 yıllarında Ramazan’ın gelişi ve geldiğiyle ilgili her hangi bir haber gazetede yer almamaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 4. Çarşamba, 27 İkinditeşrin, 1935.

1938-39 yılında Ramazan’ın gelişi birinci sayfadan duyurulmuştur. Ramazan’ı duyuran metinlerin devamı diğer yıllardaki gibidir ve benzer klişe ifadelere adeta kes

* Beyazıt Camii avlusunda kurulan Ramazan sergilerinde yerli ürünler satılmaktaydı. Fakat bu sergiler hem alış-veriş yerleri hem de iftara yakın eğlenme mekânlarıydı. Osmanlı döneminde saray halkının ve yabancıların da ilgi duyduğu bu serginin oldukça meşhur olduğu görülmektedir. Buradan alınan eşyalar iftarda ya da bayramda hediye olarak verilmekteydi. Sergiler tahta barakadandı. Bu sergide satılan mallara gelince, kumaşlar, döşemelikler, şallar..., Süleymaniye işi tunç ve pirinç mangallar, sahanlar, maşrapalar..., çeşitli ağaçlardan yapılmış kaşıklar, enfiye kutuları, ağızlıklar, mühürler, tespihler, yüzük taşları..., tahta kutular içinde satılan yiyecek malzemeleri idi. Bkz., Olgun, a.e., s.237-238.

³⁵ CG., Salı, 19 Birincikanun, 1933.

³⁶ CG., Pazar, 09 Birincikanun, 1934.

³⁷ CG., Çarşamba, 27 İkinditeşrin, 1935.

kopyala yapıştır mantığıyla yer verilmektedir.³⁸ Salahaddin Güngör imzasıyla verilen yazıda gazete geleneklerin teknoloji karşısında terk edilmesini medeniyetin bir gereği olarak görmektedir. Yazı ayrıca Ramazan denince gazetenin Ramazana bakış açısını ortaya koyan bir özet mahiyetindedir:

“Beyazıt sergisi, çocukluk Ramazanlarımızın çeşnişini (çeşnisini) taşıdığı için pek manasız görünmüyor. Geçende bilmem ne münasebetle “Bu sene Ramazan sönük geçiyor” hükmünü veren yaşlı bir dostuma minarelerdeki kandilleri işaret ederek cevap vermiştim... Hani imiş bunun Karagözü? Hani imiş ortaoyunu? Peki ama yedi plâğı üst üste çalan otomatik gramofonlar dururken eski (fonoğraf) aramak aklımıza geliyor mu?.. Elektrik cereyan olan yerde akümülatörlü radyo kullanıyor musunuz? Karagöz da, daha şu da bu da eski Ramazanların hususiyetleri arasında idi. Geçen Ramazanlarla birlikte onun bütün dekorları da yıkıldı. Hatıralarımızın harabesi içinde onu beyhude yere ihya etmeğe uğraşmayalım!...”³⁹

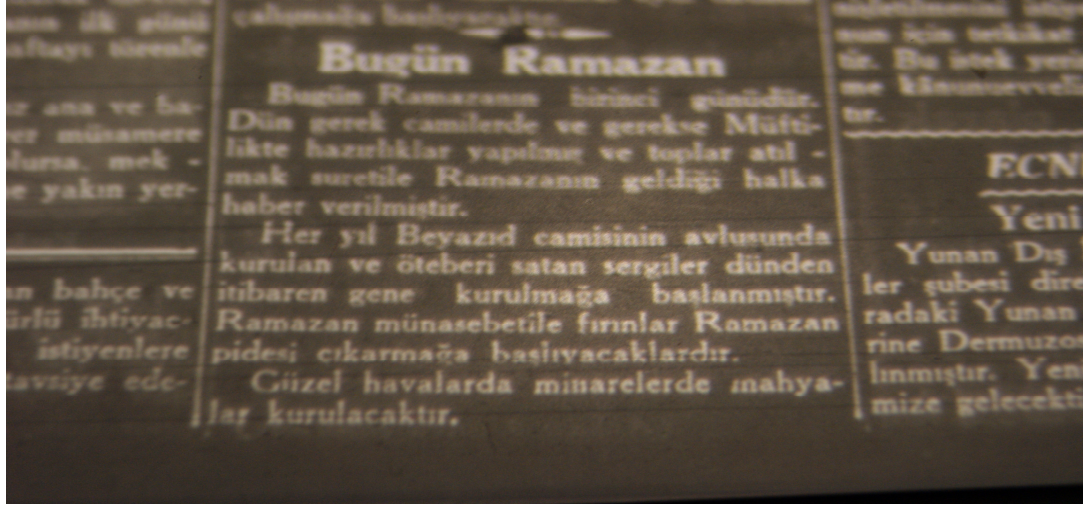
1940 yılında Cumhuriyet Gazetesi 10 Ağustos – 9 Kasım tarihlerinde daha önce de geçtiği üzere Milli Şef İsmet İnönü’nün isteği doğrultusunda kapatılmıştır. Dolayısıyla 03 Ekim – 01 Kasım tarihlerine denk gelen Ramazan ayı gazetede yer almamaktadır.

1941 yılına gelindiğinde Ramazan, 4. sayadaki “Şehir ve Memleket Haberleri” köşesinde “Bugün Ramazan” başlığını taşıyan metinle duyurulmaktadır. Devamı önceki yılların aynıdır. Tekrar hatırlamak gerekirse; önceki geceden itibaren minareler Ramazan münasebetiyle kandillerle donatılmaya başlanmış, vakıflar idaresi, camilerde vazedecek vaazların bir listesini hazırlamıştır. Bu vaazlar, halkı muhtelif dini ve milli hususlarda aydınlatacak, hayır müesseselerine yardım için teşviklerde bulunacaklardır. Gazetenin ifadesine göre Ramazan’a bir başka hazırlık olarak fırınlarda bu aya mahsus pide satışına başlanacaktır. İftar ve sahur vakitleri geçen senelerde olduğu gibi bu Ramazanda da toplar atılmak suretiyle bildirilecektir.⁴⁰

³⁸ CG., Salı, 25 Birinciteşrin, 1938.

³⁹ CG., Pazar, 22 Birinciteşrin, 1938.

⁴⁰ CG., Salı, 23 Eylül, 1941.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 5. Salı, 23 Eylül, 1941.

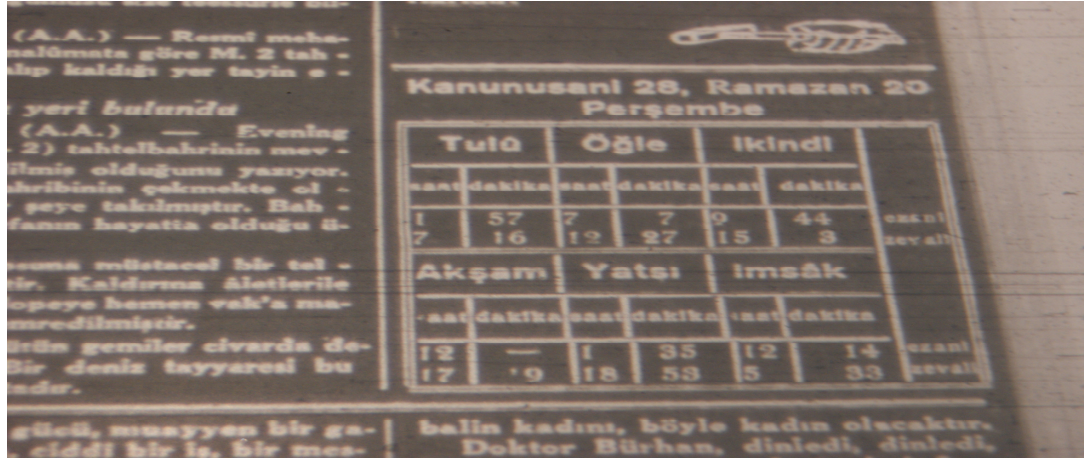
Araştırmamızın sınırları içinde bazı yıllarda sadece imsak ve iftar vakitleri yer alırken, bazı yıllarda da bunların yanında, sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının vakitleri de yer almaktadır. Grafik bakımından vakitlerin gösterilmesi yıllara göre farklılıklar gösterse de gittikçe zenginleşmektedir. Gazete vakitleri gösterirken ezanî, zevalî ve vasatî olarak vermektedir.

1929 Yılı'nın Ramazan ayının ikinci gününde (12 Şubat Salı) dördüncü sayfada verilen imsakiyede belirtildiği üzere İstanbul için iftar vakti, “ iftar 17 yi 41 geçedir. İmsak vakti ise 05 i 18 geçedir.”⁴¹ Diğer günlerde iftar ya da imsak'ı belirten bir yazıya rastlanmamaktadır. Bir yıl sonraki Ramazanda ise birinci sayfadan “*Ramazan Davulu*” ile ilgili yazıda sahur vakti “05:03” olarak gösterilmektedir. Bunun haricinde imsak ve iftar kavramlarından bahsedilmemektedir.⁴²

1931 yılında imsak ve iftar vakitleri verilmemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi 1932 yılında Türkçe Kur'an ve Türkçe ibadet gündemi nedeniyle gazetenin dini konulara ilgisi artmaktadır. Önceki yıllarda imsak ve iftar vakitlerini bildirmeyle sınırlı olan imsakiye, aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi bu defa ayrıntılı olarak Ramazan boyunca her gün gazetede dördüncü sayfadaki yerini almaktadır.

⁴¹ CG., Salı, 12 Şubat, 1929.

⁴² CG., Cuma, 31 İkincikanun, 1930.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 6. Perşembe, 28, Kamunisani, 1932

Kamunisani 28, Ramazan 20 Perşembe (1932)

Tulû		Öğle		İkindi		Ezanî zevalî
Saat	Dakika	Saat	Dakika	Saat	Dakika	
1	57	7	7	9	44	
7	16	12	27	15	3	
Akşam		Yatsı		İmsâk		ezanî zevalî
Saat	Dakika	Saat	Dakika	Saat	Dakika	
12	---	1	35	12	14	
17	9	18	53	5	33	

1933' te görülemeyen imsakiyenin daha gelişmiş aşağıda verildiği şekilde 1934 ve 1935 yıllarında görülmektedir.⁴³

2 Ramazan 1353, 9 Birincikanun 1934 Pazar		
	Ezanî	Vasatî
İmsâk	12,46	5,27
Güneş	2,32	7,13
Öğle	7,26	12,6
İkindi	9,47	14,28
Aşam	12	16,41
Yatsı	1,38	18,19

1936 yılında imsakiyeler daha pratik bir hal almıştır. Her gün verilerek namaz ve imsak vakitleri ezanî ve zevalî olarak da belirtilmiştir. Bu uygulama biçimi 1941 yılına

⁴³ CG., Pazar, 9 Birincikanun, 1934.

kadar örnekte olduğu gibi devam etmiştir. İlgili örnekte (S) saati, (D) dakikayı göstermektedir.⁴⁴

Ramazan 1 Cuma (1937)

Ezanî Zevalî	Öğle		İkindi		Akşam		Yatsı		İmsak	
	S.	D.	S.	D.	S.	D.	S.	D.	S.	D.
	6	55	9	42	12		1	22	11	53
	11	55	14	43	17	02	18	22	4	53

1941’de imsakiyeler altı zaman dilimine hitap ederken grafik açısından daha zengin bir sunum gözlemlenmektedir. Namaz vakitleri vasatî saat ve ezanî saat olarak ayrı ayrı gösterilmektedir.⁴⁵

İktisadi açıdan o günün enformasyon teknolojilerinin sağladığı imkânlarla sahip gazetenin, gündelik yaşamdaki gözetim pratiklerini⁴⁶ gündemine almaması mümkün gözükmemektedir. Gazetede imsakiyelerin yer almasını, medyanın müşteri kitlesine sunduğu üründe müşterilerin duyarlılığını esas alma eylemi olarak görmek mümkün olabilir.

Yıllara göre metinlerden örnekler verilmek suretiyle gösterilmeye çalışıldığı gibi gazetede Ramazanlar bir duyuru niteliğinde rutine bağlanmıştır. Bazı yıllar ilgi artsa da genel olarak Ramazan folklorik bir malzemedir. Gazetenin Ramazan sunumlarında içerik açısından yıllar geçtikçe bir azalmanın olduğu görülmektedir. Fakat büsbütün bir alakasızlıktan söz edilemez. Ramazan ayı benzer uygulamalarıyla her yıl gündemdedir.

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’tan itibaren yapıla gelen bir dizi reformlar ile değişim sürecine girilmiştir. Bu sürecin bir devamı Cumhuriyet’in kuruluşu ve akabinde yapılan inkılâpları teşkil etmiştir. Fakat İslâm yine din, toplum yine Müslüman’dır. Nesillerden gelen geleneksel dini motifler, gazetenin Ramazana mahsus uygulamalarında varlığını sürdürmektedir. Gazetenin Ramazan sunumu ve Ramazan ayına mahsus uygulamaları verişi, “geleneksel uygulamalar” olarak değerlendirilebilir.⁴⁷

⁴⁴ CG, Cuma, 5 İkinciteşrin, 1937.

⁴⁵ CG, Salı, 23 Eylül, 1941.

⁴⁶ Uğur Dolgun,, **Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna**, Ekin Kitabevi, 2005, s. 5.

⁴⁷ Joachim Wach, **Din Sosyolojisi**, çev., Ünver Günay, İFAV., Yay., İst., 1995, ss. 43-54.

II. BİR RAMAZAN GÜNDEMİ: TÜRKÇE İBADET

Bir Ramazan gündemi olarak gazetede Türkçe ibadet konusuna bakıldığında, Türkçe Kur'an ve Türkçe ibadetin gazetenin ilgi alanında olduğu görülür. Öyle ki gazete, surelerin tercümesinde hata olup olmamasıyla, mukabelelerin, hutbelerin ve mevlitlerin Türkçe okunmasıyla da ilgilenmiştir. Bu çerçevede Türkçe ibadet “Dini bir inkılâp” olarak değerlendirilmekte ve bir sonraki aşamada Türkçe ibadet gerekli görülmektedir.

A. Din-Milliyet İlişkisi Açısından Türkçe Kur'an

XX. yüzyılın Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalandığı ve İslâm dünyasında milli devletlerin kurulduğu bir yüzyıl olması nedeniyle “Türk ulusçuluğu” Anadolu'da kurulan yeni devletin hâkim ideolojisini oluşturmaktaydı. Yeni devlet Cumhuriyet idaresini seçince milli bir devletin kurulması kaçınılmaz olmuştu. Bu nedenle idareciler dinin millileştirilmesini kendilerine siyasi bir hedef olarak seçmişlerdi. Batı tecrübesini dikkate alan Cumhuriyet idarecileri, kutsal kitabı milli dilde okunmayan, ibadetleri milli dilde yapılmayan bir dinin millî vasfını taşımayacağına inanıyorlardı. Çünkü batılı milletler, kendi kutsal kitaplarını milli dillere çevirerek “benliklerini” bulmuş ve devletlerini kurmuşlardı. “İslâm da millileştirilmeli dendiğinde” Kur'an Türkçeye çevrilmeli, hutbeler Türkçe olarak okunmalı ve nihayet namazlar da Türkçe olarak kılınmalıydı. Aslında Türkçe Kur'an, Türkçe hutbe, Türkçe namaz olmak üzere “üç unsurdan” meydana gelen projenin kökleri II. Meşrutiyet'e ve hatta bir yönüyle Tanzimat'a kadar uzanmaktaydı. Bu taleplerden namazların Türkçe kılınması dışındakiler çeşitli vesilelerle denenmiş fakat Türkçe ibadet Cumhuriyet devrine kadar beklemişti.⁴⁸ Bu bekleme 1932 yılının Ramazan ayına kadar devam etmiştir. Gazetenin yaklaşımlarında da Türkçe Kur'an milliyetçilik unsuru üzerine bina edilmiştir denilebilir.

1932 Yılı Ramazan'ı Kur'an'ın Türkçe okunmasının başlangıç yılı olması açısından önemli bir konum arz etmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi Türkçe Kur'an ve Türkçe ibadet sorunu gazetenin bu ayda tamamen ilgi alanındadır. Perşembe 21 Kânunusani 1932 günkü gazetenin birinci sayfasında yer alan büyük punto haber şu şekilde başlamaktadır: “*Dini bir inkılâp: Türkçe Kur'an Yarın Yeraltı Camiinde mevlit ve Kur'an okunacak*”. Devamında ise, “Kur'an'ın Türkçeye defalarca ve çok dikkatli tercümelerinin

⁴⁸ Dücane Cündioğlu, **Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet I**, Kitabevi Yay., İst., Ocak, 1999, ss.15-22.

yapılmış olduğu bunun aslında bir ilk olmadığı” vurgulanmaktadır. Ayrıca gazeteye göre başka din mensupları da ibadetlerini kendi dillerine çevrilmiş kutsal kitaplarıyla yapmaktadırlar ve “Gazi İnkılâpları” Türklere de bu şansın verilmesini sağlamıştır:

“Din kitabı Türk’ler arasında dahi kendi öz dillerinde yazılmış ve basılmış bulunuyor. Eskiden bazı Kur’an kitaplarının kenarlarında Türkçe tercümeleri de yazılı idi. Şimdiki vaziyet bütün metnin yalnız Türkçe tercüme olarak basılması ve çoğaltılmasından ibarettir. Bu vaziyeti pek tabii olarak Kur’an’ın Türkçe olarak okunması ve hatta ibadetlerimizde din kitabımızın kendi dilimizdeki ifadesinin kullanılması takip edecektir. Müterakki milletlerin kâffesi bu yoldan yürümüşler ve bu sahalardan geçmişlerdir. Meselâ İncilin tercüme olunmadığı hiçbir dil yoktur. Hatta bizim Türkçeden gayri dil bilmeyen Anadolu Hristiyan Ortodoksları ibadetlerini Türkçeye tercüme olunmuş İncil’e yaparlardı. Hakikatte bundan daha tabii bir şey olamaz. İnsanların itikada müstenit ibadetlerini kendi dillerinde yapmamaları bilâkis anlaşılmayacak bir şeydir. Din kitabınızın Türkçeye tercüme edilmemiş olması ve ibadetlerin öz dilimizle yapılmaması cehalet ve taassup devirlerinin manasız ve hatta muzır bir dalâleti idi. Gazi İnkılâpları millete bu yolda dahi nurlu bir şahrah açmıştır.”⁴⁹

Bu haber bir gün sonra gazetenin sahibi ve başyazarı Yunus Nadi tarafından kösesindeki “Hayatta Tekâmül Dinde milliyet” başlıklı yazıyla desteklenecektir: “Dinde milliyet olur mu diyeceksiniz. Biz gayri milli din olur mu? diye soracağız. Din sosyal bir müessese olduğuna göre her şeyden evvel milli bir mevzu olmak durumundadır da.” Nadi’ye göre, bunun başka türlüünü “tasavvur etmeğe imkân” bile yoktur ve başka türlüünü tasavvur edenler “mutlaka sosyal bir yanlışlık ve karışıklık içinde kalmışlardır.”⁵⁰

Nadi’nin makalesinin devamında, Anadolu’nun köylü çocuğuna yapılan şöyle bir telkin kabul edilir:

“Gök gürültüsü Hz. Ali’nin gök üstünde atına binerek önüne kattığı su kazanlarını alabildiğine yuvarlamasından ileri gelir. Hazret atını o kadar koşturur, o kadar koşturur ve bu koşuşmalarda at kazanları o kadar yuvarlar ki bunların birbirine çarpmalarından şimşekler çıkar, gürültüler çıkar ve nihayet kazanların boşalan suları yerlere dökülür. Yağmur budur. Yağmur çok yağdığı zaman Hz Ali çok kazan yuvarlamış ve onların cümlesini devirerek içlerindeki suların hepsini dökmüş demektir!..”⁵¹

Anlatılan analogi köylü çocuğu için “çok güzel ve hatta pek kolay inanılırdır. Çünkü gök gürültülü, şimşekli ve yıldırımlı korkunç tabiatın basit bir izahıdır çocuk aklında.

⁴⁹ CG., Perşembe, 21 Kânunusani, 1932.

⁵⁰ CG., Cuma, 22 Kanunusani, 1932.

⁵¹ a.g.g.

Yağmur denilen sular meydandadır.” Çocuğun neden inanması gerektiğini akıl yürütmeye devam ettirdikten sonra Nadi, “faraziye” diye kaydettiği ifadelerini şöyle sürdürür:

*“... İşte bu dini bir fikirdir. Anadolu köylüsünün Hazreti Ali’si Arap değil Türk’tür köylü çocuğu muhitinde görebildiği en mükemmel adamı kendi hayalinde onu ceylan gibi bir Türk atına da bindirir ve eline bir kırbaç verir. Beline yatağanlar da takarak salıverir meydana. Türk’ün semalarında koşan Hazreti Ali, Sarı Zeybek veya Çakırca’lı Mehmet Efe filan gibi biridir. Beş bin kilometre uzaktaki Mekke şehrinin Hazreti Ali’sini Anadolu’nun Türk’ü nasıl düşünsün? Bu hayalin, tutunacağı bir hakikat istemesinin sonucudur? ... Hazreti Ali Anadolu’ya Arabistan’dan değil, İran’dan gelmiştir. İslam dini kılıç kuvveti ile etrafa yayılırken Arap istilâsına ordular ile mukavemet edemeyen İraniler bu istilâdan kendi medeniyetlerini olsun kurtarabilmek için Hazreti Ali’nin şahsında milli bir rehber timsali yarattılar.” İslam dinini kabul etmiş olmakla beraber Ali’yi ve Ali’nin şahsında kendi fikirlerini sürdürerek bu dine milli bir hususiyet vermiş oldular. Bu durum hakikatten uzak olmakla beraber insan tabiatına uygundu. Bu durum İran hudutlarından aşarak Anadolu’ya da Türk olarak yayıldı. Bugün bile yarı Anadolu hakikatte tabiatın bu cidalinde tabiatın icabına uygun bir cereyan içinde görülür ki onu dinde dahi milliyetin esas olduğu ifadesiyle hulâsa etmek mümkündür. Dinin milli mahiyetini ve içtimai faziletini daha kapsamlı kılmak hesabına hiç olmazsa din kitaplarının ve ibadetlerinin milli dilde olmasını isteyebiliriz. İnsanlık şan ve şerefi namına bunun böyle olması zaruridir. Tanrısına tapan adamın işine karışmayacağız. Fakat bu cemiyetten bir fert olarak içtimai menfaatimiz namına diyoruz ki Türk’ler ibadetlerini kendi öz dillerinde yapsınlar, onların böyle yapmaları en doğrudur”.*⁵²

Gazetenin yaklaşımından anlaşıldığı kadarıyla Türkçe Kur’an’la olan bir değişim değil, tepeden inme (jakoben) bir yaklaşımla yukarıdan aşağıya değiştirme, reform mantığıyla hareket etmektir. Bu uygulama halkın ilahi irade ile irtibatını doğrudan sağlamasını amaçlayan toplumsal bir mühendislik girişimi olarak görülebilir. Gazete bunu muasırlaşmanın bir gereği olarak algılamaktadır dinilebilir. Bilindiği gibi Reform hareketleri Martin Luther’ in 1517’de 95 maddelik tezini Wittenberg Şatosu’nun kapısına asmasıyla başlar.⁵³ Buradan hareketle Ali Bulaç gibi düşünenler, resmi otoritenin, ulusal temelde Protestanlaştırılmış millî bir İslam düşünebileceği yönündeki belirtiler arasında, Martin Luther’den esinlenerek Türkçe bir Kur’an mealinin yapılmasını gösterirler.⁵⁴ Fakat gazetede bu konuda Protestanlığın etkisini yansıtan bir ifade bulunmamaktadır. Bununla birlikte Türkçe ibadet sorunu bir sivil din oluşturma girişimini de akla getirmektedir.

⁵² Nadi, a.g.g.

⁵³ Abdurrahman Kurt, **Din Sosyolojisi**, Dora Yay., Bursa, 2011. s. 181.

⁵⁴ Ali Bulaç, **Modern Ulus Devlet**, İz Yay., İst., 1995, s. 217- vd.

Ayrıca bu sorun, dini topluma yararı açısından değerlendiren işlevselci yaklaşımla da irtibatlandırılabilir.⁵⁵

B. Gazete Açısından Türkçe İbadete Halkın Yaklaşımı

Türkçe ibadete halk nezdinde en büyük tepkinin Türkçe namaz konusunda olduğu söylenebilir. Nitekim 1926 Ramazanı'nın ilk Cuma günü (19 Mart 1926), Göztepe Tütüncü Halis Efendi Camii'nin İmam ve Hatibi Ayasofya dersiamlarından Mehmed Cemaleddin Efendi, hutbeyi Türkçe okuyup sonra namazı da hazırladığı Türkçe Kur'an çevirisiyle kıldırıldığından cemaat tarafından Üsküdar Müftülüğüne şikayet edilmiş ve yapılan tahkikatla 23 Mart 1926'da Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi tarafından görevinden alınmıştır.⁵⁶ Görevden alınmayı engellemede siyasi otoritenin ısrarlı olmadığı görülür. Bunun nedeni "resmi" ve "muteber" bir Kur'an çevirisinin ortaya konulamamış olması olarak görülür.⁵⁷ 1932 yılı Ramazan'ında tatbik sahsına konulan fakat yürütülemeyen Türkçe ibadet meselesinin asıl sebebi bu olabilir. Türkçe Kur'an konusundaki münakaşaların esası, elbette Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesi meselesi gibi bir işlemin caiz olup olmadığı olarak görülmemektedir. Çünkü Kur'an çok öncelerden beri Türkçeye çevrilmiş ve hatta basılmıştır. Asıl mesele bu çevirilerin Kur'an makamında kabul edilip edilemeyeceğidir. Çünkü açıkça telaffuz edilmese de Türkçe namaza giden bir yola kapı aralayacağı âlimlerin endişesidir.⁵⁸ Bu itibarla halk aydınların değil âlimlerin görüşüne itibar etmiştir. Siyasi otorite tarafından muteber bir şahsa yaptırılan tercümenin halk nezdinde kabul göreceği fikri, Mehmet Akif Ersoy'a tercüme vazifesinin verilme sebebi olarak gösterilebilir. Fakat Ersoy, ibadetlerde okunacağı sezgisinden hareketle aldığı avansı iade etmiş ve tercüme işinden vazgeçtiğini bildirmiştir. Bunun üzerine tercüme işi tefsir görevini üstlenmiş olan Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a verilmiştir.⁵⁹

O dönem âlimlerinden Yazır'ın görüşleri birkaç muhalif görüş olsa da âlimlerin görüşlerini özetler mahiyette görülebilir. "*Türkçe Kur'an mı var be hey şaşkın!*" diye eserinin mukaddimesine başlayan Yazır, Kur'an'ın anlaşılması için Arapça bir kitap olarak

⁵⁵ İşlevselci yaklaşım için bkz. : Martin Slattery, Yay. Hazırlayan, Ümit Tatlıcan-Gülhan Demiriz, **Sosyolojide Temel Fikirler**, Sentez Yay., İst., 2008, ss. 373-383.

⁵⁶ Cündioğlu, a.g.e., ss. 64-65.

⁵⁷ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, YKY Yay., İst., Ekim, 2002, s.542.

⁵⁸ Cündioğlu, a.g.e., ss. 24-27.

⁵⁹ Cündioğlu, a.g.e., s. 95.

indirildiğini hatırlatan ayetle konuya giriş yapar. (Yusuf, 12/2) Ona göre Kur'an'ı tefsir etmek üzere Peygamberin buyurduğu hadislere bile Kur'an denemezken yapılan bir tercümeyle asla Kur'an denilemez, denirse "küfr" olur. Tercüme, Kur'an'dan mütercimnin anlayabildiği kadar bazı şeyleri anlatabilirse de gerçek anlamıyla anlatamaz. Anlattığı şeyler de Kur'an hükmünde ve değerinde olamaz. Kur'an anlaşılabilir bir kitap değildir. (Kamer, 54/17) O, kendisini bütün insanlığa duyurmak ve anlatmak için inmiş ve duyurmuştur. Ancak onun manaları tam olarak anlaşılıp bitirilemez. "Bir manası meydana çıkınca arkasından bir mana daha, arkasından bir mana daha...." Yazır'a göre, meselâ taşın çatlayıp su çıkardığını anlatırken Kur'an "yenşekku" veya "yeteşekkeku" demekle yetinmez ve "lema yeşşakkaku" diyerek "çatlayışın, akışın bütün fişkirtisini, şakırtısını, takırtısını" hissettirir:

*"...Böyle tabii delaletlerle dağınık olan lafızları, hâssı, âmmı, müstereki, hakikati, mecazi, sarihi, kinayesi, zahiri, nassı, müfessiri, muhkemi, hafisi, müşkili, mücmeli, müteşabihi, ibaresi, işareti, delaleti, iktizası, mütabakatı, tazammunu, iltizamı gibi bir çok yönüyle ayrı ayrı manaları bir yere toplayıp anlatır. Sonra bunları, değişik değerlendirmelerle açıklar. "Bu Kur'an ayetlerinin hükmü baki kılınmış ve sonra geniş olarak açıklanmış bir kitaptır." (Hûd, 11/1) Sonra bunları anlayanların anlamayanlara açıklamalarını vazife kılmıştır. Bu açıklama vazifesi, tebliğ ve tefsir vazifesini teşkil eder. Güzel Arapça bilenler de bu tefsir ihtiyacından kurtulmuş olamazlar. Tefsir ihtiyacından müstağni kalamadıklarından dolayıdır ki önce tefsir, Arapça bilenler için Arapça olarak yapılmıştır. Ve bu tebliğ ve tefsir vazifesini önce bütün usulü ile ihtiyaca göre Peygamber (s.a.v) yapmış ve değişik dillere göre onu neşretmeyi ve herkesin istifadesine sunmayı ümmetine emretmiştir."*⁶⁰

Yazır'ın ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, Kur'an'ın her hangi bir dile çevrilmesi o dilde yazılmış Kur'an olamaz. Onun adı içeriğine göre tercüme veya tefsir olabilir. İlk tefsir çalışmalarının Arapça bilen halka Kur'an'ı anlatmak için yapıldığı düşünülürse Kur'an'ın bir başka dile çevrilmesi onu anlaşılır kılmak için yeterli olmadığı kanaatini oluşturabilir. Türkçe Kur'an olabileceği görüşünü temellendirmeye çalışanlar Hanefi Mezhebi'nin kurucusu olarak bilinen Ebu Hanife'ye atfedilen bir görüşü delil olarak kullanma eğilimindedirler. Bu görüş Fatiha'nın Arapçasına güç yetiremeyen yeni Müslüman olmuş birinin Arapça okumayı öğrenene kadar kendi dilinde mealini okuyabileceği şeklinde özetlenebilir. Ancak Ebu Hanife daha sonra bu görüşünden vaz geçtiği gibi Hanefi ekolünde ve diğer sunnî mezheplerde bu görüşe katılan yoktur.* Öte

⁶⁰ Yazır, a.g.e., I/8-9.

yandan diğer dünya dinlerinden Hristiyanlık ve Budizm’de belli bir ibadet dilinin bulunmamasına karşılık, Yahudilik ve Hinduizm’de ibadet yalnız kutsal metnin diliyle yapılır.⁶¹

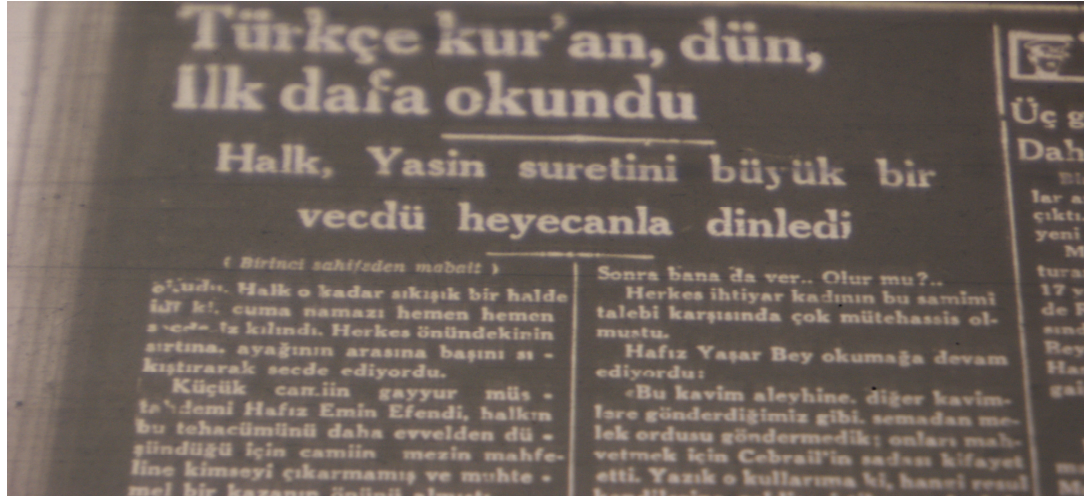
Toplumsal bir temeli olmayan ve tamamen bir toplumsal mühendislik girişimiyle ortaya atıldığı söylenebilen bu konuya acaba gazetenin bakış açısıyla halk nasıl yaklaşmıştır? Aslında halkın savaştan yeni çıkmış bir toplum olması ve eğitim düzeyiyle bu konuyla ilintisin olamayacağı tahmin edilebilir. Araştırılan zaman yönüyle gazete ilk andan itibaren olumlu bulduğu bu uygulamayı halkın da olumlu karşılaması için gayret göstermektedir denilebilir.

Konuyla alakalı gazetenin başyazarı Yunus Nadi’nin bir makalesini özetleyerek giriş yapmak uygun olabilir. Nadi, daha önce dile getirildiği gibi Kur’an’ın Türkçeye tercümesinin yeni bir şey olmadığını hatırlatarak yazısına başlamaktadır. Ona göre Türkler İslâm dinini kabul ettikten sonra, “okumuşların hemen hepsi çok yanlış bir gidişle Arap dilini bütün incelikleriyle tahsil etmişlerdir. Arapçanın en büyük kamusunu bir Türk yazmıştır.” Nadi’ye göre Türk âlimlerinden birçoğu da ilmi eserlerini Arapça yazmıştır ve Arapçada bu kadar, hatta “pek çok Arapların bilmeyecekleri kadar derinleşen Türkler Kur’an’ın manasını da pekiyi” biliyorlardır. Kur’an üzerine yazılmış en esaslı tefsirler de Türk âlimlerininindir. “Kazı Beyzavi ve “Zimahşeri” (Zemahşeri) Türk’tü, “Türk’ler, Kur’an’ı hem tefsir etmişler, hem de tercüme.” Nadi makalesinin devamında “Kur’an kitaplarının kenarlarındaki açıklamalarla Kur’an’ın ne farkı var ki Türkçe Kur’an garip karşılanıyor?” diyerek Kur’an’ın Türkçe tercümesiyle Arapça orijinali arasında bir fark görmediğini vurgulamaktadır. Ayrıca makalede bu güne kadar Kur’an’ın Türkçeleştirilmemiş olmasının nedeninin “bu konudan para kazananlar olduğu” da dile getirilmiştir.⁶²

⁶¹ Mustafa Sinanoğlu, “İbadet,” DİA, TDV Yay., İst.,1999, c.19, ss.233-234.

⁶² CG., Pazartesi, 25 Kânunusani, 1932.

* Berkes, Ebu Hanife’nin böyle bir görüşünün olup olmadığının bilimsel yargı vermeye yarayacak gerçek belgelere dayanmadığı görüşündedir. Bkz., Berkes, a.g.e., s.544.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 7. Pazar, 24 Kânunusani, 1932.

“Yerebatan Camisinde Türkçe Yasin Okunacak” başlıklı haberde Ayasofya’daki Yerebatan Camiinde okunacak Türkçe Yasin’in tarihi bir günün yaşanmasına sebep olacağı belirtilmektedir. “Riyaseticumhur mızıkası alaturka (Cumhurbaşkanlığı bandosu Türk müziği) kısmı şefi Hafız Yaşar Bey Cuma namazından sonra Yerebatan Camiinde önce bir mevlit ve sonra çok güzel bir tarzda yapılmış tercümeyle, Yasin Suresi’nin Arapçasını ve Türkçe *tercümesini* okuyacaktır.” İfadeleriyle musiki vurgusunun öne çıkarıldığı düşünülebilir. Gazeteye göre Türkçe Kur’an okunacağı haberi halk arasında büyük bir ilgi uyandıracacağı söylenerek, bugün Yerebatan camisinin çok kalabalık olacağı ve “halkın kendi öz diliyle” okunacak Kur’an’ı dinlemeye koşacağı öngörüsü dile getirilmektedir.⁶³

Gazeteden öğrendiğimize göre, Türkçe Kur’an’ın ilk defa okunması, caminin mukabelecisi Hafız Yaşar Bey tarafından Yasin Suresi’nin Ayasofya’da Yerebatan Camii’nde okunmasıyla başlamıştır. Halkın büyük bir heyecanla dinlediği dile getirilerek, Ayasofya gibi daha büyük bir camide okunması isteği vurgulanmaktadır. Yine gazetenin ifadesine göre basın yayın organlarının birkaç günden beri verdikleri haberler üzerine halkın izdihamına maruz kalınmıştır. Şöyle ki, daha sabahleyin saat onda cami dolmuştur. Küçük caminin içinde kadın ve erkek büyük bir kalabalık vardır. Avluda ve sokakta birçok kimse pencerelere tırmanmış içeriden gelecek sesleri işitmeğe çalışmaktadır. Cuma namazında “imam efendi” Cuma hutbesini Türkçe okumuştur. Kalabalık tanımlanırken; halk o kadar sıkışık bir haldedir ki, “Cuma namazı hemen hemen secdesiz” kılınmıştır.

⁶³ CG., Cuma, 22 Kânunusani, 1932.

“Herkes önündekinin sırtına, ayağının arasına başını sıkıştırarak secde etmektedir. “Müstahdem Hafız Emin Efendi, halkın bu hücumunu daha evvelden düşündüğü için, camiin müezzin mahfeline kimseyi çıkarmamış ve muhtemel bir kazanın önünü almıştır.”

Haberin devamında Hafız Yaşar Bey, elindeki yeşil kaplı kitabı açmış ve “Kemal Paşazade Sait Beyin merhum babası zamanında yazılan” Kur’an tefsirinden Yasin Suresini okumağa başlamıştır. Hafız Yaşar Bey, “Türkçe Yasin’e” başlanmadan önce okuduğu Besmele’nin Türkçe tercümesi; “Müşfik ve rahim olan Allahın ismile” dir. Gazeteye göre halkta heyecanlı bir suskunluk vardır. “Türkçe Yasin” okunduktan sonra Hafız Yaşar Bey’in buraya kadar okuduğu Kur’an, halk üzerinde “derin bir tesir” bıraktığı ifade edilmiştir. Herkesin şimdiye kadar senelerce dinlediği halde manasını bilmediği Kur’an’ın “en mühim ayetlerinin manalarını” anlamak oldukça dikkatini çekmiştir. Bunun en güzel ifadelerinden biri de not tutan muhabire bir hanım şöyle bağırması örnek olarak gösterilir. “Aman oğlum.. Sen yazıyorsun...Sonra bana da ver.. Olur mu?..” habere göre ihtiyar kadının talebi çok samimidir. Hafız Yaşar Bey’in okumasından halk etkilenmiş ve ağlayarak duygusunu dışa vurmuştur. Bilhassa kadınlar çok heyecan duymuştur. Halkın heyecan ve gözyaşları devam ederken, Yasin Suresi, nihayet şu ifadelerle son bulmuştur. “Bütün mükevvenatın hükümdarı olan Allah’a hamdolsun... Hepiniz ana rücu edeceksiniz!” Haberin devamında halkın heyecanı ve memnuniyeti şu şekilde ifade edilmektedir:

“Hafız Yaşar Bey, bundan sonra Türkçe olarak bir dua okudu. Halk can ve gönülden “âmin” dedi. Duanın sonu bir Fatiha ile tamamlandı. “Halk camiden çıkarken hep birbiriyle soruşup, konuşuyordu. Herkesin çehresinde bilmediği bir şeyi görüp, işitip ve anlamaktan mütevellit bir neş’e vardı. Her Ramazan muhtelif camilerde güzel sesini dinlemekle meşhur olan hafız hanımlardan Fatih’te Hafıza Fehamet H. bir muharririmize şunları söylemiştir: “Senelerden beri manasını bilmeden Kur’an okurdum. Bugün o kadar mütehassıs oldum ki... Ben de bundan sonra Türkçe Kur’an okumağa çalışacağım.” Yerebatan camisinin kayyumu Hafız Emin Ef.: “Çok heyecan duydum. Kur’an’ı Kerim’in kıymetli zevat tarafından Türkçeye çok vâkıfane bir surette tercüme edilerek halka okunması milletin senelerce beklediği halde muvaffak olamadığı bir şaheserdir. Çok şükür bu günlere de...” Türkçe Kur’an dinlemek için Beykoz’dan gelen Pakize H. da şunları söylemiştir: “Manasını bilerek yapılan ibadet kadar zevk veren bir şey yoktur. Biz

kadınlar, erkeklerden fazla dindarız. Hâlbuki evlerimizde Arapça Kur'an ve arasıra tefsir de okuyoruz. Fakat böyle halk huzurunda okunan Türkçe Kur'an'ın tesiri pek başka oluyor.” Önümüzdeki Cuma günü Hafız Yaşar Bey büyük bir camide Türkçe Kur'an okuyacaktır.”⁶⁴

Türkçe Kur'an söylevi dile gelmeden önce de geldikten sonra da gazetenin “milli dil” üzerinde yayınlar yapmaya devam edip kamuoyu oluşturmaya çalıştığı⁶⁵ düşünülebilir.

Bir gün sonraki gazetede halkın Türkçe Kur'an dinlemek istediği dile getirilerek nerelerde Türkçe Kur'an okunacağı haber yapılır. “Yarın ve Cuma günü İstanbul'un müteaddit camilerinde güzel sesli hafızlar Türkçe Kur'an okuyacak.” Devamında Hafız Yaşar Bey tarafından geçen cuma günü, Yerebatan Cami'inde Türkçe Kur'an okunması büyük bir ilgi uyandırmış ve diğer bazı camilerde yetkili hafızlar tarafından halka Türkçe Kur'an okunmağa başlanmıştır. Halk arasında ilgi uyandırılmaya çalışılarak bu hafızlar ve camilerin isimleri gazetede verilmiştir:

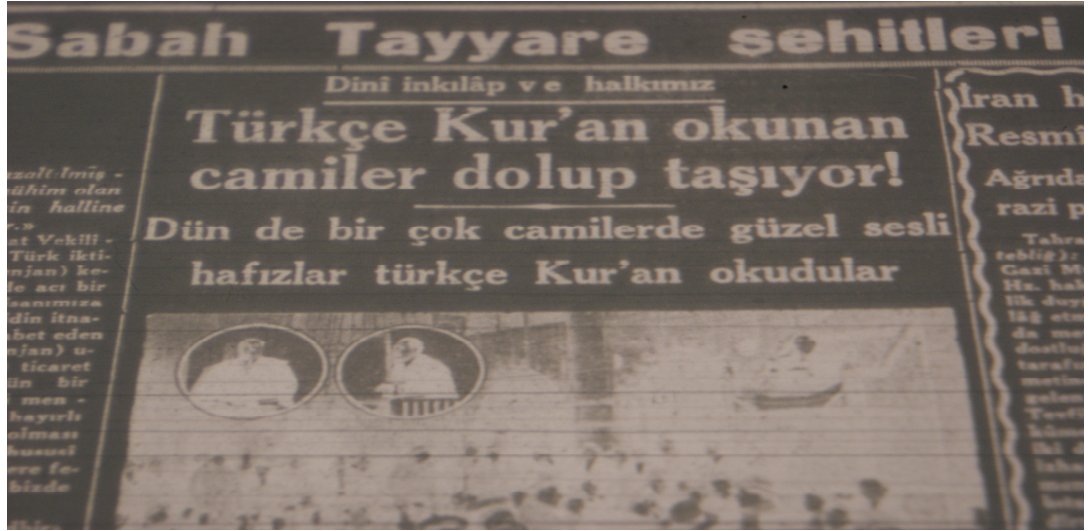
“ Hafız Burhan Bey dün Beyoğlu'nda Kamerhatun Camisinde, Süleymaniye Camii'nde Hafız Kemal Bey Türkçe Kur'an okumuştur. ”⁶⁶ Beşiktaş'ta Vişnezade Camii'nde Hafız Zeki Bey Türkçe Kur'an okumuştur. Hafız Zeki Beyin okuduğu Kur'an sonrasında ihtiyar bir hanım: “Allah Gazi'mize dünya durdukça çok ömür versin. Bize Kur'an'ımızın manasını da öğretti. Aklımın erdiği günden beri namaz kılar, dua ederim. Fakat ne yaptığımı, neler söylediğimi ben kendim de bilmezdim demiştir.” Camide bulunan diğer kadın ve erkek cemaat de Gazi Hz. ne çok dua ve Hafız Zeki Bey'e memnuniyetle teşekkür etmişlerdir. Haber aldığımıza göre yirmi seneden beri İslâmiyet'in dini ve tarihi tetkikleriyle meşgul olan ve bu vadide yirmi, otuz eser yazan muharrir (muhabir) arkadaşımız Ömer Rıza B. Kur'an'ın tercüme ve tefsirini muhtevi bir eser olarak hazırlayacaktır...”⁶⁷

⁶⁴ CG., Pazar, 24 Kânunusani, 1932.

⁶⁵ CG., Pazartesi, 25 Kânunusani, 1932.

⁶⁶ a.g.g.

⁶⁷ CG., Salı, 26 Kânunusani, 1932.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 8. Çarşamba, 27 Kânunusani 1932

Çarşamba, 27 Kânunusani 1932 tarihinde ise “Dini inkılâp ve halkımız” ana başlığının altında “Türkçe Kur'an okunan camiler dolup taşıyor! Dün de birçok camilerde güzel sesli hafızla Türkçe Kur'an okudular” yan başlığı görülür. Haberin detayında okuyucular kürsülerde resmedilmiş ve ilk defa kim tarafından Türkçe Kur'an'ın okunduğu hatırlatılarak halkın alakasının giderek arttığı vurgulanmıştır. Gazete haberde görüldüğü gibi Türkçe Kur'an'ı dinlemeye yönelik halkın ilgisinin artmasını arzuluyor görünmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 9. Pazartesi, 25 Kânunusani, 1932.

Gazetenin bakış açısıyla modernleşmenin gereği olarak görülen Türkçe Kur'an'ın Türk modernleşmesinin bir unsuru sayıldığı düşünülebilir. Türk modernleşmesinde “seçkinler” neyi istediğini bilen konumundayken halk olup biteni değerlendirmeye fırsat dahi bulamayarak sürecin tarafları kılınmış⁶⁸ olabilir. Gazetenin iddia ettiği gibi modernleştirmenin bir unsuru olarak görüldüğünde Türkçe ibadetin halk nezdinde durumunu diğer modernleştirici unsurlar gibi algılamak mümkün görülebilir. Bu bağlamda: “Halkın güçsüzlüğüne karşın, seçkinler güçlüdürler. Çünkü seçkinlerin hemen hemen tamamına yakını sivil ve asker bürokrattır. ...Halk için her şey feda edilebilecektir; hatta halkın kendisi bile.”⁶⁹ Gazetenin Türkçe Kur'an uygulamasını ele alış biçimini seçkinlerin kotardığı bir durum olarak görmek ve gazeteyi bu toplum mühendisliğinin bir parçası şeklinde algılamak mümkün görünmektedir. Bu yaklaşımla gazete üzerine düşeni seçkinlerle birlikte yapmaktadır denilebilir.

C. Kullanılan Dil Bakımından Türkçe Kur'an

Kur'an'ın Türkçe okunmasında kullanılan Türkçe, Osmanlı Türkçesi olarak karşımıza çıkar. Anlaşılması bakımından o günün Türkçesiyle çok da yakın olduğunu söylemek uygun düşmeyecektir. Bir günlük namazda kırk defa okunan Fatıha Suresinin Türkçesi dahi ciddi bir birikimle ancak anlaşılabilir durumdadır. Gazete Kur'an'dan okunan her hangi bir bölüme “mukabele” demektedir. Gazeteye göre süreli olması ve Kur'an'ın tamamının okunacak olması gözetilmez.

Hafız Burhan Bey'in “mukabelesine” baktığımızda durum yukarıda açıklandığı gibidir. Örneğin Hafız Burhan Bey'in Kabataş Camii'nde “el-Furkan” Suresini Türkçe olarak okuması bir mukabele olarak değerlendirilmiştir. Gazete öncelikle okuyucunun kim olduğunu tanıtmaya gereğini duymuştur. “Hafız Burhan Bey Davutpaşa Sultanisi'nden mezundur. Bir zamanlar Mabeyn mızıkasında bulunmuştur. Sesi çok güzeldir.” Görüldüğü gibi okuyucunun musiki altyapısı yine vurgulanmıştır. Hafız Burhan Bey'in el-Furkan Suresi'ni Türkçe olarak okuyuşu gazete tarafından verilirken kullanılan kelimelerde Osmanlıca oldukça ağır basmaktadır.

⁶⁸ Celalettin Vatandaş, “Dünden Bu Güne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı”, **Kapsam ve Yöntem Açısından Türk Modernleşmesi**, Editör, Mehmet Zincirkıran, Nova Yay., Ankara, s.120-121.

⁶⁹ Vatandaş, a.g.e., ss.120-121

“İnsanları ikaz etmesi için elfurkanı (kur’ânı) inzal eden Alalh’a hamdolsun Semavat ve arz anındır. Evlâdı yoktur, şeriki yoktur, her şeyi o halketmiş ve her şeyin mukadderatını o tayin eylemiştir. Müşrikler onun yerine başka mabutlara taptılar, o mabutlar ki hiçbir şey halkedemezler, kendileri de mahlûkturlar. Ve nefileri vardır ve zararları ne hayata, ne memata ve ne de ihyaya kadirdirler. Küfredenler “Bu kitap, Muhammed’in uydurduğu bir yalandır, başka kavaninlerde onun telifine yardım etmişler, onlar evvel gelenlerin esatiridir, sabah, akşam imlâ ederek yazdırmıştır” dediler. İşte onların zalimâne iftiraları budur. Sen onlara de ki: Semavat ve arzın esrarını bilen, bu kitabı inzal eyledi, gafur ve rahimdir. Zalimler: Bu resul kimdir ki team eder, pazarlarda dolaşır, bir melek nazil olup onunla beraber vaız etmeliydi yahut bir hazine kendisine gönderilmeli, nafakasını tedarik edeceği bir bahçesi olmalıydı, siz sihirbaz bir adamda tâbi oluyorsunuz!” diyorlar. Bak senin hakkında neler söylüyorlar, delâlete sapmışlar, bidayete yol bulmazlar. Hamdolsun o Allah’a ki eğer isterse sana daha kıymetli şeyler verir, nehirlerle iska olunmuş cennetler ve kasır verir. Onlara de ki: “Bu dünya mı iyi, yoksa muttakilere vaat olunan ve büyük bir mükâfat teşkil eden ebedi cennet mi? Oradaki ebedi ikametgâhlarında ne isterlerse bulacaklardır, Allah’tan vadinin icrasını talep edebileceklerdir. Herkes ve Allah’ın yerine taptıkları mabutları da cemettiği gün Allahu tealâ mabutlara: “Benim buradaki ibadımı siz mi dalâlete sevk ettiniz, yoksa kendileri mi yollarını kaybettiler?” diye sual edecektir. “Senin namın, şan ve şerefle yadedilir. Seni şerikten tenzih ederiz. Senden başka kimsenin himayesine iltica edemezdik. Lâkin sen onlara ve pederlerine dünyanın emvalini ihsan ettin, senin zikrini bile unuttular, mahvolmuş bir kavim oldular” cevabını verecekler. Müşriklere dedi ki: “İşte mabutlarınız sizi tekzip ediyor, sizi ne Allah’ın azabından kurtarabilir, ne de size yardım edebilirler, sizlerden zulmedenler büyük azaba duçar olacaktır” diyecekler. O gün semadaki bulutlar yarılıp melekler nazil olacaklar, Rahmanın hakikî hükümdar olduğu görülecek ve kâfirler için pek fena olacaktır”...⁷⁰

Hafız Zeki Bey öğle namazını müteakip Beyoğlu’nda Ağa Camii’nde, Fatiha Suresini ve devamında Bakara’dan 19 ayet okumuştur.⁷¹ Gazete Fatiha Suresi’nin tercümesini daha ağıdalı bir dille vermiştir:

“Müşfik ve rahim olan Allah’ın ismile. Hamdû şükür, münhasıran bütün âlemlerin rabbi ve müşfik ve rahim olan Allaha mahsustur. Allah din gününün malikidir. Sana ibadet ediyoruz, senden istimdât istiyoruz. Bizi doğru yola irşat et! Bizi lûtfu nimetlerine garkettin insanların yoluna sevk et! Senin gazabına uğrayan ve doğru yoldan inhiraf edenlerin yoluna gönderme, âmin!”⁷²

Bunlardan başka; aynı gün Süleymaniye Camiinde Hafız Kemal Bey, “Kıyamet Suresi’ni, “İsmail Hakkı Beyin teşkil ettiği musiki cemiyetinin azalarından” Hafız Nuri Bey “Esra”(İsra) Suresini, Beyoğlu’nda Firuzağa Cami’inde, okumuştur.⁷³ Okuyucuların

⁷⁰ CG., Perşembe, 28 Kanunusani. 1932.

⁷¹ a.g.g.

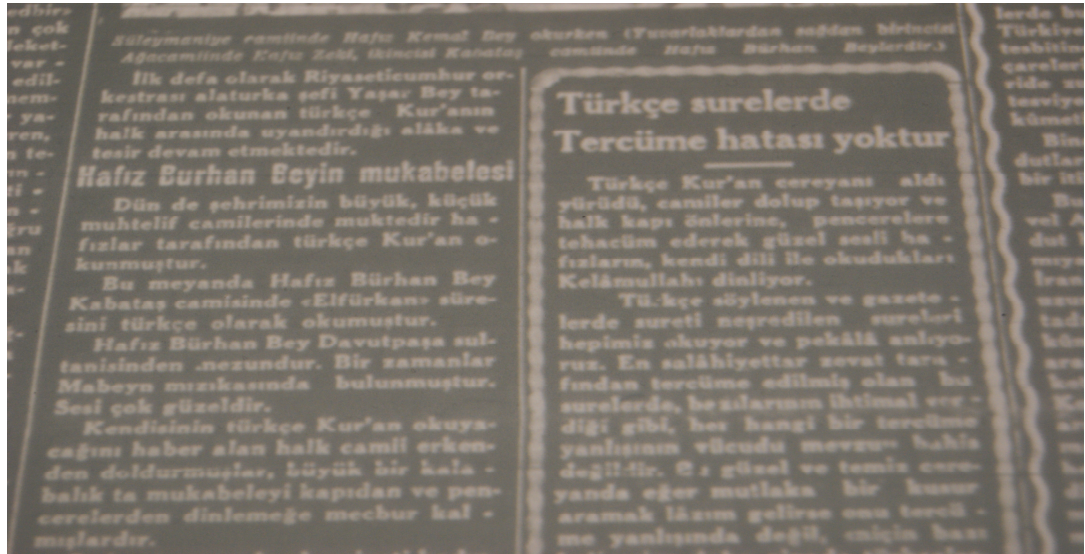
⁷² a.g.g.

⁷³ a.g.g.

musikiyle ilgili bilgilerinin de çok derin olduğu yine vurgulanmıştır. İlk yıllarda tercüme çalışmalarının başarılı olduğu söylenemez. Osmanlıca kelimelere sadakatin tercüme hatası kaygısından olabileceği düşünülebilir. Nitekim gazete daha sonraları tercüme işini bir sorun olarak ele alacaktır.*

D. Türkçe Kur'an'la Ortaya Çıkan Sorunları Önleme Çabaları

Gazetede Türkçe Kur'an'la ortaya çıkan sorunları önleme çabaları olarak adlandırabileceğimiz bazı haberler göze çarpmaktadır. Bu haberler Türkçe Kur'an'da tercüme hatası var mıdır? Halkın Türkçe Kur'an'a ilgi duymamasının giderilme çabaları ile Türkçe Kur'an nasıl okunmalı? Kimler Türkçe Kur'an okuyabilir? Türkçe Kur'an okunmasında bir mahsur var mıdır? Türkçe Kur'an adı altında okunan metin nasıl adlandırılmalı? Ve okuyucunun okuma biçiminin adı ne olmalı? şeklindeki sorularla ele alınabilir.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 10. Perşembe, 28 Kanunusani. 1932.

Türkçe Kur'an'la ortaya çıkan problemlerden biri Türkçe surelerde tercüme hatası olup olmadığıdır. Gazeteye göre yapılan tercümelerde hata yoktur ancak dilin anlaşılmasında güçlükler yaşanmasının normal olduğu ve zamanla giderileceği vurgulanmaktadır:

* Aynı yıl basılan, Darülfünun İlahiyat Fakültesi Reisi ve İslâm Felsefesi ve Fıkıh Tarihi Müderrisi İzmirli İsmail Hakkı tarafından yazılmış Türkçe Kur'an-ı Kerim tercümesinde yer alan Fatiha Sûresi'nin dili, günümüz Türkçesine göre daha anlaşılırdır. Bkz., Muhammad Hamidullah –Macit Yaşaroğlu, **Kur'an'ı Kerim Tarihi ve Türkçe Tefsirler Bibliyografyası**, Yağmur Yay., İstanbul, 1965, s. 45.

“Türkçe söylenen ve gazetelerde sureti neşredilen sureleri herkes okuyor ve pekâlâ anlıyor. En yetkili kişiler tarafından tercüme edilmiş olan bu surelerde, bazılarının ihtimal verdiği gibi, herhangi bir tercüme yanlışı yoktur. Mutlaka bir kusur aramak lâzım gelirse onu tercüme yanlışı değil, niçin bazı kelimeler daha ziyade Türkçeleştirilmemiştir? Diye aramak lazımdır. Eğer kulağımıza yabancı gelir gibi kelimeler varsa zamanla onların da düzeltileceği tabiidir.”⁷⁴

Perşembe, 28 Kânunusani 1932 günü çıkan gazetenin birinci sayfa haberi “Cumaya Sekiz Hafız Birden Türkçe Kur’an Okuyacak” duyurusuyla başlamaktadır. Gazetenin başyazarı ve sahibi Yunus Nadi sol sütundaki makalesiyle Türkçe Kur’an’ın gerekliliği konusunu işlemektedir. “Din kitabımız kendi dilimizde” ifadesiyle Nadi, sürecin başından beri olan desteğini sürdürmekte ve dinin sosyal bir hadise olduğunu dile getirmektedir. Ona göre “en yüksek derecesinde içtimaî hâdiseler olan dinin en bariz vasfının milli mahiyetinde görülmek lâzım geleceğine şüphe yoktur. Hele dini akide ve ibadetlerin milli dilde olması kadar tabii ve hatta zaruri bir şey tasavvur olunamaz.” Ayrıca Peygamberimiz Arap kavmine mensup olması “onun lisanıyla tebliğ olunan Kur’an’ın evvelâ Arap dilinde gelmiş bulunması” kadar doğal bir şey olamaz:

“Binnefis Kur’an’da bu cihet birçok vesilelerle sarahaten ifade olunmuştur. İşte tafsilât sûresinin 44 üncü ayeti: “- Eğer Kur’an’ı yabancı bir lisan ile göndermiş ola idik: (hiç olmazsa bu kitabın ayatı vazih olmalı idi. Arap kavmi ecnebi lisanından ne anlar) derlerdi.” Bu ayet kat’i olarak şunu ifade eder ki Arap kavmine Arap dilile hitap olunmuştur ve her kavme kendi dilile hitap olunmak lazımdır.” Bunun başka türlüünü tasavvur etmeye ihtimal dahi yoktur. Her ne olursa olsun ve kim olursa olsun ancak manasını anlayacağı şeyi teklif edebilirsiniz. Manası anlaşılmayan her hangi bir anlaşmanın hiçbir kıymet ve ehemmiyeti yoktur. Mademki İslâm dininde kitabın esası Kalp ile anlamak ve kabul etmek, dil ile de ikrar eylemedir Kalp ile anlayıp kabul etmek için evvelâ konunun bilinmesi lâzımdır. Dil ile ikrar ise insanın ancak kendi dilinde yapabileceği bir iştir. Kur’an Rusçaya varıncaya kadar bütün dünya dillerine tercüme olunmuştur ve bu tercümeler hep itina ile yapılmıştır... Kat’iyyetle söyleriz ki, biz elimizin altında bulunan mevcut tercümelerin kâffesini tetkik ve mukayese ettik ve mana itibarile cümlesini esasa sadık bulduk. Binaenaleyh mevcut tercümelerin biz Türk’lere göre aynen Kur’an gibi okunmalarında herhangi bir noksan farzetmeğe imkân yoktur... Bütün Türk Milleti’nin Arapça bilmesine ve öğrenmesine imkân yoktur. Hakikat bu olunca ve ibadetin Arap dilinde yapılmasına devam edilince hiçbir Türk ibadetin ruhanî zevkine eremeyecek ve dinin feyiz ve faziletini idame ettiremeyecektir.”⁷⁵

⁷⁴ a.g.g.

⁷⁵ a.g.g.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 11. Perşembe, 28 Kânunusani 1932.

Gazete bazı haberleriyle ilgi uyandırmanın gereğini de yerine getirmeye çalışmaktadır. “Türkçe Kur’ana Gösterilen Alâka; Yarın Sultanahmet’te 8 hafız birden okuyacak” haberi gazeteye göre; “Türkçe Kur’an tilâvetinin halk arasında doğurduğu ilginin bütün hararetiyle” devam ettiğini kaydetmektedir. Bu ilgi nedeniyle Yerebatan Camii’nde Arapça okunan “mukabeleyi” müteakip birçok hanımlar bunun Türkçe olarak da tekrarlanmasını rica etmişlerdir. Habere göre bir gün önce Taksim’de Fûruzağa Camii’nde Hafız Nuri Bey tarafından Türkçe Kur’an okunmuş, mukabeleden sonra cemaat arasından bir zat Hafız Efendi’ye müracaat ederek kendisine ve oğluna Türkçe Kur’an dersi vermesini istemiştir. Ayrıca Kadıköy’de oturan Hafıza Ankaralı Mükerrerem Hanım isminde bir bayan, Hafız Burhan Bey’e müracaat etmiş, Kadir Gecesinde bir gece sonra üç dört hafızın katılımıyla evinde Türkçe Kur’an okutmak istediğini söylemiş, Hafız Burhan Bey de bu arzuyu yerine getirmeye söz vermiştir. Haberin devamında gazetede Türkçe Kur’an okunacak yerler ve okuyucular verilerek ilgi uyandırılmaya gayret edilmektedir. “Saat 2,5 ta Çemberlitaş’ta Sultan Selim Camii’nde Hafız Rıza Bey tarafından, gene saat 2,5 ta Sultanahmet’te Firuzağa Camii’nde Hafız Fahri Bey” tarafından Türkçe Kur’an okunacağı duyurulmakta ve halk davet edilmektedir. Bundan başka cuma günü için büyük bir mukabele programı hazırlandığı bildirilmektedir. Ayrıca Cuma günü cuma namazından sonra “Sultanahmet Camii’nde Hafız Yaşar, Hafız Burhan, Beşiktaş’lı Hafız Rıza, Hafız Nuri, Sultanselim’li Hafız Rıza, Hafız Fahri, Hafız Zeki, Hafız Kemal Beyler tarafından sıra ile mukabele tarzında Türkçe Kur’an” okuyacakları haberde yer almaktadır.⁷⁶

⁷⁶ a.g.g.

Türkçe Kur'an okumada ortaya çıkan problemlerden biri de "Türkçe Kur'an nasıl okunmalı?" sorusunun cevabıdır. Gazete, camilerde Kur'an okuyan bütün hafızların "Türkçe mukabele" okumak için, Hafız Kemal ve Hafız Burhan Beyler gibi meşhur hafızların okuma usulünü örnek almak istediğini belirtiyor. Aslında bunun bir temenni olduğunu da düşünmek mümkündür. Çünkü ciddi bir karmaşa vardır. Kimlerin nasıl Türkçe Kur'an okuyacağı belirsizdir. Önüne gelen istediği metni istediği usulle okumaktadır. Nihayetinde problem müftülükten icazet alma yöntemiyle çözülecektir. Bazı hafızlar da Kur'an'ın Arapçası nasıl okunuyorsa Türkçesinin de o şekilde okunmasını tavsiye etmektedirler:

"Arapçada tecvit usulü mevcut olduğuna göre Türkçe Kur'an'ın tenkit usulü ile yani virgüllerde hafif tevakkuf, noktalı virgüllerde biraz daha, noktalarda ise fazla durmak suretiyle okunması muvafık olacağını söylemektedirler. Diğer bazı hafızlar ise Türkçe Kur'an'ın yarım taganni suretiyle okunmasına ve kelimelerin manalarına göre sesin idare edilmesine taraftar bulunmaktadır."

Bu konuda otorite kabul edilen Hafız Rıfat Bey muhabirin sorusuna cevap verirken ibadet halinde de Türkçe Kur'an'ın Arapça yerine okunmasında hiçbir mahsur olmadığını dile getirirken Kur'an'ın manzum olarak tercümesini diğer tercümelere kıyasla daha uygun bulmaktadır:

"Kur'anı Kerimin Türkçe tercümesi herkes tarafından seve seve mutalea edildiği gibi ibadet halinde de. Cenabı Hak bile kelâmı ilahisinde ve (surei Mü'min" de de "biz Kur'an'ı kendi lisanlarında gönderdik ki anlaşılması kolay olsun. Ya Muhammet sen, onlara o suretle tebliğ et ki anlamış olsunlar..." Hatta türkçe Kur'an ile namaz kıldırmak bile caizdir. Bu hususta bundan asırlarca evvel ulema arasında bu mes'ele uzun münakaşaları mucip olmuştur. Hatta "ve ufevzı emri ilallâh" ayeti kerimesi bile (Hakka tefvizi ümür et, ne elem çek, ne keder) sureti de tercüme edilmiş ve bestelenmiştir. Kur'anın manzum olarak tercüme edilmesi daha muvafıktır itikadındayım. Çünkü meşhur mevlitçi Süleyman Çelebi'nin eseri lâyemut bir şaheserdir. Her tarafta seville seville okunmaktadır."

Haberin devamında, Süleymaniye Camii'nde ve diğer camilerde okunacak Türkçe Kur'an duyurularında, okunacak olan şeyin ne olduğu konusu dile getirilir. Camiler sayıldıktan sonra, Kur'an'dan ayetler dense isabet olunamıyor ve adına "parçalar" denerek konu aşıyor ve yavaş yavaş okuyucuların "tarz"ları oluşmaya başlıyor; Bu bağlamda Süleymaniye Camii'nde öğleden sonra Hafız Kemal Bey tarafından Türkçe Kur'an okunacağı habere taşınırken Hafız Kemal Bey'in okuma "tarz"ının hafızlar tarafından pek beğenilmiş olduğu vurgulanır. Aynı zamanda meşhur hafızlardan Hafız Zeki Bey öğleden sonra Beyoğlu'nda Ağa Cami'inde, Hafız Turhan Bey, sabah saat 09: 05'te Kabataş

Cami’inde, Hafız Rıza Bey yatsı namazından sonra Dolmabahçe Cami’inde ve Hafız Nuri Bey de Firuzağa Cami’inde “Türkçe Kur’an’dan parçalar” okuyacaklardır.⁷⁷ “Tarz” ve “parça” ifadeleri Türkçe Kur’an okunmasında önemli bir sorunun aşılmasına yardımcı olmuştur denilebilir.

Kur’an-ı Kerim’in yeni harflerle basımının ve satımının reklamının yapıldığı metinden anladığımıza göre, bazı yanlışlıklardan dolayı halk tarafından şikâyetler dile getirilmiştir. Gazetede birinci sayfada yer alan reklâm metni bu kanaati doğrular niteliktedir: “Kur’an-ı Kerim, yeni harflerimizle pek nefis bir surette basıldı. Yanlış basılanlarından içtinab için Hüseyin Kâzım imzasına dikkat ediniz. Yıldız ciltlerinin hediyesi 73 kr. “Semih Lûtfi” kitap evinde satılır.”⁷⁸

İsteyen istediği makamda ve şekilde Türkçe Kur’an okuyunca vaziyet içinden çıkılmaz bir hal alırken Müftülük bu durumu önlemek için “vesika” tedbirine başvurmaktadır. Gazete “vesika” verilmesini “*hafızlara vesika verildi.*” başlığıyla habere yansıtmaktadır. Haberin devamında “müftülük tarafından şehirde bulunan hafızlardan Türkçe Kur’an okumaya mezun olanlara vesikalar verilmiştir.” Dolayısıyla bundan böyle vesikası olmayan hafızlar, Camilerde Türkçe Kur’an okuyamayacaklardır. Ayrıca Müftülük tarafından Kadir Gecesi için Türkçe Kur’an ve mevlit okuyacak hafızların listesi yapılmış ve bunlar şehrin bütün camilerine dağıtılmıştır.⁷⁹

E. Türkçe Mukabele, Türkçe Hutbe ve Türkçe Ezan

Türkçe mukabeleden ne anlaşılması gerektiği konusuna daha önce değinilmişti. Hutbelere gelince, öğüt ve irşatların Arapçadan başka bir dille yapılması mahsurlu görülmezken ezan ve ona bağlı olarak kâmet dinin şiarı ve bir bölgede Müslüman varlığının sembolü olarak görüldüğünden, Arapça orijinal şekliyle okunmaları Hanefiler dışındaki mezheplerce gerekli sayılmıştır. Hanefiler Arapçası bilininceye kadar başka bir lisanla okunabileceği görüşünü bu konuda devam ettirirler.⁸⁰ İbadetlerin Türkçeleştirilmesine başka bir açıdan bakılabileceği fikrini çağrıştıran Binnaz Toprak,

⁷⁷ CG., Salı, 26 Kânunusani, 1932,

⁷⁸ CG., Cumartesi, 5 Birincikânun, 1936.

⁷⁹ CG., Çarşamba, 3 Şubat, 1932.

⁸⁰ Sinanoğlu, a.g.e., s.245.

İslam öncesi dile yönelişin unutturulma cihetini vurgulamaktadır. O “Türk Ulusuna unutkanlığın telkin edilmesi” projesi olarak İslam sonrası tarihin unutturulması girişiminde, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu’nun kurulmasını ve Güneş Dil Teorisi’nin ortaya atılmasını görürken, Türklerin İslâm’la olan tarih bağlarını yok saymayı batının medeni milletleriyle ortak bir geleceğin önünü açma denemesi olarak değerlendirmektedir.⁸¹ Bu görüşten hareketle gazetenin yaklaşımlarını, ibadetlerin her türlüşünü İslâm dininin kültürümüze kattıkları olarak değerlendirmek ve milli unsurlarla modernize etmek şeklinde görmek mümkün olabilir.

Gazeteden anlaşıldığına göre müftülüklerden icazet (izin) alan okuyucular kendi aralarında organize olarak camiler bazında taksimat yapmaktadırlar. Hafızların cuma günü Ayasofya’da okunacak mukabeleleri kararlaştırmaları bu uygulamanın örneklerindendir. Bu haber gazetede, Ayasofya’da on hafızın katılımıyla Türkçe mukabele okunacağı, birçok kadın-erkek kalabalık bir dinleyici grubunun çeşitli camilere giderek Türkçe Kur’an dinlemek için saatlerce beklediği⁸² şeklinde verilmiştir.

Ayrıca Türkçe Kur’an’la mukabele okunması haberi, “*kadın erkek on binlerce halk Sultanahmet Cami’ine hıncanınç dolmuştu!*” denilerek gazeteye taşınmıştır. Kadir Gecesiyle de irtibatlandırılan haberde gayri Müslim halkın da bu “muazzam inkılâba” şahit olmak için camiye geldiği belirtilmiştir:

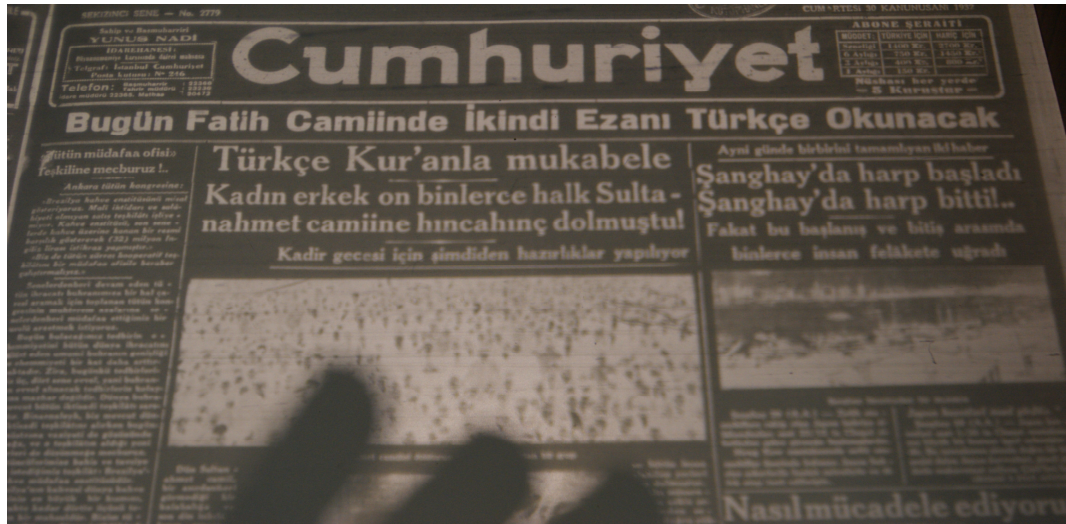
“Kadir Gecesi için şimdiden hazırlıklar yapılıyor. Dün Sultanahmet Camii bir asırdan beri görmediği bir kalabalığa son din inkılâbının emsalsiz bir tezahürüne sahne oldu. On binlerce halk daha sabahleyin saat dokuzdan itibaren muazzam ibadetgâha dolmağa başlamıştı. Kadın, erkek, çocuk hatta gayrimüslim birçok vatandaşlar da fevç fevç camiye doluyorlardı. Sultanahmet Camii bundan yüz sene evvel sahne olduğu Yeniçeri inkılâbından sonra Türk tarihinde Türk’lerle beraber bütün dünya Müslüman Türkülüğünü alâkadar eden daha muazzam bir inkılâba sahne oluyordu. Camiin içerisi dolduktan sonra meyzin mahfeleri, kubbelerin yanlarındaki kayyım yolları, camiin minber, mihrap, kürsü ve bütün insan alabilen yerleri hep dolmuştur. Altı minarenin on sekiz şerefesinden semaya doğru yükselen ezan sesleri cuma vaktini ilan etti. Halk huşu ve hudu ile cumayı kıldı. İmam efendi hutbede Türkçe olarak çok beliğ bir hutbe irat etti. Binlerce halk Allah’ın huzurunda cuma ibadetlerini yaptılar. Nihayet sıra hafızlara geldi...”⁸³

⁸¹ Ersin Kalaycıoğlu-, Ali Yaşar Sarıbay, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Alfa Yay., İst., 2000, s.311.

⁸² a.g.g.

⁸³ CG., Cumartesi, 30 Kanunusani, 1932.

Gazetede “*Bugün Fatih Cami’inde İkinci Ezanı Türkçe Okunacak*” haberiyle ezanın Türkçe okunacağı duyurusu yapılmıştır.⁸⁴ Türkçe ezan okunduktan sonraki durumu okuyucularına aktarmak için gazete “*İlk Türkçe Ezan Dün Fatih’te Okundu*” başlığını tercih etmiştir. Gazeteye göre Türkçe ezan Fatih meydanını dolduran halk tarafından “alâka” ile dinlenmiştir. Haberin devamında iki camide daha okunan Türkçe Kur’an’ın halk arasında günden güne büyüyen bir ilgiye mazhar olduğu, camilerdeki izdihamın dikkate alınacak bir derecede arttığı belirtildikten sonra “Fatih Camii’nde ikinci ezanı da ilk defa olarak Türkçe okunmuştur” ifadelerine yer verilmiştir. (Cumartesi 30 Ocak 1932) Gazeteye göre, ezanın Türkçe okunacağını haber alan meraklı bir kalabalık vaktinden evvel Fatih Meydanı’na toplanmış, Türkçe ezanı büyük bir ilgi ile dinlemiştir. Ezan *Hafız Rifat Bey* tarafından önce Arapça, sonra da Türkçe okunmuştur. Aynı gazetede “Gazi Hazretleri’nin” (Atatürk) Hafız Sadettin Bey’e hediye ettikleri Türkçe Kur’an’ı Kerim resmedilmektedir.⁸⁵

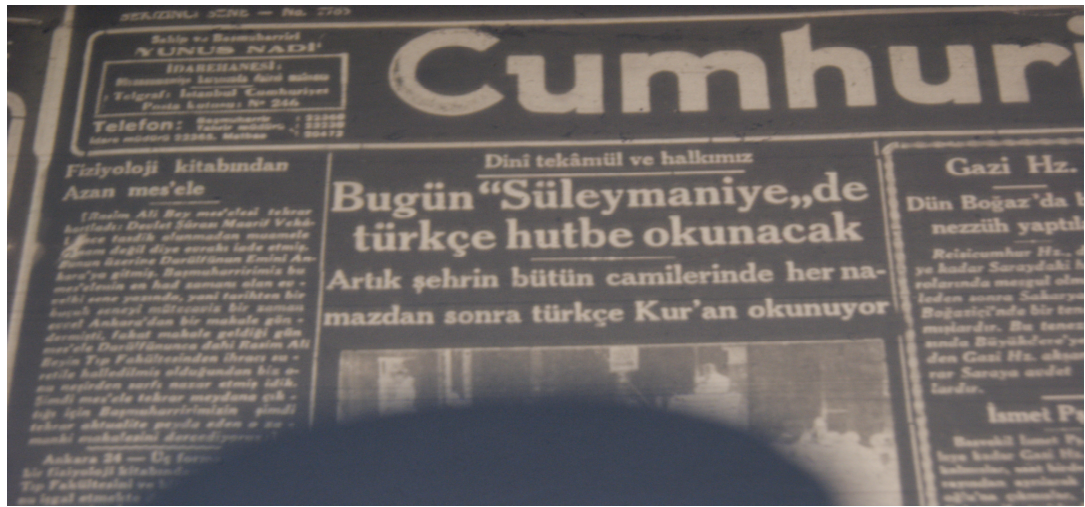
Cumhuriyet Gazetesi Belge 12. Cumartesi, 30 Kanunusani, 1932.

Türkçe ibadet konularında yapılan her girişimin gazete tarafından “dini tekâmül” olarak algılandığı görülmektedir. “Türkçe ibadet” uygulamalarının son halkasını teşkil eden Türkçe hutbe de böyle algılanmıştır. Bu konuda gazetede yer alan haberin başlığı “*Bugün Süleymaniye de Türkçe hutbe okunacak*” şeklindedir. Haberin devamından anlaşıldığı kadarıyla artık şehrin bütün camilerinde her namazdan sonra müftülük

⁸⁴ a.g.g.

⁸⁵ CG., Pazar, 31 Kanunnusani, 1932.

tarafından müsaade alan hafızlar bir program dâhilinde hutbe, mukabele ve Türkçe Kur'an okumaktadırlar. Türkçe okunan Kur'an'ı dinleyen insanlardan bazıları okumasını beğendiği hafızlardan kendileri için merasim talep etmektedirler. Örneğin Hafız Burhan Bey'le arkadaşları, bir ikindi namazı sonrası "Kadıköy'ünde" (Kadıköy) Osmanağa Camii'nde Türkçe Kur'an okumuşlardır. Bu okuma Ankara'lı Mükerrrem Hanım isminde "münevver" bir hanımın girişimi ve ricası üzerine yapılmıştır.⁸⁶ Böylece Kur'an okutmak isteyenler "tekâmül etmiş dinin gereğince" kendileri için özel olan zamanlarda Türkçe Kur'an okutmaya başlamışlardır.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 13. Cuma, 5 Şubat, 1932.

Gazetenin haberine göre 1932 yılının Ramazan ayının son Cuma günü Süleymaniye'de Türkçe hutbe okunurken bir taraftan da tekbir alındığı, Ramazan'ın son cuması olduğu için de camilerin her günküden daha kalabalık olduğu habere taşınmıştır.⁸⁷ Haberde Türkçe hutbeden dolayı değil, aslında Ramazan'ın son Cuma günü olması nedeniyle halkın camilerde bulunduğu açıktır. Türkçe hutbe konusu da II. Meşrutiyet'in ilanı ile tartışılmaya başlanan bir konu olarak gündeme taşınmıştır. 17 Şubat 1927 tarihinde Diyanet İşleri Reisliği, Müşavere Heyeti azalarından Ahmed Hamdi Akseki'ye Türkçe Hutbe adıyla 51 hutbeyi ihtiva eden bir kitap hazırlatacak ve bundan böyle hutbelerin dualar dışındaki kısımları Türkçe olarak okunacaktır.⁸⁸ Bu uygulamanın kısa sürede halk tarafından içselleştirilmiş olduğu söylenebilir.

⁸⁶ a.g.g.

⁸⁷ CG., Cumartesi, 6 Şubat, 1932.

⁸⁸ Cündioğlu, a.g.e., ss. 39-40.

1933-34 yıllarında mukabelelerden, Türkçe Kur'an'dan, Türkçe hutbeden, Türkçe mevlitten ve Türkçe ezandan bahsedilmemektedir. Zira 1933-34 yıllarında başlayan ve çok partili döneme kadar devam eden gazetenin dini konulara öncesine oranla daha az yer verme nedeni olarak Dâhiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü'nün dinin lehinde ve aleyhinde yapılan yayınlara müdahil olması ve bu yayınların Bakanlar Kurulu kararıyla toplatılması gösterilebilir. Ancak içerde ve dışarıda meydana gelen bazı karışıklıklar 1932'de uygulamaya konulmak istenen Türkçe ibadet konusunda siyasi otoritenin ısrarından vazgeçilmesine sebep olmuş olabilir.⁸⁹ Bu itibarla Türkçe ibadet konusu bir yıl önce hararetle bir şekilde tartışılmamış gibi durmamaktadır. Bir örnek olarak 1938 yılında verilen mevlit ilana baktığımızda mevlidin Türkçe okunup okunmayacağından bahsedilmemektedir:

“Erkânıharp Müşiri merhum Şakır Paşa'nın büyük biraderleri eski Rütbelbalâ ricalinden ve mahkemei Temyiz rüesasından Hüseyin Reşit Bey merhumun hafidesi ve İstanbul polis müfettişliğinde mütekaid Cevdet Çobanlının kerimesi kimyager Rüştü Çobanlı ile Hukuk talebesinden Muzaffer Çobanlının hemşireleri ve hazin ölümünü teessürle yazmış olduğumuz Bayan Mefkûre Cevdet çobanlının hayata vedasının kırkinci günü olmak münasebetile yarınki cuma günü pak ruhuna ithafen öğleden sonra Beylerbeyi camiinde Mevlidi Nebevi kıraat olunacağından arzu buyuranların teşriği rica olunur.”⁹⁰

Sosyolojik açıdan bakıldığında, Türkçe Kur'an denemeleri Müslüman halkın sürü psikolojisine⁹¹ itilmesine neden olmuş olabilir. Halk devletin tayin ettiği hakların ve görevlerin bir taşıyıcısı⁹² durumuna indirgenmiş gibidir. Böylece halk “devlet tasarrufunun nesneleri” konumunda görülmüş olabilir. Devlet böyle bir tanımlamayı ihmal edenleri otoritesinin gereği olarak cezalandırma yoluna gitmiş, neyin çıkarına olduğunu anlayamayan halkı kendi başına bırakmamış değerlendirmesi yapılabilir. Ayrıca “toplumsal bellek geçmişin imgelerini bir araya getiremediğinden” meşru olarak gösterilen uygulamaya tepki vermiş olabilir. Toplumun dini düzenin yürüyüşündeki bu değişimi “ortak deneyimde ve ortak anılarda”⁹³ koyacak yer bulamayan halk, bambaşka oluşumlar peşinde olanlarla aynı fikri paylaşmamış gibidir. Bunun sonucunda uzun süre toplumun

⁸⁹ Bkz. Cündioğlu, a.g.e., ss. 99-111.

⁹⁰ CG., Çarşamba, 16 İkinciteşrin, 1938.

⁹¹ Elias Canetti, **Kitle ve İktidar**, Çev., Gülşat Aygen, Ayrıntı Yay., İst., 2003, s.97- vd.

⁹² Zygmunt Bauman, **Sosyolojik Düşünmek**, Çev., Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İst., 2004, s.185.

⁹³ Paul Connerton, **Toplamlar Nasıl Anımsar?**, Çev., Alâeddin Şenel, Ayrıntı Yay., İst., 1999, s.10.

hafızasından silinmeyen Kur'an okuma yasağını, Arapça Kur'an okuma yasağı olarak algılamak daha gerçekçi olabilir.

Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle Osmanlı'daki toplumsal gerilemenin sebebi, genelde dine bağlanmaya başlandı. Modernleşmenin sekülerleşme çizgisi doğrultusunda hiçbir kurumsal içerik farkı gözetmeksizin 19. yüzyılın sonlarında pozitivizmin din döneminin aşıldığı konusundaki görüşleri, Cumhuriyet döneminde somut örneklerini verdi. Tüm yaptırımlara rağmen geçen zaman, pozitivist yaklaşımın doğru olmadığını, din-toplum arasındaki bağlantının yapay olarak tasfiye edilemeyeceğini gösterdi.⁹⁴ Bu yaklaşımla modernleşme çabalarının dini kurumların birbiriyle olan bağlantısını kestiğini, bütüncül bir yapı oluşturamadığını söylemek mümkün görülmektedir.

Gazetenin yaklaşımlarından çıkarıldığı üzere, dine müdahale bireysel varoluş özerkliğini problematik hale getirmiş gözükmektedir. Söz konusu problem, bugün yeniden öncelik kazanmış gibidir. Demokrasiye yapılan her türlü müdahalenin ardından, Ramazan aylarında Türkçe ibadet konusunun gündeme geldiği görülebilir. Araştırmanın kapsadığı yıllara “kitle toplumu” ve “bireyselleşme” bağlamında bakıldığında; hızlı sosyal değişim, artan sosyal hareketlilik, ailenin yapısındaki dönüşümler ve çeşitli sosyal kurumların rasyonel örgütlenmelerinin yüksek seviyesi, bireysel uyumdaki sorunları teşkil ederken⁹⁵ toplumsal modernleşmeyi zaruri kılabılır. Türk toplumunun modernleşme çabasının bir ürünü olduğu düşünülen Türkçe ibadet ve Türkçe Kur'an, bireyin yalnızlığını artırmış ve toplumun sistemleşmesini birey, alışlagelmiş olduklarının karşısında görmüş gibidir. Nitekim bu uygulama bireyin “anlam evreninde sembolik karşılık” bulamadığından, “yorumlayıcı şema” geçmiş yüzyılların tecrübesinden yoksun kaldığından, “insan organizmasının kendi başına bir ben geliştirememesinden” ve “anlamın tarihsel bir maktriği” bireyin hayatı boyunca uzanamadığından⁹⁶ kabul görmemiş ve on sekiz yıl sonra ihya edilmiştir denilebilir.

⁹⁴ Mustafa Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, Vadi, Yay., Ank., 2000, s.138-139.

⁹⁵ Tomas Luckmann, **Görünmeyen Din: Modern Toplumda Din Problemi**, çev., Ali Coşkun- Fuat Aydın, Rağbet Yay., İst., s. 9-12.

⁹⁶ a.g.e., s.38-4.

III. SOSYAL HAYAT VE RAMAZAN

Ülkemizde Ramazan ayı sosyal hayata yansımaları açısından diğer aylardan daha farklı bir konumdadır. Çünkü Ramazan bazı hazırlıklar yapılarak karşılanan bir aydır. Bu ayda Ramazan temizlikleri yapılır, kilerler kontrol edilir ve tatlılar hazırlanır. Osmanlıda da yöneticiler tembihnameler hazırlar, Ramazanı toplanarak ilan ederler ve çarşı pazarı denetlerlerdi.⁹⁷ Ramazan'ın sosyal hayata etkileri açısından gazeteye bakıldığında, Ramazan eğlenceleri, davulcuların manileri, mahyaların kurulması, Ramazan sergileri, çarşı pazarın durumu, geceleri sahura kadar kahvehanelerde ve tiyatrolarda oynanan oyunlar, meddah, Karagöz, orta oyunu, kukla ve hokkabaz gösterileri, sosyal hayata fark katan uygulamalar olarak göze çarpar. Bu uygulamalardan daha önce bahsedildiği için Kadir Gecesi, Zekât, Sadaka-i Fıtır ve Ramazan ayında meydana gelen olayların gazete haberlerine yansıma biçiminin sosyal yönü analiz edilmeye çalışılacaktır.

A. Kadir Gecesi

1932 yılı Ramazan ayı, Ramazan uygulamaları bakımından her yönüyle incelenmesi gereken bir ay olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu itibarla bu yılki Kadir Gecesinde okunacak mukabelenin ve mevlidin takdimi de oldukça ihtişamlı yapılmıştır. Gazetede bu gece “*Kadir Gecesi Türkçe Dini ihtifal yapılacaktır.*” haberiyle okuyuculara duyurulmuştur. Haberin devamında Ayasofya’da 25 hafızın Türkçe Kur’an okuyacağı ve tekbir getireceği, dini “ihtifal” in radyo ile her taraftan dinlenebileceği ve Ayasofya Camii’ne hoparlör yapılacağı bildirilmiştir. Ayrıca Dört Şubat çarşamba gününe tesadüf eden Kadir Gecesi için İstanbul’daki bütün camilerde hazırlıklara başlanmış olması, o gece büyük-küçük bütün camilerde namazdan sonra Türkçe mukabelelerin ve mevlidin okunacak olması gazetede bu geceye verilen önemi yansıtmaktadır. Gazetede dinî “ihtifal” merkezi olarak Ayasofya Camii gösterilmiştir: “Bu mübarek gece şerefine Ayasofya Cami’inde şehrin en güzel sesli meşhur hafızlarından yirmi beş kişi Türkçe Kur’an okuyacaklardır. Bu büyük din gecesi için vakıflar idaresinden verilen talimat gereği bütün camiler temizlenmiştir.” Bu nedenle Ayasofya Camii’nde “dini ihtifal” için gereken bütün

⁹⁷ Olgun, a.g.e., s.15.

tedbirler alınmış, ampuller yenileştirilmiş ve müezzin minberinin bulunduğu yere ses alıp verici büyük bir hoparlör konulmuştur.⁹⁸

Cumhuriyet Gazetesi Belge 14. Cumartesi, 6 Şubat, 1932.

Haberin ilk kısmında gazete, Kadir Gecesi birinci sayfadan şu başlıkla duyurmaktadır: “*Bu Gece Camilerde Büyük Merasim Yapılacak.*” Devamında ise iki cami resminin arasına mahya benzeri büyük harflerle “*Mübarek Kadir Gecesi*” yazılmaktadır. Şehirdeki camilerde, şimdiye kadar görülmemiş emsalde dini merasim yapılacağı belirtilmektedir. Kadir Gecesi için gerek Müftülük, gerek Evkaf İdaresi tarafından yapılan hazırlıkların tamamen ikmal edildiği, camilerin noksanlarının tamamlandığı belirtilirken diğer taraftan Kadir Gecesi halkın mabetlere hücumundan dolayı izdihamı dikkate alan gerek “asayiş ve intizam” gerekse deniz seferleri için gerekli tedbirlerin alındığı aktarılmaktadır. Ayasofya Cami’inden okunacak Türkçe Kur’an ve mevlidi Osmaniye telsizine vermek üzere camiin “mustain mahbesine” kurulan büyük hoparlörün denemelerinin yapıldığı ve netice alındığı habere taşınmıştır.⁹⁹ Bu haberlerden anlaşıldığı kadarıyla gazetede aslında ilginin Kadir Gecesine değil, o gece kullanılarak meşrulaştırılacak olan Türkçe Kur’an’a çekilmek istendiği söylenebilir. 1929-30 yıllarına bakıldığında 1932 yılındaki Kadir Gecesine gösterilen ilgi görülmez. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi küçük bir ilanla yetinilir: “İstanbul Müftülüğünden: Önümüzdeki cuma günü

⁹⁸ CG., Pazartesi, 1 Şubat, 1932.

⁹⁹ CG., Çarşamba, 3 Şubat, 1932.

Leylei celilei kadir ve 13 Mart 1929 tarihine müsadif çarşamba günü de Bayram olduğu ilân olunur”.¹⁰⁰ Benzeri metnin 1930 yılında da yayınlanmış olduğu görülür.¹⁰¹

Ertesi gün Kadir Gecesi haberleştirilirken; “*Dini tekâmül, Kadir Gecesi ihtifalının uyandırdığı alâka*” başlığı seçilmiştir. Gazeteye göre, Kadir Gecesi Ayasofya Camii’nde yapılan ve İstanbul telsiz telefonu ile neşredilen dini “ihtifali” ve Türkçe Kur’an’ı yurt içinde ve yurt dışında dinleyenler tarafından şirkete yüzlerce telgraflar gelmektedir. Bu yayın, “bilhassa ülke dışındaki Müslümanlar üzerinde istisnasız pek büyük memnuniyet” meydana getirmiştir. Sürekli gelmekte olan telgraf ve mektuplar da bu “mübeccel inkılâp ve teceddüdü yaratan Münici Gazi’ye tebrik ve terkimler arz edilmektedir.”¹⁰² Gazetede merasimin dini sembolü durumunda takdim edilen Ayasofya’ya yetmiş bin kişinin geldiği ve merasime katıldığı bir sonraki gün manşetine taşınırken “*70 Bin Kişinin İştirak Ettiği Dini Merasim*” haberi uygun görülmüştür. Haberin devamında Kadir Gecesi için, Ayasofya Camii’nin şimdiye kadar tarihin kaydetmediği emsalsiz dini “tezahürata” sahne olduğu, Ayasofya’da 40 bin kişi bulunduğu ve camiye sığamayan 30 bin kişilik bir halk kitlesinin meydanları doldurduğu yazılmıştır. Namaz kılarken secde edilemediği, Türkçe tekbirin halkı ağlattığı ve âmin sedalarının gök kubbeye yükseldiği” de ilave edilmiştir.¹⁰³ Ancak Ayasofya Camii’nin ölçüleri göz önüne alındığında içinin 40 bin kişi alamayacağı görüldüğünden haberin abartılı olarak verildiği söylenebilir.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 15. Cuma, 5 Şubat, 1932.

¹⁰⁰ CG., Çarşamba, 6 Mart, 1929.

¹⁰¹ CG., Pazartesi, 25 Şubat, 1930.

¹⁰² CG., Pazar, 7 Şubat, 1932.

¹⁰³ CG., Cuma, 5 Şubat, 1932.

Gazetenin aynı günkü sayısında Yunus Nadi'nin “Çok ruhani bir Kadir Gecesi” başlıklı makalesi o geceyi anlatırken, Türkçe Kur'an'la ilgili daha önceki görüşlerini sıraladıktan sonra bu Kadir Gecesinin manevî tesirinin daha yüksek olduğunu dile getirmektedir:

“Dün akşam mübarek Kadir Gecesi olmak hasebiyle birkaç günden beri bu seneki Ramazan ayı yeniliğinin azamî tezahürleri ile tes'it edilmesine hazırlanıyorduk” ... “Vahdaniyetin Arapça ifadesi olan “Lâ ilâhe illâllah”ın Türkçesi nedir? Bunu Süleyman Celebi'nin mevlidinde şöyle bir mısra ile adeta işlenmiş bir pırlanta halinde görüyoruz: “Birdir ol kim ondan artık Tanrı yok.” Murai vezin zaruretiyle araya karışan (kim) kelimesinden tecrit ederseniz tamamen vicdandan doğma bir Türk tevhidi ile karşı karşıya bulunursunuz. Dün gece mevlidin muhtelif parçaları arasında Türkçe tekbirler ortalığı hakikaten lâhuti bir uğultu ile doldurduğu kadar mümin kalpleri gasyedecek manevî ve mehip tesirlerle dalgalanıyordu. Tekbirin Türkçe azamî muvaffakiyeti vardır: “Tanrı uludur, Tanrı uludur, Tanrıdan başka Tanrı yoktur, Tanrı uludur, Tanrı uludur. Hamd ona mahsustur... Makam Arapçanın aynı olduğu halde müessiriyet Türkçesinde daha fazladır. Çünkü onu söyleyenler ne söylediklerini bilerek söylüyorlar, dinleyenler de ne söylendiğinin farkında olarak dinliyorlar. Asırlar ve asırlar sonra dün gece Türk'ler ilk defa olarak yeniden kendi dillerinde bir Kadir Gecesi ihya etmekle şüphesiz her zamandan ziyade bahtiyar oldular.”¹⁰⁴

1932 yılı özel alakası dışında, Kadir Gecesine ait haberler genel olarak bayramın müjdeleyicisi olarak verilmektedir. Bir başka haberde Gazeteye göre Kadir Gecesi münasebetiyle başta Ayasofya, Süleymaniye, Sultanahmet, Beyazıt ve Fatih camileri olmak üzere bütün camilerde dini *ihlifaller* yapılmış, güzel sesli hafızlar tarafından Kur'an okunmuş, tevhit ve tekbirler getirilmiştir. Bu mübarek gece şerefine sabaha kadar camiler de açık tutulmuş ve “halk ile” tıklım tıklım dolmuştur. Şehirde bulunan “ecnebi kolonileri ve seyyahlar da dün gece camilerimize giderek Müslümanlığın bu kutsi gecesine ait tezahüratı görmüşlerdir.”¹⁰⁵ Başka sebepler olmaksızın sadece bu geceye ait olarak yabancıların Kadir Gecesini izlemeye gelmeleri ilgi çekicidir. Kadir Gecesinde bazı camilerin sabaha kadar açık olması günümüzde yeniden uygulamaya konmuştur. Fakat yabancıların bu geceki dini merasimleri izlemeye gelmeleri rastlanan bir durum değildir.

B. Zekât ve Fıtır Sadakası

Gazetede zekât ve fıtır sadakası oldukça sık bahsedilen konulardandır. Örneğin 1929'da; 1.4.6.9.10 Mart tarihlerinde örneğini vereceğimiz metin sıralı olarak

¹⁰⁴ a.g.g.

¹⁰⁵ CG., Salı, 24 Kânunusani 1933.

duyurulmuştur. Bu tür dini-içtimai yardım kavramlarının işlenişlerine baktığımızda, İstanbul Müftülüğü ve Diyanet İşleri Riyaseti'nin (başkanlık) fetvalarına başvurulmuş olduğu iddiasını görüyoruz. Bu makamlar, “Zekât ve Fıtra’ nın Tayyare Cemiyetine (Türk Hava Kurumu) verilmesine dair olan Fetva suretini muhtelif mahallelere tamim etmiş” ve ayrıca fitre için buğday, arpa, hurma ve üzüm fiyatlarını aşağıdaki gibi tespit etmiştir¹⁰⁶ Yıllara göre, miktarların değişmesi o yıl ki ekonomik duruma göre düzenlendiğinin göstergesi olarak da algılanabilir:

	Âlâ	Evsat	Edna
	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Buğdaydan	33	30	26
Arpadan	42	40	0
Hurmadan	136	104	78
Üzümden	136	130	104

1930 yılına gelindiğinde Fıtır sadakasının ölçüleri olarak verilen ölçütlerde bir değişiklik olmazken, miktarlarda azımsanmayacak farklılıklar göze çarpmaktadır:

	Âlâ	Evsat	Edna
	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Buğdaydan	29	23	20
Arpadan	32	26	21
Hurmadan	260	130	78
Üzümden	180	130	78

Zekât ve fitrelerin vatanî ve dini bir vazife olduğu vurgulanırken zekât ve fitrelerin “Tayyare Cemiyeti”ne verilmesi telkin edilmektedir. “Havada Türk hâkimiyetini temin eden tayyarelerin (uçakların), tehlikeli zamanlarda vatani müdafaa edecek en mühim kuvvet” olduğu hatırlatılmakta ve bu suretle hava kuvvetlerinin çoğalmasına yardım edilmiş olunacağı belirtilerek bunun “en büyük vatanî ve dini bir vazife” olduğu

¹⁰⁶ CG., Cuma, 1 Mart 1929.

hatırlatılmaktadır.¹⁰⁷ 1932 yılına gelindiğinde fitre ölçütlerinin fiyatlarında önemli bir ucuzlama olduğu gözlenir.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 16. Perşembe, 28 Kânunusani, 1932.

	Âlâ	Orta	Edna
Buğdaydan	12	10	8
Arpadan	16	15	13
Hurmadan	208	0	0
Üzümden	185	156	78

Aşağıdaki habere bakıldığında ise Diyanet İşleri Riyaseti'nden alınan fetvanın sonucunda bu uyarıyı dikkate alan kişinin dini kazancından değil yaptığı işin ehemmiyetinden bahsedilmektedir:

*“Sadaka-i fıtır ve zekâtınızı Tayyare Cemiyetine veriniz. Kuvay-i havaiyemizin itilâ ve terakkisi için her türlü muavenet müzaheretin ifası ve zaîfî mühime-i vataniyeden olduğu gibi bu bapta Diyanet İşleri riyaseti âliyesinden isdar buyurulmuş olan fetva mucibince de sadaka-i fıtır ve zekât ile mükellef olan din kardeşlerimizin Tayyare Cemiyetine ibrazı gayret ve hamiyette bulunmaları ehemmiyetle arz olunur.”*¹⁰⁸

¹⁰⁷ CG., Pazartesi, 25 Şubat, 1931.

¹⁰⁸ CG., Cumartesi, 23 Kânunusani, 1932.

Sey kurtarılamamıştır.		Çö	
Sadakai fitir ve zekâtını		İstik	
Tayyare Cemiyetine veriniz		asker	
İstanbul Müftülüğünden:		Zem	
	Ala	Orta	Edna
	K.	K.	K.
Hurma	208	0	0
Üzüm	185	156	78
Arpa	16	15	13
Bugday	12	10	8
Kuvayi havalîyemizin itilâ ve te -			
rakkiel için her türlü muavenet ve			
müzaheretin ifası vezalî mühimmi			
vatanîyeden olduğu gibi bu bapta Di-			
yanet işleri riyaseti âliyesinden ladar			
buyurulmuş olan fetva mucibince de			
sadakai fitir ve zekât ile mükellef			
olan dîn kardeşlerimizin Tayyare Ce-			
miyetine ibrazı gayret ve hamiyette			
bulunmaları ehemmiyetle arz olunur.			

Cumhuriyet Gazetesi Belge 17. Cumartesi, 23 Kânunusani, 1932.

Gazete, zekât ve fitrelerin toplanması için üç gün sonra verdiği aynı duyuruyu Tayyare Cemiyeti (Hava Kurumu), Hilâliahmer (Kızılay) ve Himayeietfal Cemiyetleri (Çocuk Esirgeme Kurumu) arasında taksim edileceği ilavesiyle yapmaktadır. Gazete, yapılan yardımların sosyal meselelerde sorumluluğun gereği olarak görülmesini talep etmektedir:

“...Memleket müdafaasını temin ve içtimaî dertlerini tehvin gayeleriyle teşekkül etmiş bulunan bu cemiyetlere yardım etmek herkese borçtur. Bu suretle vereceğiniz sadaka-i fitir ve zekât memleketimizin müdafaasına hizmet eden, memleketin yaralarını saran cemiyetlere bir menbai varidat olacaktır.”¹⁰⁹

Gazetenin iki gün sonraki haberinin ayrıntısında günümüzde de süre gelen bir durumdan bahsedilmektedir. O zamanki “Tayyare Cemiyeti” zarflar dağıtmak suretiyle zekât ve fitreleri talep etmektedir. Zorlama yoktur, gönüllülük esastır. Bir tavsiye olarak insanların tercihi bırakıldığı söylenebilir. Haberde “Fitre ve zekât” yazısından sonra bir uçak resmi konmuş ve altına “Tayyarenindir” yazısı yerleştirilmiştir. Tayyare Cemiyeti İstanbul Şubesi bayram yaklaştığı için sada-i fitir ve zekâtları toplamaya hazırlanmaktadır. Bu hususta kendisiyle görüşen bir muhabire Tayyare Cemiyeti İstanbul Şubesi müdürü Hasan Fehmi Bey, dağıtım ağı ve geri toplamanın sağlanmasıyla ilgili kurulan sistemi izah etmektedir:

“Geçen senelerde olduğu gibi bu sene de sadaka-i fitir ve zekât Tayyare Cemiyeti teşkilâtı tarafından toplanacak ve umum hasılat Ankara’da Tayyare, Hilâliahmer,

¹⁰⁹ CG., Salı, 26 Kânunusani, 1932.

Himayeietfal Cemiyetleri arasında bir nisbet dahilinde taksim olunacaktır. Zekât ve fitre için cemiyetimiz tarafından sureti mahsusada tabettirilen zarflar tayyare şubeleri vasıtasıyla mahallelere ve evlere dağıtılmıştır. Herkes fitre ve zekâtını zarfa koyup kapayacak, üzerine içine koyduğu paranın miktarını ve adresini yazacaktır. Mahalle şubelerimiz tarafından bu zarflar Ramazanın son günlerine doğru toplanacak, kapalı olduğu halde nahiye şubelerine teslim edilecektir. Şubede nahiye idare heyeti müvacehesinde bu zarflar birer birer açılacak, içinden çıkan para ile üzerindeki miktar kontrol edildikten sonra zabıt varakasıyla birlikte Vilâyet şubesine gönderilecektir. Tayyare Cemiyeti tarafından evlere tevzi edilen zarflar doldurulmağa ve bir kısmı şimdiden mahalle şubelerine verilmeğe başlanmıştır. Sadaka-i fitir ve zekâtın Tayyare Cemiyetine verilmesi arzusu gittikçe taammüm ettiğinden hâsılat her sene artmaktadır. Hâsılatın bu sene de geçen senelere nispetle daha fazla olacağı ümit edilmektedir.”¹¹⁰

1933 yılı sadaka-i fitir miktarları bir önceki yıla çok yakındır. “Âla, Evsad ve Edna” yerini “En iyi, orta ve son”a bırakmıştır. İstanbul Müftülüğünden yapılan açıklama gereğince, hava kuvvetlerinin yükselme ve artması için her türlü yardımın yapılması yurt borçlarının en ileri gelenlerinden olduğu, Diyanet İşleri Reisliğinden de verilen fetvaya göre sadaka-i fitir ve zekâtla mükellef olanların Tayyare Cemiyeti’ne yardımda bulunmaları ilân olunarak¹¹¹ fetvadın meşruiyet alınmaya çalışılma geleneği devam etmiştir denilebilir. İlgili metin üç gün arka arkaya yayınlanmıştır.

1935’te Türk Hava Kurumu ve Diyanet İşleri Başkanlığı kurum adları, günümüzdeki kullanımıyla ifade edilmiştir. İlan metninde kurum adları ilk kez zikredildiğinden önem arz etmektedir.¹¹² Ayrıca 1935 yılında sadaka-i fitir kaleminden hurma çıkarılmış ve bundan sonra ki yıllarda da buğday, arpa ve üzüm olarak devam etmiştir.

1936’da fitrenin toplama sebebine bazı ilaveler yapılmıştır. Hava Kurumu’nun okullardan başlayarak hayatın içine kadar her taraftaki gençliğe birer kanat vermesi artık bir yaşama şartı haline geldiği vurgulanmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak için uğraşan Türk Hava Kurumu’nun en “bel bağladığı dayanaç” ise gazeteye göre, bu gün (Fitre) adı altında, yarın (Kurban) diye ve öbür gün (üye aidatı) olarak yapılacak yardımlardan birikecek para olarak görülmektedir.¹¹³

¹¹⁰ CG., Perşembe, 28 Kânunusani, 1932.

¹¹¹ CG., Cuma, 23 Birincikânun, 1934.

¹¹² CG., Pazar, 12 Birincikânun, 1935.

¹¹³ CG., Pazar, 13 Birincikânun, 1936.

1937’de Seferberlik ve Hava Tehlikelerinden Korunma Komisyonu Ramazan’ın birinci gününde vali muavini Hüdai’nin başkanlığında kaymakamların da katılımıyla toplanmış ve hazırlıklar yapılmıştır.¹¹⁴ Gazetede bu yıllarda kısa, sürekli ve etkin örneklerle rastlanmaktadır. Evlere bırakılan “fitre” zarfına lââyık olduğu alakayı göstermenin bir vatan borcu olduğu,¹¹⁵ Cumhuriyet gençliğinin kanatlı bir nesil olması isteniyorsa, fitrelerin Türk Hava Kurumuna verilmesi gerektiği¹¹⁶ ve havacılığın sürekli yardım isteyen bir dava olduğu¹¹⁷ vurgulanarak zekât ve fitreler ilgili kurumlara yönlendirilmektedir denilebilir.

Fitrelerin evlere bırakılan fitre zarflarına konulması adet haline gelirken, birkaç kuruşun bir araya gelmesiyle, gene pilotların ve kırılmaz kanatların sayısının artacağı, fakat aynı zamanda, Kızılay’ın bütün felâketlere yetişme kudretinin çoğalacağı ve himayesiz kalmış yavruların (Ç.E.K) dertlerine derman olunacağı¹¹⁸ belirtilerek fitreler istenmiştir. 1938 yılı örnekleri oldukça zengindir gazeteye göre “üç hayırlı memleket işinin yalnız bir teki bile, insanî hisleri ve vazife duygularını harekete getirmeğe yeteceği için, üç mühim dava bir araya gelince, bir yurt adamının, fitre yardımına karşı kayıtsız kalmasına ihtimal” verilmemektedir.¹¹⁹ Diğer bir örnekte ise, “en büyüğünden en küçüğüne kadar Türk Hava Kurumu’nu benimsemek ihmal edilmeyecek olursa Türk havacılığına da Türk askeri gibi milletimize has bir özgürlük vermenin kolayca elde edilebileceği” dile getirilmektedir.¹²⁰ Bir başka ilanda “bir yandan ordu havacılığına para ile yardım edilirken bir yandan da Türk gençliğini kanatlandırmaya çalışan Hava Kurumu her zaman düşünölmeli, fitreler bu işe ayırmalıdır.”¹²¹ ifadeleri tercih edilmiştir.

¹¹⁴ CG., Cuma, 05 İkinciteşrin, 1937.

¹¹⁵ CG., Salı, 16 İkinciteşrin, 1937.

¹¹⁶ CG., Çarşamba, 17 İkinciteşrin, 1937.

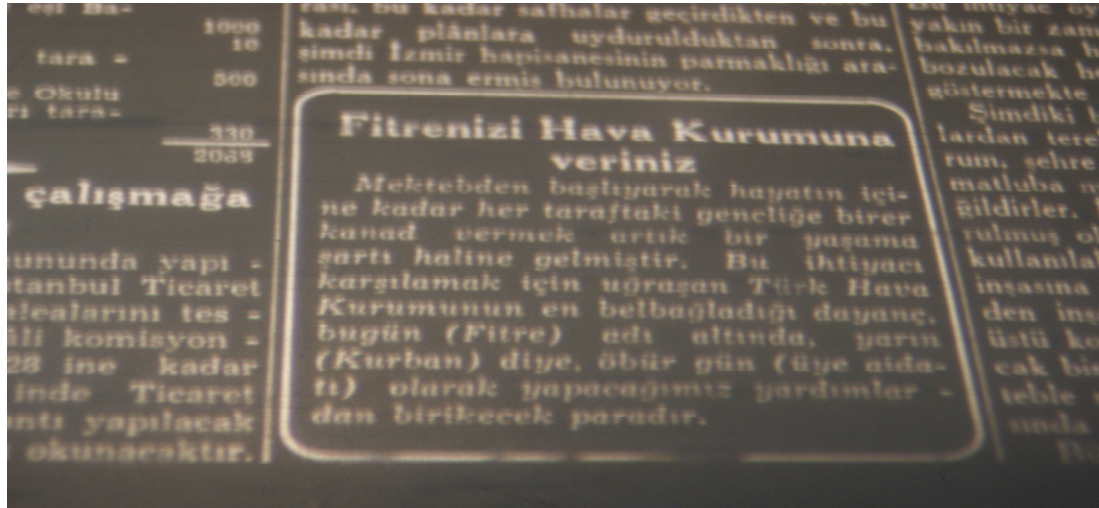
¹¹⁷ CG., Cumartesi, 20 İkinciteşrin, 1937.

¹¹⁸ CG., Cuma, 12 İkinciteşrin, 1938.

¹¹⁹ CG., Pazartesi, 15 İkinciteşrin, 1938.

¹²⁰ CG., Salı, 16 İkinciteşrin, 1938.

¹²¹ CG., Çarşamba, 17 İkinciteşrin, 1938.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 18. Pazar, 13 Birincikânun, 1936.

1938-39 yıllarında hurma tekrar fitre miktarına eklenmiştir fakat miktarı en iyi ve son olarak verilmemiştir.

	En İyi		Orta		Son	
	K.	P.	K.	P.	K.	P.
Buğdaydan	12	20	10	00	9	10
Arpadan	16	30	15	00	0	00
Hurmadan	00	00	133	20	00	00
Üzümden	83	20	66	30	50	00

Önceki yıllarda fitreleri isterken kullanılan dini literatüre ilaveler yapılmış ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın fetvası İstanbul müftüsünün ismiyle verilmiştir:

*“Sadaka-i fitır. Yurdumuzun hava müdafaası esbabını temin hususunda çok kıymetli mesaisi görülmekte olan ve aldığı teberruatı Kızılay ve Çocukları Esirgeme Kurumu gibi hayırlı teşekküllerle paylaşan Türk Hava Kurumuna her vechile yardımda bulunmak mühim bir vazifedir. Binaenaleyh bu babta Diyanet İşleri Reisliği tarafından verilmiş olan fetva mucibince sadaka-i fitır ve zekâtla mükellef olanların mezkûr Türk Hava Kurumuna yardımda ve bu vesile ile de memleketimize hizmette bulunmaları lüzumu sadaka-i fitır nev'i ve miktar ile beraber ilan olunur.”*¹²²

İstanbul Müftüsü
F. Ülgener

¹²² CG., Salı, 08 İkinciteşrin, 1939.

Gazeteye göre fitrelerin Türk Hava Kurumu'na verilmesi “üç milli cemiyetin gayelerine bir anda yardım etmek imkânını” elde ettireceğinden aslında bir fırsattır.¹²³

Din ve cemiyet ilişkisi açısından bakıldığında, gazetede fitre ve zekâtların türlü ifadeler ve şekillerle toplanılmaya çalışılması sosyal bir takım faydalar sağlasa da “dini cemiyetin dışına atmak değil belki siyasi otoritenin emrine vererek yaşatmak lazımdır” şeklindeki bakış açısıyla yorumlanabilir:

*...Camileri yıkıp, terk edip onların yerine halkevleri yapmak suretiyle hedefimize varamayız. Her zaman camide toplanan halka oradan sesimizi duyurmak; onları modern halkevleri haline koymak; din sınıfını ortadan kaldırmak, herkesi din ve dünya namına konuşturmak mümkündür. İslamlık bu bakımdan, en ileri bir dindir.*¹²⁴

İsmail Kara'nın Ahmet Hamdi Başar'dan aktardığı bu yargı bir bakıma dini olgular kullanılırken güdülen mantığın işlevselci olduğunu düşündürebilir.

C. Ramazanla İlintili Sosyal İçerikli Haberler

Çoğunlukla Ramazan aylarında gazetede yayınlanan haberlerde bu aydan dolayı herhangi bir dini duyarlılık görülmeyebilir. Mesela gazete kendisinin organize ettiği güzellik müsabakaları gibi rutin uygulamalarından Ramazan geldi diye vazgeçmemektedir. Bunun yanında şapka kanununa muhalefet edenlerin durumu, irtica hâdiseleri, namaz kılarken deliren adam, içki fiyatlarında indirim yapılmayacağı, Seyyid Rıza ile 6 adamının idam edildiği haberi ve biralar nasıl satılacak? gibi haberler Ramazan ayı olduğu için verilmeyen haberler değildir.

1. Rusya'daki Dünyevileşme Çabalarının Eleştirilmesi

1917 devriminden sonra Rusya'da gerçekleşen din aleyhtarı girişimleri göz önüne serilen ve Ramazan ayında “*Sovyet Rusya intibaları, Din aleyhtarı müzeler ve dinsizler cemiyeti*” adlı gezi yazısıyla okuyucularının karşısına çıkan Abidin Daver, bu yazısında din aleyhtarı müzelerin ve dinsizler cemiyetinin faaliyetlerini anlatmaktadır. Daver, Sovyet Rusya'da “salibin (haç) karşısına ve yerine orak ve çekiç, ruhun ve maneviyatın karşısına

¹²³ CG., Çarşamba, 09 İkinciteşrin, 1939.

¹²⁴ Kara, a.g.e., s.53.

ve yerine de madde ve tekniğin dikildiği” izlenimiyle yazısını özetlemektedir. “Vokı” denilen ve Sovyet Rusya ile yabancı memleketler arasında kültür münasebetleri kurulması işiyle meşgul bulunan kuruluşun gönderdiği Türkçe bilen bayan tercümanla yazar arasında geçen diyaloglarda dinin eskiden inanılan fakat şimdi terk edilen bir durumda olduğunu ifade etmektedir:

*“Eskiden inanırdım. Şimdi inanmıyorum artık. Eskiden son derece dindar, hatta mutaassıp olan Rusya halkı, günden güne dine inanmıyor. Yeni dinimiz sosyalizm ve komünizmdir. Ben eskiden Hristiyan ve Ortodoks idim: şimdi ne Allah’a ne de İsa’ya inanıyorum. Bu bakımdan dinsizim.”*¹²⁵

Daver, yazısında isimleri Müslüman oldukları halde eskiden Müslüman olduğunu söyleyen başkalarına da sorduğunda benzer cevaplar aldığını ifade etmektedir. Ona göre Sovyet Rusya’nın din kavramıyla ve bütün dinlerle arası açıktır. Çünkü Sovyetlerde yapılan ihtilâl ve inkılâp karşısında her zaman dini ve kiliseyi bulmuştur. Leningrad’da, bilhassa Moskova’da, ameleler tarafından yıkılmakta olan büyük binaların kilise veya manastır olduklarını görür. Aldığı bilgilere göre Moskova şehri boyunca Lenin abidesi yahut Sovyetler sarayı diye yapılacak ve dünyanın en yüksek binasını teşkil edecek olan bina “Kurtarıcı İsa” kilisesinin yerine yapılacaktır. Müze kılavuzu, bu kiliseden bahsederken “çarlığın kırk beş senede yaptığı bu kiliseyi yıktık, yerine dört senede muazzam bir saray yapacağız,” diye övünmektedir.

Moskova’da yıkılan kiliselerin, manastırların sayısı oldukça yüksektir. İnturist tercümanlarından sarışın bir kız Daver’e: “Moskovada 1600 kilise, manastır ve ayazma vardı. Bunların çoğu yıkıldı veya başka işlerde kullanılıyor. Eskiden mevcut 500 kiliseden yalnız 30 tanesi dini merasim için açık bırakıldı. Fakat yıkılanların hepsi, mimari güzelliği ve tarihi kıymeti olmayan kiliselerdir,” demektedir. Daver, Moskova’da, Kızıl meydanın ortasında yükselen Sen Bazil Kilisesi’nin şimdi din müzesi olduğunu ifade ederken Dnieprostroy barajının ve elektrik santralinin bir resminin kilisenin girişine konulmasının “Çarlar böyle kiliseler yaptılarsa biz de böyle faydalı eserler vücuda getirdik” demek ister gibi durduğunu söylemektedir. Yazarın gözlemlerine göre Sovyet Rusya’daki din aleyhtarlığı mücadelesinde, en çok kullanılan silâh, teknolojidir. Çünkü her yerde kilisenin karşısına baraj ve fabrika, İsa veya Meryem Ana heykelinin karşısına uçak ve traktör, Havarilerin resimlerinin karşısına Lenin ve Stalin’in resimleri, haçın karşısına orak ve

¹²⁵ CG., Pazartesi, 23 İkinciteşrin, 1936.

çekik dikilmesini “ruhun ve maneviyatın karşısına madde ve tekniğin dikilmesi” olarak görmektedir. Ayrıca bahsedilen müzelerde din adamlarını rezil edecek, aşağılayacak figürler de kullanılmıştır. Kilise ve papazlar toplanan bağışlarla geçinen birer dilenci olarak tasvir edilmektedir.

Yazının devamında kiliseleri devletin yıkmadığından ve Sovyet Rusya’da din serbestisi olduğundan bahseden tercüman, dindarların mensup oldukları dine göre ibadet etmelerine engel olanlar hakkında kanunlarda cezalar olduğunu söyler. Fakat Rusya’da din aleyhtarı işleri “Dinsizler Cemiyeti” adında hükümet tarafından varlığı resmen kabul edilmiş özel bir kuruluşun yaptığını söyleyerek Sovyet Rusya’daki din aleyhtarı propagandayı bu cemiyetin idare ettiğini belirtir. Yazarın kiliseleri kimin yıktığını sormasına tercüman, “Propaganda başka, kilise yıkmak başka... Bunları işçilerin ve halkın kararları üzerine hükümet yıkar yahut kiliselikten çıkarıp başka işlerde kullanır,” cevabını verir. Halkın ve işçilerin kiliseleri istemediğini düşündüren bu durum aslında sistemli bir uygulamayla azaltılan dindarlığın kaçınılmaz bir sonucu olarak görülebilir:

“Dinsizler cemiyetinin propagandaları sayesinde dinsizler artıyor, dindarlar azalıyor. Kiliseler, camiler, sinagoglar dindaşların teşkil ettikleri cemiyetler tarafından idare ve idame edilir. Dindarlar azalınca teberrular da azalır, mabetler de kapanır. Bunun üzerine halk ve bilhassa işçiler kapanan kiliselerin yıkılarak yerine başka bir bina yapılmasının yahut fabrika, müze, elektrik santrali, zahire ambarı, itfaiye kışlası, hastane, lokanta, kulüp ve kooperatif satış yeri gibi kullanılmasını teklif eder. Fakat bu tekliflerin hepsi değil, pek az bir kısmı kabul edilir. 1929 senesinde, bu şekilde şehirlerde 530 kilise, 111 sinagon (sinagog) ve 26 cami kapanmıştır. Köylerde kapatılanlar ise 589 kilise, 15 sinagon, 98 cami ve 1 tane de kalmuk mabedidir. Dinsizler cemiyeti, propaganda için “Allahsız” isimli gazeteler, risaleler ve kitaplar neşreder, filimler yaparlar ki bunların tesiri din aleyhtarı müzelerden daha kuvvetlidir. Sayısı milyonu geçen bu neşriyat, Sovyet Rusya’da kullanılan lisanların hepsini şamildir. Hatta Almanca ve Esperanto lisaniyla yazılmışları bile vardır. Cemiyet, dini ayinlere henüz açık bulunan mabetlere de din aleyhtarı afişler, levhalar ve vecizeler asmaktadır, bunların en rağbette olanı “Din, milletin afyonudur” vecizesidir. Mekteplerde, kolhoz denilen kolektif çiftlikler ve köylerde, fabrikalarda, kışlalarda şiddetli bir din aleyhtarı propaganda yapılmaktadır. Bunun neticesi olarak aksakallı papazlar bile sekseninden sonra dinini terk edip dinsiz olmaktadır. Hem de bunlar aleni içtimalardı, halka hitaben “ben sizi yıllarca aldattım. Beni affediniz...” Yapılan bir ankette yüz bin demirhane amelesi içinde 93.000 kişinin dinsiz oldukları, mensucat amelesi içinde yalnız yüzde 80’inin dine inandıkları anlaşılmıştır.” Türkçe bilen kadın, gezilen kolhoz köyüne girerken: “Memlekette, yalnız bizim gibi gençler değil, ihtiyarlar da dinsizliği kolayca kabul ettiler. Benim ihtiyar anam babam da o kadar çabuk ve kolaylıkla dinden vazgeçtiler ki hayret ettim,” diyordu. Köyde ziyaret dilen evlerin ikisinde de birer köşede Meryem Ana kandilleri var. Şu kadar ki bu kandiller, Napoli’nin bazı cadde ve sokaklarında bütün dükkânlarında görülen gibi yanmıyorlar. “Sovyet Rusya’daki dinsizler cemiyeti, köylerde yalnız

Meryem Ananın ateşini söndürebilmiş, fakat tasfirini büsbütün ortadan kaldıramamış. Yalnız aradan henüz 20 sene bile geçmemiş olduğunu unutmamak lâzım.”¹²⁶

Gazetenin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla Daver’in eleştirdiği uygulamalar benzer şekilde Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemizde de yaşanmaktadır. Yukarıda geçen yazı Gazetede yayınlanmadan bir yıl önce, ülkemizde Ramazan ayında “*Kadro harici cami ve mescidler*” başlığıyla verilen haberde, Evkaf Umum Müdürlüğü (Vakıflar Genel Müdürlüğü)’nce cami ve mescitlerin kıymetlileri olduğu gibi muhafaza edilerek kadro harici bırakılmaları nedeniyle kapanması gereken cami ve mescitlerin isimlerinin yazılı olduğu cetvelin ilgililere gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir. Cetvelde yazılı cami ve mescitlerin içlerinde bulunan eşyanın tutanakla mahallin en büyük mülkiye memuru tarafından tayin edilecek iki kişilik bir komisyonca tespit edilmesi istenmektedir. Bu eşyanın cins ve ebatlarına ve durumuna göre hazırlanacak bir başka cetvelin, bir “mazbata” ile birlikte Evkaf Umum Müdürlüğü’ne gönderilmesi talep edilmektedir. Bu eşya arasında kıymetli eserler varsa bilirkişiye tetkik ettirilerek emin bir yerde muhafaza altına alınması ve tutanakta gösterilmesi istenmiştir. Kıymetli olmayan eserler ise öncelikle ihtiyacı olan kadro dâhili camilere verilecek, ihtiyaç olmayanları da satılacaktır. Tutanakta eşyaları alınan cami ve mescitlerin ne için kullanılacağı belirtilirken, kıymetli olanları olduğu gibi bırakılacak ve fotoğrafı da çekilerek Evkaf Umum Müdürlüğüne gönderilecektir. Kıymetli olmayanların önemli mahallerde olmaları nedeniyle akar olarak kullanılmaları, evkaf için menfaatli olanlar varsa bunların da depo vesaire gibi işler için kiraya verilmesi, kendilerinden istifade mümkün olmayanların satılması için idare heyetinden alınacak kararların cetvelleriyle birlikte Umum Müdürlüğe gönderilmesi istenmektedir.¹²⁷ Bu uygulamaya bakıldığında ülkemizde de çeşitli koşulların değişmesi nedeniyle camilerin ibadet ve sosyal işlevi dışında bazı işler için kullanılmak istendiği görülmektedir.

¹²⁶ a.g.g.

¹²⁷ CG., Perşembe, 12 Birincikânun, 1935.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 19. Perşembe, 12 Birincikânun, 1935.

2. Vaazların İçeriği İle İlgili Tartışmalar

O günkü vaizlerin temas ettikleri mevzuların yalnız kabuğunda dolaştığını iddia eden Salahaddin Güngör, “*Bizde vaiz ve vâiz*” isimli yazısında vaazların konusunun azapla ilgili olmasına tepki gösterirken, “Be adamcağız... Tanrının şedidül’ikab olduğunu söylersin de gafurürrahim olduğunda niçin gaflet edersin!” ifadelerini kullanmaktadır. Güngör yazısında, vaizlerin günün gerekleriyle donanmadığından yakınmakta ve asrımızın felsefesine uygun bir donanım ile vaaz verilmesi gerektiğinden bahisle memnuniyetsizliğini dile getirmektedir. O yazısında tam bir genelleme yapmasa da vaazların içeriğinden hoşlanmadığı ortadadır. Vaizlerin yetersizliğini kendi değerlendirmeleri ışığında bir divan şairinin selefleri hakkında söylediği mısra yardımıyla ortaya koyar: “*Değil kürsîye vâiz, arşa çıksan âdem olmazsın*”¹²⁸

Güngör böyle söylemekle birlikte farklı bir ifadeyi, Cumhuriyet’in meşhur yazarlarından Yakup Kadri’nin anlatımında görmek mümkündür. Yakup Kadri’nin vaaz ve vaiz konusundaki dikkat çektiği nokta, camide samimiyet ve asrının felsefesinde aldanmışlık olarak göze çarpmaktadır. Ona göre kürsünün etrafını saran samimi insanlar Ramazanda vaaz veren hocanın söylediklerinin etkisinde kalırlar. Öyle ki yaşı küçük olan Yakup Kadri de vaazın etkisiyle samimi bir Müslüman olacağı konusunda kendisine söz

¹²⁸ CG., Salı, 14 İkinciteşrin, 1939.

verdiği halde sonraları tutamadığını itiraf eder. Bir öz eleştiri olan bu itiraflar o zamanki aydınların durumunu izah etmesi bakımından dikkat çekicidir:

“... Beni de uhrevi bir korku ile karışık derin bir korku istilâ etti ve içimden kendi kendime ahedtim ki ömrümün sonuna kadar Allah'ın emirlerine münkad kalacağım... Sıtmalı bir gençlik rüzgârı, devrin girdaplarıyla karışarak bende iyi, saf ve masum ne varsa aldı götürdü. Ben derken biliniz ki mensup olduğum nesil namına söylüyorum. Bu neslin hiçbir şeye itikadı yoktu ve ihtirasatı lâyetenâhî idi. Mihver-i hareketi ya bir kin, ya bir arzu idi... Yegâne inandığımız, yegâne hürmet ettiğimiz “asır”dı, asrın ilmî terakkiyatı idi... Elveda ey Ramazan elveda! Asır bizi aldattı, sen bize küstün. Hâlimiz ne olacak? Nerede şifa, nerede gufran bulacağız?...”¹²⁹

Öte yandan vaazların içeriğine Diyanet İşleri Başkanlığı da müdahildir. Vaizlerin politik meselelere girmelerin rahatsızlık duyulmaktadır. İstanbul Müftüsü Mehmet Fehmi Ülgener 1930 yılında başkanlığın emrini ilanla, vaizlerin belirlenen konuların dışına çıkmasından şikâyet etmektedir:

Geçen sene Ramazan'ında camilerde vaaz veren vaiz efendilerden bazıları dini ve ahlâki olması lazım gelen esaslardan inhiraf ederek haklarında tatbikat-ı kanuniye icrasını mucip olacak derecede TBMM'nin tesis ve vaz ettiği esaslar ve müesseseler aleyhinde mübalâtsizca mütaallalarda bulundukları cihetle milletimizin manevi ve maddi itilalarına hâdim olacak mevzulara inhisarı lazım gelen bu mevzanın tecviz buyurulmayacak şekil ve surette cereyanına müsamaha olunmamasını istikmali Dahiliye Vekalet-i celilesinde iş'ar buyurulduğundan bahsile bilumum vaizlerle hatiplerin ve sâir mensûbîn-i ilmiyenin işbu tebliğ münderecatını nazar-ı dikkatlerinden geçirmeleri ve bi'n-netice hükümet-i celilenin âmâl ve mâkasidinin muvaffakiyetle başarmasına herkesten ziyade sarf-ı mesai etmeleri akdem-i vezâiften bulunduğu Diyanet İşleri Riyaset-i aliyyesinden bu kerre emr u iş'ar buyurulmağla mücebince amel olunması ehemmiyetle tebliğ olunur efendim.”¹³⁰

3. Ramazan Ayında Devam Eden Seküler Uygulamalar ve İrtica

Haberleri

Daha önce belirtildiği gibi gazete rutin uygulamalarını Ramazan geldiği için terk etmemektedir. Gazetede Ramazan'a duyarlı bir yayın politikası güdülmez. Örneğin Ramazanın birinci gününün akşamı için verilen ilan metni için “28 Şubat Pera Palas salonlarında matbuat cemiyeti hususî aile balosu”¹³¹ uygun görülmüştür. Bir gün sonra Gazetede yer alan “Son baloda” isimli yazıya bakıldığında, Ramazan olmasına rağmen, matbuat balosunda yapılan eğlencenin içkiler eşliğinde olduğu gizlenmemektedir. Gecede

¹²⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *İkdam*, 26 Ramazan, 1338/14 Haziran, 1920.

¹³⁰ Kara, a.g.e., ss. 126-127.

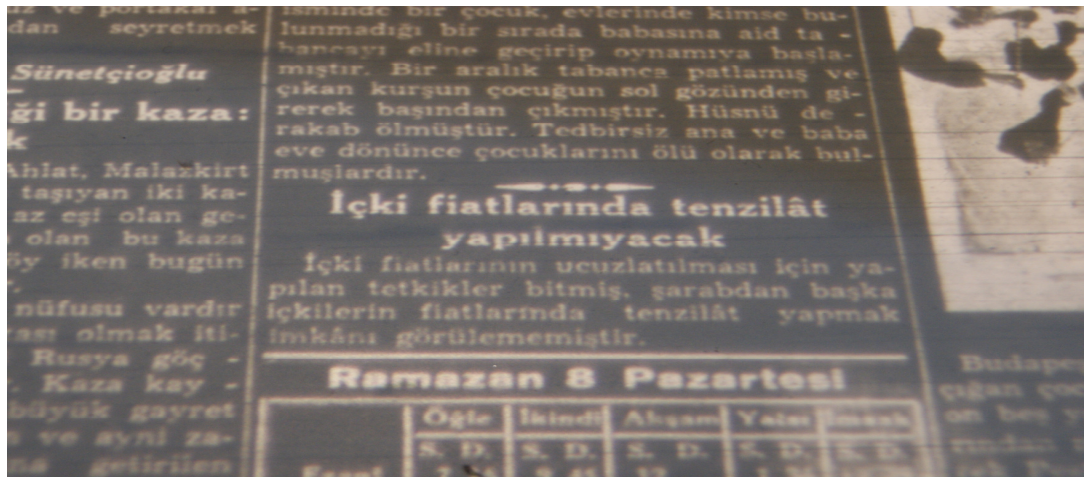
¹³¹ CG., Pazartesi, 11 Şubat, 1929.

kadın erkek ilişkilerinin birbirlerine kur yapacak boyutlarda olduğu detaylı olarak anlatılmaktadır.¹³²

Bir başka rutin örneği olarak gazetenin düzenlemiş olduğu güzellik müsabakalarının Ramazan geldiği için ertelenmemesi gösterilebilir. Fakat güzellik yarışmalarına Ramazan dolayısıyla iştiraklerin yeterli olmadığını düşünmek mümkündür. Aynı zamanda gönderilen resimlerin Gazetede yayınlanacağı endişesi de katılımda etkili olmuş olabilir:

“Bugün müsabakamıza iştirak edenlerden Matmazel Sofiya’nın resmini derc ediyoruz. Lütfen isticlal etmeyiniz. Bazı muhterem kariler, şimdiden birer mektupla şu veya bu güzeli beğendiklerini bildiriyorlar. Müteaddit defalar yazdığımız gibi, müsabakamız bitmeden verilen reylerin hiçbir kıymeti yoktur. Bütün resimler intişar ettikten sonra muhterem karilerimizin reyleri değerlendirilecektir.”¹³³

“Güzeller Bir gününüz kaldı. Hakem heyetinin kararını bildiriyoruz. Bugün akşama kadar yeni müracaatlar vaki olursa yarın hakem heyetini ictimaa davet edeceğiz ve pazar günü ilk müsabakada en fazla rey alan 23-2-20 numaralı hanımları da davet ederek müsabakayı tecdit edeceğiz. Aksi takdirde bu seneki Avrupa güzellik müsabakasına ve ağılebi ihtimal Amerika’da yapılacak dünya güzelliği müsabakasına Türkiye namına kimse iştirak edemeyecektir. Güzeller, hiç masrafsız, nefis bir seyahat sizi bekliyor. Talihinizi denemekle hiçbir şey kaybetmezsiniz. Kraliçe intihap edilmediğiniz takdirde isimleriniz ve resimleriniz de neşredilmeyeceği için kazanmazsanız mes’ele yoktur. Son fırsatı kaçırmayınız. Bugün akşama kadar müracaat ediniz. Bugün kaydolmak için akşama kadar müracaat edecek güzellerin bizzat ve nüfus tezkereleriyle beraber müracaat etmeleri lâzımdır.”¹³⁴

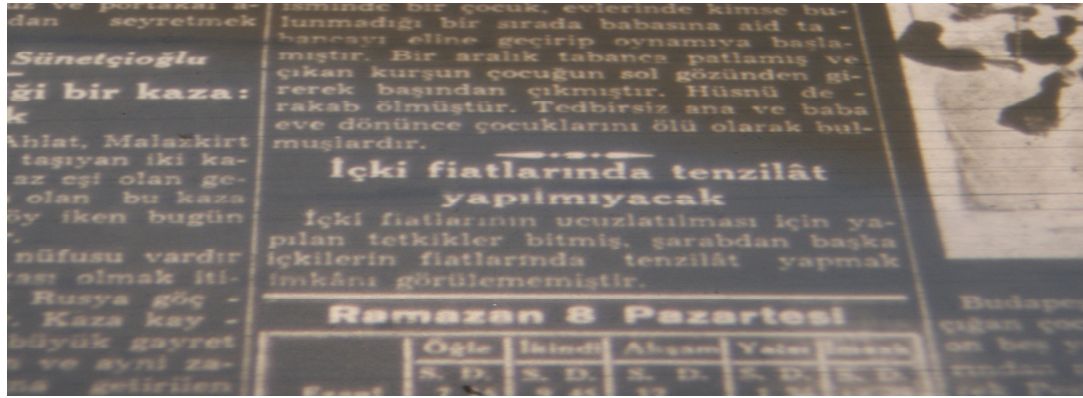
Cumhuriyet Gazetesi Belge 20. Pazartesi, 23 İkinciteşrin 1936.

¹³² CG., Pazar, 22 Birinciteşrin, 1939.

¹³³ CG., Cumartesi, 19 Mart, 1929.

¹³⁴ CG., Çarşamba, 20 Kânunusani, 1932.

İmsakiyelerin hemen üstünde yer alan bazı haberler bulundukları yer itibarıyla uygun düşmemiş olarak değerlendirilebilir. “İçki fiyatlarında tenzilât yapılmayacak” haberi bir örnek olarak gösterilebilir. Habere göre içki fiyatlarının ucuzlatılması için yapılan araştırmalar bitmiş, şaraptan başka içkilerin fiyatlarında indirim yapma imkânı görülmemiştir.¹³⁵ Bu açıklama Ramazan 8 Pazartesi imsakiyesinin hemen üstünde yer almaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 21. Pazartesi, 23 İkinciteşrin 1936.

“Biralara nasıl satılacak?” haberinde belediyenin “iktisat müdürlüğü” nün biranın 30 ve 20 santilitrelik bardaklar içinde satılması için numunelik bardaklar yaptırdığı bildirilirken dükkânlarda biralara, altları damgalanmış bu bardaklarla satılması için şişe fabrikasıyla bir anlaşma yapıldığı duyurulur.¹³⁶ Aynı şekilde “Eroin kullanan talebeler mektebten tardedilecek”¹³⁷ haberi, “Şehir ve Memleket Haberleri” sayfasında, akşam namazına yetişmek için cami şadırvanında unutulmuş paltonun hikâyesi anlatılır. Hırsız, aceleden paltosunu abdestlikte unutan adamın paltosunu çalarak mendiline sarar. “Maruf” hırsız gören komiser onu tanır ve hırsız yakayı ele verir. Yapılan muhakeme sonucunda sabıkalı hırsız dört buçuk ay hapse mahkûm edilerek hapishaneyi boylar,¹³⁸ gibi haberler de yer alır.

¹³⁵ CG., Pazartesi, 23 İkinciteşrin 1936.

¹³⁶ CG., Pazartesi 8 İkinciteşrin, 1939.

¹³⁷ a.g.g.

¹³⁸ CG., Pazartesi 23 İkinciteşrin, 1936.

“Şapka kanununa muhalif hareket edenler” başlıklı haberde, “şapka kanununa muhalif serpuş” (başlık) giyenlerin sayısının arttığı dile getirilmiştir. Habere göre zabıta dün de bere, takke vesaire giyen 15 kişiyi yakalamış ve sulh ceza mahkemesine vermiştir. Bunların içinde çocuklar, Yahudiler ve Hristiyanlar da vardır. Haberde şapka kanununa muhalif hareket ettikleri görülenlerden 10 liradan 200 liraya kadar para cezası alınmakta ve ayrıca üç aya kadar hapsedilmektedirler.¹³⁹

Bir başka haberde bir muhabir Antakya’ya kadar gidip gelme gereğini duyduğu irtica haberini anlatırken, “Antakya’daki irtica hâdisesi” başlığını tercih etmiştir. Habere göre “yobazlar” şapka giyen gençlere saldırmışlardır. Sebep olarak da Şeyh Said’in akrabasından olan Kürd Hoca lakaplı bir hocanın “Anadolu halkı evvelce Rum’du, şimdi gene asıllarına döndüler” demesi gösterilir. Bu haber Haleb’ten, Birincikânunun 11 inci Salı günü telgraflarla da bildirildiği gibi Antakya’da “çok feci bir irtica hâdisesi”dir. Muhabir bu hâdiseyi mahallinde “tetkik ve tahkik” etmek üzere İstanbul’dan Antakya’ya gidip gelmiştir. Aldığı netice:

“Antakya’da Kürd Mehmed namında, öteden beri Türklük ve Türk inkılâpları aleyhtarlığıyla geçinen mel’un bir Kürd hoca vardır. Yine bu Türk şehrinin baş belâlarından ve yüz karalarından olan Kuşeyri ailesi bu mel’unu himaye eder. Ramazan girince Kürd Hoca, bermurad Yenicamide vaizlerine başlamıştır. Mahud Şeyh Said’in akrabalarından olduğu söylenen hoca hâdiseden bir gün evvel, kendisini dinlemek için kürsünün önüne toplanan ve her yerde her devirde bulunması mümkün olan üç beş yobaz ve cahile hitap ederken, “Şapka giyen Türkler kâfir oldular. Halkı evvelce Rum’du, şimdi gene asıllarına döndüler...”¹⁴⁰

Cumhuriyet Gazetesi Belge 22. Çarşamba, 10 Birincikânun, 1934.

¹³⁹ CG., Cumartesi, 5 Birincikânun, 1936.

¹⁴⁰ CG., Çarşamba, 10 Birincikânun, 1934.

Ankara'dan telefonla bildirilen bir haber için “*Namaz Kılarken deliren adam*” başlığı uygun görülmüştür. Habere göre bir gün önce Ankara’da “garip bir vak’a” olmuştur. Öğle üzeri Zincirli Cami’de namaz kılarken cemaatten bir şahıs “Ben de evliyadanım. Bayramı ilan edeceğim” diye bağırmaya başlamış, delirdiği anlaşılarak “tutulmuş” ve akşamki trenle İstanbul’a gönderilmiştir.¹⁴¹

Gazetede Ramazan ayında idam edilen Seyyit Rıza’nın haberi birinci sayfadan kalın puntolarla verilmiştir. Habere göre Seyyid Rıza ile 6 “avenesi” bir gün önce idam edilmişlerdir, diğer 33 suçlu ağır hapis cezalarına mahkûm olmuş, 14 kişi beraat etmiştir. “Hükümete karşı musellâh muhalefet ve isyan cürümleriyle muhakeme edilmekte olan Seyyid Rıza ve arkadaşlarına dair muhakeme bitmiş ve 58 mücrim hakkında verilen karar kendilerine telhim olunmuştur.” Habere göre zanlılardan 11’i idama mahkûm edilmiş, fakat içlerinden dört tanesi yaşları çok ilerlemiş olduğu için haklarındaki ceza otuzar sene ağır hapse çevrilmiştir. 14 suçlu beraat etmiş, diğerleri hakkında çeşitli ağır hapis cezaları verilmiştir.¹⁴²

Yukarıda bahsedildiği üzere gazete verdiği haberlerde Ramazan ayı kaygısı taşımamaktadır, denilebilir. Dolayısıyla hassasiyet gösterilmemiştir denilebilir.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 23. Salı 16 İkinciteşrin 1937.

¹⁴¹ CG., Perşembe, 21 Kânunusani, 1932.

¹⁴² CG., Salı 16 İkinciteşrin 1937.

İKİNCİ BÖLÜM

DİNİ BAYRAMLAR

I. DİNİ BAYRAMLAR

Bilindiği gibi İslam dininde Ramazan ve Kurban bayramları olma üzere iki bayram vardır. Ramazan Bayramı oruçla geçirilen bir ayın sonunda bağışlanma ümidinin yansması, Kurban Bayramı ise İbrahim Peygamberin ilahi imtihandan başarıyla geçmesinin anısının canlanması olarak görülmektedir. Dini açıdan genel bir çerçeveden bahsedilse bile bayramlar herkes için farklı işlevler ifade etmekte ve farklı algılanmaktadır denilebilir. Çocuklar bayramların sıra dışılığını ve bayramlaştıklarının fedakârlığının coşkusuyla yaşarken, yetişkinler hayat anlayışlarına göre bayramları idrak ederler. Bayram namazıyla birlikte başlayan dini bayramlar, ilgilileri rutin hayatından çıkarıp sosyal bir olgunun içine çekerler. “Hadiseleri değiştirebilmeye takatiniz yoksa onlara bakış açınızı değiştiriniz”, nasihati bayramlarda kuvveden fiile geçer ve aslında insan bayram neşe ve coşkusuyla biraz da kendi iradesiyle inşa eder denilebilir. Ayrıca dini bayramlarda toplum için, takınılan güler yüz, misafirperverlik, ikram, şefkat ve anlayış pratiğini senenin diğer günlerine de yaymak ve uygulamak gibi bir vazife düşünülebilir.¹

A. Dini Bayramlara Genel Bir Bakış

Bayram kelimesine bakıldığında Kâşgarlı Mahmud’un tespitine göre aslı Farsça *bezrem* / *bezzâm* olup “sevinç ve eğlence günü” anlamlarında kullanıldığı ve *beyrem* / *bayram* telaffuzun Oğuzlara ait olduğu görülür. Steingass’ın sözlüğüne *bezzâm* imlâsıyla aldığı ve “çok neşeli yer” şeklinde açıkladığı, Doerfer’in ise Farsçaya Eski Türkçeden geçtiğini söylediği kelimenin etimolojisi yapılamamış, hangi dilden geldiği ve tam anlamı bulunamamıştır. Ancak Farsça’da her zaman görülebilen *z* ve *peltek* z değişimi göz önünde tutulduğunda kelimenin aslının Farsça olması ve *bez(m) râm* şeklinde tahlil edilmesi

¹ Olgun, a.g.e., ss. 360-361.

muhtemel görünmektedir. Bu takdirde *bazrâm*’ın *bezm* “yiyip içme konuşup eğlenme meclisi” kelimesinin “m” sesi düşmüş şekli olan *bez* ile “hoş ve sevinçli” anlamını taşıyan *ram* kelimesinin birleştirilmesi sonucu elde edilmiş, “neşeyle konuşup eğlenme, yiyip içme meclisi” anlamında bir birleşik isim olduğu söylenebilir.²

Bayram kelimesinin Arapçasına bakıldığında ise sözlüklerde “âdet halini alan sevinç ve keder, bir araya toplanma günü” anlamlarıyla karşılanan *îd* olduğu görülür. Bu kelimenin aslının ise *ivd* olduğu ve “tekrar dönmek” anlamını taşıdığı bilinmekte ve bu durum İbnü’l – Arâbî ve Zebîdî gibi lügatçiler tarafından bayramların her yıl gelmesi nedeniyle “çünkü o her yıl yeni bir sevinçle döner” şeklinde yorumlanarak mevsimlerin dönmesine bağlanır. Öte yandan Arapların bilinen en büyük bayramı hac olarak göze çarpar. Arapçada “ziyaret etmek” şeklinde de açıklanan hac “geri dönme, tekrar gitme” kelimesiyle, İbranicede ise “bayram” anlamında kullanılmakta olup, *hvg* kökünden gelmektedir. Öte yandan hac ibadetinin en önemli rükünlerinden biri tavaftır. Bu rüknün diğer adı ise *dvr* “devretmek, dönmek” kökünden türeyen *devâr*’dır ve bu kelimenin de anlamı “bir şeyin etrafında dönme, dolanma”dır. Böylece tarihin ilk çağlarından beri Arabistan yarımadasının en önemli “kült merkezi” olarak bilinen Kâbe’nin etrafında dönme ibadetine, hepsinin de kelime anlamı “dönme” olan *hac*, *îd*, *tavaf* ve *devâr* adlarının verildiği görülmekte ve bunlardan zamanla *îd*’in Arapça, Süryanice ve İbranicede, haccın ise yalnız İbranicede “bayram” anlamını kazandığı anlaşılmaktadır.³ *Îd* kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de bir defa zikredilirken (el-Mâide 5/ 114) hadîs-i şeriflerde ise çokça geçmektedir.

Bayramlar toplumların hayatında görülen olağanüstü günler olarak kabul edilir. Bu günlerde yaşanan heyecanın derecesi insanların ahlak anlayışları ile orantılı olmakta ve bazı toplumlarda başka zaman yapılması hoş karşılanmayan, hatta suç oluşturan hareketlerin dahi bayramlarda büyük bir serbestlik içinde yapılabildiği görülmektedir. Meselâ, Katolik ve Protestanlarda büyük perhiz arifesine rastlayan “karnaval ve faşing” kutlamalarının bugün “topluca deşarj olma” şeklinde yorumlanan bir eğlenme çılgınlığına dönmüş olduğu söylenebilir. Fazla iş günü kaybına ve çeşitli savurganlıklara sebebiyet verdiği için sayıları mümkün olduğu kadar azaltılan bayramların en fazla Eskiçağda kutlandığı görülmektedir. Dini bayramların dışında kazanılan yeni zaferler, eski zaferlerin

² Erdem Sargon, “Bayram,” **DİA**, TDV, Yay., İst., 1992, c.5, s. 257.

³ Sargon, a.g.md., s. 257.

yıl dönümleri, hükümdar ailesinde meydana gelen evlenme ve doğum gibi olaylar ve yeni tahta geçmeler de bayramlara konu olmuştur. Ayrıca mahkûmların affedildiği günlerin de bayram olarak kutlandığı görülür. Neşe ve eğlencenin yanında bayramlarda dikkati çeken bir başka özellik de yeme içmeye fazlaca yer verilmesi⁴ olarak gözlemlenir.

Pek çok toplumda dini olmayan bayramların dikkat çeken bir başka özelliği de birlikte yapılan rakslar olarak gözlemlenir. Eski toplumlardan beri bir şeyin etrafında dönme tutkusu, oldukça yaygın bir uygulama olarak bilinir. İbrahim Peygamber zamanına kadar ve oradan da insanlığın başlangıcına değin, Kâbe'nin etrafında dönme biçimindeki toplu ibadet şekli göz önüne alındığında, bu durumun medeniyet tarihi kadar eski olduğu görülür. Cahiliye Araplarında dahi ibadet heykellerin ve putların etrafında dönme şeklinde yapılmaktaydı. Araplar gerek dönme ibadetine gerekse tapınılan taşla “*devâr*” adını veriliyorlardı. Genellikle bayramlarda görülen bu ibadet şekline, İranlılar, Hindular, Budistler ve Romalılarda rastlandığı gibi, Şamanist Türklerde Kızılderililerde ve Afrika yerlilerinde de totemlerin etrafında dans etme şeklinde rastlanır. Medinelilerin kendilerine has milli bir bayramları yoktu. İranlılardan aynen aldıkları Mecusi bayramlarını kutluyorlardı. Bu bayramların birincisi ilkbaharın başladığını belli eden *Neyrûz*, diğeri ise sonbaharın başlangıcı olan *Mihricân*'dı. *Neyrûz* kelimesinin aslının Farsça *nev-ruz* olup “yeni gün” anlamında olduğu bilinmektedir.⁵

Bayramlara ilahi kaynaklı dinler açısından bakıldığında, Hıristiyan ve Yahudi bayramlarının Müslüman bayramlarından en belirgin farkının onların birinci planda Allah'a yaklaşmayı ve mağfiret dilemeyi hedef almayan, daha çok “yaşanmış hatıraları canlandırmaya yönelik kutlamalar olması ve putperestlik dönemlerinin birçok izlerini taşıması”⁶ olarak görülebilir.

Daha önce belirtildiği gibi İslam dininde Ramazan ve Kurban bayramları olmak üzere iki bayramın var olduğu bilinir. Arapçada *îdü'l-fıtr* ve *îdü'l-adha* şeklinde adlandırılan her iki bayram da hicretin 2. yılından itibaren kutlanmaya başlanmıştır. Ramazan orucu ilk defa bu yıl farz kılınmış ve bu ayı oruçla geçiren müminler sonraki şevval ayının ilk üç gününü bayram olarak kutlamışlardır. Bu sebeple bu bayrama

⁴ Sargon, a.g.md., s. 258.

⁵ Sargon, a.g.md., ss., 258-259.

⁶ Sargon, a.g.md., s., 259.

Ramazan Bayramı veya bayramdan önce fitır sadakası verildiği için *fitır bayramı* da denilmiştir. Türkiye’de bazı çevrelerde muhtemelen bayramda şeker lokum ve tatlı ikramı şeklinde öteden beri var olan gelenekten dolayı Ramazan Bayramına “şeker bayramı” da denilmektedir. Ancak Peygamberin uygun olamayan bazı isimleri değiştirmesi ve özellikle dini terim ve kavramların muhafazası konusunda hassasiyet göstermesi, bu şekilde bir adlandırmanın doğru olmayacağı sonucunun çıkartılmasına sebep olmaktadır. Hicrî takvimin son ayı olan zilhiccenin onunda başlayan ve dört gün devam eden kurban bayramı ise bu günlerde kurban kesildiği için Kurban Bayramı adıyla anılmıştır. Öte yandan hac ibadeti hicretin 9. yılında farz kılınmakla birlikte kurban kesilmesi ve kurban bayramı namazı, oruç ibadeti ve Ramazan Bayramı gibi dini uygulamalar hicretin ikinci yılında emredilmiştir.⁷

Ayrıca bu iki bayramın İslam toplumunun eski dönemlerinin izlerinden arınması ve müstakil bir kimliğe bürünmesinde de önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Nitekim Medine’ye hicret ettikten sonra halkın *Neyruz* ve *Mihricân* bayramlarını kutladıklarını gören Peygamber, “*Allah sizin için o iki günü daha hayırlı iki güne, kurban ve Ramazan bayramlarıyla değiştirmiştir*” (Müsned, III, 103, 235, 250) mealindeki hadisiyle İran menşeli bu iki bayramın kutlanmasını yasaklamıştır.⁸

Kurban ve Ramazan bayramları ne zaman başlar sorusuna “*Bu günümüzde yapacağımız ilk şey namaz kılmaktır*” (Buhari, ‘İdeyn, 3), mealindeki hadise dayanarak Ramazan ve kurban bayramlarının bayram namazlarının kılınmasıyla başladığını söyleyerek cevap vermek mümkündür. Bununla birlikte kurban bayramına ait arefe gününün ayrı bir fazileti olduğu bilinir. Çünkü haccın en önemli rûknünü oluşturan vakfe bu günde yapılmaktadır. Kurban bayramında namazdan sonra ayrıca şartlarına sahip olan kimseler tarafından kurban kesilir. Müslümanlar bu günlerde birbirlerini ziyaret eder, bayramlaşır, yer içer ve meşru bir şekilde eğlenerek günlerini neşe ile geçirmeye çalışırlar. Ramazan Bayramının ilk günü, kurban bayramında da dört gün oruç tutmak Hanefilere göre tahrîmen (harama yakın) mekruh, Şafiî ve Hambelîlere göre haram kabul edilmiştir.

⁷ İbrahim Bayraktar, “Bayram,” **DİA**, TDV Yay., İst., c.5, 1992, s. 259.

⁸ Bayraktar, a.g.md. s.259.

Malikîler ise kurban bayramının dördüncü günü oruç tutmayı mekruh (dinen çirkin) saymışlardır.⁹

İslam âlimlerinin bazılarına göre, bayramlara önceden hazırlanılması, bu günlerde güzel ve temiz elbiselerin giyilmesi, boy abdesti alınması, dişlerin fırçalanması, güzel kokular sürülmesi, güler yüzlü olunması, namazdan önce Ramazan Bayramında hurma vb. tatlı bir şey yenilmesi, kurban bayramında ise ilk olarak kurban etinden yenilmesi, namaza mümkünse yürüyerek gidilmesi ve dönüşte başka bir yolun kullanılması, çokça sadaka dağıtılması, fitrenin namazdan önce verilmesi ve namaza giderken tekbir getirilmesi mendup (Peygamberin bazen yapıp bazen yapmadığı şey)’ sayılmıştır. Ayrıca bayram günlerinde ölçülü olarak eğlenilmesinde bir sakınca olmadığı şu hadislerle dayanılarak dinen uygun görülür. Bir bayram günü eşi Âişe ile birlikte bulunan Peygamberin yanında Buâs Harbi’ne ait ezgileri söyleyen iki kız çocuğuna müdahale etmek isteyen Ebu Bekir’e Peygamberin “*Her milletin bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır.*” dediği (Buhârî, “Îdeyn”, 3) ve yine bayram günleri mescitte mızrak kalkan oyunu oynayanları seyretmek isteyen eşi Âişe’ye yardımcı olarak onunla beraber seyrettiği bilinmektedir. (Buhârî, “Îdeyn”, 2) Peygamber döneminde kutlanan bayramlar bunlardan ibaret olmakla birlikte İslam ülkelerinde bazı önemli gün ve gecelerin de bayram gibi kutlandığı görülmektedir.¹⁰ Peygamber zamanında kadınlar da genç olsun yaşlı olsun bayrama iştirak eder, hayız hali dolayısıyla namaz kılamayanlar da tekbirlerde cemaate katılırlardı.(Buhârî, “Îdeyn”, 15, 16, 17, 19; Müslim, “Salâtü’l- ‘Îdeyn”, 1-3, 9-12)

B. Sunuş Açısından Bayramlar

Gazete bayram günlerini haberlerine taşırken “Bayramınız Mubarek olsun, Bayramınız Kutlu Olsun, Cumhuriyet muhterem okuyucularının bayramını kutlular, Bugün, Şeker Bayramıdır, Cumhuriyet bütün Türk milletinin Kurban bayramını kutlular, Cumhuriyet ailesi, muhterem okuyucularının Bayramını tebrik eder ve Kurban Bayramı” ifadelerini kullanarak bayramları sunmaktadır. Gazete bayram münasebetiyle, bayramın birinci günü hariç neşriyat yapmamaktadır ve bu bir usuldür. Yani dini bayramların birinci günleri hariç bayram boyunca gazete çıkmamaktadır.

⁹ Bayraktar, a.g.md., s.260.

¹⁰ a.g.md., s., 260.

1929 yılında Ramazan ve Kurban bayramları “*Bayramınız Mubarek Olsun*” haberiyle duyurulmuştur. Haberin devamında “*Bu gün Şeker bayramına müsadıftır*”¹¹ ifadesiyle gazetede Ramazan Bayramına şeker bayramı da denilmektedir. Bu ifade daha önce de belirtildiği üzere gazeteye mahsus bir uygulama değildir. Halk arasında Ramazan Bayramında şekerli yiyeceklere ağırlık verilmesinden dolayı bu adla da anıldığı düşünülse de Peygamberin Ramazan Bayram namazına gitmeden önce bir hurma yemesinin bu bayramda ve belki genel olarak bayramlarda tatlı yeme alışkanlığının yaygınlaşmasında ve Ramazan Bayramının şeker bayramı olarak adlandırılmasında etkisi olmuş olabilir. Bu itibarla gazetenin sunumundan kültürel bir yozlaştırma girişimi olarak söz etmek yerinde olmayabilir. Öte yandan Şemsettin Sami (1850-1904) tarafından hazırlanan *Kamus-ı Türkî*’de “bayram” bayram kelimesinin karşısında şu ifadeler görülür: “Bayram yahut beyram: Bir dinde mübarek addolunan gün, şeker bayramı.”¹²

Aynı yıl “*Bayramınız Mübarek Olsun*” diye başlayan haberle Kurban bayramının duyurulması uygun bulunmuştur. Gazeteye göre bayram sulh ve sükûn içinde mesut bir şekilde geçmektedir. Ancak bayramların bu şekilde geçmesini Cumhuriyet idaresi temin etmektedir. Daha önceki bayramlarda istibdat ve harp seneleri gerçek bir bayram yapılmasına engel gösterilmektedir. Her iki bayramda da artık harp bitmiş Cumhuriyet de gelmiştir. Öyleyse Türkler bayram edilebilir anlayışının hâkim olduğu görülmektedir:

*“Fakat uzun seneler ıstırap, fecaat ve harp içinde geçen tatsız şeker bayramlarından sonra Cumhuriyet idaresinin temin ettiği mesut ve neşeli bayramlardır ki ancak bayram denilmeğe lâyıktır. İstibdat senelerinde ümitsiz ve karanlık bayramlarda nasıl bayram edebilir? Harp senelerinde, vatan ağlarken bayramlarda nasıl sevinebilir? Mütareke senelerinde düşman esareti altında gözyaşları içinde bayram etmek kabil miydi ki bayram edilsin? Ancak şimdi aziz Cumhuriyet sayesinde hür, mesut ve hakiki bayramlar ediliyordur. Gazete muhterem karilerinin (okuyucu) bayramlarını tebrik ediyor ve Türklüğün her gününün saadet ve sevinç dolu bir bayram olmasını temenni ediyor.”*¹³

¹¹ CG., Perşembe, 19 Şubat, 1929.

¹² Şemsettin Sami, **Kamus-ı Türkî**, İkdâm Matbaası, Dersaadet, 1317, s.278.

¹³ CG., Çarşamba, 13 Mart, 1929.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 24. Çarşamba, 13 Mart, 1929.

Kurban bayramı birinci sayfadan, şapkalı bir adamın kestiği koçun resmedildiği bölümde verilirken, “Cumhuriyet karilerine mübarek Kurban bayramını tebrik eder ve daha mesut bayramlar idrak etmelerini temenni eyler”, temennisi yer almaktadır. Bayramda milletin değil okuyucuların bayramı tebrik edilmektedir. Haberin devamında her kurban bayramında savaşımlardan dolayı binlerce vatan evlâdının kurban verildiği o acı kurban bayramlarını düşünmemenin imkânsız olduğu vurgulanmaktadır. “Cumhuriyet idaresi, Allah’a şükürler olsun” böyle “feci” kurban bayramlarından halkı kurtarmıştır. Artık sulh ve sükûn içinde, gözyaşı dökmeden, hasret çekmeden bayram edilebiliyor: “Bize böyle hür, müstakil mesut bayramlar gösteren sevgili Cumhuriyetimizi her gün daha çok sevelim, her gün ona şükredelim, Cumhuriyet aziz karilerine mübarek kurban Bayramını tebrik eder ve daha mesut bayramlar idrak etmelerini temenni eyler.”¹⁴ Görüldüğü gibi gazeteye göre şükür önce Allah’a, daha sonra da Cumhuriyete edilmelidir. Gazetedeki bu yaklaşım, dini referanslar kullanılarak resmi ideolojinin kutsallaştırılmak istendiği şeklinde yorumlanabilir.

¹⁴ CG., Pazartesi, 20 Mayıs, 1929.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 25. Pazartesi, 20 Mayıs, 1929.

1930 yılı Ramazan Bayramı manşetten logonun hemen altında büyük harflerle “Bayramınız Mubarek Olsun” sunumuyla haberleştirilmiştir. “Bize, hür bir yurtta, hür bir insan bayramı ettirenlere şükran ve hürmet” girişinden sonra lunaparkta eğlenen çocuklar resmedilerek verilmiş olan bu haberde de hürriyet vurgusu esas alınmaktadır. Bu bayramların ne mübarek olduğunu anlayabilmek için harp ve bilhassa mütareke senelerinde geçirilen kanlı, mutsuz ve ümitsiz bayramları hatırlamanın yeterli olduğu vurgulanmaktadır. Yine de bayramların bir ayağı eksiktir. Çünkü henüz iktisadî yönden ülke yeterli seviyede değildir. Nihayet bir gün gelecek ki “*iktisadî zafer bayramımızı da bugünkü bayram gibi tes’it edeceğiz. Ey Türk!*” hatırlamasından sonra, kardeş ve dindaşlarla bayramlaşırken hür bir yurtta hür bir insan bayramı ettiren yüce şehitlerin ve kahraman gazilerin şükran, minnet ve hürmetle yâd edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır:

“Bu gün bayram, hamdolsun bu bayramı da sulh ve sükûn içinde karşılıyoruz. Senelerce bermutat bayram demeyecek şehamet meydanlarında kan dökmek suretiyle istiklâlini kurtaran ve Cumhuriyete kavuşan Türk milleti ancak bu saadete erdiği günlerden beridir ki müstakil yurdunda ferih ve müsterih hakiki bayram yapabilmektedir.”¹⁵

¹⁵ CG., Pazar, 2 Mart, 1930.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 26. Pazartesi, 20 Mayıs, 1929.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı kadar gazetenin bayramını tebrik ettiği kardeşler Türk kardeşleridir. Gazetenin dini konuları işlerken de milliyetçilik vurgusuyla hareket ettiği anlaşılmaktadır.

1932, 1933 Ramazan Bayramıyla ilgili haberler diğer yıllardakinden farklı bir sunum içermemektedir. 1934'te dinin lehinde ve aleyhinde yazı yazmama tedbirinden gazetede bayramlar da nasibini almıştır. Bu itibarla Ramazan Bayramı "*Bayramınız Kutlu Olsun*" haberiyle manşetten küçük puntolarla verilmiştir.¹⁶ 1936'da "*Cumhuriyet Aziz okuyucularının bayramını kutlular*"¹⁷ ve 1937'de "*Cumhuriyet muhterem okuyucularının bayramını kutlular*"¹⁸ haberlerinden sonra gazetenin diğer "refikleri" gibi bayram boyunca çıkmayacağı hatırlatılarak bayram bahsi kapatılmıştır. 1939'da "*Bugün, Şeker Bayramıdır*" ifadesiyle duyurulan bayram, gazetede tekrar "şeker bayramı" olarak takdim edilmiştir.¹⁹ 10 Ağustos- 9 Kasım 1940 tarihleri arasında gazete kapalı olduğu için Ramazanla ilgili yayın yapılamamıştır. Gazetede bayram sunumlarında seküler bir anlayışla "mübarek olsun" ifadesi yerini "kutlular"a bırakmaya başlamıştır denilebilse de sunumlarda istikrar olmadığı gözlemlenmektedir. Aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere kurban bayramında da sunum içeriğinde bir değişiklik görülmemektedir.

1941 yılı Ramazan Bayramın da bayramı tebrik edilenlerin yanına Türk ordusunun da eklendiği görülmektedir. Bu eklemede İkinci Dünya Savaşı'nın etkisinin olduğu düşünülebilir: "Bayramınız Mubarek olsun! Cumhuriyet hükümetinin kudretli siyaseti ve

¹⁶ CG., Çarşamba, 19 Kânunusani, 1934.

¹⁷ CG., Salı, 15 Birincikânun, 1936.

¹⁸ CG., Cumartesi, 4 Birincikânun, 1937.

¹⁹ CG., Pazartesi, 13 İkinciteşrin, 1939.

büyük Türk milletinin azim ve imanı sayesinde, gene sulh ve sükûn içinde idrak ediyoruz. Milletimize ve hudutları bekleyen kahraman Türk ordusuna bu mesut günü tebrik ederiz”²⁰

1932 yılı kurban bayramı için, “Bayramınız Mubarek olsun!”²¹, 1933’te “Bayramınız kutlu olsun”²², 1934’te “Bayramınız kutlu olsun!”²³, 1935’te “Cumhuriyet sevgili okurlarının bayramını kutlular”²⁴, 1936’da “Cumhuriyet Bütün Türk milletinin Kurban bayramını kutlular”²⁵, 1937’de “Cumhuriyet Aziz okuyucularının Kurban Bayramını kutlular”²⁶, 1939’da “Cumhuriyet ailesi, muhterem okuyucularının Bayramını tebrik eder”²⁷ ifadeleriyle bayramın geldiği okurlara duyurulmuştur. 1940’ta ise bayramın duyurulması manşetten değildir. Bir kartvizit büyüklüğündeki metin, “Kurban Bayramı” haberiyle verilmiştir. “Bu mübarek gün münasebetiyle aziz okuyuculara saadetler temenni” edilmiştir.²⁸ Bazen gazetenin namazdan önce okuyucunun eline geçme ihtimali olmadığı halde bayram namazı saatlerinin bayramın birinci günü verildiği de görülmektedir.

Ayrıca bayramlarda gazete “*Yeni Gün*” adında bayram ilaveli olarak çıkmaktadır. Yeni Gün bayram ilavesi sekiz sahife ve renkli olarak Cumhuriyet gazetesiyle birlikte bayramın birinci günü verilmektedir. İlâvenin içeriğine bakıldığında, Server Bedi (Peyami Safa)’nin romanı “Kadın Arıyorum” ile yakın tarihin en meraklı ve heyecanlı hatıraları olarak değerlendirilen ve Dâhiliye Nazırı Hâzım Bey’in yazdığı “Dar Ağacı Dibinde” “tefrikası” yer almaktadır.²⁹

²⁰ CG., Çarşamba, 22 Birinciteşrin, 1941.

²¹ CG., Cumartesi, 16 Nisan, 1932.

²² CG., Çarşamba, 05 Nisan, 1933.

²³ CG., Pazartesi, 26 Mart, 1934.

²⁴ CG., Cuma, 15 Mart, 1935.

²⁵ CG., Çarşamba, 4 Mart, 1936.

²⁶ CG., Pazartesi, 22 Şubat, 1937.

²⁷ CG., Salı, 11 İkincikânun, 1939.

²⁸ CG., Cumartesi, 20 İkincikânun, 1940.

²⁹ CG., Cumartesi, 16 Nisan. 1932.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 27. Cuma, 9 Mayıs, 1930.

1941 yılında cami ve koç resimleriyle verilmiş ana sayfa haberi: “*Bayramınız kutlu olsun! Bugün Kurban Bayramıdır. Dünyayı saran harp ateşine rağmen, bu mübarek günü sükûn ve huzur içinde idrak eden büyük Türk milletine ve hudutlarda onun mukadderatını bekleyen şanlı ordumuza tebriklerimizi sunarız.*”³⁰ Harp hissiyatı tebrik edileceklerle hudutlardaki askerleri de eklemeye devam etmektedir denilebilir.

Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi gazete zaman zaman müftülüklerin bayram ilanlarını takip etmekte ve halka duyurmaktadır:

“*Bayram cumartesiye” İstanbul Müftülüğünden: İkinciteşrinin otuzuncu salı günü Ramazanın yirmi altısı olmakla akşamı (çarşamba gecesi) Leylei Kadir ve Birincikânunun dördüncü cumartesi günü Bayram olduğu ilân olunur. 28/11/937*³¹
“*Çarşamba günü bayram” İstanbul Müftülüğünden: İkinciteşrinin on dokuzuncu cumartesi günü Ramazanın yirmi altısı olmakla akşamı (pazar gecesi) Leyle-i Kadir ve yirmi üçüncü çarşamba günü Bayram olduğu ilan olunur.*”³²

Daha önce belirtildiği gibi Cumhuriyet gazetesinde bayramların sunumunun “bayramınız mübarek olsun, bayramınız kutlu olsun, Cumhuriyet, karilerinin bayramını kutlular, tebrik eder, saadetler diler” şeklinde olduğu görülür. Genel olarak bayramın geldiğini duyuran haberler yıllar geçtikçe küçülmekte ve yazıların kelime sayısı azalmaktadır. Sunumlarda görüldüğü gibi bayramlara gazete tarafından ilgi duyulmakta ve belirli bir sosyal gerçekliği olduğu için önem verilmektedir. Ama modern entelektüeller için dinin çeşitli inanç ve uygulamalarının ardında gizli olan sembolik indirgemecilik diye

³⁰ CG., Çarşamba, 08 İkincikânun, 1941.

³¹ CG., Pazar, 28 İkinciteşrin, 1937.

³² CG., Cuma, 18 İkinciteşrin, 1938.

adlandırabilecek bir gerçeklik³³ olgusunun bayramlarda da görüldüğü söylenebilir. Dolayısıyla gazete bayramları sunum olarak titiz fakat kendi din anlayışına göre ve bir kurala bağlı olmaksızın gündeminde tutmaktadır denilebilir.

II. BAYRAMLAŞMA KÜLTÜRÜ

Gazetenin bakış açısıyla bayramlar kültürel açıdan geçmişin izlerini taşımanın yanında hâlihazırda da vazgeçilmezdir. Bayramlara halkın ilgisi her zaman var olagelmıştır. Halk ve devlet büyükleri sebepleri farklı olsa da bayrama ilgi duyarak seyahatler yapmaktadır. Gazeteye göre bayram günlerinin tatil edilmesi halkın ekserisinin Müslüman olmasındandır. Gerçek bayram ancak hürriyetle olabilir. Devlet bayram ananelerine saygılıdır. Gazeteye göre rejimin değişmiş olması bayrama ait olanların saygınlığına gölge düşürmemiştir. Hatta Cumhuriyet bayramları devlet erkânının elinden alınıp halka mal etmiştir. Devletin laiklik anlayışı bayramlara engel değildir. Ancak gazetenin verilerinden anlaşıldığı kadarıyla resmi otorite bazı uygulamalarıyla “sivil din” yaklaşımlarını çağrıştırmaktadır. Ayrıca gazete kendine ait bazı ihdaslarla farklı uygulamalar arzu etmekte veya var olanı yozlaştırmaya çalışmaktadır denilebilir.

A. Bayram Tatilleri

Bilindiği gibi bayramlarda değişik amaçlarla çeşitli yolculukların yapılması bayramlaşma kültürünün önemli bir halkasını oluşturmaktadır. Gazetenin “*Bayram tatili ve Ankara trenleri*” başlıklı haberine göre bayram tatili münasebetiyle Ankara’dan İstanbul’a gelen trenlerin yolcu sayısının artması istasyonlarda gecikmelere neden olmaktadır. Örnek olarak bayram tatili nedeniyle Ankara’dan İstanbul’a gelen ekspres katarı fazla yolcusu olduğu için istasyonlarda beklemiş ve Haydarpaşa’ya elli beş dakika gecikmeyle gelebilmiştir. Her gün saat bir buçukta Haydarpaşa’ya gelen Ankara postası da bir gün önce aynı sebepten iki saat kadar gecikmiştir. Bunun yanında Ankara’dan bayram tatili için gelenler arasında halkın yanında değişik kademedeki devlet memurlarının da olduğu haberde yer almaktadır.³⁴

³³ N. Bellah Robert, **Sekülerizm Sorgulanıyor: 21.Yüzyılda Dinin Geleceği**, Yay., Haz., Ali Köse, Ufuk Kitapları, İst., 2002, s. 174.

³⁴ CG., Perşembe, 28 Şubat, 1930.

Gazetede manşetten “Cumhuriyet” logosunun hemen altında, “bayramınızı tebrik ederiz” haberinden sonra, bayramı geçirmek için İstanbul’a gelenlerin geçen seneden daha az olduğu söylenirken yolcu sayısındaki azalmanın sebebi belirtilmemektedir. Kurban bayramının birinci günü, iyi havalara tesadüf ettiğinden, halk bayramda gezintiler ve eğlenceler tertip ederek tatilini değerlendirmektedir. Ayrıca bayram tatillerinde çeşitli hayır cemiyetleri rozet “dağıtacakları” için de tatilini ona göre yönlendirenlerin olduğu görülmektedir. Bayramın birinci günü dışında gazeteler çıkmayıp Hilâliahmer (Kızılay) gazetesi çıktığı için gazetecilerin büyük çoğunluğu da bayramda tatil yapma fırsatı bulmaktadır. “Matbuat cemiyetinin” her kurban bayramında yapmakta olduğu deniz “tenezzühünün” bu sene Yalova’da, cemiyet emrine her sene “seyrisefain” (deniz yolları) idaresi tarafından vapur tahsis edilmek suretiyle yapılacağı belirtilmektedir. Bu sene bayramın ikinci günü sabahleyin köprünün Kadıköy iskelesinden hareket edilecek, Yalova’da arzu edenler kaplıcalara da girebileceklerdir. Öte yandan Bayram tatillerinin masraflarını azaltmak amacıyla olduğu düşünülen nakliye vasıtalarında bayrama mahsus ücret tarifesini, bayramdan bir gün önce başlatılmıştır. Kurban bayramındaki bu indirimli tarifenin dokuz gün sürdüğü görülmektedir.³⁵

Gazetede bayram tatilini devlet büyüklerinin nerede geçireceklerinin de haberlere taşındığı görülmektedir. İstanbul kastedilerek verilen haberde, “Bayram tatili, İsmet ve Kâzım Paşalar geliyorlar. Başvekil ve Meclis Reisi bayramı burada geçireceklerdir.”³⁶ “Başvekilin bayram tatili” manşetiyle verilen haberde ise devlet büyüklerinin bayram tatillerini bir amaca göre yaptıkları da vurgulanmaktadır:

“İsmet Paşanın Bayram tatilini Antalya ve havalisinde geçireceği anlaşılıyor. Başvekilimizin azimet veya avdetinde ve Afyonkarahisar’da Gazi Hz. mülakatı muhtemeldir. Ankara 19 (Telefonla) – Başvekilimizin bayram tatilini Ankara ikametinde bir seyahate gidebileceği anlaşılıyor. Afyonkarahisar’ın dışında Burdur ve Isparta’yı ziyaret ederek Antalya’ya inecek burada kısa bir ikametden sonra Ankara’ya avdet edecektir. Başvekil bu suretle bayram günlerini aynı zamanda memleketin bir kısmına ait ehemmiyetli tetkiklerle mahmul bir seyahatle geçirmiş olacaktır. Bu seyahatte İsmet Paşa Hazretlerinin ya azimet, ya avdetinde Gazi Hazretlerine mülâki olması ve bu mülâkatın Afyonkarahisar’da vuku bulması ihtimal dâhilindedir.”³⁷

³⁵ CG., Cuma, 9 Mart, 1930.

³⁶ CG., Pazartesi, 27 Nisan, 1931.

³⁷ CG., Cuma, 20 Kânunusani, 1933.

Kış mevsimine denk gelen bayram tatillerini Uludağ'da geçirmeyi uygun bulanlar da haberlere konu edilmektedir: “*Uludağ'da bayram*”³⁸ Bir yıl sonra ise Uludağ'daki haberler bir muhabirin katılımıyla daha detaylı olarak verilmektedir. Sporcuların karlar üzerinde kaymaları hakiki bayram yapmalarının sebebi olarak görülmektedir. Bu nedenle ülkede veya dünyada olup biten olaylar, dünya ile alakasını kesmiş kayak yapan bu topluk için bir kıymet ifade etmemektedir. Öte yandan uluslararası yarışmalara katılacak olan sporculara sağlanan devlet imkânlarının CHP tarafından sağlandığı imajı verilmeye çalışılmaktadır:

“Bayram tatilini Uludağ'da geçiren sporcular” Kadınli erkekli yüzlerce genç sporcu karlar üstünde hakiki bir bayram yaptılar. Uludağ oteli (Özel) – Birkaç günden beri Uludağ'ın göklere yükselen bembeyaz şahikalarında birer kar keleş gibi uçuşan Türk sporcuları arasındayım. Burası öyle bir âlem ki: kimsenin kimseye bakmaya hali ve takati yok. Karnını doyurup ayağına kayağını geçiren soluğu birkaç metrelik kar kümeleri üstünde alıyor. Diyebilirim ki: şimdi burası dünya ile alakasını kesmişlerin, ancak kendi zevklerini tabiatın güzellikleriyle bezemeye ant içmişlerin yeridir. Buranın havasında ne Habeş- İtalyan harbinden bir haber esiyor, ne de Milletler Cemiyetinde olup bitenlerden bir ses geliyor. Tabiat Bursa'yı ılık bir bahar havası içinde ısıtırken burada zaman zaman gökyüzünden mahallebi şekeri kadar ince ve kupkuru bir kar püskürtüyor. Uludağ'da kar çok tuhaf yağıyor. Sanki çuvaldan kum boşaltılıyor sanırsınız. Birkaç saat sonra bu kara bulutları parlak bir güneş yırtıyor ve yamaçları pırıl pırıl parlatmaya başlıyor. Almanya'ya gidecek kabile gündüzleri metrelerce kalınlık teşkil eden kar kütleleri üstünde ve bu parlak güneş altında egzersiz yapıyor... Almanya'daki kış olimpiyatlarına gitmeye hazırlanan sporcuların kampı ise büsbütün başka bir âlem.. Bu kamp, C.H. Partisinin sporcular için yaptırdığı yeni oteldedir. İçlerinde talebe, zabıt, muallim ve serbest meslek adamı bulunan birçok sporcu geceleri bu otelin büyük salonunda karavana ile asker gibi bol bol yemek yiyor, sonra büyük bir sobanın etrafına toplanıp çeşit çeşit şarkı söylüyor, oyun oynuyorlar. ...Hâsılı Uludağ'ın her yamacında şimdi bir başka âlem var. Her tarafta görülen kayak izleri, karlı yamaçları, bir mekteplin karalama defterine benzetmiş...”³⁹ (Musa Ataş)

Gazetenin haberlerinden anlaşıldığı kadarıyla devlet dairelerinde de dini bayramlara göre tertip alınmaktadır: “*Devairde bayram tatili*” haberinde bayram dolayısıyla resmi daireler bu Perşembe günden itibaren Pazartesi gününe kadar tatil edilmiştir.”⁴⁰

Okulların tatil edilmesine ülke genelindeki tüm okullar dâhil edilmektedir. Yabancı ve azınlık okulları için bazı gazetelerde yer alan haberlerin doğru olmadığını dile getirerek gazete meseleyi aydınlatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında eğitim-öğretimde birlik

³⁸ CG., Cuma, 30 Mart, 1934.

³⁹ CG., Çarşamba, 30 Aralık, 1935.

⁴⁰ CG., Perşembe, 26 Aralık, 1935.

sağlanırken aslında bayramlaşmanın yabancıların kültür dünyasını da etkilediği söylenebilir:

“Bayram tatili Bütün mektepler pazartesiye kadar tatildir. Bazı gazeteler resmî mekteplerin pazartesi öğleden sonra kapanarak bayram tatili yapıp cuma günü sabahı açılacağını, ecnebi ve ekalliyet mekteplerindeki yalnız Türk muallim ve talebelerinin bu tatilden istifade edeceklerini yazmışlarsa da bu haber yanlıştır. Dün Maarif Vekâletinden İstanbul Vilâyetine gelen bir telgrafta mekteplerin yarınki pazartesi günü öğlenden kânunuevvelin yirmi birinci pazartesi günü sabahına kadar tatil olduğu bildirilmiştir. Binaenaleyh bayramdan sonra cuma ve cumartesi günleri dahi mektepler tatil yapacaklardır. Malûm olduğu üzere bir kanun lâyihasıyla Şeker ve Kurban bayramları da resmî tatil günlerinin içine alınmış olduğundan bayram günlerinde ecnebi ve ekalliyet mekteplerindeki yalnız Türk muallimleri ve talebeleri değil, bütün mektepler kapalı bulunacaktır.”⁴¹

Bayramlaşma kültüründe var olan hediyeleşme uygulamasına gazete, Peyami Safa'nın bakış açısıyla yer vermektedir. “*Bayram Hediyeleri*” başlıklı yazısında Safa, kültürümüzde var olan hediyeleşme uygulamasının Avrupa milletleri gibi kalıcı lezzetler bırakan hediyeler değil anlık lezzetler bırakan hediyeler olduğunu söylerken kalıcı lezzet bırakan hediyelerin en uygununun da kitap olduğunu vurgulamaktadır. Avrupa’da yayın evleri kendi bayram tatillerine yetişsin ve insanlar hediye olarak birbiri için satın alabilsin diye bazı eserlerin basım tarihini bile öne alabilirken bizim ülkemizde bayram tatillerinin kitapçının matem günleri olduğunu iddia etmektedir. O dini bayramlar için bir hediyeleşme kültürünün zaten oluştuğunu belirtirken yılbaşı tatili için kitapla hediyeleşmeyi tavsiye etmektedir:

“...Bu sene Concourt Akademisi, beğendiği eserin yılbaşına kadar hazırlanabilmesini temin için müsabaka neticesini bu ayın on beşinden ilk gününe almaya karar verdi. Çünkü bütün Avrupa memleketlerinde, yılbaşı hediyesi olarak en çok satılan eşyadan biri de kitaptır. Biz, milli ve dini bayramlarımızın arifesinde, vermeğe hazırladığımız hediyelerin zihnimizde ilk beliren listesi için kitabı da ilâve etmeğe alımadık. Pek çoğumuz hediye denince hatıra gelen eşya, süsler, giyecek ve yiyecek maddeler ve yahut oyuncak nevinden şeylerdir. Ömürleri bayram kadar kısa veya faydaları ömür kadar uzun iki türlü hediye serisi... Otuz seneden beri bana tercümanlık vazifesi görmeğe devam ediyor ki, o da Abdullah Cevdet'in sekiz yaşında bana hediye ettiği küçük bir Larusse lûgatidir. O zaman Fransızca'yı değil, Lâtin harflerini bile bilmiyordum; fakat geçici bir sevinç gününün fani lezzetlerinden ziyade istikbalimi düşünen Abdullah Cevdet, sonraları, binlerce defa sahifelerini açıp kapadığım o lûgatin binlerce defa bana ufak ufak lezzetler, gıdalar, nimetler taşıyacağını biliyordu. Büyük bayram günlerinin arifelerinde, Avrupa kütüphaneleri, oyuncak mağazaları ve tuhafiyeciler kadar dolup taşarlar. Türkiye’de ise, kitapçı, bayramlardan kitabın matem günleri imiş gibi ürker. Doğrusu da odur ki bayramlarınız, kitabın matem günleridir. Okumanın

⁴¹ CG., Pazar, 13 Birincikânun, 1936.

tadını biraz almış olanlarımıza bile, çok defa, kasvet verici bir madde gibi görünen kitabın neşemizi kaçırmaması için bayramda yüzünü bile görmek istemeyiz. Ben bu umumi, hatta – çok şükür! – betlik olmaya başlayan fikirleri, hediyeleri hususi ananelere tâbi olan dini bayramlarımız için değil, bugünün vesilesiyle, daha ziyade yılbaşı için yazıyorum. O gün çocuklara veya dostlarına hediye vermek niyetinde olanları, mağazaların önünde bir intihap krizi geçirmekten kurtarmak için, kitap almaya bugünden teşvik etmek istiyorum... Okuyucuya bayram ve daha ziyade yılbaşı hediyesi olarak kitap almasını tavsiye ederken, kitapçıya da bastığı eserleri karanlık, dar ve dağınık mağazasının zindanında müebbet küreğe mahkûm etmemesi lâzım geldiğini hatırlatmak için bu sevinç gününü vesile yaptım.⁴² (Peyami SAFA)

Gazete, Sancak Türklerinin bayram yapmamaya karar verdiklerini Sancak Müdürü Hasan Cebbar'a dayanarak verdiği haberinde, bayram yapmama nedeni olarak hürriyetlerinin olmadığını göstermektedir:

"Sancak Türkleri bayram yapmamağa karar verdiler." Düryö'nün talimatıyla yapılan mazbata. Hile ve tehdit ile imza ettirilen telgraf ve hazırlanan mazbata halk arasında umumî bir teessür uyandırdı. Sancak Türkleri bayram yapmamağa karar vermişlerdir. Sancak maliye müdürü Hüsnü Cebbar'a, Vatanilerden Sadullah Cabiri, Abdurrahman Keyali, Kont Martelin emriyle Sancağa gelerek Düryö'nün talimatıyla yapılan mazbatayı hamilen tayyare ile Cenevre ye hareket etmişlerdir. Sancaktan gelerek Dörtöl'de ve şehrimizde bulunan Antakyalılar tazyiki ve tehlikeyi göze alarak yurtlarına avdet ettiler. Uydurma telgraf nasıl hazırlandı? İskenderun Antakya ve havalisinin Suriye'nin bir parçası olduğunu, Milletler Cemiyetine arz etmek üzere bir telgraf hazırlandığı ve Sancağı aslan temsile salâhiyettar olmayan bazı kimseler tarafından imzalandığı malûmdur. Bu telgrafın metni Halep'de hazırlanmıştır. Halep'de hazırlandıktan sonra Sancağın Taşnak mebusu Moşer Derkaluryan'a ve sonra da Antakya'dan Halep'e kaçan ve kendini mebus sayan iki zata da imza ettirilmiştir."⁴³

⁴² CG., Cumartesi, 4 Birinciteşrin, 1937.

⁴³ CG., Pazartesi, 14 Birincikânun, 1936.

* Sa'dâbâd'da yaşanan eğlencelerle ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Ahmet Refik Altınay, **Lâle Devri, Sâdâbâd ve Lâle Safâları**, Ank., 1973, ss.29-68.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 28. Pazartesi, 14 Birincikânun, 1936.

B. Eski Bayramlar

Gazetenin eski bayramlara bakış açısını Hasan Adnan Giz'in yazısında görmek mümkündür. Tarihten Yapraklar sütununda Giz, *“İstanbul’un eski bayramları Muayede resmi-Padişah ayağı öpmeyen Vezir-Meşrutiyetin ilk bayramları”* başlıklı yazısında eski bayramları sarayın ve halkın bayramı olmak üzere ikiye ayırmaktadır. İstanbul eski bayramlarını anarken Evliya Çelebi’den Ahmet Rasim’e kadar “eski İstanbul hayatını tasvir ve tespit eden üçüncü bir Türk müellifin yetişmediğini” iddia etmektedir. “Muazzam ülkelerin bütün servet ve ihtişamını sinesinde toplayan” İstanbul’un, haftalarca önceden bu kutlu güne hazırlandığını ve şairlerin bile sevgililerine gelecek bayramın hayaliyle şiirler yazdığını dile getirmektedir:

İyd irişsun baisi şevki cedid olsun da gör!

Seyri Sa’dâbâd’ı sen bir kere iyd olsun da gör!

Küşe küşe mihrler, meh’ler bedid olsun da gör,

Seyri Sa’dâbâd’ı sen bir kere iyd olsun da gör!

Gazetede adı zikredilmemekle birlikte bu dörtlükteki şiirin eğlence ve aşk şairi Nedim’e ait olduğu⁴⁴ hesaba katılınca eski bayramların eğlence içerikli olarak dile getirildiği düşünülebilir. Eski İstanbul’un iki edebiyatı, birbirine benzemeyen iki tip insanı

⁴⁴ Leyla Karataş, *Nedim Dîvânı’nda Lale Devri Sosyal Hayatının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2006, s. 10.

olduğu gibi bayramının da iki kısma ayrılmış olduğunu belirten Giz, sarayın halk için bayram gününde bile çalışmadığını dile getirmektedir. Ona göre saray bütün yıl bayram eder, halk ise bütün yıl saray uğruna çalışır ve senede ancak yedi gün eğlenme imkânı bulurdu. O, saray bayramlarını halkın seyretmesini zulüm olarak değerlendirirken bu “zulmü” aslında Fatih’in kanunla belirlediğini sözlerine eklemektedir. Bayramlarda el etek öpmenin insanı küçülttüğünden söz ederken de bunun aslında saltanat gururunu okşamak için yapıldığını belirtmektedir. Giz, Tarhuncu Ahmet Paşa’nın Dördüncü Murat’ı susturan cevabını aslında onurunu zedelememek için verdiğini sözlerine eklemektedir:

“Muayede resmi denilen sarayın bayram merasimi şatafatlı bir zulüm ve istibdat sahnesinden başka bir şey değildi. Orada bir tiran tahta çıkar ve sadrazamları, müftüleri, âlim ve fazıllar ile beraber bütün devlet ricali onun eteğini öperdi. Fatih muayede resmini bir kanun şekline koymuş, tanzim ettiği kanunnameye “Bayramlarda divan meydanına taht kurulup çıkmak emrim olmuştur” bendini ilave etmişti. Muayede resmi birtakım muayyen ve mufassal teşrifat dairesinde vuku bulurdu. Bayramdan bir gün evvel taht divan meydanına kurulur ve bayram sabahı erkenden sadrazam, vüzerâ, kazaskerler, defterdarlar, kadılar, müderrisler, müteferrikalar, çavuşlar velhasıl mansıp sahibi bütün rical saraya gelirdi. Eski bir usule tevfikân tahtın sağında Kırım hanzadeleri, solunda da –eğer varsa- padişahın oğulları yer alırdı. Tahtın karşısında sağa ve sola mirialem ağa, çavuşbaşı, teşrifatçı ve kapıcıbaşı ağalar ve ellerindeki asalar ile mabeyncilik vazifesini gören içâğaları elpençe divan dururlardı. Padişah evvelâ Hırka-i Saadet odasında sabah namazını kılar, oradan sonra Enderun ricalinin tebriklerini kabul eder ve Sünnet odasında saltanat elbisesini giydikten sonra divana dâhil olur ve tahta çıkardı Hünkâr divana girer girmez hemen Mehterhane çalmaya başlar ve alkışa memur olanlar yüksek sesle “Aleyke aynillah! Uğurun açık olsun, ikbalin fûrun olsun!” dualarını tekrar ederlerdi. Bu duaların arkasından “Mağrur olma padişahım senden büyük Allah var!” nidası yükselir, fakat gurur ve ihtişamdan gözleri kamaşan Osmanoğulları bu manevi ihtarın farkına bile varmazlardı. Bu arada teşrifatı efendinin bir işaretiyle nakibüleşraf tahtın önüne gelerek mutad olan duayı okur ve ondan sonra tebrik yani etek öpmek faslı başlardı. Evvelâ Kırım prensleri, sonra miralem ve kapıcıbaşı ağalar etek öperler ve onların arkasından sıra sadrazama gelirdi. Başvezire düşen ubudiyet vazifesi müthiş bir zillet ve hacalet numunesiydi, Padişahın vekili mutlakı, ordunun serdari erkemi ve bütün bir imparatorluğun müdürü umumi olan bu zatı şerif üst kürkünün sağ eteğini eliyle tutarak yavaş yavaş huzura doğru yürür ve tahta yaklaşınca hemen yere kapanarak zemini öper, kalkıp birkaç adım yürüdükten sonra tekrar sarası tutmuş gibi yere kapanır ve nihayet tahtın önüne gelince üçüncü defa secde ederek şapur şupur padişahın iki ayağını da öperdi. Vakar ve haysiyet sahibi bir devlet adamı için bu ne büyük bir zillet, ne yüz kızartıcı bir mahkûmiyetti. Padişah, vezirini bu hakaretle mahkûm kılmakla huzurunda bulunan bütün devlet ricaline “Bakın işte bu adam gerçi zamanın sadrazamıdır. Fakat indimdeki kıymeti bir köleden, bir uşaktan ziyade değildir.” demek istiyordu. Osmanlı tarihinde, padişah ayağı öpmekten istinkâf eden ve suretle saltanat gururuna müthiş bir darbe indiren yalnız bir Osmanlı veziri vardır. Tarhuncu Ahmet Paşa. Tarhuncu, Mısır Valisi iken düşmanları padişah dördüncü Murada onun aleyhinde birtakım iftiralarda bulunmuşlardı. Bu yüzden saraya celp olundu. Huzurda herkes etek öperken o bir selâmla iktifa etti. Murat zaten çatmak için bahane arıyordu. Onun bu pervasız

selâmi karşısında adeta küplere binerek: “Bre melun!” diye haykırdı. Bunca eazımı âlem benim huzurunda yer öperler, sen niçin öpmedin? Tarhuncu ona: Hünkârım diye cevap verdi. “Ben ne hâk'im ki zeminbustan istinkâf eyleyim? Nihayet bu bende bir garip halet vardır ki şimdi ol resmi ubudiyetin icrasına mâni olmuştur. Bu âciz kulun otuz seneye karib emirülhas olmak sıfatile her sene dameni beytullaha yüz sürerdim. Şimdi nasıl yer öpebilirim?” Bu güzel ve yüksek cevap karşısında Dördüncü Murad Bütün şiddetine rağmen susmak mecburiyetinde kaldı. Naima, Cild 5, sahife 257”

Yazısının devamında Giz, muayede (bayramlaşma) resminde etek öpme usulünün sonradan saçak öpmeye dönüştüğünü ve İkinci Meşrutiyet'e kadar bu şekilde devam ettiğini belirtir. “İkinci meşrutiyetin ilk muayede resminde mühim bir hâdisе” olarak zikrettiği olayı da saltanat gururuna karşı demokrasinin ilk zaferi olarak görmektedir: “Beşinci Mehmet'in saçacağını Başmabeynci Lûtfî Simavî Bey tutuyordu. Vükelâ, rical ve askerî erkân sıra ile ve usulü dairesinde tahtın saçığını öptüler. Sıra mebusana gelince, başta Meclisi Mebusan reisi Ahmet Rıza Bey olmak üzere bütün mebuslar saçığı öpmeyerek yalnız uzaktan bir temenna ile iktifa ettiler. O zaman sarayca pek fena karşılanan bu hâdisе saltanat gururuna karşı demokrasinin ilk isyanı olmuştu.” Padişahın muayede resminin bayram namazından önce olduğunu belirten Giz, törenle alakalı ayrıntılarına devam ederken bayram namazının umumiyetle Sultanahmet Cami'inde kılındığını ve halkın bayramını sıcak, sarayın bayramını soğuk olarak nitelemektedir:

“Muayede resmi hitam bulduktan sonra padişah tahttan iner ve sağ koluna sadrazam, soluna kızlarağası geçerek bir kere tahtın etrafını dolaşır ve vüzerayı selâmlayarak hareme dönerdi. Muayede resmi bayram namazından evvel icra olunur ve namaz umumiyetle Sultanahmet camiinde kılınırdı. Bayramın ilk günü yalnız padişaha mahsus olduğundan vüzerâ daha evvel veya sonra birbirlerini tebrik ederlerdi. O devirlerde sarayın ve halkın bayramı ne kadar merasimperver ve soğuk ise, halkın bayramı da o kadar candan ve samimi olurdu. Bu günlerin en büyük eğlencesini gene meşhur semtlerde kurulan bayram teşkil ederdi. Bu yerlerde en ziyade salıncak ve dönme dolap rağbet görürdü. Bugünkü beşiklere benzeyen salıncakların iki tarafında iki uzun ip bulunur ve münavebe ile iki adam tarafından çekilerek şiddetle havaya kaldırılırdı. Dönme dolabı ise şimdiki atlıkarıncılara benzer, fakat şakul istikametinde dönerlerdi. Fakat asayişin bozuk olduğu devirlerde bu bayram yerleri pek tehlikeli bir şekil alır, hele baldırı çıplakların şerrinden kimse sokağa çıkamazdı. Yeniçeri zorbaları böyle günlerde halkı soymak için türlü hünerler icat eder, meselâ yoldan gelip geçenlere birkaç dalaca gül suyu serpererek bahşiş ister, vermeyince balta olurlardı. Yaza tesadüf eden bayramlarda bütün İstanbul halkı Halicin, Boğaziçi ve Üsküdar'ın meşhur mesirelerine dökülür ve “cümle uşşakanı dilberan” ağaçların gölgesinde bir nice cân sohbetleri ederdi.”⁴⁵ (Hasan Adnan Giz)

⁴⁵ CG., Çarşamba, 08 İkincikânun, 1941.

Gazetenin bakış açısıyla Cumhuriyet yönetiminde bayramlara nasıl bakıldığını görmek için gazetenin başyazarının bu konudaki makalesine bakmak yerinde olacaktır. “Cumhuriyet’te Ramazan Bayramı” başlıklı makalesinde Yunus Nadi, Ramazan’ın uğurlanması ve bayramın gelmesi konusunda yapılan uygulamaları anlattıktan sonra asıl üzerinde durmak istediği konuya geçerek Cumhuriyet rejiminin bayramlarla bir sorunu olmadığını ve aslında Cumhuriyet yönetiminde bayramların daha keyifli olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca laikliğin asla dinsizlik demek olmadığını dine karşı tarafsızlık olarak anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır:

“Dün ikindiden başlayan toplar Ramazan ayının nihayet bulduğunu ilân etti. Dün akşam Müslüman’lar yirmi dokuz gün zarfında her akşam atılan birer topla değil, belki yirmi bir para (pare) topla iftar ettiler. Artık bu sabah fecirden evvel sahur topu atılmadı. Onun yerine sabah namazında yirmi bir pare top atıldı. ve güneş ufuktan iki mızrak boyu yükseldiği zaman bayram namazı kılındı. Artık üç gün her beş vakit atılacak yirmi bir pare top geçirilen günlerin bayram olduğunu hatırlatmakta devam edecektir. Zaten bu günler bayram olmak hasebiyle devlet daireleri tatildir. Bu bayram günlerinde Müslüman halk her gün meşgul oldukları işlere fasıla vererek bayram yaparlar. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bayram münasebetiyle daha evvel tatil yapıldığını biliyorsunuz. Yarın da meselâ biz gazeteler çıkmayacağız. Çünkü bu günlerde bu işle uğraşan arkadaşların vakitlerini istirahatla, keyifle ve eğlence ile geçirmelerini, yani onların da bayram yapmaları esasını kabul etmişizdir. Yalnız birazını saydığımız bütün bu işlerin Cumhuriyet rejimi içinde de aynen işte böyle cereyan etmekte olması üzerine nazari dikkatinizi celp etmeliyim. Hani şu lâik olduğu için haksız yere dine aleyhtar farz edilen Cumhuriyet rejimi içinde Demek ki lâik Cumhuriyet dine aleyhtar değilmiş?... Tabii değil. Cumhuriyetin şiarı dine aleyhtar olmak değil, bilâkis müsamahakâr olmaktır. Bu rejimde vatandaşlar vicdani itikatlarında ve fikri düşüncelerinde en geniş bir hürriyete sahip olacaklardır. Her hangi bir akide ve tefekkür yanı başındakinin akide ve tefekkürüne kavli ve fili her hangi bir taarruzda bulunmayacaktır. İşte Türk teşkilâtı esasiyesinin dahi hukuku amme faslına hâkim olan ruh budur. Lâik kelimesini hepimiz çok iyi anlamağa ihtiyacımız vardır. Alêlâde halk efradımız gibi münevverlerimiz dahi buna ihtiyaçtan müstağni olmadığını görüyoruz.”

Yazısının devamında Nadi, laiklik konusundaki fikirlerini devam ettirdikten sonra dinin akıllı insanların vicdanî bir meselesi olduğundan hareketle “devletin manevi şahsiyetinin” bu fikirle alakadar olamayacağını savunmaktadır. Ona göre devletin halkının inançlarına saygılı olması sonucu bayramların resmi tatil olarak verilmesinde hiçbir sakınca yoktur. O devletin iftarlarda ve sahurlarda top atmasını halkının gelenek ve göreneklerine ne kadar saygılı olduğunu göstergesi olarak değerlendirmektedir denilebilir.

“Ramazanın bayramı münasebetile dahi tekrar bedihi zannolunan bu hakikatler üzerinde konuşumuzun sebebi budur. Geçen hafta Meclisin tatili münasebetiyle münevver geçinen bir zat iki dudak bükümü arasında sanki vaziyette tezat olduğunu işrap etmek istermiş gibi gülerek bana: Hem Cumhuriyet, hem bayram

tatili, tuhaf şey! Demişti, Bunda hiçbir tuhaflık yoktur. Eğer Cumhuriyet demek, dinsizlik demek olsaydı bu hareket o zaman mantıksız görülebilirdi. Hâlbuki lâik Cumhuriyet asla dinsizlik demek olmadığına göre bunda hiçbir tuhaflık yoktur. Demek ki bu vaziyetteki hakikati biraz daha izah etmek lüzumsuz bir külfet olmayacaktır. Lâik Cumhuriyet demek, din bahsinde tam ve kâmil bir bitaraflık takip eden bir idare tarzı demektir. Din, hissi ve fikri olan insanların vicdanî akideleri demektir. Devletin manevî şahsiyeti bu türlü hissiyat ve efkâr ile alâkadar olamaz. Devlet devlet olarak her hangi bir dinin neşrine veya iltizamına, tevkifine veya izalesine kalkışamaz. Onun içindir ki bizde devletin dini, İslâm dinidir. Sözü bu itibarla yersiz bulunarak teşkilâtı esasîyeden çıkarılmıştır. Hakikati halde devletin dini olamaz. Din, hisseden ve düşünen halkın vicdanî ve fikri düşünceleri ve akideleridir. Bu düşünce ve akidelere hürmet olunur ve devlet onların her gün müdahale ve taarruzdan masun bir selâmetle cevranını emniyet altına alıyor... bayramlarının mutad olan merasimi ile ve hatta eğlenceleri ile geçirmelerini tabii görmemek gayritabii olur. Kezalik halkı dediğimiz gibi pek büyük bir ekseriyetle Müslüman olan bu camianın devlet memurluğunu yapanları için de vaziyet böyledir. Onun için devlet daireleri de tatil edilir. Halka gelince onun için de hal daha ziyade böyledir tabii.... Devlet halkın an'anelerine hürmeti bir dereceye vardır ki onlara iftarlarında, sahurlarında ve bayramlarında top bile atıveriyor. Belki o bu kadar elzem bir şey değildir. O bile yapılıyor. Nihayet umumun hissiyatını tenşit eden bu harekette dahi büyük bir fevkalâdelik yoktur. Bunları yapmakla Cumhuriyet devletinin lâikliğine asla hâlel gelmez. Çünkü lâiklik aleyhtarlık demek değildir ve hayırhah bir bitaraflıktır. Elinden geldiği kadar halkın vicdanî akidelerinde huzur ve rahatlarına hizmet eden bir bitaraflık. Bu hakikatleri tekrar ve teyit ettikten sonra halkın bayram günlerini büyük neş'eler içinde geçirmelerini temenni edebiliriz."⁴⁶ Yunus Nadi

Gazetenin ifadelerine bakıldığında bayramlardaki manevî yön yerini eğlencelere veya tatillere bırakmıştır. Bayramlarda olması gereken yoğun ritualistik boyut⁴⁷ gazetede öncelik taşımamaktadır. Bayramların bireyin toplumla bütünleşmesine sebep olması, norm ve değerlerin benimsenmesinde etkili olması ve kültürel mirasın nesilden nesile taşınmasında oynadığı rol⁴⁸ gazetenin eski ve yeni bayram anlayışında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

C. Bayramlaşmalar

Gazete, bayramlarda yayınladığı ilanlarla bayramlaşma yerlerini ve zamanını okuyucularına duyurmaktadır. Resmî olmadığı vurgulanan devlet ricalinin bayramlaşmalarının T.B.M.M' inde yapılacağı ve değişik kurum ve kuruluşların bayramlaşmalarının da kendilerinin belirlediği yerlerde icra edileceği haberlerde yer almaktadır. Ayrıca bayramlaşmalara Türkiye'de bulunan yabancı ülkelerin resmi

⁴⁶ CG., Salı, 19 Şubat, 1931.

⁴⁷ Vejdi Bilgin, **İbadet: Şekilsel, Sembolik ve Toplumsal**, Emin Yay., Bursa, 2011, s.75.

⁴⁸ Sibel Özbudun, **Ayinden Törene**, Anahtar Kitaplar, İst., 1997, s. 23.

görevlilerin de katıldığı görülür. Gazetede yer alan haberlerde postanelerin bayram münasebetiyle yoğun olduğu telgraf çekmeye ve mektup göndermeye ilginin bayramlarda arttığı belirtilir.

Gazetede verilen ilanlarda C.H.F (Cumhuriyet Halk Fırkası) 'nin* teşkilat yapısı ifade edilirken günümüzde milliyetçi çevrelerin kullandığı “ocak” kavramının tercih edilmiş olması ilgi çekicidir. İlanlara bakıldığında görülen çeşitlilik nedeniyle, gazetenin gelen ilan yayın taleplerinde ticari düşündüğü söylenebilir:

“Bayramlaşmalar. Bugün saat 13'te Emanette memurin ve erkân bir bayramlaşma merasimi yapacaklardır... C.H.F. Erenköy ocağından: Bayramın 2. günü sabah saat 10 dan 12 ye kadar “Erenköy halk kütüphanesi dâhilinde” ocağa kayıtlı arkadaşlarla bayramlaşma rasimesi icra edileceğinden arkadaşların teşrifleri rica olunur... Üsküdar muallimler Birliğinden: Bayramın (2) inci Perşembe günü saat (9) dan (12) ye kadar bayramlaşmaya tahsis edilmiştir”...⁴⁹ “C.H.F. Merkezinden: 2 Mart 1930 Pazar günü saat on dörtte bayramlaşılacaktır. İzmir lisesinden yetişenler cemiyeti İstanbul grubu idare heyetinden: İstanbul'da bulunan cemiyet azasının bayramlaşmak için 3 mart pazartesi günü saat on dörtte İstanbul lisesini teşrifleri rica olunur. Halk Birliği Derneğinden: Arkadaşlarımızın bayramlaşmak üzere martın üçüncü pazartesi günü sat 15 te derneği teşrifleri rica olunur. Sultanahmet'te kaim “Türkistan Türk Gençler Birliği” yurdundan: Bütün azaların bayramın üçüncü günü saat 13 tan 17 ye kadar merkeze gelmeleri ilan olunur. C.H.F. Göztepe ocağından: Bayramın birinci günü sabah saat dokuzdan on ikiye kadar bayramlaşma merasimi icra edileceğinden azaların teşrifleri.”⁵⁰

Resmî erkânın bayramlaşma usulü verilirken gazetede yapılan sıralama; başta Meclis Başkanı, yabancı elçiler, maslahatgüzarlar, ordu erkânı, bakanlar, daire amirleri, cemiyetler ve müessese sorumluları şeklindedir. Bu sıralamada ordu erkânının bakanlardan önce geldiği görülür. Bayram tebriklerini Cumhurbaşkanı sıfatıyla Atatürk Mecliste kabul etmektedir. Fakat bu kabulün resmî olmadığı özellikle vurgulanmıştır. Kabulün resmi

⁴⁹ CG., Çarşamba, 13 Mart, 1929.

⁵⁰ a.g.g.

* Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 20 Kasım 1923'te ilk kurulan parti Halk Fırkası'na katıldı. 10 Kasım 1924'de Halk Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası adını aldı. 1931 yılında C.H.F'nin ana ilkeleri sayılan ve “altı ok” biçiminde belirlenmiş ilkeleri olan; Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık ve Laiklik ilkelerine Devletçilik ve İnkılâpçılık ilave edildi. Bundan sonra C.H.F'nin siyasal alanda tam bir tekel kurmasından söz edilmektedir. Örnek olarak Türk Ocakları C.H.F. ile birleştirildi. Türk Ocaklarının başına gelen çeşitli biçimleriyle Türk Kadınlar Birliğinin ve Mason Localarının da başına geldi ve bu kuruluşlar C.H.F'ile birleştirildi. 1935'te dokuzuncu kurultayda C.H.F. yeni kabul edilen tüzükle birlikte C.H.P. oldu. 18 Haziran 1936'da C.H.P genel başkan vekili **Mustafa İsmet İnönü** tarafından yayınlanan bir genelgeyle parti ile devlet-hükümetin birleştirildiği açıklandı. Buna göre içişleri bakanı aynı zamanda C.H.P. genel sekreteri olacak ve illerde de valiler C.H.P. il başkanları olacaktı. Bu alanda yapılan son girişim, C.H.P'nin altı okunun 13 Şubat 1937 tarihinde Anayasa'ya da girmesi ve parti ilkelerinin aynı zamanda devletin temel ilkeleri haline gelmesi ile gerçekleşti. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Mete Tunçay, vd., Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yay., İst., c.4, 1992. s. 98-116.

olmamasının nedeni gazetede yer almamaktadır. Ayrıca Atatürk'ün sağlığı konusunda çıkan rahatsız edici söylentilerin de bu kabulle önüne geçildiği habere taşınmıştır:

“Reisi Cumhur H.Z. tebrikâtı kabul buyurduktan sonra Meclisten çıkarılarken;” Reisicumhur hazretleri bayram tebrikâtını Çarşamba günü hususî surette, saat üçte büyük Millet meclisinde kabul buyurdular. Meclis reisi, başvekil, hey’eti vekile erkânı, mebuslar, sefirler, bu meyanda Arnavutluk maslahatgüzarı, ordu erkânı, vekâletler ve devair rüesası, cemiyetler ve muessesat mümessilleri sıra ile tebrikâtta bulundular. (Bayramlaşmanın resmi olmadığı belirtildikten sonra)... Reisicumhurun nezdinden çıkanlar, müteakiben meclis reisini ve başvekilî odalarında ziyaret ederek, tebrikâtta bulunuyorlardı. Meclisin salonlarında ve koridorlarında dolaşan Ankara’nın Bütün bu mütemayız simaları ve bu yüzlerce insanları o, büyük reisimiz sıhhati hakkında çıkarılan hainane şayiaların asılsızlığını bizzat kendi gözleriyle görmekten mütevellit payansız memnuniyet ve sevinçlerine fırsat vermiş oldu.”⁵¹

Bayramlarda postaneler geç saatlere kadar açık tutulmak suretiyle halkın telgraf ve tebrik isteklerine cevap vermeye çalışmıştır. Bu arada Himayeietfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) İstanbul Merkezi her gişeye on kuruş karşılığında satın alınabilecek kartlar bırakmıştır. İlgiyle satın alınan bu kartlardan büyük bir gelir elde edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Başvekil sıfatıyla İsmet Paşa ve Meclis Başkanı sıfatıyla da Kâzım Paşa (Kazım Karabekir değil) bayram tebriklerini meclisteki makamlarında kabul etmişlerdir. Bu kabulün resmi olup olmadığından söz edilmezken askeri erkân bu defa sivillerden sonra zikredilmiştir:

“Bayram münasebetiyle İstanbul postanesinde büyük bir faaliyet görülmekte idi. Telgraf ve mektup gişeleri her gün açık kalmış ve geç vakitlere kadar telgraf ve mektup kabul edilmiştir. Üç gün zarfında çekilen telgrafların kati bir adetini bayram tatili tesadüf etmesi dolayısıyla tespit etmek mümkün olmamışsa da telgraf muharebatıyla alakadar bir zat bu miktarın 10 bini tecavüz ettiğini söylemiştir. Bu bayram tebrikleri Himayeietfal İstanbul merkezi bayram münasebetiyle çekilecek telgraf ve tebrikler için güzel kartlar hazırlamış ve her gişeye tevzi etmişti. Arzu edenler bu kartları istimal eylemekte idiler. Her kart 10 kuruşa satıldığına göre bu hayır müessesesinin oldukça varidat temin ettiği anlaşılmaktadır... Kâzım ve İsmet Paşalara bayram tebrikâtı. B.M. Meclisi Reisi Kâzım ve Başvekil İsmet Paşalar Hazeratı B.M. Meclisindeki makamlarında Heyeti Vekile azalarıyla Büyük Erkânı Harbiye Reisi Meşhur Fevzi Paşa Hz.nin, mebusların ve vekâletler erkân ile ümera ve erkânı askeriye’nin bayram dolayısıyla vaki tebriklerini hususi olarak kabul etmişlerdir.”⁵²

⁵¹ CG., Cumartesi, 16 Mart, 1929.

⁵² CG., Salı, 26 Şubat, 1931.

Gazete bayramlarda değişik kurum ve kuruluşların bayramlaşma haberlerini de yayınlamaktadır. Ayrıca C.H.F. için gazete bu defa “ocak” kavramının yerine “merkez” kavramını kullanmayı uygun görmüştür:

“Dün İstanbul’un muhtelif yerlerinde bayramlaşma merasimi yapılmıştır. Birçok cemiyet, birlik ve derneklerde de bugün ve yarın tebrik merasimi yapılacaktır. Dün saat 14’te C.H.F. merkezinde tebrik merasimi yapılmıştır. Bu münasebetle fırkanın üst kat salonları da açılarak misafirler izaz edilmiştir. Fırkada müfettiş Hakkı Şinasi, heyeti idare reisi Hüsamettin paşalarla Cevdet Kerim B. ve diğer azalar tebrikâtı kabul etmişlerdir.”⁵³

Gazetede bayramlaşmalar için devlet yöneticilerinin mecliste bayram kutlamalarını kabul ettiği görülmekte fakat laiklik henüz anayasada olmamasına rağmen bayramlaşmaların neden resmi olmadığının özellikle vurgulandığı anlaşılamamaktadır. Ayrıca yabancı ülke temsilcilerinin dinî bir bayrama katılmaları alışık olunan bir durum değildir. 27 Mayıs 1935’te kabul edilen “Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun”⁵⁴a göre Kurban ve Şeker bayramlarının da tatil kabul edildiği dikkate alınırsa daha öncesinde dinî bayramlar için bir belirsizlikten söz edilebilir.

D. Bayram Tebrikleri

Gazetede bayram tebrikleriyle ilgili en ilgi çekici yönün bayram ziyaretlerinin terk edilmesinin istenmesidir, denilebilir. Gazeteye göre bu ziyaretler yerine tebrik ilanı vermek suretiyle “yorucu bayram ziyaretlerinden kurtulmak” mümkün görülmektedir. Öte yandan gazetede bayramın hakiki tebrikleşmeye laik bir bayram olabilmesi için öncelikle insanların huzurlu ve özgür olması en önemli durum olarak görülmektedir. Ayrıca gazetede bazı yazarlar tarafından bayram, ulusalcı çizgide ele alınarak sık sık “millet”in bayramına vurgu yapılmaktadır.

Sosyal sorumluluk anlayışıyla hareket ettiği gözlemlenen bir uygulamayla gazete, veremlilere yapılacak bağış karşılığında bağışçıların isimlerini bedelsiz yayınlamaktadır. Bu ilanda bayramın birinci gününde isimleri yayınlanan bağışçılar eş ve dostlarının bayramını kutlamaktadır:

⁵³ CG., Pazartesi, 3 Mart, 1930.

⁵⁴ Özbudun, a.g.e., s.146.

“Yorucu ve masraflı ziyaretlerden siz de kurtulunuz. Bayram günlerinde ziyaretlerden kurtulmak için idarehanemize müracaat ederek. Verem Mücadele Cemiyetine bir lira teberru ediniz ve isminizi yazdırınız. Bu isimler hurufu heca (harf) sırasıyla neşredilecek ve isim sahipleri de tebriklerini bu suretle yapmış olacaklardır. Kaydedilen isimlerin bir kısmını da bugün derç ediyoruz.⁵⁵ Bayram ziyaretleri yerine Veremlilere yardım. Bayram günlerinde birçok ziyaretlerden kurtulmak istemez misiniz? Bayram tebrikleri için idarehanemize (1) lira vererek isminizi kaydettiriniz. Bu isimler bayramın birinci günü neşredilecek. İsim sahipleri tebriklerini bu suretiyle yapacaklar ve ziyaretlerden muaf olacaklardır. Alınan (1) lira hediye tamamen Verem Mücadele Cemiyetine verilecektir.”⁵⁶

Cumhuriyet Gazetesi Belge 29. Salı, 26 Şubat, 1930.

“Bayram tebrikâtı” başlıklı yazıyla verilen haberde de görüldüğü gibi isimlerin yayınlanmasından önce ziyaretler yine “yorucu” olarak nitelendirilmiştir. Akşam gazetesi bayramda da çıkmaya devam edince okurların ona yöneldiği ve Kızılay gazetesinin satışlarının düşmesine neden olduğu, dolayısıyla gelirlere etki ettiği de gazetede ki haberlerden anlaşılmaktadır. Ayrıca verilen ilanda meslek gruplarının çeşitli olduğu görülmektedir. Örnek olarak aşağıda gösterildiği gibi, bayram öncesi gazeteye ilan verenlerin isimleri yayınlanarak başkalarının da ilan vermesi teşvik edilmektedir:

“Yorucu ziyaretlerden siz de kurtulunuz!.. Bayram günlerinde ziyaretlerden kurtulmak için idarehanemize müracaat ederek Verem Mücadele Cemiyetine bir lira teberrü edin ve isminizi yazdırın. Bu isimler bayramın birinci günü neşredilecek isim sahipleri tebriklerinin bu suretle yazmış olacaklardır. Kaydedilen isimlerden bir kısmını bu gün dercediyoruz: Haydar Rıfat Bey (avukat) Nevvare Haydar Rıfat Hanımefendi Abdulkadir Lütfi Bey (doktor). Semiramis Ekrem

⁵⁵ CG., Perşembe, 28 Şubat, 1930.

⁵⁶ CG., Salı, 26 Şubat, 1930.

Hanımefendi (doktor), Abdurrahman Münip Bey (Müderri). Abdurrahman Münir Bey refikaları Hanımefendi, Kibar Sezai Bey (operatör), Ekrem Behçet Bey (operatör), Cevat Abdurrahim Bey (müderri), Cevat Abdurrahim Bey (müderri), Cevat Abdurrahim Bey refikaları Hanımefendi,...⁵⁷ “Postahaneye tehacüm!” postahaneler tebrik telgrafları çekmek isteyenlerle dolup taşıyor. Akşam gazetesi bayramda çıkmak için ısrar ettiğinden matbuatımızın Hilâliahmere yapacağı yardım sınırlı kalmıştır.”⁵⁸

Cumhuriyet Gazetesi Belge 30. Perşembe, 28 Şubat, 1930.

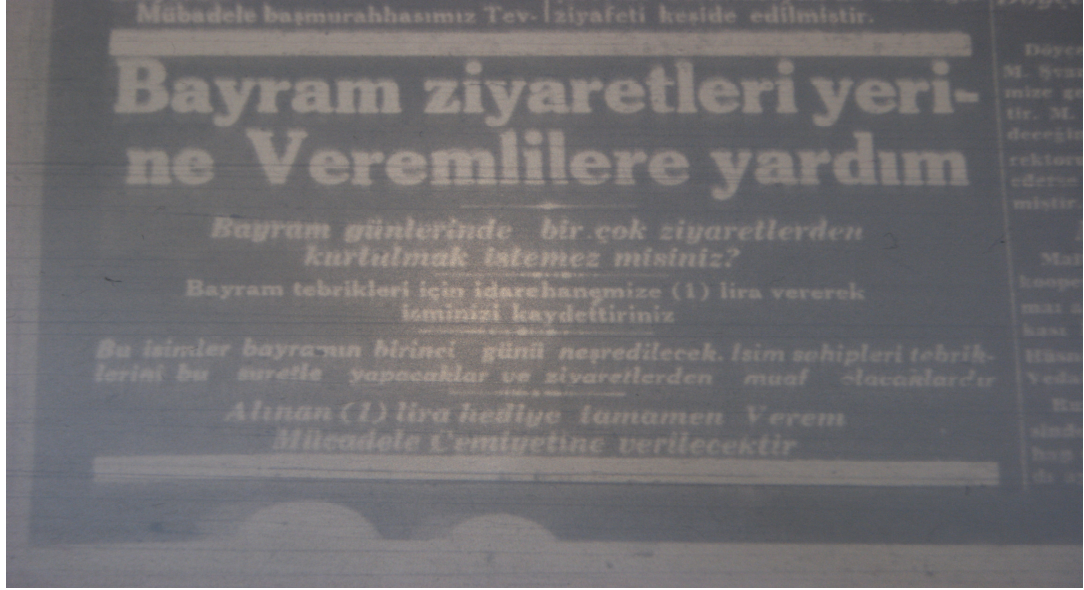
Beş yıl sonrasına bakıldığında gazetenin bu tür ilanlarında bir değişiklik olmamasına karşın katılımın arttığı ve çeşitliliğin belirginleştiği görülür. Gazete ilanında düzenleme il ve kaza sıralaması yapılarak isimler de unvanlarıyla verilir. Çoğunluğu devlet memuru olan bu kimseler değişik meslek gruplarına mensupturlar. Bu ilanlarda esnafların da yer aldığı görülür:

“Bayramlaşma. Bayram tebriki masraflarını Çocuk Esirgeme Kurumuna terk edenlerin isimleri: Çocuk Esirgeme kurumunun bayramlaşma dileğini kabul ederek ziyaret ve tebrik masraflarını kuruma veren iyilik seven insanların dostlarına bayramlarını tebrik ettiklerini ve dostlarından bayram tebriki aldıklarını telâkki ettikleri teşekkürle bildirilir. Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi. Ankara vilayeti, Kırklareli sayısları Dr. Umay, Konya sayısları Cemal Tekin, Sinop sayısları Hulûsi Oruçoğlu,... Gerze kazası, Kaymakam Fahri Aksoy, tapu memuru Ali Kuşuzümmü,... orman mühendisi Kemal Sun,... maliyeden müteakid Ali Aydın,...bakkal Mustafa Yılmaz, tüccardan Osman,...⁵⁹

⁵⁷ CG., Perşembe, 28 Şubat, 1930.

⁵⁸ CG., Pazar, 02 Mart, 1930.

⁵⁹ CG., Cuma, 15 Mart, 1935.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 30. Salı, 26 Şubat, 1930.

Gazetenin “Hadiseler Işığında” isimli sütununda yazan Peyami Safa, “*Bayram tebriki*” başlıklı yazısında “Şeker bayramı olarak isimlendirmeyi tercih ettiği bir yıl önceki Ramazan Bayramını, felaketlerin ve Hatay’da yaşananların gölgelediğini iddia ederek bayramların hakiki bayram olabilmesi için sıkıntılardan kurtulmuş olmayı ve hürriyeti önemsemektedir. Ona göre ülkenin ve milletin her hangi bir sıkıntısı bayramı gölgelemektedir ve sıkıntı yoksa bayram vardır. Bu itibarla Safa’nın bayram telakkisinde milliyetçiliğe vurgu yapıldığını söylemek mümkündür. Öyle ki Safa, bayram dolayısıyla milletin ellerinden öpmektedir:

“Bundan evvelki şeker bayramımız iki matem içinde geçti: Adana’yı ecel terine batmış gibi ıslatan sellerin taşıdığı yerler henüz kurumamıştı ve Sancak Türklüğü müstemleke dipçisi altında kıvrılırken henüz içeri istiklâlinin müjdesini almamıştı. O zaman Adana da, Antakya da bayram yapmadı. Zaten biliyorduk ve iki ay içinde bir daha gördük ki sel gider, kum kalır ve sahibi Türk olan topraklar üstünden yabancı iddialar gider, yerinde daima Türk kalır. Bu müdahalenin de o seller kadar muvakkat olduğunu görmemiz için iki ay geçmesine bile hacet kalmadı: Adana’nın sel altında kalan yerleri, Adanalıların gözyaşlarıyla beraber kurudu ve Hatay’ın yabancı tazyikler altında ürperen toprakları, biraz nefes alarak, istiklâlinin filizlerini vermeğe başladı. Bugün milli mukavemetler karşısında istilâların da seller kadar geçici olduğunu taze bir müşahedenin sevinci içinde idrak ediyoruz. Şimdi bu tatil günlerimiz, ferdi endişelerimizi unutturan bir neşe içinde geçebilir ve istikbale emniyetle bakarak birbirimizin ellerini daha kuvvetle sıkabiliriz ki bunlar mili davalarda her tuttuğunu koparan Türk elleridir ki dostlara okşayıcı bir avuç ve düşmanlara yırtıcı bir pençe halinde uzanırlar. Bu

elleri öpüp başa koymak daha hayırlıdır. Ben de, ey milletim, bayramını tebrik eder ve mübarek ellerinden öperim.”⁶⁰ (Peyami Safa)

Bayramlarda tebrikleşmelerin ve bayramların genel durumları hakkında Yunus Nadi'nin Kurban bayramında yazdığı yazısına bakıldığında, birçok farklı konuda oldukça ayrıntılı malumatlar verilmeye çalışıldığı görülür. Ona göre bayramların en kutsî tarafı insanların kalben ve ruhen birleşmeleri ve çocuksu bir safiyetle birbirleriyle kucaklaşmalarıdır. O bayramları günlük sıkıntılardan bunalan insanların aradıkları bir sığınak gibi düşünerek kendilerinden öncekilerin tesis ettikleri müesseseleri “ana kucağına” benzetmektedir. Ayrıca Nadi, kendisini kâinat karşısında aciz kabul eden insanların bayramlarda birbirleri için yaptıkları duaların yaratıcının da hoşnutluğunun kazanılmasına vesile olabileceğini vurgular:

“Bayramların en kutsî ve en ruhani tarafı galiba hiç olmazsa bir kısım insanların kalben ve ruhen birleşmeleri, gillü gıştan arî hissiyat içinde adeta çocukça bir safiyetle yekdiğerini kucaklamağa temayülleridir. Zaten iddia olunabilir ki yaşları ne olursa olsun bütün insanlar kürre-i arz (veryüzü) üzerinde ezeli ve ebedi çocuklardan başka bir şey değillerdir. Kâinatın ucu bucağı gelmeyen büyüklüğü yanında o kadar küçüğüz ki zaman zaman pek tabii bir korku ile sanki analarının kucağına sığınan yavruları tanzir eder gibi bizden evvelkilerin kurduğu müesseselerden medet umarak birbirimize sokuluruz ve el birliğiyle göklere çıkmak dileriz. Her halde ruhlarımız tanrı katı ile karşılaşarak veya ona karışarak bir nevi ilahî safa duyar, çocuklaştıkça çocuklaşırız. Kalplerimizin derinliklerinden gelen dua sesleri kulaklarımızı dolduran bir gülbank halinde Allah'ın arşına doğru yükselir. Sanki her günlük dağdağaları bizi boğmuş ve bunalmış gibi olan hayatın müzaharafatından bir an için kurtulmuş gibiyizdir. Bu hal ile yekdiğerini ezeli ve ebedi kardeş duyan insanlar birbirlerinin ellerine yapışarak, birbirleri ile kucaklaşarak aynı yolun gillü gıştan arî sadık yolcuları olduklarını teyit eder gibi birbirlerini tebrik ederler.”⁶¹

Yazısının devamında Nadi, Cumhuriyet'in dini müesseselere duyduğu hürmetin o müessesenin beşeri ihtiyaçlara cevap verme niteliğiyle alakalı olduğunu iddia etmektedir. Öte yandan bayramları insanın acizliğinden dolayı “avunarak aldanma” diye niteleyen Nadi, bayramların sağladıkları mutluluğu da “sabun köpüğüne” benzetmektedir:

“O halde içine girdiğiniz bu kurban bayramınız dahi mübarek olsun, ey Türkler! Cumhuriyet devrinde dahi bu türlü müesseselerin en kestirme takdiri onların beşerî ihtiyaçlara cevap verdikleri nispette muhteremiyetlerine riayetten ibarettir. Kâinat hudutsuz ve insan – mütefekkir olmasına rağmen – mahdud ve aciz bir mahlûk olduğu müddetçe zaman zaman bayramlarla, seyranlarla avunmaktan başka çaremiz olmayacaktır. Bugün bu bayram, yarın bir başkası ve ilânihaye bir

⁶⁰ CG., Pazartesi, 22 Şubat, 1937.

⁶¹ CG., Cuma, 09 Mart, 1930.

avunma vasıtası. Avunma ve aldanma: İşte nisbî saadetin sabun köpüğü gibi. ...İnsanın aklına neler de geliyor."⁶²

Nadi, yazısının devamında bu gün de tartışılan bir konu olan Kurban bayramlarında kesilen hayvanlar için bu uygulamanın yeni olmadığını, böyle bulunduğunu ve hayvan kesme işinin bayramlara mahsus bir şey olmadığını belirtirken bayramlarda kesilenlere bir kutsiyetin atfedilmesinden başka bir durumun olmadığını söylemektedir:

*"Biz bayram ediyoruz, peki. Fakat kalplerimizin huzur ve sefası namına kestiğimiz ve gözlerimizin önünde akan kanlardan bir nevi haz duyduğumuz hayvanlara lâıyk görülen bu akıbet nedir? Bunu biz icat etmedik, böyle bulduk. Zaten kesilen kurbanlar, yalnız bu bayramlar vesilesiyle boğazlan hayvanlar değillerdir. İnsanlar onların her gün yüz binlercesini kesip yemekle meşguldürler. Zaten tabiatın ecza ve anasırı yekdiğeri yemekle idame-i hayat ede geldikleri için, işin esasında ne vahşet namına, ne de medeniyet hesabına hiçbir fevkalâdelik de yoktur. Yalnız bayramlarda kesilen ve adlarına kurban denilen hayvanların boğazlanmasına bir nevi kutsiyet izafe olunmuştur, o kadar."*⁶³

Nadi, yazısının devamında kurban kesme müessesesinin eskilere dayandığını belirtirken Peygamberin Arapları kendi bayrağı altında toplamak için atalarından kalma adetlerine dokunmadığını iddia etmektedir. İnsanın his dünyasının gelişerek bugünkü durumuna geldiğini belirten Nadi, Comte'un entelektüel düşünmenin üç evresi⁶⁴ hakkındaki görüşünden haberdar olduğu izlenimini vermektedir:

"Ve Türk'lere ait kısmında bu itiyat itikadın İslâmiyet'ten evvel de müesses bulunduğ malûmdur. İslâm peygamberi insanlara vermeğe müekkel olduğ dini tesise çalışırken Araplar arasında hem Mekke'de hac için toplanır, hem de kurbanlar kesilirdi. Muhammet Aleyhisselâm Arap'ları kendi bayrağı arasında toplarken onların ecdattan kalma bu adetlerini hemen hemen aynen ipka etmekten başka bir şey yapmamıştır denilebilir. Filhakika bu adet insanların ilk his devirlerine çıkacak kadar eskidir. Hatta Allah'ına nezrettiği (adadığı) oğlu İsmail'i kesecek iken gökten onun yerine cennetlik bir koç kesmek mezuniyetini alan İbrahim Aleyhisselâm'dan da eskidir. Galiba insan ilk hissetmeğe başladığı zaman perde arkasında saklı bulunan ezeli ve ebedi sırrın böyle şeylerden hoşlanacağına sahip olmuştur. Zaten ilk çocuk beşer o perdeyi sırrı müşahhas bir vücut halinde tasavvur etmişti. Bu fikirde ne kadar terakki ettiğimizi bilmiyoruz. Ancak Hint'den, Çin'den Avrupa'ya ve Amerika'ya kadar bir taraftan, Visatî (orta) Afrika ile Avustralya'nın henüz iptidaî kabilelerine kadar bugünün yaşayan insanları dahi güne gün putlar önünde diz çöküyorlar. Bizzat İsa peygamber bile bir kurban değil mi? Bununla beraber bu bayram gününde az çok ciddiye çalmak hevesinde böyle

⁶² Nadi, a.g.g.

⁶³ Nadi, a.g.g.

⁶⁴ Martin Slatery, **Sosyolojide Temel Fikirler**, Yay. Haz., Ümit Tatlıcan-Gülhan Demiriz, Sentez Yay., Bursa, 2008, ss.72-73.

düşüncelere ne lüzum var? Beşerin hâlâ ve kim bilir daha ne zamana kadar dünyaya ilk gelen çocuk halinde bulunduğunu bilmekliğimiz kâfidir.”⁶⁵

Peyami Safa’da görülen bayram tebrikleşmesi üzerine yazılmış yazılardaki “millî” vurgu gazetenin başyazarı Yunus Nadi’de de her fırsatta görülür.

“Eğer kavuştuğumuz Kurban Bayramı Türk ve Müslüman kalplerine biraz huzur ve safa verebiliyorsa kazanç olarak bu yeter. Her halde “Kurban Bayramınız mübarek olsun ey Türk’ler ve onda birbirimizi daha fazla sevmek için vesile bulmuş olunuz bari.”⁶⁶(Yunus Nadi)

E. Bayram Sonrası

Dinî bayramların birinci günleri dışında çıkmayan gazete, bayram sonrası bayramlarla ilgili gördüğü konulara yer vermektedir. Bu konular bayramda havaların durumu, yeme içme ve eğlencelerin nasıl tertip edildiği ve bayramlarda yapılan spor karşılaşmaları olarak genellenebilir. Bayramlarda en özel olan şeyin ise bayram yerleri olduğunu söylemek mümkündür.

Havanın yağmursuz olması bayramın birinci gününün güzel ve neşeli geçmesini sağlamıştır. Gazetede bayram günleriyle ilgili manzaralar anlatılırken, dilenciler, bayram namazından çıkanlar, davul ve zurna ile bahşiş toplayanlar, bekçi ve “karnaval alaylarından” bir grup resimler eşliğinde verilmiştir. Bayram için açılan bayram yerlerinin kalabalık olduğundan bahsedilirken halkın bu bayramda daha çok tasarrufa yöneldiği vurgulanmaktadır. Gazetenin ifadesine göre Erzincan’da meydana gelen deprem halk üzerinde büyük bir üzüntü oluşturmuştur. Bu nedenle bayram buruktur. Halk felaketzedelere ya bizzat et dağıtmış yahut da Halkevleri marifetiyle kavurma yapıp dağıtılması için teslim edilmiştir. Halk bu felakete katkı sağlamak amacıyla gösterimdeki filme büyük ilgi duymuş ve katkı sağlamaya çalışmıştır:

“Kurban bayramı bu sene oldukça hareketsiz geçmiştir. Duçar olduğumuz büyük milli felâket dolayısıyla halk kitlesi arasında bariz bir neşesizlik göze çarpmakta idi. Birinci ve ikinci günleri havanın müsait gitmesi yüzünden yavrular bayramdan bir dereceye kadar istifade edebilmişlerdir. Muayyen bayram yerleri oldukça kalabalıktı. Mahalle aralarında talika arabaları kurularak, dolaşan çocuklara bu bayramda da rast geliniyordu. Halkımızın mühim bir kısmı, bayramda kestikleri kurbanların etini ya bizzat felâketzedelere dağıtmış yahut da, kavurma yapılmak üzere Halkevlerine teslim etmişlerdir. İstanbul ve Beyoğlu sinemalarında hep birden gösterilen Erzincan felâketzedelerine ait filim, büyük rağbet görmüştür. Bu

⁶⁵ Nadi, a.g.g.

⁶⁶ Nadi, a.g.g.

yüzden sinemalar, hıncahınc kalabalıktır. Bu sene, mutad hilâfına bayram ziyaretlerinin de pek seyrekleştiği görülmüyordu. Birçok kimseler, bayramı, kendi âlemlerinde geçirmeyi tercih ettiklerinden ziyaretleri terk etmişlerdi. Üçüncü günü, hava lodosa çevirerek yağmur yağmaya başlaması üzerine, bayramın tadı büsbütün kaçmıştır. Dün bayramın son günü olmasına rağmen sokaklar nispeten تنها idi.⁶⁷

Gazetecilerin ve onların davet ettiği kişilerin Deniz Yolları'nın tahsis ettiği gemiyle Yalova dolaylarına bir seyahat tertip ettikleri gazetede anlatılırken fiyatların oldukça ucuz olduğundan bahsedilmektedir:

“...Gazetecilerin tenezzühü” Matbuat Cemiyeti bayramın ikinci günü azasına mahsus bir tenezzüh tertip etmiştir. Gazeteciler geçen kurban bayramında olduğu gibi bu defa da Seyrisefain (deniz yolları) tarafından tahsis edilen Kalamış vapur ile Yalova kaplıcalarına gitmiştir. Tenezzühe matbuat müntesibini ile davetlilerden 150 kişi iştirak etmişlerdir. Cemiyet müessesesi bir cazbant tutmuş vapurda gerek giderken gerekse gelirken dans edilmiştir. Gazeteciler Seyrisefain tarafından çok ucuz bir bedel mukabilinde hazırlanan öğle yemeğini ve akşam kahvaltısını Yalova gazinosunda yapmışlardır. Seyrisefain Umum Müdürü Sadullah Bey bu ziyaret esnasında gazetecilerle bizzat meşgul olmuş, yeni tesisat hakkında izahat vermiştir. Yalova'da bu sene en göze çarpan yenilik asfalt yoldur. Bu yol eski mesafeyi hemen hemen yarıya indirmekle beraber düz araziden geçmekte, eski tehlikeli virajlar görülmemektedir...⁶⁸

Suad Derviş, “Son Bayram” başlıklı yazısında Besime teyze isimli ihtiyar bir kadının toplumdaki yalnızlığını anlatırken bayramlarda da bu yalnızlığa çözüm bulunamayışını resmeden bir yaklaşımla, gariplerin son bayramlarının ölümüyle gerçekleştiğini anlatmaktadır. Ona göre Besime teyze gibiler bayramlarda ellerini tutacak bir el beklemektedirler ama nafile çünkü toplum duyarlılığını kaybetmiştir:

“Başı dönüyor.. Ağzı paslı gibi.. Ağzının içinde dilini ağır ve katı bir cisim gibi her an hissediyor. Fuzuli bir et parçası gibi ağzını rahatsız eden bu dili tükürüp atmak elinde olsa ne iyi olacak! Başını pencerenin tahta pervazına dayıyor... Ve pencereden dışarı, boş arsaya bakıyor... Hâlbuki iki geceden beri bir saniye bile uyuyamadı. Çünkü o üç gündür aç. Üç gün aç kalmak onun başına yeni gelen bir şey değil!.. Üç gün bir lokma ekmek bulmadığı çok oldu. Fakat her nedense bu defa uzun zaman gıdasız kalan vücudunun temeli artık bitmiş olacak... Bayram diye düşünüyor... Mademki bayram... Çalıştığı evlere etek öpmeğe gidemez mi? Kendisine bir bahşış vermezler mi? Hiç olmazsa bir sigara olsun ikram etmezler mi?...Bir sigara...Yerinden kalkıyor.. Hiç te hali yok.. Amma bir çıksa .. Ne olur?.. Daha ne kadar zaman burada bekleyecek?... Hangi talihi?... Gideceği banka memurunun karısı çok iyi yüreklidir. Halini söylerse hiç olmazsa kendisine elli kuruş vermez mi?... Elli kuruş ta tahsildarın evinden verseler... Ve içi böyle titrerken sigarasını bir nefes daha çekmeğe gayret ediyor ve: Bugün sahiden

⁶⁷ CG., Çarşamba, 24 İkincikânun, 1940.

⁶⁸ CG., Çarşamba, 20 Nisan, 1932.

bayrammış! Diye düşünüyor. İhtiyar bir adam: Besime teyze.. Hey Besime teyze ne uyuyorsun, diye onun öne doğru düşen vücudunu doğrultmaya uğraşırken etraftakiler: Bir kadın bayıldı. Bir kadın bayıldı! Diye oraya doğru koşuyorlar. Hayır, Besime teyze bayılmadı. Besime teyze altmış sekiz senelik hayatında ilk bayramını yapıyor.⁶⁹ (Suad Derviş)

Zabıta bayram yerlerinde kurulacak çocuk eğlence mekânlarına havalanın durumuna göre, çocukların sağlığını dikkate alarak izin vermeyebilmektedirler. Gazeteye göre Kızılay yararına bayramda hilal çiçekleri satılarak gelir elde edilmektedir:

“...Havanın soğuk olması ihtimalini nazari dikkate alan zabıta, çocukların sıhhati noktai nazarından bu sene salıncakları men etti. Bayramın ilk günü Hilâliahmer Cemiyeti menfaatine hilâl çiçekleri tevzi edilmiş ve halk bu hayırlı cemiyete oldukça muavenette bulunmuştur....”⁷⁰ “...Bayramın kışa tesadüf etmesinden dolayı senelerden beri bayram yerlerinin kurulmasına müsaade etmeyen belediye, bu sene ilk defa olarak buna müsaade etmiştir. İktisadi refahın artması da umurun güzel bir bayram geçirmesini temin etmiştir.”⁷¹

Bayram yerlerinin kalabalık olmasının havalanın durumuyla alakası bayram sonrasında sık sık başvuru alan haberlerdendir. “... Müttemadiyen bozuk giden günlerden sonra havanın ısınması aylarca soba, mangal başından ayrılmıyan halkı sokaklara dökmüş, hele bayram yerleri hıncahınç kalabalık olmuştur.”⁷² “Kar ve soğuk çocukların lâıyıkile eğlenmelerine mani oldu!.. Bayramı büyük bir iştıyak ile bekleyen çocukların kırılan neş’eleri biraz yerine gelmiştir. Havalanın soğuk gitmesi bayramın bariz bir neş’esizlik içinde geçmesine sebep olmuştur.”⁷³

Cumhuriyet Gazetesi Belge 31. Çarşamba, 24 İkincikânun, 1940.

⁶⁹ CG., Cumartesi, 27 Aralık, 1935.

⁷⁰ CG., Salı, 26 Şubat, 1931.

⁷¹ CG., Cuma, 18 Birincikânun, 1936.

⁷² CG., Cumartesi, 16 Mart, 1929.

⁷³ CG., Perşembe, 11 Şubat, 1932.

Gazetenin verilerine göre bayram ve yılbaşı tatillerinin birleştirilmediği görülmektedir. Resmî daireler bayram sonrası bir günlüğüne açılmış ve hemen ertesi gün yılbaşı tatili için bir günlüğüne tekrar kapanmıştır: “...Resmî daireler bugün açılıp yarın sene başı tatili için tekrar kapanacak. Şeker bayramı bu sene adeta bir ilkbahar havası içinde geçti. Günlü, güneşli bir sema altında halk üç gün bol bol gezmiş ve eğlenmiştir. Ancak kışa tesadüf etmesi dolayısıyla bayram yerleri pek azdı...”⁷⁴

Bayram nedeniyle futbol takımları arasında müsabakaların yapıldığı görülmektedir. Hatta bu müsabakalara yabancı ülkelerden de takımlar katılmaktadır. Müsabakalar ve sonuçları bayram sonrasında gazetede genişçe yer almaktadır:

“Bayramın ilk günü güzel bir spor faaliyeti ile geçti. Fenerbahçe ve Galatasaray takımlarıyla karşılaşmak üzere evvelki gün şehrimize geldiğini yazdığımız Ankara Gençler birliği dün ilk müsabakasını Fenerbahçe takımıyla yaptı ve muvaffakiyetli bir oyundan sonra 2-3 mağlup oldu...”⁷⁵ “Bayramdaki maçlar” Boçkay, iki defa 3-1 ve 1-0 Fener’i yendi, fakat Muhtelit takıma 2-1 mağlup oldu. Bayram neşeli geçti! Galatasaraylıların ziyareti çok güzel oldu.⁷⁶ “Bayramda yapılan maçlar (Kurban)” Fenerbahçe Altay’ı 6-1 Çankaya’yı 3-0 mağlup etti, Güneş, Altay’ı 7-1 yendi, Çankaya ile de 2-2 berabere kaldı. Bayram tatilinden istifade ederek şehrimize gelen Ankaranın Çankaya, İzmirin Altay takımları Çarşamba günü ve dün Taksim stadında iki maç yapmışlardır”.⁷⁷ “Bayramın üç gününde de mühim ve heyecanlı futbol maçları seyredeceğiz. (Bayram günlerinde spor faaliyetleri programları verilmiş)⁷⁸ “Bayramda yapılan maçlar” Ankara’ya giden matbuat takımı ve İstanbul muhtelitinin yaptığı samimi temaslar Ankaralıların galibiyetiyle neticelendi.⁷⁹ “Bayram günlerinde yapılan müsabakalar” (Macaristan’ın) Hungarya takımı Galatasaray’ı ve Beşiktaş’ı yendi, Fenere yenildi, İstanbul muhteliti de Ankara’yı mağlup etti”⁸⁰

Gazetenin tavsiye ettiği şekilde bağış yapılmak suretiyle bayram ziyaretlerinden vazgeçildiğinde, yukarıda verilen Besime teyze örneğine toplumda daha çok rastlanılacağı söylenebilir. Gazetenin bayram kültürü konusundaki uygulamalarına bakıldığında “insanların alıştığı kurumların çözülmesi” gerçeğinden hareketle, bireylerde “yalnızlaşma korkusu”⁸¹ eğilimine yol açacak uygulamaların varlığından söz edilebilir. Gazetede görülen uygulamalar sosyal varlık alanını belirleyen sosyo-kültürel normlardan din

⁷⁴ CG., Çarşamba, 30 Aralık, 1935.

⁷⁵ CG., Pazartesi, 3 Mart, 1930.

⁷⁶ CG., Pazar, 9 Nisan, 1933.

⁷⁷ CG., Cuma, 6 Mart, 1936.

⁷⁸ CG., Cumartesi, 4 Birincikânun, 1937.

⁷⁹ CG., Perşembe, 16 İkinciteşrin, 1939.

⁸⁰ CG., Çarşamba, 24 İkincikânun, 1940.

⁸¹ Vedat Bilgin, **Türkiye’de Değişimin Dinamikler: Köylülükten Çıkış Yolları**, Lotus Yay., Ank., 2007, s.114.

eksenli,⁸² sosyal değişimde değerleri zorlayacak ve kurumlarda değişime sebep olacak ve kişiler üzerinde de değişime kapı aralayacak uygulamalara gidildiği, söylenebilir.

III. BAYRAMLARIN SOSYO-EKONOMİK YANSIMALARI

Bilindiği gibi dini bayramlar çeşitli yönleriyle ekonomik faaliyetlere etki etmektedir. Gazete bu etkileri, alış-verişlerin durumu, kurban derileri ve yardımlaşma kurumları olarak ele almaktadır. Haberlerde alış-verişi etkileyen faktörler, halkın alım gücü, havaların durumu, bayramlara ait ilanlarla satışları artırma girişimleri, gazetenin verdiği indirim kuponları, kurbanlık satışları ve maaşların bayrama göre ayarlanması olarak gözlemlenir. Ayrıca Kurban derilerinin istenmesinde ilanlar göze çarparken Himaye-i Etfal (günümüzde Çocuk Esirgeme Kurumu), Darülaceze ve Hilal-i Ahmer başlıca yardımlaşma kurumlarıdır.

A. Bayramların Ekonomiye Yansıması

“Alış veriş yerlerine bir nazar” başlıklı haberde, bayramın yaklaştığı fakat her sene olduğu gibi bu sene ne çarşı içinde, ne de “Bağçekapı” (Bahçekapı) ve Mahmutpaşa’da fazla miktarda alış veriş görülmediği yer almaktadır. Gazete bunun başlıca sebebini hayatın her gün biraz daha pahalılaşması ve kazançların ihtiyaçlara kifayet etmemesi olarak görmektedir. Bu yüzden bilhassa manifatura ve kunduracı dükkânlarında geçen senelere nazaran iş azdır. Aynı sebepten elbiseciler de fazla iş yapamamaktadır. Kar ve soğukların da bayram alışverişi üzerinde tesiri görülmektedir. Mahmutpaşa’daki dükkâncılar da yana yakıla her seneye nazaran bu sene alışverişlerde yüzde elliden fazla “tenakus”(azalma) olduğunu söylemişlerdir.⁸³

“Bayram alışverişi çok hararetli oldu” haberinde Bayramın yaklaşması münasebetiyle çarşı ve pazarlarda hararetlenen alışverişler son haddine varmıştır. Bilhassa Kapalıçarşı ve Mahmutpaşa oldukça kalabalıktır, sıra beklemeden girilecek bir dükkân bulmak mümkün görülmemektedir. Halkın “mubayaatı” (alışveriş) daha ziyade gömlek, kravat, mendil gibi tuhafiyeye eşyasına yöneliktir. Bayramlarda dükkânların belediye izniyle geç saatlere kadar açık kalabildiği haberlerde görülür. Kurbanlık koyun satışları da piyasayı hararetlendirmiş,

⁸² Zeki Aslantürk,-Tayfun Amman, **Sosyoloji: Kavramlar Süreçler Teoriler**, İFAV, İst., 1999, ss. 130-136.

⁸³ CG., Cumartesi, 9 Mart, 1929.

*sürüler halinde şehrin muhtelif mahallelerine getirilen kurbanlık koyunların çoğu satılmıştır.*⁸⁴

Bayramda gazetenin isimliğinin solunda ilan olarak yer alan metinde, “*Kur’anı Kerim, Yeni harflerimizle pek nefis bir surette basıldı. Yanlış tabılarından içtinap için Hüseyin Kâzım imzasına dikkat ediniz. Yıldız ciltlisinin hediyesi 23kr. Semih Lûtfi kitapevinde satılır*” denilmekte ve yeni harflerle basılan Kur’an bayram hediyesi olarak takdim edilmektedir.⁸⁵

Maaşların erken ödenerek bayramda piyasayı hareketlendirmesi hedeflendiğinden gazete bu konuya da yer vermiştir: “*Üç aylık İtam ve eramil maaşlarının bayrama kadar tevzii için çalışılmaktadır.*”⁸⁶ Üç aylıklar konusunda 1937 yılı örneği ayrıntılarıyla dikkat çekicidir. Üç aylıklarını erken almak isteyenlerin malmüdürlüklerine müracaat etmeleri, maaşlarını ıskonto (kırdırma) ettirmek suretiyle bankadan alanların da malmüdürlüklerine cüzdanlarını ibraz ettirerek vize ettirmeleri, aksi takdirde maaş alamayacakları uyarısında bulunmaktadır:

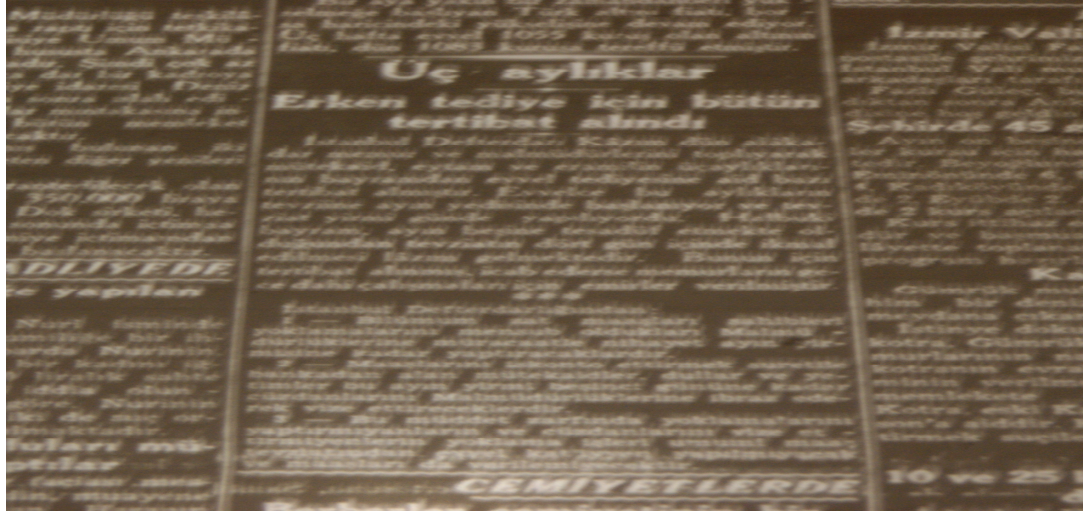
*“Üç aylıklar Erken tediye için bütün tertibat alındı. İstanbul Defterdarı Kâzım dün alâkadar memur ve mal müdürlerini toplayarak mütekaid, eytam ve eramilin üç aylıklarının bayramdan evvel tediyesine ait bazı tertibat almıştır. Evvelce bu aylıkların tevziine ayın yedisinde başlanıyor ve tevziat yirmi günde yapılıyordu. Hâlbuki bayram, ayın beşine tesadüf etmekte olduğundan tevziatın dört gün içinde ikmal edilmesi lâzım gelmektedir. Bunun için tertibat alınmış, icap ederse memurların gece dahi çalışmaları için emirler verilmiştir. İstanbul Defterdarlığından: 1- Bilumum zat maaşları sahipleri yoklamalarını mensup oldukları Malmüdürlüklerine müracaatlı nihayet ayın yirmisine kadar yaptıracaklardır. 2- Maaşlarını ıskonto ettirmek suretiyle bankadan alan mütekaidler, dullar ve yetimler bu ayın yirmi beşinci gününe kadar cüzdanlarını Malmüdürlüklerine ibraz ederek vize ettireceklerdir. 3- Bu müddet zarfında yoklamalarını yaptırmayanların ve cüzdanlarını vize ettirmeyenlerin yoklama işleri umumi maaş tevziatından evvel katiyen yapılmayacak ve maaşları da verilmeyecektir.”*⁸⁷

⁸⁴ CG., Cuma, 15 Mart, 1935.

⁸⁵ CG., Cumartesi, 5 Birincikanun, 1936.

⁸⁶ CG., Pazartesi, 4 Mart, 1929.

⁸⁷ CG., Salı, 16 İkinciteşrin, 1937.

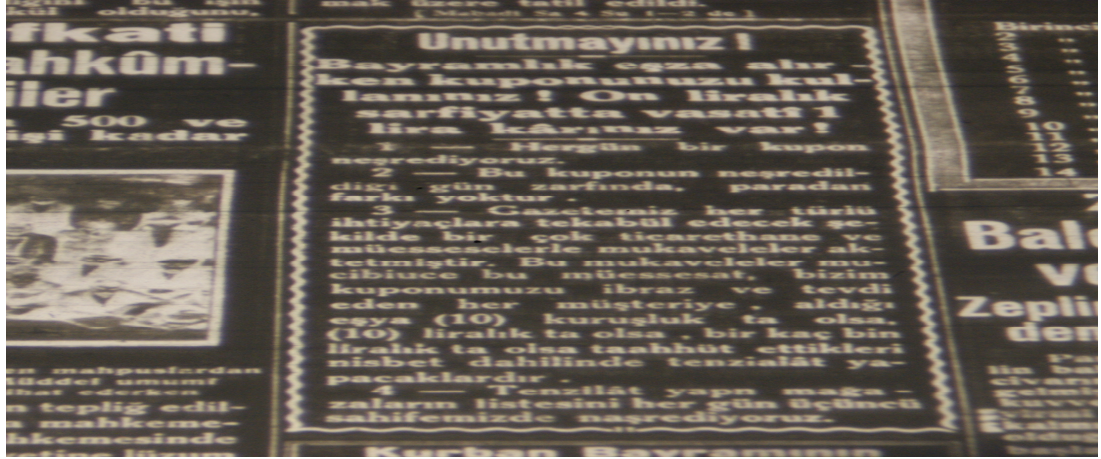

Cumhuriyet Gazetesi Belge 32. Salı, 16 İkinciteşrin, 1937.

Dikkat çekici bir başka örnek de yine 1929 yılına aittir. Gazete verilen kuponla fiyatlarda indirim sağlanmasını temin etmektedir. Ancak indirim için bu kuponun para gibi cüzdanlarda saklanması öğütlenmektedir. İndirim kuponu ilân edilen mağazalarda sadece yayınlandığı gün için alışverişten sonra ibraz edilirse tenzilat görülecektir:

“Unutmayınız (Kurban Bayramında)” Bayramlık eşya (eşya) alırken kuponunuzu kullanınız! On liralık sarfiyatta vasatî bir lira kârınız var! 1. Her gün bir kupon neşrediyoruz. 2. Bu kuponun neşredildiği gün zarfında, paradan farkı yoktur. 3. Gazetemiz her türlü ihtiyaçlara tekabül edecek şekilde birçok ticarethane ve müesseselerle mukaveleler akdetmiştir.” Bu mukaveleler mucibince bu müessesat, bizim kuponumuzu ibran ve tevdi her müşteriye, aldığı eşya (10) kuruşluk ta olsa, (10) liralık ta olsa, birkaç bin liralık ta olsa taahhüt ettikleri nispet dâhilinde tenzilât yapacaklardır. Tenzilât yapan mağazaların listesini her gün üçüncü sahifemizde neşrediyoruz.”⁸⁸

⁸⁸ CG., Cumartesi, 19 Mart, 1929.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 33. Cumartesi, 19 Mart, 1929.

Bir karikatür eşliğinde; mezbaha ahırlarında hayvanlardan gecede 30 kuruş alındığı karikatürize edilerek mezbaha ahırlarının fiyatının yüksekliği resmedilmektedir. Bu karikatürde “Tokatlayan Otel” çizilmiş ve ineğin serzenişi altına yazılmıştır: “*Bu kadar para verdikten sonra Tokatlayan otelinde yatarım daha iyi*”⁸⁹

Bayram öncesi gazetede reklam örneklerine bakıldığında, bayramın alış-verişi teşvik etme yönünün kullanılmaya çalışıldığı görülür: “*Bayram Şekerlerini Hacı Bekir*” ticarethanelerinden alınız.⁹⁰ Bayramlık hediyelerinizi Necip Bey utriyat fabrikalarından alınız.⁹¹ Bayram için neye ihtiyacınız varsa, Sümer Bank, yerli mallar pazarında bulursunuz. Ucuz, güzel, sağlam.”⁹²

Bayramlarda bayram hediyesi olarak kumbara alınması tavsiye edilen reklamlara yer verildiği görülmektedir: “*Bayram hediyesi, Kumbara Alınız. 100 Lira Mükâfat, 1 Marta kadar kumbara alanların numaraları üzerinden 1 Nisanda birinci kur’a çekilerek kazananlara şu mükâfatlar verilecektir.*

1 Kişiye	500	Lira
1 “	200	“
1 “	100	“
2 “	75 şer	
1 “	50	“ Acele Ediniz. Türkiye İş Bankası” ⁹³

⁸⁹ a.g.g.

⁹⁰ CG., Pazartesi, 31 Birincikânun, 1934.

⁹¹ CG., Pazartesi, 26 Mart, 1934.

⁹² a.g.g.

⁹³ CG., Çarşamba, 27 Şubat, 1930.

Gazete kitapları da bayram ve yılbaşı hediyesi olarak duyurmakta ve isimlerini zikrederek satın alınmalarını tavsiye etmektedir: “Cumhuriyet Çocuğuna En Güzel Yılbaşı ve Bayram hediyesi bunlardır. Küçüklere hediyeler-Resimli ve renkli, Amerika’da bir Türk çocuğ-Seyahat romanı, Bir varmış, bir yokmuş-Çocuk masalları, Matbaamızda ve Kitapçılarda satılır.”⁹⁴

CUMHURİYET ÇOCUĞUNA EN GÜZEL Yılbaşı ve Bayram hediyesi bunlardır

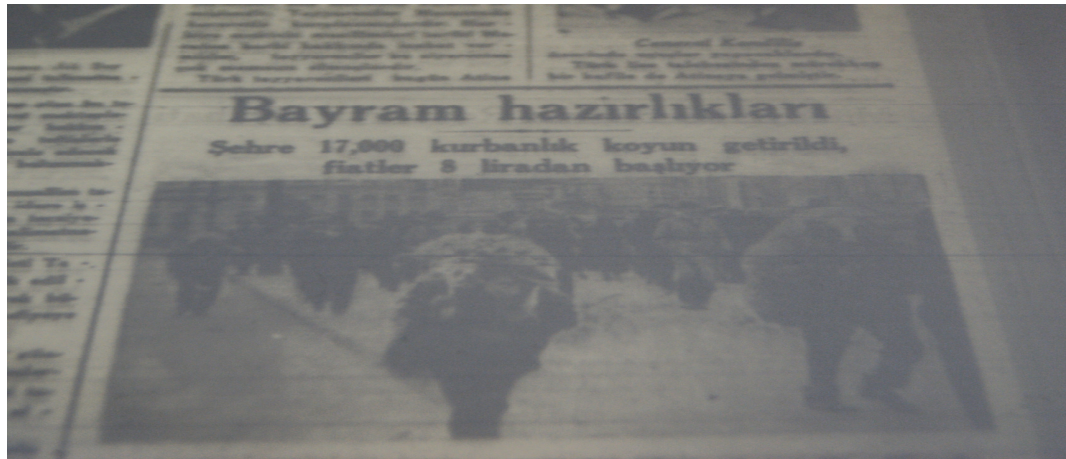
Küçüklere hikâyeler Resimli ve renkli | Amerikada bir Türk çocuğ Seyahat romanı | Bir varmış, bir yokmuş Çocuk masalları

Matbaamızda ve Kitapçılarda satılır

	Esaslı	Vasatı
İmam	12.49	5.39
Güneş	2.39	7.25
Göl	7.09	12.49
İkinci	9.47	14.57
Akşam	12	15.47
Tatlı	1.39	16.32

Cumhuriyet Gazetesi Belge 34. Pazar, 30 Birincikânun, 1934.

Kurban bayramlarında satılan koyunların sayısının verildiği haberler de iki yıl arasında yedi bin adetlik ciddi bir fark olduğu göze çarpmaktadır. İstanbul’ da görülen bu artışın sebebi olarak nüfus hareketliliği gösterilebilir: “10.000 koyun satıldı!”⁹⁵ Bir yıl sonra ise sayının arttığı ve fiyatların belirtilmiş olduğu görülmektedir: “Bayram hazırlıkları, şehre 17,000 kurbanlık koyun getirildi, fiyatlar 8 liradan başlıyor.”⁹⁶

Cumhuriyet Gazetesi Belge 35. Pazar, 25 Mart, 1934.

⁹⁴ CG., Pazar, 30 Birincikânun, 1934.

⁹⁵ CG., Salı, 4 Nisan, 1933.

⁹⁶ CG., Pazar, 25 Mart, 1934.

“*Bayram Hazırlıkları*” başlıklı haberde Ramazan Bayramı öncesi satışların durumu da gazetede haber değeri taşımaktadır: “Giyecek eşya satışlarında bu sene % 25 fazlalık vardır, şeker satışı az, fındık, üzüm daha çok satılıyor.”⁹⁷

Gazete Şeker bayramı diye adlandırdığı Ramazan Bayramıyla yılbaşının aynı zamana denk gelmesi nedeniyle çarşı pazardaki alış-verişi anlatırken dükkânların her ikisi için de hazırlandığını vurgulamaktadır. Gazete Noel’i yılbaşından ayrı tutmaktadır. Şeker fabrikaları “Şeker Bayramı”nda özendiren afişler asmak suretiyle halkı şeker yemeğe teşvik ederken dolayısıyla bayramı bahane ederek para kazanmaya zemin hazırlamaktadır:

“Bu gün Şeker bayramının birinci günüdür Bu sene Noel ve yılbaşının da bir araya gelmesi bayram münasebetiyle şehir hayatını da canlandırmıştır. Dükkânlar yalnız bayram için değil, aynı zamanda yılbaşı için de hazırlanmıştır. Bu bayramın göze çarpan hususiyetlerinden biri şeker fabrikaları şirketi tarafından açılmış olan şeker sergisiyle gene bu şirket tarafından halkı bol şeker yemeğe teşvik eden propaganda afişleri ve levhalarıydı. Dün şehirde umumiyetle alışveriş harareti oldu. Bayramın ay sonuna tesadüf etmiş olmasına rağmen herkes, üst baş düzmekte, ufak tefek hediye almaktan geri kalmıyordu. Bayramın devam ettiği günler içinde şehrimizdeki nakliyat şirketleri pazar günlerine mahsus tarifeleri tatbik edeceklerdir.”⁹⁸

Gazetenin haberine göre memur maaşları da emekli dul ve yetimler gibi bayrama rastlayan aylarda erkenden verilmektedir. Görüldüğü kadarıyla bu uygulama da piyasayı hareketlendirmek için yapılmaktadır. Fatih, Beyazıt ve Yeniciami civarında sayıları yüzleri bulan koyun sürülerinin gezdirilmesi ilginçtir. Ayrıca seyyar satıcılar esnafla rekabet içindedirler. Kurban satış fiyatlarında dört yıl öncesine göre iki ilâ on lira arasında değişen fiyat artışının olduğu görülmektedir. Hafta sonuna denk gelen Kurban bayramlarında tatil günümüzdeki gibi altı gündür:

“Maaşların erken verilmesi piyasada tesirini gösterdi. Dün, eski ananevi tabiriyle afe gününü idi. Memurların ayın 27 sinde maaş almış olmaları, piyasada derhal tesirini göstermiş, bayrama ait ufak tefek ihtiyaçlarını temin etmek için, herkes çarşılara, pazarlara dağılmıştı. Dün bilhassa seyyar satıcıların faaliyeti, nazari dikkati celbetmekte idi. Mahmutpaşa ve Sultanhamamı gibi, perakende satış merkezleri olan yerlerde, seyyar esnafın mağazalara rekabet ettikleri görülmüyordu. İşportalarda, elbiselik kumaşa ve kadın erkek şapkalarına kadar, her nevi giyecek eşyası satılmakta idi. Bunlar, mağazalardan çok daha ucuza tedarik edildiği için halk tarafından kapışılıyordu. Kurbanlık koyun satışı da, öğleden sonra hareketlenmiştir. Fatih, Beyazıt, Yeniciami, civarında, sürücüler tarafından gezdirilen yüzlerce koyun, birkaç saatin içinde elden çıkarılmıştır. Bu sene

⁹⁷ CG., Pazartesi, 10 Kânunusani, 1934.

⁹⁸ CG., Perşembe, 26 Aralık, 1935.

kurbanlık koyun fiyatları, oldukça yüksektir. İyi bir koç, 15-18 lira arasında satılmaktadır. Daha küçük cüsseli koyunlar 10-12 lira arasındadır. Dört gün süren bayramın hafta ortasına rastlaması, bilhassa memur sınıfının işine yaramıştır. Bayramda resmî daireler ve mekteplerden başka her yer açıktır.”⁹⁹

Bayramın öncesinde yükselen kurbanlık fiyatlarının bir yıl sonra düşmesi arz-talep dengesinden kaynaklanan bir durum olduğu izlenimi vermektedir ve piyasalar yine hareketlidir. Yurt dışı ve yurt içi ticari faaliyetlerinin bayramda yapılamayacak olması nedeniyle esnaf tedbir almıştır.¹⁰⁰

Gazetede bayramların ekonomiye katkılarına bakıldığında istifade edenler açısından “profan” olan ticari faaliyet “kutsal” la ilintilendirilmektedir, denilebilir. Bayramların ekonomik yönünün olduğu kesindir fakat gazetenin bakış açısıyla bayramların ekonomiye yansımaları, gündelik hayatın rutinlerini dini argümanlarla anlamlı hale getirme çabası¹⁰¹ olarak görmek mümkündür.

B. Kurban Derileri

Kurban derileri günümüzde olduğu gibi geçmişte de ilgi konusu olmuştur. Bu ilginin sebebi olarak kısa zamanda hızlı para girişi temin ettiği ve her yıl tekrarlandığı için üzerine hesap yapmayı değmekte olduğu söylenebilir. Günümüzden farklı olarak gazete kurban derilerinin yanında bağırsaklarının da hayır kurumlarına verilmesini tavsiye etmektedir.

Gazetede çerçeve içinde büyük harflerle “*Kurban Deri ve Barsaklarını Tayyare Cemiyetine Veriniz*”¹⁰² ilanı yer alırken bu ilanı verenin Hava Kurumumu* yoksa gazetenin kendisinin talebi mi olduğu anlaşılamamaktadır. “*Kırık kanatlara selâm*” haberinde tayyare (hava) şehitleri için yapılan bir merasimde şehitlerin hürmetle “takdis” edildiği yer almaktadır.¹⁰³ Takdis kavramının İslamî gelenekte görülmediğini düşünüldüğünde kavramın anlamlandırılmasında güçlük çekilebilir:

“Kurban derileri Hava kurumuna verilecek” haberinde Kurban derilerinin “Kızılay menfaatine” toplanacağı hakkındaki haberlerin doğru olmadığı

⁹⁹ CG., Salı, 31 İkincikânun, 1939.

¹⁰⁰ CG., Cumartesi, 20 İkincikânun, 1940.

¹⁰¹ Thomas Luckmann, **Görünmeyen Din: Modern Toplumda Din Problemi**, Çev., Ali Köse -Fuat Aydın, Rağbet, Yay., İst., s. 53.

¹⁰² CG., Cumartesi, 16 Nisan, 1932.

¹⁰³ CG., Perşembe, 28 Kânunusani, 1932.

belirtilmektedir. Deriler ve bağırsakların Hava Kurumu menfaatine belediye teşkilâtı vasıtasıyla toplanacağı haberinde belirtildiği üzere kurum, toplanacak derilerin tanesini 101 kuruşa, bağırsakların tanesini de 24 kuruş 16 paraya bir müteahhide satmıştır.¹⁰⁴ Önceden satışların yapılması günümüz satış usullerinde kullanılmamaktadır. Gazete Kızılay menfaatine toplanmayacağını söylese de aşağıdaki duyuruda belirtildiği üzere hayır kurumları arasında derilerin gelirlerinin “taksimât” yapıldığı söylenmektedir. Derilerin Türk Hava Kurumu makbuzu karşılığında verilmesine dikkat çekilmektedir. Sayın Yurttaş: Kurban bayramınız kutlu olsun. Bayram günlerinde kestireceğiniz kurbanın iki katlı hayırlı olmasını derseniz, postunun iyi bir şekilde çıkarılmasına, deriler üstündeki yapağların kırılmamasına, bağırsakların zedelenmemesine bizzat nezaret edersiniz. Bu suretle harcayacağınız birkaç dakika çok sevdiğiniz yurdunuza büyük faydalar temin edecek, Türk Hava kurumu binlerce lira kazacaktır. Bu güzel vatan topraklarında çoluğunuz, çocuğunuzla huzur içinde yaşamak başlıca emelinizdir. Türk havalarını silahlanması güzel yurdumuzu tehlikelerden uzak tutarak huzur içinde yaşamamıza yol açacaktır. Canımızdan aziz bildiğiniz yurdunuza karşı yapılması gereken vazifeleri seve seve tereddütsüz yapacağınıza şüphe yoktur. Bayram sabahı kurban kesmek suretiyle sevap işlerken yukarıda dilediğimiz tarzda nezaretinizle yalnız Hava Kurumu değil aynı zamanda düşkünlere yardıma koşan, yaraları saran Kızılay’a kimsesiz çocuklara şefkatle bakan Çocuk Esirgeme kurumuna da yardım elinizi uzatmış olacaksınız. Bu nezareti, bu itinaı sizin vatanseverliğinizden bekleriz. Dikkat! (Derileri Hava kurumunu makbuzu mukabilinde vermenizi rica ederiz)¹⁰⁵

Cumhuriyet Gazetesi Belge 36. Pazartesi, 26 Mart, 1934.

¹⁰⁴ CG., Cumartesi, 20 İkincikânun, 1940.

* Türk Hava Kurumu Cumhuriyet’in ilanından 16 ay sonra 16 Şubat 1925’de Atatürk’ün emriyle “Türk Tayyare Cemiyeti” adıyla kurulmuştur. Cemiyetin kuruluş amacı; Türkiye’de havacılık sanayisini kurmak havacılığın askeri, ekonomik, sosyal ve siyasal önemini anlatmak; askeri, sivil, sportif ve turistik havacılığın gelişmesini sağlamak; bütün bunlar için gerekli araç ve gereci hazırlamak, yetiştirmektir. 2860 sayılı yasayla yardım toplayan kurum bu gelirlerin % 50’sini kendi il ve ilçelerinin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına, % 4’ü Kızılay Derneğine, % 3’ü Türkiye Diyanet Vakfına, % 3’ü Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna vererek, % 40’ını ise Türk Hava Kurumu bünyesinde kullanarak değerlendirmektedir.(toplam yüzdelerde hata vardır) Türk Hava Kurumu bu görevini günümüzde yurt çapındaki 463 şubesi aracılığıyla yapmaktadır. Kurban derileri de aynı oranda taksim edilmektedir. Türk Hava Kurumu kurumsal sitesinden, www.thk.org.tr’ den (30.05.2011) alınmıştır.

¹⁰⁵ a.g.g

Belirlenen kurumlar dışındaki ihtiyaç sahibi kurum ve şahısların kurban derilerinden payının engellenmesi, bu kuruma yapılan yardımın gönüllülük esasına dayandığı varsayımına, gölge düşürdüğünü söylemek mümkündür. Modern sanayi toplumuna geçiş aşamasındaki Türkiye toplumunun köyden kente göçmesi sonucu, aynı apartmanda oturanlar çoğu zaman komşularını tanımadığı gibi mahalledeki ihtiyaçlılara da ilgisiz kalabilmektedir. Bu kişiler için kurban derisinde “ver kurtul” mantığı doğru olabilir. Fakat köyündeki camisinin, suyunun, yolunun vb. ihtiyaçlarını Kurban Bayramı’na ayıran köylü için bu uygulama kabul görmeyebilir. Bu itibarla kurban derilerinin tek elde toplanması gayretini siyasi düzenin geleneksel dinî uygulamaları yönlendirme gayreti olarak görmek mümkündür. Bundan dolayı gazetede ki Kurban derilerine tek elci mantıkla talip olmayı işlevselci bir yaklaşımla, dine sağlanan geleneksel desteği yeniden birtakım menfaatlere çevirme girişimi olarak değerlendirmek mümkündür. Çeşitli dini kurumların veya din dışı kurumların birbirleriyle olan ilişkilerindeki çıkarıcılığı “dinin dünyevi etkilere açık olması”, yukardan dayatılmak suretiyle “dünyevileşmeye uyumlu dini ürün”lerin bilinçli kullanılması ve gereksinimleri karşılamada din kurumunu standardize¹⁰⁶ ederek makuliyet sorununu çözme girişimi şeklinde anlamak mümkündür.

C. Yardımlaşma Kurumları

Gazetede yardımlaşma kurumları olarak, Himaye-i etfal Anneler Birliği Cemiyeti, Darülaceze ve Hilâl-i ahmer (Kızılay)’den bahsedilmektedir. Bu kurumlara Süt Damlası Cemiyeti, öğrenciler, esnaflar ve Halk Evlerinin yardım ettiği gözlemlenmektedir.

“Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul şubesi, Süt damlası fakir çocuklara bayramlık tevzi etti. Kalender Yurdu’nda bulunan 200 yavru ile diğer mekteplerden 30 yavru dün sevinç içinde bayramlıklarını almışlardır. Bu küçüklere elbise ve ayakkabı verilmiş, ayrıca bayram şekeri de dağıtılmıştır.” Haberin devamında yeni elbiselerle çocukların bayram neşelerinin artırıldığına yer verilmiştir. Elbise ve patiklerin temininde Anneler Birliği’nin yardım faaliyetlerine yer verilirken “bilhassa İsveç sefinesi Mm. Wallenberg’in mesaisi takdire şayan” görülmüştür. Şekerlerin büyük bir kısmını Pangaltı’da şekerci İsmail Hakkı

¹⁰⁶ Peter L. Berger, **Kutsal Şemsiye: Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları**, Türkçesi, Ali Coşkun, Rağbet Yay., İst., 2005, ss., 119-222.

Efendi hediye etmiştir. Fakat müracaatlara rağmen en büyük şekerçi mağazaları yetimlere “bir külâh şeker” hediye etmekten çekinmişlerdir.¹⁰⁷

Cumhuriyet Gazetesi Belge 36. Salı, 17 Şubat, 1931.

Bir yıl sonraki bayramda da durum aynıdır. “Himaye-i etfal bayram münasebetile kimsesiz çocukları sevindiriyor” haberinde Himaye-i Etfal tarafından bayram dolayısıyla kimsesiz ve yetim çocuklara mühim miktarda elbise ve saire “tevzi” edildiği yer almaktadır. Himaye-i Etfal Anneler Birliği de ayrıca “tevzi” edilecek çamaşır ve elbiseleri hazırlamakla gayret sarf etmektedir.¹⁰⁸

Düşkünler yurduna yapılan yardımlar gazetede sade bir başlık altında teferruatlı bir şekilde ele alınmıştır; “Darülaceze yardım” haberinde müessesenin durumu derinlemesine incelenmiştir. Darülaceze komisyonu belediyede toplanmaktadır. Müessese ve komisyonun mesaisi hakkında daimî encümen azalarından Avni Bey kendisiyle görüşen gazetenin bir muhabire kurumun genel durumunu anlatırken din ve mezhep farkı gözetmeksizin çalışan bu kurumun gelirlerinin yeterli olmadığını izaha çalışmıştır:

“Darülaceze’nin senevî 340 bin lira varidatı ve 70 bin lira kadar da açığı vardır. Bu açığı belediye kapatmaktadır. Her sene müesseseye 900-1100 kadar kendine bakamayan ihtiyar ve muhtaç kimse ile 250- 300 çocuk alınır... sonra bütün Türkiye’ye yegâne bir hayır müessesesi olan Darülaceze’nin varidat membaları Seyrisefain, Şirketi Hayriye bilet ücretlerine zammedilen yirmi para ile sinema biletlerindeki kesirlerden ibarettir. Üst tarafını belediye veriyor. Din ve mezhep

¹⁰⁷ CG., Pazar, 2 Mart, 1930.

¹⁰⁸ CG., Salı, 17 Şubat, 1931.

tefrik etmeksizin herkese merhamet kanatlarını açan bu müesseseye bu üç memba hiç denecek kadar kifayetsizdir... ”¹⁰⁹

Gazete, Himaye-i Etfal’in fakir çocuklara eşya temin etme konusunda gayretini esirgemediğini haberine taşımaktadır. “Himaye-i Etfal süt damlası müessesesi tarafından dün fukara çocuklarına elbise ve fotin (potin) gibi eşya tevzi edilmiştir...¹¹⁰ *Fakir yavruların bayramı*” Haberinde birçok fakir çocuğun hayır sahipleri tarafından giydirildiğine yer verilmektedir.¹¹¹ “*Yedi bin aç yavrudan beş bini aç kalıyor*” haberinde ise Hilâl-i Ahmer cemiyeti ilkokuldaki açlardan yalnız iki bin çocuğu doyurabildiği yazılmaktadır. Bu haber verilirken yemek yiyen çocukların resimleri eşliğinde “yedi bin yavrudan Hilâliahmerin yalnız iki binini doyurduğu yavrular” haberi yer alır. İlk mekteplerdeki yedi bin aç çocuğa öğle yemeği olsun verebilmek için Hilâl-i Ahmer İstanbul merkezinde toplanılmış fakat iç açıcı bir netice alınamamıştır. Bu vaziyette Hilâl-i Ahmer, gücünün yettiği sayıda çocuğa yardıma karar vermiştir. Hilâl-i Ahmer’in bu işe harcayabileceği para ise yalnız bin iki yüz liradan ibarettir. Bazı teberrularla bu tahsilâtın bir miktar daha yükseleceği hesap ve umut edilirken, böylece yedi bin çocuktan ancak üç bin çocuğun öğle yemeği temin edilebilecektir.¹¹² Gazeteden anlaşıldığı kadarıyla Kızılay özellikle aç çocukları doyurmak için yoğun bir çaba harcamaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi Belge 37. Çarşamba, 19 Birincikânun, 1934.

¹⁰⁹ CG., Salı, 26 Kânunusani, 1932.

¹¹⁰ CG., Cuma, 9 Mart, 1930.

¹¹¹ CG., Pazartesi, 8 Şubat, 1832.

¹¹² CG., Çarşamba, 19 Birincikânun, 1934.

“Aferin gençlere!” haberinde, Robert Kolejdeki Kızılay Gençlik Derneği öğrencilerinin “fakir yavrulara 53 liralık yardım” yaptığı duyurulmaktadır. Toplanan parayı Kızılay’ın İstanbul sorumlusuna vermişlerdir. Bu parayı toplamak için “leyli” (yatılı) talebeler bir gün tatlı yememişler, “nehariler” (yatılı olmayan) de okul lokantasından aldıkları yemeklere birer kuruş ilâve etmişlerdir. Haberde ayrıca “bu genç Türk yavruları” tebrik edilirken bütün mektep talebelerinin de aynı sahada çalışmaları istenmektedir.¹¹³

“Sevindirilen yavrular” haberinde Kurban bayramı dolayısıyla ilkokullarda himaye heyetleri tarafından çocuklara ayakkabı ve elbise dağıtıldığı ve bu suretle yüzlerce çocuğun sevindirildiği yer almaktadır. Gazeteye göre bu heyetlerin yaptıkları işin ne kadar “insanî ve mühim” olduğunu anlatabilmek için, Kuzguncuk İlkokulu’nda meydana gelen bir olayı anlatmak yeterli görülmüştür:

“Üç dört gün evvel bu mektebe iki çocuğu devam eden bir anne mektebin başmuallimine bir mektup göndererek Melek ve İbrahim ismindeki iki çocuğunun cumartesi gününden beri yemek yememiş olduğunu bildirmiştir. Himaye heyeti yaptığı tahkikat neticesinde bu iki çocuğun cumartesi, Pazar günleri bir şey yemediklerini ve pazartesi günü de mektebe aç geldiklerini anlayarak kendilerine derhal yiyecek vermiştir.”¹¹⁴

Salahaddin Güngör imzalı yazıda hayır kurumlarından bahsedilirken “Başka hiçbir haber, o dakikada beni daha fazla sevindiremezdi.”denilmektedir. Eminönü Halkevi’nin hayırlı bir teşebbüsünden bahseden bu haberde, Yeşildirek Kimsesizler Yurdunda barınanlara her gün sıcak yemek verileceği müjdelenip bu güzel yardıma başlanırken dikkat edilecek bir nokta olduğu kaydedilmektedir: “Kimsesizler Yurdu, hakiki kimsesizlere “kimselik” eden bir barınma yeri olmalıdır. İş biraz gevşek tutulursa, bu harap medrese, gitgide: “Ekmek elden, su gölden, ömür Allah’tan” teranesiyle, içine postu serip ömür tüketenlere mahsus bir miskinler tekkesi haline gelebilir!”¹¹⁵

Gazete, yardım kurumlarını ve onlara yardım edenleri kendi değerlerine göre övmektedir. Gazeteye göre bu kurumlar insancıl değer yargıları söylevleriyle desteklenmelidir. Dini muhteva sadece maksada ulaşmak için bir araç görünümündedir denilebilir.

¹¹³ CG., Perşembe, 19 Birincikânun, 1935.

¹¹⁴ CG., Çarşamba, 4 Mart, 1936.

¹¹⁵ CG., Salı, 8 İkinciteşrin, 1939.

SONUÇ

Seküler düşüncenin yaygınlaşmaya başladığı 18. yy.'dan bu yana din tüm kurumlarda geçerli akçe olma özelliğini kaybetmiştir, denilebilir. Batıda oluşan bu durumun bir sonucu olarak ülkemizde Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte kimi aydınların, süregelen modernleşme fikrinin dini dışlama eğilimiyle, basın yayın kuruluşlarında dinin yanında yer almadıkları ve dinin toplumsal hayattan koparılmasından endişe duymadıkları, hatta çoğunlukla buna destek oldukları söylenebilir.

Araştırılan dönemde ilgili konuda Cumhuriyet gazetesinde bolca malzeme bulmak mümkündür. Ancak gazetenin geleneksel ve kitabi din anlayışının dışında genel olarak seküler ve modern denilebilecek bir din anlayışıyla konuya yaklaştığı görülmüştür. Bu çerçevede gazete laik bir dünya görüşüyle dinî olanı kişilerin vicdanında kalması kaydıyla, toplumsal dayanışmayı sağladığı sürece gerekli bir unsur görürken, Türk halkının geri kalmasında sebep olarak değerlendirmektedir. Çünkü gazeteye göre yaşanan din, millilikten uzaktır ve yeterince anlaşılır değildir. O halde din millileşmeli, modernize edilmeli ve kurumsal varlığını devlet otoritesinin kontrolünde bulundurmalı fakat aynı zamanda, devletin kurumsal yapısının dışında tutulmalıdır. Bu yaklaşımla Gazetenin devletin dini kontrol etmesini amaçlayan devletçi bir tutuma sahip olduğu söylenebilir.

Genel olarak ifade edilirse Gazetenin, Ramazan ayına ve dini bayramlara sadece bir gün öncesinden ilgi duyduğu gözlemlenmiştir. Ramazanların ilk gününü okurlarına duyurmayı ve Ramazan boyunca imsakiye yayınlamayı önemsemiştir. 1932 yılı, Türkçe Kur'an haberleri nedeniyle, dini olana ilgiyi artırmıştır. Ne var ki daha sonraki yıllarda dini olan, gazetede her geçen yıl biraz daha azalan bir ilgiyle sergilenmiştir. Atatürk sonrasında incelenmeye çalışılan iki yılda da gazetenin yayın çizgisi aynıdır. Bayramın birinci günü hariç, diğer günlerinde gazete çıkmamaktadır. 1932 yılında çok bariz bir şekilde olduğu gibi gazete, siyasi otoritenin söylev ve eylemlerini desteklerken kamuoyu oluşturmayı görev bilinciyle yerine getirmeye çalışmaktadır.

Gazetenin başmakalecisi ve sahibi (Ahmed) Yunus Nadi Abalıoğlu'nun, zaman zaman ABD ve Almanya yanlısı tutum sergilese de "milliyetçi" çizgide olduğu görülür. Genel olarak söylemek gerekirse araştırdığımız dönemde gazetenin sol bir jargon kullanmadığını belirtebiliriz. Gazetenin sol yerine milliyetçi bir jargona sahip olmasında Atatürk'ün desteğinin ve dolayısıyla etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Gazetenin dini konulardaki tüm yorumları Atatürk döneminde hükümetin genel siyasetine gönüllü olarak uygundur. İnönü döneminde ise diğer önemli gazete sahiplerinin aynı zamanda mebus olmaları ve yazılanların Anadolu Ajansı'na dikte ettirilme mecburiyetinin bulunması parti kararlarına ters düşen yazıların yazılamamasına neden olmaktadır. Aksi durumda gazeteler kapatılmaktadır ki Cumhuriyet gazetesi de zaman zaman kapatılmaktan kurtulamamıştır. Bu endişe, oto-sansürü beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla İnönü döneminde Ramazanlarda ve dini bayramlarda daha önce söylenmiş olanlar söylenilmeye çalışılmıştır.

Kısacası, gazetede Ramazanlar ve dini bayramlar, laik, milliyetçi ve faydacı bir yaklaşımla, dinin toplumdaki işlevselliği esas alınarak haberleştirilmiştir. Ramazanlarda sergilerin kurulması, eğlence yerlerinin hareketlenmesi, top sesleriyle Ramazanın ilan edilmesi, vaizlerin sayısının artırılması, mukabelecilerin tayin edilmesi, mahyaların asılması ve kandillerle camilerin donatılması yeterli görülmüştür. Vaazlar ve mahyaların içerik açısından dini olmanın yanında, iktisadi ve milli içerikli olmasına özen gösterilmiştir. Gazetede Ramazanın ibadet ayı olması esas itibarıyla dikkate alınmamıştır. Bayramlar ise halkın neşelenmesine sebep olduğu, alışverişi canlandırdığı ve tatil yerlerini hareketlendirdiği gerekçesiyle ayrı bir kategoride değerlendirilmiştir. Gazetenin dini bayramlara ilgisini bu bayramların "İslam âleminin değil" Türklerin bir bayramı olduğunu çağrıştıracak kadar ileriye götürdüğü söylenebilir.

EKLER

1929

“Bu gün Ramazanın biridir. Gece şehirde gezen davullar da bu günü ilan ettiler. Camiler kandillerle bezendi, fakat karakış, hemen başka hiçbir sahada, Ramazanın sesini duyurmadı, denebilir. Dün gece tiyatro ve sinemalarda, hatta kahvehanelerde bir fevkaladelik yoktu. Yolların tenhaliği da diğer akşamlardan farksızdı. Esasen kış herkesin gözünü korkuttuğu için birçok eğlence yerlerinin sahipleri de beyhude hazırlıklar yapıp fuzuli masraflara girmekten içtinap etmişlerdir.

Müftülük idaresi Ramazan için vaizleri tayin etmiştir. Evkaf idaresi de mukabele okuyacak maruf ve güzel sesli hafızlar temin etmiştir. Yeraltı camiinde Hafız Ali, Yeni camide Rıza, Eyüpte Cemil ve Hüseyin, Beyazıtta Sadettin ve İdris, Sultanahmette Hüseyin, Üsküdar Yenicamidde Bekir Efendiler okuyacaklardır.

Bu akşam iftar vakti 17 yi 40 geçedir. İmsak 5 i 18 geçedir.

“Müstacel işaretli bir telgraf: Ramazanlık yazılar gönder!

Hem nasıl? Her gün olacakmış. Bir ramazan için karda, kıyamette otuz gün ifade vermek kolay değil...”¹

“Bu akşam iftar 17 yi 41 geçedir. İmsak vakti ise 5 i 18 geçedir.”²

“Zekat ve fitra. İstanbul Müftülüğü, Deyanet işleri riyasetinin Zekât ve Fitra nın Tayyare Cemiyetine verilmesine dair olan Fetva suretini muhtelif mahallelere tamim etmiş, ayrıca da fitra için Buğday, Arpa, Hurma, ve üzüm fiatlarını şöylece tespit etmiştir.”³

“Zekât ve Fitrenizi Tayyare Cemiyetine Veriniz

Havada Türk hakimiyetini temin eden tayyarelerimiz, tehlikeli zamanlarda vatanı müdafaa edecek en mühim kuvvettir. Zekât ve fitreyi Tayyare Cemiyetine veriniz. Bu suretle hava kuvvetlerimizin çoğalmasına yardım etmiş olursunuz ki bu en büyük vatanî ve dinî bir vazifedir.”⁴

“Alış veriş yerlerine bir nazar

Bayram yaklaştı. Fakat her sene olduğu gibi bu sene ne Çarşı içinde, ne de Bağçekapı ve Mahmutpaşa da fazla miktarda alış veriş görülmemektedir. Bunun başlıca sebebi hayatın her gün biraz daha pahalılaşması ve kazançların ihtiyaçlara kifayet etmemesidir.

Bu yüzden bilhassa manifatura, ve kunduracı dükkânlarında geçen senelere nazaran iş azdır.

Aynı sebepten elbiseciler de fazla iş yapamamaktadır.

Son kar ve soğukların da bayram alışverişi üzerinde tesiri görülmemektedir.

Mahmutpaşadaki dükkâncılardan biri dün yana yakıla bir muharririmize her seneye nazaran bu sene alışverişlerin yüzde elliden fazla tenakus ettiğini söylemiştir.”⁵

“Üç aylıklar

Üç aylık İtam ve eramil maaşlarının bayrama kadar tevzii için çalışılmaktadır.”⁶

“Bayram ve Piyasa

Bu sene bayram alışverişi Geçen senelere nisbetle azdır.

Alış veriş yerlerine bir nazar

¹ CG. Pazartesi 11 Şubat 1929.

² CG. Salı 12 Şubat 1929.

³ CG. Cuma 1 Mart 1929.

⁴ CG. Pazartesi 25 Şubat 1929.

⁵ CG. Cumartesi 9 Mart 1929.

⁶ CG. Pazartesi 4 Mart 1929.

Bayram yaklaştı. Fakat her sene olduğu gibi bu sene ne Çarşı içinde, ne de Bağçekapı ve Mahmutpaşada fazla miktarda alış veriş görülmemektedir. Bunun başlıca sebebi hayatın her gün biraz daha pahalılaşması ve kazançların ihtiyaçlara kifayet etmemesidir.

Bu yüzden bilhassa manifatura, ve kunduracı dükkânlarında geçen senelere nazaran iş azdır.

Aynı sebepten elbiseciler de fazla iş yapamamaktadır.

Son kar ve soğukların da bayram alış verişi üzerinde tesiri görülmektedir.

Mahmutpaşadaki dükkâncılardan biri dün yana yakıla bir muharririmize her seneye nazaran bu sene alış verişlerin yüzde elliden fazla tenakus ettiğini söylemiştir.”⁷

“Unutmayınız

Bayramlık eşya alırken kuponunuzu kullanınız! On liralık sarfiyatta vasatî bir lira kârınız var!

1- Hergün bir kupon neşrediyoruz.

2- Bu kuponun neşredildiği gün zarfında, paradan farkı yoktur.

3- Gazetemiz her türlü ihtiyaçlara tekabül edecek şekilde bir çok ticarethane ve müesseselerle mukaveleler aktetmiştir. Bu mukaveleler mucibince bu müessesat, bizim kuponumuzu ibraz ve tevdi eden her müşteriye, aldığı eşya (10) kuruşluk ta olsa, (10) liralık ta olsa, birkaç bin liralık ta olsa taahhüt ettikleri nisbet dahilinde tenzialât yapacaklardır.

4- Tenzilât yapan mağazaların listesini her gün üçüncü sahifemizde neşrediyoruz.

(Kupon metni örneği) Bu kuponu para gibi cüzdanınızda saklayınız. İlân ettiğimiz mağazalarda ancak bugün için alışverişten sonra ibraz edersiniz tenzilât görürsünüz.

Kurban Bayramını ilk günü Darüşşafaka günüdür.

Bir karikatür eşliğinde; mezbaha ahırlarında hayvanlardan gecede 30 kuruş alınıyor

-Gazeteler- başlığıyla mezbaha ahırlarının fiyatının yüksekliği karikatürize ediliyor.

Tokatlayan oteli diye bir otel çizilmiş ve ineğin serzenişi altına yazılmış. “- Bu kadar para verdikten sonra Tokatlayan otelinde yatarım daha iyi”⁸

“Bayramlaşmalar

Bugün saat 13 te Emanette memurin ve erkân bir bayramlaşma merasimi yapacaklardır.

C.H.F. Erenköy ocağından: Bayramın 2 nci günü sabah saat 10 dan 12 ye kadar “Erenköy halk kütüphanesi dahilinde” ocağa kayıtlı arkadaşlarla bayramlaşma merasimi icra edileceğinden arkadaşların teşrifleri rica olunur.

Üsküdar muallimler Birliğinden: Bayramın (2) inci Perşembe günü saat (9) dan (12) ye kadar bayramlaşmaya tahsis edilmiştir...”⁹

“Reisi Cumhur H.Z. tebrikâtı kabul buyurduktan sonra Meclisten çıkarlarken

Reisicumhur hazretleri bayram tebrikâtını Çarşamba günü hususî surette, ssat üçte büyük Millet meclisinde kabul buyurdular.

Meclis reisi, başvekil, hey’eti vekile erkânı, meb’uslar, sefirler, bu meyanda Arnavutluk maslahatgüzarı, ordu erkânı, vekâletler ve devair rüesası, cemiyetler ve muessesat mümessilleri sıra ile tebrikâtta bulundular.

(Bayramlaşmanın resmi olmadığı belirtildikten sonra)... Reisicumhurun nezdinden çıkanlar, müteakiben meclis reisini ve başvekil odalarında ziyaret ederek, tebrikâtta bulunuyorlardı.

⁷ CG. Cumartesi 9 Mart 1929.

⁸ CG. Cumartesi 19 Mart 1929.

⁹ CG. Çarşamba 13 Mart 1929.

Meclisin salonlarında ve koridorlarında dolaşan Ankaranın Bütün bu mütemayiz simaları ve bu yüzlerce insanları, büyük reisimiz sihhati hakkında çıkarılan hainane şayiaların asılsızlığını bizzat kendi gözleriyle görmekten mütevellit payansız memnuniyet ve sevinçlerine fırsat vermiş oldu.”¹⁰

“28 Şubat Pera Palas Salonlarında Matbuat cemiyeti Hususî aile balosu”¹¹

“Güzellik müsabakaları

Bugün müsabakamıza iştirak edenlerden Matmazel Sofiyanın resmini derc ediyoruz.

Lütfen istical etmeyiniz. Bazı muhterem kariler, şimdiden birer mektupla şu veya bu güzeli beğendiklerini b ildiriyorlar.

Müteaddit defalar yazdığımız gibi, müsabakamız bitmeden verilen reylerin hiçbir kıymeti yoktur. Bütün resimler intişar ettikten sonra muhterem karilerimizin reyleri değerlendirilecektir.”¹²

“Bayramınız Mübarek olsun

Bugün gene sulhu sükûn içinde mes’ut bir bayram geçiriyoruz. Uzun seneler ızdırıp, fecaat ve harp içinde geçen tatsız Şeker Bayramlarından sonra Cumhuriyet idaresinin bize temin ettiği bu mes’ut ve neş’eli bayramlardır ki ancak bayram denilmeğe lâyıktır.

İstipdat senelerinde ümitsiz ve karanlık bayramlarda nasıl bayram edebilirdik?

Harp senelerinde, vatan ağlarken bayramlarda nasıl sevinebilirdik? Mütareke senelerinde düşman esareti altında göz yaşları içinde bayram etmek kabil miydi ki bayram edelim?

Ancak şimdi aziz Cumhuriyetimizin sayesinde hür, mes’ut ve hakiki bayramlar görüyoruz!

Gazetemiz muhterem karilerine bayramlarını tebrik eder ve Türklüğün her gününün saadet ve sevinç dolu bir bayram olmasını temennî eder.

Gazetemiz bayram münasebetiyle yarın ve öbür gün intişar etmiyecek, Cumartesi günü çıkacaktır.”¹³

“Bayramınız Mubarek Olsun

Bu gün Şekerbayramına müsadiftir. Senelerce harp ve ızdırıp içinde geçen elemli bayramlardan sonra sevgili cumhuriyetimizin sayesinde bu sene de sulh ve saadet içinde bir bayram idrak ediyoruz.

CUMHURİYET, muhterem karilerine arzi tebrikât eder ve daha bir çok mes’ut bayramlar idrak etmelerini temenni eder.

Gazetemiz bayram münasebetile Cuma ve cumartesi günleri intişar etmiyecek, Pazar günü çıkacaktır.”¹⁴

“Cumhuriyet” karilerine mubarek Kurban bayramını tebrik eder, ve daha mes’ut bayramlar idrak etmelerini temenni eyler.

Altında; Bayramınız mubarek olsun...

Bugün mubarek bir gün, Kurban Bayramını idrak ediyoruz. Her Kurban Bayramında, binlerce vatan evlâdını kurban ettiğimiz o acı Kurban Bayramlarını düşünmemenin imkânı var mıdır? Cumhuriyet idaresi, Allaha şükürler olsun, bize böyle feci kurban Bayramlarından kurtardı. Artık sulh ve sükûn içinde, gözyaşı dökmeden, hasret çekmeden bayram edebiliyoruz.

Bize böyle hür, müstakil mes’ut bayramlar gösteren sevgili Cumhuriyetimizi her gün daha çok sevelim, her gün ona şükredelim.

¹⁰ CG. Cumartesi 16 Mart 1929.

¹¹ CG. Pazartesi 11 Şubat 1929.

¹² CG. Cumartesi 19 Mart 1929.

¹³ CG. Çarşamba 13 Mart 1929.

¹⁴ CG. Perşembe 19 Şubat 1929.

CUMHURİYET, aziz karilerine mubarek kurban Bayramını tebrik eder ve daha mes'ut bayramlar idrak etmelerini temenni eyler.

Gazetemiz kurban bayramı münasebetiyle salı, çarşamba, Perşembe günleri intişar etmeyecektir.

Bayram namazı	S.	D.
Ezanî	10	02
Zevalî	5	20" ¹⁵

“İstanbulda Bayram

Ramazanda bütün İstanbulu kasıp kavuran, kar, fırtına, tipi, ve buz afetlerinden sonra nihayet bayram bir ilkbahar havası içinde girdi ve aynı şekilde çıktı.

Bayramın bu kadar iyi günlere tesadüf etmesi hiç şüphesiz bütün çocukları ve bayram yeri esnafını sevindirmiştir.

Mütemadiyen bozuk giden günlerden sonra havanın ısınması aylarca soba, mangal başından ayrılmıyan halkı sokaklara dökmüş, hele bayram yerleri hıncanın kalabalık olmuştur.”¹⁶

1930

“Ramazan münasebetile camilerde, Şehzadebaşı'nda bir çok hazırlıklar yapılmıştır. Bugün mübarek ramazanın ilk günüdür. Şehrimizde yer yer yapılan ramazan hazırlıklarında düne kadar ikmal edilmiştir. Bilhassa Direklerarası ile Beyoğlu'nda eğlence mahallerinde ramazan için hazırlıklar yapılmıştır.

Ramazanın tam tiyatro ve sinema mevsimine tesadüf etmesi de tiyatro ve sinemacıların yüzünü güldürmüş ve ramazan geceleri halkın iftardan sonra eğlence ihtiyacını temin için yeni temsiller ve filimler hazırlamışlardır.

Dün aysonu olmasına rağmen bakkal ve şekerçi dükkânlarında olduğuça hararetili muamele olmuştur.

Bu sene iftariye ve bakkaliye malları ile güllaç ve reçel fiatları da müstakar bir vaziyet muhafaza etmektedir. Dün ikindide atılan toplar ile ramazan ilan edildikten sonra akşam camilere de kalabalık bir cemaat toplanmış ve bu ramazanın ilk teravih namazı kılınmıştır. Aynı zamanda İstanbul müftülüğü tarafından vazifeleri tesbit edilen vaiz efendiler de muhtelif camilerde vaiz vermişlerdir. Bu vaizler da milli tasarruf ve iktisat hakkında idi. Ayrıca tiyatro ve sinemalar ile mümasili eğlence mahalleri de dün gece oldukça kalabalık idi.

Ramazan münasebetile vesaiti nakliye gece seferleri de yapacaktır.”¹⁷

“Kadir Gecesi Leylei kadir. İstanbul Müftülüğünden:

Önümüzdeki cuma günü Leylei celilei kadir ve 13 mart 1929 tarihine müsadif çarşamba günü de Bayram olduğu ilân olunur.”¹⁸

“Bayram, Çarşamba gecesi Kadir, Pazar günü Bayram. İs. Müftülüğünden:

Ramazanı şerifin yirmi yedinci gecesine müsadif 26 şubat 1930 salı günü akşamı (çarşamba gecesi) leylei kadir, 2 mart 930 Pazar günü de bayram olduğu ilân olunur.”¹⁹

“Bayram hediyesi, Kumbara Alınız. 100 Lira Mükafat, 1 Marta kadar kumbara alanların numaraları üzerinden 1 nisanda birinci kur'a çekilerek kazananlara şu mükâfatlar verilecektir.

1 Kişiye 500 Lira

¹⁵ CG. Pazartesi 20 Mayıs 1929.

¹⁶ CG. Cumartesi 16 Mart 1929.

¹⁷ CG. Cuma 31 İkincikanun 1930.

¹⁸ CG. Çarşamba 6 Mart 1929.

¹⁹ CG. Pazartesi 25 Şubat 1930.

1 “ 200 “

1 “ 100 “

2 “ 75 şer “

1 “ 50 “ Acele Ediniz. Türkiye İş Bankası²⁰

“Bayram ziyaretleri yerine Veremlilere yardım

Bayram günlerinde bir çok ziyaretlerden kurtulmak istemez misiniz?

Bayram tebrikleri için idare hanemize (1) lira vererek isminizi kaydettiriniz.

Bu isimler bayramın birinci günü neşredilecek. İsim sahipleri tebriklerini bu suretle yapacaklar ve ziyaretlerden muaf olacaklardır.

Alınan (1) lira hediye tamamen Verem Mücadele Cemiyetine verilecektir.”²¹

“Bayram tebrikâtı

Yorucu ziyaretlerden siz de kurtulunuz!..

Bayram günlerinde ziyaretlerden kurtulmak için idarehanemize müracaat ederek Verem Mücadele Cemiyetine bir lira teberrü edin ve isminizi yazdırın. Bu isimler bayramın birinci günü neşredilecek isim sahipleri tebriklerinin bu suretle yazmış olacaklardır.

Kaydedilen isimlerden bir kısmını bu gün dercediyoruz:

Haydar Rıfat Bey (avukat) Nevvare Haydar Rıfat Hanımefendi Abdulkadir Lütfi Bey (doktor). Semiramis Ekrem Hanımefendi (doktor), Abdurrahman Münip Bey (Müderis). Abdurrahman Münir Bey refikaları Hanımefendi, Kibar Sezai Bey (operatör), Ekrem Behçet Bey (operatör), Cevat Abdurrahim Bey (müderis), Cevat Abdurrahim Bey (müderis), Cevat Abdurrahim Bey refikaları Hanımefendi,...”²²

“Bayram tebrikâtı

İsimleri bu sûtunda muhariç zevat bütün tanıdıklarına en samimi tebriklerini iblâğ ederler.

Verem Mücadele Cemiyetine birer lira teberrü ederek bayram ziyaretlerinden kendilerini muaf kılanların esamisini alfabe sırasile aşağıya dercediyoruz.

İsimleri burada muharrer zevat bütün dostlarına ve arkadaşlarına en samimi tebriklerini iblâğ ederler.”²³

“Bayramda.Yorucu ve masraflı ziyaretlerden siz de kurtulunuz.

Bayram günlerinde ziyaretlerden kurtulmak için idarehanemize müracaat ederek

Verem Mücadele Cemiyetine bir lira teberru ediniz ve isminizi yazdırınız. Bu isimler hurufu heca sırasıyle neşredilecek ve isim sahipleri de tebriklerini bu suretle yapmış olacaklardır.

Kaydedilen isimlerin bir kısmını da bugün dercediyoruz.”²⁴

“Postahaneye tehacüm!

Postahaneler tebrik telgrafi çekmek isteyenlerle dolup taşıyor...”²⁵

“Bayramlaşmalar

* C.H.F. Merkezinden: 2 mart 1930 Pazar günü saat on dörtte bayramlaşılacaktır.

²⁰ CG. Çarşamba 27 Şubat1930.

²¹ CG. Salı 26 Şubat 1930.

²² CG. Perşembe 28 Şubat 1930.

²³ CG. Pazar 02 Mart 1930.

²⁴ CG. Perşembe 28 Şubat 1930.

²⁵ CG. Pazar 2 Mart 1930.

* İzmir lisesinden yetişenler cemiyeti İstanbul grubu idare heyetinden : İstanbul'da bulunan cemiyet azasının bayramlaşmak için 3 mart pazartesi günü saat on dörtte İstanbul lisesini teşrifleri rica olunur.

* Halk Birliği Derneğinden: Arkadaşlarımızın bayramlaşmak üzere martın üçüncü pazartesi günü sat 15 te derneği teşrifleri rica olunur.

* Sultanahmet'ta kâim "Türkistan Türk Gençler Birliği" yurdundan: Bütün azaların bayramın üçüncü günü saat 13 tan 17 ye kadar merkeze gelmeli ilan olunur.

* C.H.F. Göztepe ocağından: Bayramın birinci günü sabah saat Dokuzdan on ikiye kadar bayramlaşma merasimi icra edileceğinden azaların teşrifleri."²⁶

"Dünkü bayramlaşmalar

Dün İstanbul'un muhtelif yerlerinde bayramlaşma merasimi yapılmıştır. Bir çok cemiyet, birlik ve derneklerde de bugün ve yarın tebrik merasimi yapılacaktır.

Dün saat 14 te C.H.F. merkezinde tebrik merasimi yapılmıştır. Bu münasebetle fırkanın üst kat salonları da açılarak misafirler izaz edilmiştir. Fırkada müfettiş Hakkı Şinasi, heyeti idare reisi Hüsametdin paşalarla Cevdet Kerim B. ve diğer azalar tebrikatı kabul etmişlerdir."²⁷

"Kurban Bayramı

Bayramların en kudsi ve en ruhani tarafı galiba hiç olmazsa bir kısım insanların kalben ve ruhan birleşmeleri, gillü gıştan ari hissiyat içinde adeta çocukca bir safyetle yekdiğeri kucaklamağa temayülleridir.Zaten iddia olunabilir ki yaşları ne olursa olsun bütün insanlar küreî arz üzerinde ezeli ve ebedi çocuklardan başka bir şey değillerdir. Kâinatın ucu bucağı gelmiyen büyüklüğü yanında o kadar küçüğüz ki zaman zaman pek tabii bir korku ile sanki analarının kucağına sığınan yavruları tanzir eder gibi bizden evvelkilerin kurduğu müesseselerden medet umarak birbirimize sokuluruz, ve el birliğiyle göklere çıkmak dileriz. Her halde ruhlarımız tanrı katı ile karşılaşarak veya ona karışarak bir nevi ilahî safâ duyar, çocuklaştıkça çocuklaşırız. Kalplerimizin derinliklerinden gelen dua sesleri kulaklarımızı dolduran bir gülbank halinde Allahın arşına doğru yükselir. Sanki her günlük dağdağaları bizi boğmuş ve bunaltmış gibi olan hayatın müzaharafatından bir an için kurtulmuş gibiyizdir. Bu hal ile yekdiğerini ezeli ve ebedi kardeş duyan insanlar birbirlerinin ellerine yapışarak, birbirleri ile kucaklaşarak aynı yolun gillu gıştan ari sadık yolcuları olduklarını teyit eder gibi

Birbirlerini tebrik ederler.

O halde içine girdiğiniz bu kurban bayramınız dahi mübarek olsun, ey Türkler!

Cumhuriyet devrinde dahi bu türlü müesseselerin en kestirme takdiri onların beşerî ihtiyaçlara cevap verdikleri nisbete muhteremiyetlerine riayetden ibarettir. Kâinat hudutsuz ve insan – hütefekkir olmasına rağmen – mahdud ve âciz bir mahlûk olduğu müddetçe zaman zaman bayramlarla, seyranlarla avunmaktan başka çaremiz olmayacaktır. Bugün bu bayram, yarın bir başkası, ve ilânihaye bir avunma vasıtası. Avunma ve aldanma: İşte nisbî saadetin sabun köpüğü gibi... insanın aklına neler de geliyor. Biz bayram ediyoruz, peki. Fakat kalplerimizin huzur ve safası namına kestiğimiz ve gözlerimizin önünde akan kanlardan bir nevi haz duyduğumuz hayvanlara lâyük görülen bu akibet nedir? Bunu biz icat etmedik, böyle bulduk. Zaten kesilen kurbanlar, yalnız bu bayramlar vesilesile boğazlanzn hayvanlar değillerdir. İnsanlar onların her gün yüz binlercesini kesip yemekle meşguldürler. Zaten tabiatın ecza ve anasırı yekdiğeri yemekle idamei hayat edegeldikleri için işin esasında ne vahşet namına, ne de medeniyet hesabına hiçbir fevkalâdelik te yoktur. Yalnız bayramlarda kesilen ve atlarına (adlarına) kurban denilen hayvanların boğazlanmasına bir nevi kudsiyet izafe olunmuştur, o kadar. Ve Türk'lere ait kısmında bu itiyat itikadın İslâmiyetten evvel de müesses bulunduğ malûmdur. İslâm peygamberi insanlara vermeğe müekkel olduğu dini tesise çalışırken Araplar arasında hem Mekke'de hac için toplanır, hem de kurbanlar kesilirdi. Muhammet Aleyhisselâm Arap'ları kendi bayrağı arasında toplarken onların ecdattan kalma bu adetlerini hemen hemn aynen ipka etmekten başka bir şey yapmamıştır denilebilir.

Filhakika bu adet insanların ilk his devirlerine çıkacak kadar eskidir. Hatta allahına nezrettiği oğlu İsmail'i kesecek iken gökten onun yerine cennetlik bir koç kesmek mezuniyetini alan İbrahim Aleyhisselâm

²⁶ CG. Pazar 2 Mart 1930.

²⁷ CG. Pazartesi 3 Mart 1930.

‘dan da eskidir. Galiba insan ilk hissetmeğe başladığı zaman perde arkasında saklı bulunan ezeli ve ebedi sırrın böyle şeylerden hoşlanacağına zahip olmuştur. Zaten ilk çocuk beşer o perdeyi sırrı müşahhas bir vücut halinde tasavvur etmişti. Bu fikirde ne kadar terakki ettiğimizi bilmiyoruz. Ancak Hint’den, Çin’den Avrupa’ya ve Amerika’ya kadar bir taraftan, Visatî Afrika ile Avusturalya’nın henüz iptidai kabilelerine kadar bugünün yaşayan insanları dahi güne gün putlar önünde diz çöküyorlar. Bizzat İsa peygamber bile bir kurban değil mi?

Bununla beraber bu bayram gününde az çok ciddiye çalmak hevesinde böyle düşüncelere ne lüzum var? Beşerin hâlâ ve kim bilir daha ne zamana kadar dünyaya ilk gelen çocuk halinde bulunduğunu bilmekliğimiz kâfidir. Eğer kavuştuğumuz Kurban Bayramı Türk ve Müslüman kalplerine biraz huzur ve safa verebiliyorsa kazanç olarak bu yeter. Her halde Kurban Bayramınız mübarek olsun ey Türk’ler, ve onda birbirimizi daha fazla sevmek için vesile bulmuş olunuz bari.”²⁸(Yunus Nadi)

“Dünkü Bayram gününün intibaları

Havanın yağmursuz olması ilk Bayram gününün güzel ve neş’eli geçmesine hizmet etti.

Bayram gününden manzaralar anlatılırken, dilenciler, bayram namazından çıkanlar, davul ve zurna ile bahşiş toplayanlar, bekçi ve karnaval alaylarından bir grup resmedilmiş. Resmin metni ise şöyledir.

Daha şeker bayramının birinci günü, güzel bir havanın ilave ettiği letafetle neş’e içinde geçti. Sabahın alaca karanlığında cami yollarını tutanlar, esmer ufukları pembeleştirten fecirle beraber meşhur bir asaletle dalgalanan Türk bayraklarının bütün şehirde başka bir şafak uyandırdığını gördüler. Gece parça parça eriyip sema lacivrtleşirken toplar atılıyor, tekbirler alınıyordu.

Camilerin içinde namaz kılınıyor, dışarıda ise sürü sürü alü ve ihtiyar erkek ve kadın dilenciler dileniyorlardı... Fakat halk bu yıl daha ziyadebtasarrufa meyyal bulunuyor. Bayramı daha az masrafla atlatmak ister gibi görünüyordu.

Maamafih dün gece eğlence yerleri, sinemalar, tiyatrolar, birahane ve barlar dopdolu idi. Bayram çocukların derler amma herhalde en fazla eğlenen büyükler oluyor. Çünkü dün eğlence yerleri bayram yerlerinden daha kalabalıktı. Havanın öğleden sonra açması, güneşin ılık bir hararetle görülmesi günün iyi geçmesine sebep oldu. Sokaklar aşağı ve yukarı akan coşkun bir insan nehri halinde idi. En çok tehacüm, yenilen içilen yerlere teveccüh etmişti. Galiba sevinçle midenin sıkı bir alakası var. Sürurun ucu mutlak yemeğe ve bilhassa içmeğe dayanıyor...

Bayramın bir hususiyeti de davul zurna ile bahşiş toplayanlardı. Otuz gün ibadullahı sahura kaldıran bu tokmaklı musiki dün de dan dan diye bütün şehri dolaştı.”²⁹

“Ramazan davulu

Müftü Ef. Ramazan hazırlıkları hakkında bir muharririmize şu beyanatta bulunmuştur:

-Ramazan için yaptığımız hazırlık camilerdeki vâizlerin adetini çoğaltmaktan ibarettir. Bunlar bilhassa tasarrufa riayet hakkında hem dini hem de milli ve vatani irşatta bulunacaklardır. Sahur saat 5,3 tadır.”³⁰

“Bayramınızı Tebrik Ederiz.

Gazeteler çıkmayacak. Bayramı geçirmek için İstanbul’a gelenler geçen seneden daha azdır. (Resmin altına yazılan yazı) Haydarpaşa garında Bayramı İstanbul’da geçirmek için gelenlerden bir intiba.

Bugün Kurban bayramının birinci günüdür. Bu bayram iyi havalara tesadüf ettiğinden, halk gezintiler, eğlenceler tertip edecektir.

Bayramda muhtelif cemiyeti hayriyeler rozet dağıtacaktır.

Yevmî gazeteler bayramın 1,2,ve üçüncü günü çıkmayacaktır. Hilâliahmer gazetesi intişar edecektir.

Halk geçen sene olduğu gibi bu sene de kurban derilerini Tayyara Cemiyetine terk edecektir.

²⁸ CG. Cuma 09 Mart 1930.

²⁹ CG. Pazartesi 3 Mart 1930.

³⁰ CG. Cuma 31 İkincikânun 1930.

...bayram ücret tarifesi evvelki gün başlamıştır. Bu tarife 16 mayıs akşamına kadar muteber olacaktır.

Matbuat Cemiyetinin tenezzühü

Matbuat Cemiyetinin her kurban bayramında yapmakta olduğu deniz tenezzühü bu sene Yalova'ya yapılacaktır. Cemiyet emrine her sene Seyrisefain idaresi tarafından bir vapur tahsis edilmiştir. Bu sene bayramın ikinci cumartesi günü sabahleyin köprünün Kadıköy iskelesinden hareket edilecektir. Yalova'da arzu edenler kaplıcalara girebileceklerdir.”³¹

“Bayramınız Mübarek Olsun

Bize, hür bir yurtta, hür bir insan bayramı ettirenlere şükran ve hürmet!

Bu gün bayram, hamdolsun bu bayramı da sulh ve sükûn içinde karşılıyoruz.

Senelerce bermutat bayram demiyecek şehamet meydanlarında kan dökmek suretile istiklâlini kurtaran ve Cumhuriyete kavuşan Türk milleti ancak bu saadete erdiği günlerdenberidir ki müstakil yurdunda ferih ve hüssterih hakiki bayram yapabilmektedir.

Bu bayramların nee mes'ut, ne mübarek olduğunu anlayabilmek için harp ve bilhassa mütareke senelerinde geçirdiğimiz kanlı, meyus, ümitsiz, bayramları hatırlamak kifâyet eder.

Bir o kâbuslar içinde geçen bedbaht günleri düşünelim, bir de şimdiki nur ve ümit dolu bayramlara bakalım, bahtiyarlığımızın derecesini o zaman çok daha iyi anlarız.

Bu senenin bayramına güneşli bir bahar günü ile girmemiş olmakla beraber çok mühim, çok hayat verici ve istikbal hazırlayıcı bir yoldan girdik: İktisadî mücadele ve peyman yolundan.

Nihayet bir gün gelecek ki iktisadî zafer bayramımız da bugünkü bayram gibi tes'it edeceğiz.

Ey Türk! Bu sabah kardeş ve dindaşlarıyla bayramlaşırken sana hür bir yuta hür bir insan bayramı ettiren yüce şehitleri ve kahraman gazileri şükran, minnet ve hürmetle yadet.

Gazetemiz bütün aziz kardeşlerinin bayramlarını tebrik eder.”³²

“Bayramınız kutlu olsun

Bugün Kurban Bayramının birinci günüdür. Bayram namazı vasatî saatle 6,12de, ezanî saatle 11,34 te kılınacaktır. Gazetemiz bayram münasebetile diğer refikleri gibi perşembe, cuma, cumartesi günleri çıkmıyacaktır. Karilerimizi tebrik eder, kendilerine iyi ve mes'ut bayramlar dileriz.”³³

“Bayram tatili ve Ankara trenleri

Bayram tatili münasebetile Ankara'dan şehrimize gelen trenler çok kalabalık olmaktadır.

Dün sabah Ankara'dan şehrimize gelen ekspres katırı fazla yolcu olduğu cihetle istasyonlarda gecikmiş ve Haydarpaşa'ya (55) dakika teahhurlamuvasalat edebilmiştir.

Her gün saat bir buçukta Haydarpaşa'ya gelen Ankara postası da dün aynı sebepten iki saat kadar teahhurla saat 15,25 te gelmiştir.

Vapur tarifesi de trenin Haydarpaşa'ya muvasalatına göre tesbit edilmiş olduğundan yolcular bir saatten fazla vapur beklemek mecburiyetinde kalmışlardır.Dünkü trenle Devlet demir yolları umumî müdür muavini Rıfat muhasebat amiri Ahsen, kambiyo borsası komser vekili Abdülkadir Beyler de şehrimize gelmişlerdir. Ziraat müsteşarı İhsan Abidin B. şehrimize gelmiştir.

Bayram tatilini geçirmek üzere bir çok zevat ve meb'uslar da Ankara'dan şehrimize gelmektedirler.”³⁴

“Süt damlası fakir çocuklara bayramlık tevzi etti.

³¹ CG. Cuma 9 Mart 1930.

³² CG. Pazar 2 Mart 1930.

³³ CG. Çarşamba 05 Nisan 1930.

³⁴ CG. Perşembe 28 Şubat 1930.

Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul şubesi dün süt damlası müessesesinde fakir ve öksüz yavrulara bayramlıklar tevzi etmiştir. Kalender Yurdu'nda bulunan 200 yavru ile diğer mekteplerden 30 yavru dün sevinç içinde bayramlıklarını almışlardır. Bu küçüklere elbise ve ayakkabı verilmiş, ayrıca bayram şekeri de dağıtılmıştır.

Küçükler yeni esvaplarını bugün giyerek neş'eli bir bayram yapacaklardır.

Elbise ve patiklerin ihzarında Anneler Birliğinin büyük bir yardımı dokunmuştur. Bilhassa İsveç sefinesi Mm. Wallenberg'in mesaisi takdire şayandır.

Şekerlerin büyük bir kısmını Pangaltı'da şekerçi İsmail Hakkı Efendi hediye etmiştir. Fakat maalesef müracaatlara rağmen en büyük şekerçi mağazaları yetimler bir külâh şeker hediye etmekten çekinmişlerdir.”³⁵

“Fakir çocuklara eşya tevzii

Himaye-i Etfal süt damlası müessesesi tarafından dün fukara çocuklarına elbise ve fotin gibi eşya tevzi edilmiştir...”³⁶

“Dünkü sbor faaliyeti

Bayramın ilk günü güzel bir spor faaliyeti ile geçti. Fenerbahçe ve Galatasaray takımlarile karşılaşmak üzere evvelki gün şehrimize geldiğini yazdığımız Ankara Gençler birliği dün ilk müsabakasını Fenerbahçe takımıyla yaptı ve muvaffakiyetli bir oyundan sonra 2-3 mağlûp oldu...”³⁷

1931

“Bugün mübarek ramazanın birinci günüdür. Dün ramazanın hulûlü ikindi vakti atılan atılan topraklarla ilan edilmiş ve İstanbul'da dün akşamdan beri, ramazan gecelerinin hayatı başlamıştır.”³⁸

“Ramazana Mahsus İlan

1-Adi tarifemizde Boğazın yukarı Rumeli kısmına münasip saatte vapur olmadığı için mevcut seferlere ilaveten Cuma dahil olarak Kanunusani'nin 22. Perşembe akşamından hergün Köprüden saat bir vapur hareketle İstinye, Yeniköy, Kireçburnu, Büyükdere, Sarıyer, Yenimahalle ve R.Kavağına uğrayıp A.Kavağına gidecektir.

2-Ramazana gecelerine mahsus olarak keza Kanunusani'nin 22 inci Perşembe günü akşamından itibaren bayramın birinci gecesine kadar (bu gece dahil) bilaistisna her gece Boğaz iskelelerinden Köprüye azimet ve Köprüden Boğaza avdet seferleri tertip edilmiştir. Fazla malumat için vapur ve iskelelere talik olunacak ilanlara müracaat olunmalıdır.”³⁹

“Bayramda Posta ve telgraf faaliyeti

Bayram münasebetile İstanbul postanesinde büyük bir faaliyet görülmekte idi. Telgraf ve mektup gişeleri hergün açık kalmış ve geç vakitlere kadar telgraf ve mektup kabul edilmiştir.

Üç gün zarfında çekilen telgrafların kat'i bir adetini bayram tatili tesaüdf etmesi dolayisile tesbit etmek mümkün olmamışsa da telgraf muharebatile alakâdar bir zat bu miktarın 10 bini tecavüz ettiğini söylemiştir. Bu bayram tebrikleri Himaye-i Etfal İstanbul merkezi bayram münasebetile çekilecek telgraf ve tebrikler için güzel kartlar hazırlamış ve her gişeye tevzi etmişti. Arzu edenler bu kartları istimal eylemekte idiler.

Her kart 10 kuruşa satıldığına göre bu hayır müessesesinin oldukça varidat temin ettiği anlaşılmaktadır

Kâzım ve İsmet Pş. lara bayram tebrikâtı

³⁵ C.G Pazar 2 Mart 1930.

³⁶ C.G Cuma 9 Mart 1930.

³⁷ C.G Pazartesi 3 Mart 1930.

³⁸ CG. Salı 20 İkincikanun 1931.

³⁹ CG. Salı 20 İkincikanun 1931.

Ankara 19(A.A.) – B.M. Meclisi Reisi Kâzım ve Başvekil İsmet Pş. lar Hazeratı B.M. Meclisindeki makamlarında Heyeti Vekile azalarile Büyük Erkânı Harbiye Reisi Meşhur Fevzi Pş. Hz. nin, meb’usların ve vekâletler erkânile ümera ve arkânı askeriyeinin bayram dolayısıyla vaki tebriklerini hususi olarak kabul etmişlerdir.”⁴⁰

“Cumhuriyet’te Ramazan Bayramı

Dün ikindiden başlayan toplar Ramazan ayının nihayet bulduğunu ilân etti. Dün akşam Müslüman’lar yirmi dokuz gün zarfında her akşam atılan birer topla değil, belki yirmi bir para (pare) topla iftar ettiler. Artık bu sabah fecirden evvel sahur topu atılmadı. Onun yerine sabah namazında yirmi bir pare top atıldı. ve güneş ufuktan iki mızrak boyu yükseldiği zaman bayram namazı kılındı. Artık üç gün her beş vakit atılacak yirmi bir pare top geçirilen günlerin bayram olduğunu hatırlatmakta devam edecektir. Zaten bu günler bayram olmak hasebile devlet daireleri tatildir. Bu bayram günlerinde Müslüman halk her gün meşgul oldukları işlere fasıla vererek bayram yaparlar. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bayram münasebetile daha evvel tatil yapıldığını biliyorsunuz. Yarın da mesalâ biz gazeteler çıkmayacağız. Çünkü bu günlerde bu işle uğraşan arkadaşların vakitlerini istirahatle, keyifle ve eğlence ile geçirmelerini, yani onların da bayram yapmaları esasını kabul etmişizdir.

Yalnız birazını saydığımız bütün bu işlerin Cumhuriyet rejimi içinde de aynen işte böyle cereyan etmekte olması üzerine nazari dikkatinizi celbetmeliyim. Hani şu lâik olduğu için haksız yere dine alehtar farzedilen Cumhuriyet rejimi içinde Demek ki lâik Cumhuriyet dine aleyhtar değilmiş?.. Tabii değil. Cumhuriyetin şıarı dine aleyhtar olmak değil, bilâkis mûsamehekâr olmaktır. Bu rejimde vatandaşlar vicdani itikatlarında ve fikri düşüncelerinde en geniş bir hürriyete sahip olacaklardır. Her hangi bir akide ve tefekkür yanı başındakinin akide ve tefekkürüne kavli ve fili her hangi bir taarruzda bulunmayacaktır. İşte Türk teşkilâtı esasiyesinin dahi hukuku amme faslına hâkim olan ruh budur.

Lâik kelimesini hepimiz çok iyi anlamağa ihtiyacımız vardır. Alelâde halk efradımız gibi münevverlerimiz dahi buna ihtiyaçtan müstağni olmadığını görüyoruz. Ramazanın bayramı münasebetile dahi tekrar bedihi zannolunan bu hakikatler üzerinde konuşumuzun sebebi budur.

Geçen hafta Meclisin tatili münasebetile münevver geçinen bir zat iki dudak bükümü arasında sanki vaziyette tezat olduğunu işrap etmek istermiş gibi gülererek bana:

Hem Cumhuriyet, hem bayram tatili, tuhaf şey! Demişti,

Bunda hiçbir tuhafılık yoktur. Eğer Cumhuriyet demek, dinsizlik demek olsaydı bu hareket o zaman mantıksız görülebilirdi. Halbuki lâik Cumhuriyet asla dinsizlik demek olmadığına göre bunda hiçbir tuhafılık yoktur. Demek ki bu vaziyetteki hakikati biraz daha izah etmek lüzumsuz bir külfet olmayacaktır.

Lâik Cumhuriyet demek, din bahsinde tam ve kâmil bir bitarafılık takip eden bir idare tarzı demektir. Din, hissi ve fikri olan insanların vicdanî akideleri demektir. Devletin manevi şahsiyeti bu türlü hissiyat ve efkâr ile alâkadâr olamaz. Devlet devlet olarak her hangi bir dinin neşrine veya iltizamına, tevkifine veya izalesine kalkışamaz. Onun içindir ki bizde devletin dini, İslâm dinidir. Sözü bu itibarla yersiz bulunarak teşkilâtı esasiyeden çıkarılmıştır.

Hakikati halde devletin dini olamaz. Din, hisseden ve düşünen halkın vicdanî ve fikri düşünceleri ve akideleridir. Bu düşünce ve akidelere hürmet olunur, ve devlet onların her gün müdahale ve taarruzdan masun bir selâmetle cevranını emniyet altına alıyor...bayramlarının muttat olan merasimi ile ve hatta eğlenceleri ile geçirmelerini tabii görmemek gayritabii olur. Kezalik halkı dediğimiz gibi pek büyük bir ekseriyetle Müslüman olan bu camianın devlet memurluğunu yapanları için de vaziyet böyledir. Onun için devlet daireleri de tatil edilir. Halka gelince onun için de hal daha ziyade böyledir tabii....

Devlet halkın an’anelerine hürmeti bir dereceye varırmıştır ki onlara iftarlarında, sahurlarında ve bayramlarında top bile atıveriyor. Belki o bu kadar elzem bir şey değildir. O bile yapılıyor. Nihayet umurun hissiyatını tenşit eden bu harekette dahi büyük bir fevkalâdelik yoktur. Bunları yapmakla Cumhuriyet devletinin lâikliğine asla halel gelmez. Çünkü lâiklik aleyhtarlık demek değildir, ve hayırhah bir bitarafıktır. Elinden geldiği kadar halkın vicdanî akidelerinde huzur ve rahatlarına hizmet eden bir bitarafılık.

⁴⁰ CG. Salı 26 Şubat 1931.

Bu hakikatleri tekrar ve teyit ettikten sonra halkın bayram günlerini büyük neş'eler içinde geçirmelerini temenni edebiliriz.”⁴¹ Yunus NADi

Bayram tatili, İmet ve Kâzım Pş. lar geliyorlar.

Başvekil ve Meclis Reisi bayramı burada geçireceklerdir. (*İstanbul'da*).”⁴²

1932

“Bayramınız Mübarek olsun

Muhterem karilerimizin bayramlarını tebrik eder ve kendilerine saadetler, sulh ve sükûn içinde daha müreffeh bayramlar temenni ederiz.

Bayram münasebetile, Cumhuriyet te diğer gazeteler gibi, bayramın ikinci ve üçüncü günleri intişar etmiyecek, Perşembe günü çıkacaktır.”⁴³

“Bayramınız mubarek olsun!

Bugün kurban bayramıdır. Aziz karilerimizi tebrik eder, sulh ve sükûn yılları içinde devamlı sevinç günleri yaşamalarını dileriz.

Gazetemiz diğer refiklerimiz gibi bayram münasebetile pazar, pazartesi, Salı günleri çıkmıyacak, Çarşamba günü intişar edecektir.”⁴⁴

“Yeni Gün” ün Bayram ilavesi (Kurban Bayramı)

Yeni Gün refikimizin bayram için hazırladığı 8 sahifeli ve renkli büyük ilâve bugün gazetemizle beraber tevzi edilecektir. İlâvede Server Bedi'in harikulâde romanı “Kadın Arıyorum” ile yakın tarihin en meraklı ve heyecanlı hatıraları olan, rıbak Dahiliye Nazırı Hâzim Beyin “Dar Ağacı Dibinde” tefrikası başlamaktadır.

Yeni Gün Salı günü yeni tefrikaları ve zengin münderecatile yeni bir tarzda çıkacaktır.

İlâveyi bugün Müvezzilerden isteyiniz.”⁴⁵

“Gelip geçen bayram

Bu sene havaların iyi olması yüzünden bayram neş'eli geçmiştir.

Bu seneki bayram havanın açık olması dolayısıyla çok neş'eli geçmiştir. Havanın güneşli olması soğğun tesirini bir dereceye kadar izale etmiş ve halk kırlara çıkmak imkânını bulmuştur.

Gezinti yerlerinden bilhassa Beyoğlu çok kalabalık olmuş, dolup boşalmıştır.

Bayram yerlerinde çocuk kalabalığı göze çarpacak derecede idi.

Bu sene bayram yerlerinde göze çarpan şey, salıncak olmaması idi. Havanın soğuk olması ihtimalini nazari dikkate alan zabıta, çocukların sıhhati noktai nazarından bu sene salıncakları men etti.

Bayramın ilk günü Hilâiahmer Cemiyeti menfaatine hilâl çiçekleri tevzi edilmiş ve halk bu hayırlı cemiyete oldukça muavenette bulunmuştur....”⁴⁶

“Gelip geçen bayram

Bu sene havaların iyi olması yüzünden bayram neş'eli geçmiştir. Havanın güneşli olması soğğun tesirini bir dereceye kadar izale etmiş ve halk kırlara çıkmak imkânını bulmuştur.

Gezinti yerlerinden bilhassa Beyoğlu çok kalabalık olmuş, sinemalar dolup boşalmıştır.

⁴¹ CG. Salı 19 Şubat 1931.

⁴² CG. Pazartesi 27 Nisan 1931.

⁴³ CG. Pazartesi 8 Şubat 1832

⁴⁴ CG. Cumartesi 16 Nisan 1932.

⁴⁵ CG. Cumartesi 16 Nisan 1932.

⁴⁶ CG. Salı 26 Şubat 1931.

Bayram yerlerinde çocuk kalabalığı göze çarpacak derecede idi.

Bu sene bayram yerlerinde göze çarpan şey, salıncak olmaması idi. Havanın soğuk olması ihtimalini nazari dikkate alan zabıta, çocukların sıhhati noktai nazarından bu sene salıncakları men etti.

Bayramın ilk günü Hilâlihahmer Cemiyeti menfaatine hilâl çiçekleri tevzi edilmiş ve halk bu hayırlı cemiyete oldukça muavenette bulunmuştur.⁴⁷

“Himayeietfal bayram münasebetile kimsesiz çocukları sevindiriyor.

Himayeietfal Anneler Birliğinde elbiseler hazırlanırken

Himayeietfal tarafından bayram dolayısıyla kimsesiz ve yetim çocuklara mühim miktarda elbise ve saire tevzi edilmiştir. Himayeietfal Anneler Birliği de ayrıca tevzi edilecek çamaşır ve elbiseleri hazırlamakla meşguldür.⁴⁸

“Dün davul çalarken çocuklar şöyle bağıryorlardı.((Ramazan geldi hoş geldi baklava tepsisi boş geldi!...))

Bugün ramazan..Eski an’aneden yadigar kalma bazı merasim gene ramazanla beraber bizi karşılıyor. Şekerci dükkanlarını reçel kavanozları, bakkalların camekanlarını güllaçlar, fırınların tezgahlarını pideler ve simitler süslüyor. Şehzadebaşı’nda bazı gazinolarda ve çayhanelerde yapılan hazırlıklar bitti. Minareler donanıyor, toplar atılıyor. Yalnız bunlardan birinin eksik olacağını zannediyorduk. Belediye bu sene iptidal bir adet olan davulu men etmek niyetinde idi. Fakat şu satırları yazdığımız sırada sokakta davullar olanca şiddetile çalınıyorlar ve çocuklar.(Ramazan geldi hoş geldi baklava tepsisi boş geldi) diye bağıryorlar.

Öteden beri ramazanı iki kısım halk ayrı ayrı mahiyette telakki ederlerdi. Bir kısmı oruç ve ibadet ayı, diğeri eğlence ve seyran ayı olarak.

Memleketimizde gece hayatı esasen tecessüs etmiş olduğu için eğlence ve seyran hususunda şimdiki ramazanlar bize diğer aylardan pek farklı görünmüyor. Mamafih kışın tam civecivli zamanına tesadüf etmesi itibarile gine sinemacıların, tiyatrocuların ve diğer eğlence mahalleri sahiplerinin yüzlerini güldürmekten de hali olmayacaktır.⁴⁹

“Dini bir inkılâp: Türkçe Kur’an Yarın Yer altı Camiinde mevlit ve Kur’an okunacak. Kur’anın türkçeye müteaddit ve çok dikkatli tercümeleri yapılmış olduğu malûmdur. Din kitabı Türk’ler arasında dahi kendi öz dillerinde yazılmış ve basılmış bulunuyor.

Eskiden bazı Kur’an kitaplarının kenarlarında türkçe tercümeleri de yazılı idi. Şimdiki vaziyet bütün metnin yalnız türkçe tercüme olarak tabi ve neşredilmesinden ibarettir. Bu vaziyeti pek tabii olarak Kur’anın Türkçe olarak okunması ve hatta ibadetlerimizde din kitabımızın kendi dilimizdeki ifadesinin kullanılması takip edecektir.

Müterakki milletlerin kâffesi bu yoldan yürümüşler ve bu safhalardan geçmişlerdir. Mesalâ İncilin tercüme olunmadığı hiçbir dil yoktur. Hatta bizim türkçeden gayrı dil bilmiyen Anadolu hiristiyan ortodoksları ibadetlerini türkçeye tercüme olunmuş İncil ile yaparlardı. Hakikatte bundan daha tabii bir şey olamaz. İnsanların itikada müstenit ibadetlerini kendi dillerinde yapmamaları bilâkis anlaşılmayacak bir şeydir.

Din kitabımızın türkçeye terçüme edilmemiş olması ve ibadetlerin öz dilimizle yapılmaması cehalet ve taassup devirlerinin manasız ve hatta muzır bir dalâlat idi. Gazi İnkılâpları millete bu yolda dahi nurlu bir şahrah açmıştır.⁵⁰

“Yerebatan Camisinde Türkçe Yasin Okunacak

Dün de yazdığımız üzere, bugün Ayasofya’daki Yerebatan camisi tarihi bir gün yaşayacaktır.

⁴⁷ CG. Pazar 22 Şubat 1931.

⁴⁸ C.G Salı 17 Şubat 1931.

⁴⁹ CG. Cumartesi 09 Birincikanun 1932.

⁵⁰ CG. Cuma 22 Kanunusani 1932.

Riyaseticumhur mızıkası alaturka kısmı şefi Hafız Yaşar Bey Cuma namazından sonra Yerebatan camiinde evvela bir mevlit okuyacak, sonra Yasin suresinin arapçasını ve türkçe tercümesini kıraat edecektir. Bu tercüme çok güzel bir tarzda yapılmıştır.

Türkçe Kur'an okunacağı haberi halk arasında büyük bir alâka uyandırmıştır. Bugün Yerebatan camisinin çok kalabalık olacağı ve halkın kendi öz dili ile okunacak Kur'anı dinlemeğe şıtap edeceği muhakkaktır.”⁵¹

“Türkçe kur'an dün ilk defe okundu

Halk, Yasin suresini büyük bir vecdû heyecanla dinledi

Kur'anı kerimin türkçe tercümesi dün ilk defa olarak Hafız Yaşar Bey tarafından çok belîğ ve müessir bir surette, Ayasofya'da Yerebatan camide okunmuştur.

Matbuatın birkaç gündenberi verdikleri haberler üzerine Yerebatan camii halkın tahaccümüne maruz kalmıştır. Daha sabahleyin saat onda cami dolmuştu. Küçük caminin içinde kadın ve erkek büyük bir kalabalık vardı. Avluda ve sokakta bir çok kimseler pencerelere tırmanmış içeriden gelecek sesleri işitmeğe çalışıyorlardı.

Saat yarımında Cuma namazı kılındı. İmam efendi Cuma hutbesini Türkçe okudu. Halk o kadar sıkışık bir halde idi ki, Cuma namazı hemen hemen secdesiz kılındı. Herkes önündekinin sırtına, ayağının arasına başını sıkıştırarak secde ediyordu.

Küçük camiin gayur müstahdemi Hafız Emin Efendi, halkın bu tahaccümünü dsaha evvelden düşündüğü için camiin mezin mahfeline kimseyi çıkarmamış ve muhtemel bir kazanın önünü almıştır.

Cuma namazından sonra, biraz Hafız Yaşar Bey geldi. Kalabalığın arasında sıkışıp kalan Yaşar Beyi camiye sokmak müşkül olmuştu. Herkes bağıırıyordu:

-Hafız Bey.. Ayasofya'ya!.. Ayasofya'ya!.. Bu kadar halk burada nasıl dinliyecek!..

Hafız Yaşar Bey mutlaka içeri girmek istiyordu. Program mucibince evvelâ bu camide okuyacağını, bu camide mukabeleci olduğunu halka anlatmağa çalışıyordu.

Halk Yaşar Beyi müşkülâtla camiye soktular.

Hafız Yaşar Bey camiye girdikten sonra

-Ey cemaat!.. Hafız Yaşar Bey bu Cuma günü bu küçük camide okuyacaklar, Gelecek Cuma günü daha büyük camide okuyacaklardır. Kusura bakmayınız.

Hafız Yaşar Bey, elindeki yeşil kaplı kitabı açtı. Kemal Paşazade Sait Beyin merhum pederi zamanında yazılan Kur'an tefsirinden “Yasin” süresini okumağa başladı.

Türkçe Yasin

Hafız Yaşar Bey, Besmelenin türkçe tercümesini şöylece okudu:

“Müşfik ve rahim olan Allahın ismile”

Halkta heyecanlı bir sukut vardı: Hafız Bey devam etti:

“Yasin! Hakim olan Kur'an hakkı için kasem ederim. Ya Muhammet, sen tariki müstakime sevkeden bir resulsün. Kur'an sana aziz ve rahim olan Allah tarafından nazil olmuştur. Ta ki, büyükbabalarına ve ecdadına tebligat vaki olmıyanları, ve gafil yaşayanları haberdar eylesin... İçlerinden ekserisi için hükmümüz verilmiştir. Onlar iman etkiyeceklerdir. Boyunlarına nal geçirdik: çenelerini sıkıyor: başlarını doğrultamıyacaklardır. Önlerinde ve arkalarında birer mânia vardır. Gözlerini örtü ile örttük. Hiçbir şer görmüyorlar. Sen onlara ihsaata bulunsan da bulunmasan da iman etmiyecekler. Sen, tercihan iman edenlere, ve Allahtan kalben korkanlara tebliğ et. Onlara mağfîret ver. Kâffesine tebşîr et. Biz âmalini ve asarını kaydediyoruz, her şey aşikâr olarak kitapta yazılıdır.

Biyaret ettikleri bir karye vak'asını onlara zikret. Evvelâ onlara bir resul gönderdik: “yalancı” dediler. Sonra tekrar resuller gönderdik: bunlar biz “resulüz” dediler: onlar: “Rahman size bir şey inzal

⁵¹ CG. Cuma 22 Kânunusani 1932.

etmedi: siz yalancısınız” cevabını aldılar. Resuller, “bizim size gönderilmiş olduğumuzu biz biliyoruz. Biz size alenen tebliğ ile mükellefiz” dediler. “Biz sizin için kuşların tavrından teşcüm eyledik. Ve sizi taşla tutar azaba duçar ederiz” cevabını aldılar. Resuller: “Size nasihat kâr etmiyor, amali batılanız sizinle beraberdir” dediler.

Şehrin en uzak bir mahallinden koşup gelen bir adam onlara:

“Ya kavim, resullere ittiba ediniz” diye bağırdı. “Sizden hiçbir ücret talep etmeyenleri takip ediniz. Hidayet tarikına dahil olursunuz. Bizi halkedene, ve nihayet kendisine rücu edeceğimiz halikımıza niçin ibadet etmiyelim?.. Ben nevinize inandım. beni dinleyiniz” diyordu.

Aman oğlum, bana da ver!

Hafız Yaşar Beyin buraya kadar okuduğu Kur’an halk üzerinde derin bir tesir bırakıyordu. Herkes şimdiye kadar senelerce dinlediği halde manasını bilmediği Kur’anın en mühim ayetlerinin manalarını anlıyor ve baştan aşağıya kadar kulak kesiliyordu. Bu arada not tutan muhabirimize bir hanım bağırdı.

-Aman oğlum.. Sen yazıyorsun...Sonra bana da ver.. Olur mu?..

Herkes ihtiyar kadının bu samimi talebi karşısında çok mütehassis olmuştu.

Hafız Yaşar Bey okumağa devam ediyordu:

Bu kavim aleyhine, diğer kavimlere gönderdiğimiz gibi, semadan melek ordusu göndermiştik: onları mahvet için Cebrail’in sedası kifayet etti. Yazık o kullarıma ki, hangi resul kendisine geldise istihzaya hedef ittihaz ettiler. Onlardan evvel ne kadar insanı mahveylettiğimizi görmüyorlardı. Onlar dünyaya rücu etmiyecekler. Huzurumuza çıkacaklar. Toprak onlara ibret dersi olsun. Biz, o toprağı ihya edip oraya ektikleri hububatı nemalandırıyoruz. Orada hurma ve üzüm bahçeleri husule getiriyoruz. Onlara su membalarını çıkarıyoruz. Ta ki ellerile çalışarak mütenaim olsunlar.

Ne kuvvetli ve büyük sözler

...Hafız Yaşar Bey de okumağa devam etti .

“İşte.. Biz isteseydik hepsini garkederdik. Onlar eğer hakkı buldularsa ancak merhametimizin yüzündendir.

Kendilerine “Allah’ın merhametine mazhar olmak için dünya ve ahret azabından korkunuz” denildiği zaman ehemmiyet vermiyorlar. Rablarının ayetlerinin kâffesine itiraz ettiler. “Allah’ın ihsan ettiği erzaktan fıkara sadaka veriniz” denildiği zaman: “Allah’ın iâşe edebileceği insanları biz mi iâşe edeceğiz?” dediler, Siz, aşikâr delalettesiniz.”

Herkes ameline göre muamele görecektir.

Hafız Yaşar Bey surenin sonlarına gelmişti, halkın ekserisi ağlıyordu. Bilhassa kadınlar çok mütehassis olmuşlar, çok heyecan duymuşlardı. Yasin sûresi, nihayet şunlarla hitam oldu.

“İnsanlar huzurumuza çıkacaklardır. O gün hiç kimse hakkında zulüm edilmeyecektir. Herkes ameline göre muamele görecektir. O gün ashabı imanı bir şevk ve neş’e alacaktır. Zevcelerile birlikte tahtları üzerinde istirahat edeceklerdir. Meyvalara ve her istediklerine nail olacaklardır. Rahim olan Rablarından kendilerine selâm gelecektir.”

“Ey mücrimler!.. O gün siz birbirinizden ayrılacaksınız. Ey beni adem... Ben size şeytana itaat etmeyiniz. O sizin aşikâr düşmanınızdır: bana ibadet ediniz. İşte doğru yol budur: demedim mi? Şeytan sizden bir çoğunu ihlâl eyledi. Anlamadınız mı?..”

Halkın heyecan ve göz yaşları devam ederken Yasin sûresinin de son ayeti okunuyordu:

“Bütün mükevvenatın hükümdarı olan Allah’a hamdolsun... Hepiniz ana rücu edeceksiniz!”

Hafız Yaşar Bey, bundan sonra Türkçe olarak gayet belîğ bir dua okudu. Halk can ve gönülden “amin” diyorlardı. Duanın sonu bir Fatiha ile tamamlandı.

Tahassüsler

Halk camiden çıkarken hep birbirile soruşup, konuşuyordu. Herkesin çehresinde bilmediği bir şeyi görüp, işitip ve anlamaktan mütevellit bir neş’e vardı. Her ramazan muhtelif camilerde güzel sesini dinlemekle meşhur olan hafız hanımlardan Fatih’te Hafıza Fehamet H. Bir muharririmize şunları söylemiştir:

“- Senelerden beri manasını bilmeden Kur’an okurdum. Bugün o kadar mütehassıs oldum ki... Ben de bundan sonra Türkçe Kur’an okumağa çalışacağım.”

Yerebatan camisinin kayyumu Hafız Emin Ef.:

“Çok heyecan duydum. Kur’anı Kerimin kıymetli zevat tarafından Türkçeye çok vâkıfane bir surette tercüne edilerek halka okunması milletin senelerce beklediği halde muvaffak olamadığı bir şaheserdir. Çok şükür bu günlere de...”

Türkçe Kur’an dinlemek için Beykoz’dan gelen Pakize H. da şunları söylemiştir:

“Manasını bilerek yapılan ibadet kadar zevk veren bir şey yoktur. Biz kadınlar, erkeklerden fazla dindarız. Halbuki, evlerimizde Arapça Kur’an ve arasıra tefsir de okuyoruz. Fakat, böyle halk huzurunda okunan türkçe Kur’anın tesiri pek başka oluyor.”

“Önümüzdeki Cuma günü Hafız Yaşar Bey büyük bir camide Türkçe Kur’an okuyacaktır.”⁵²

“Türk dili, yabancı dili

Maarif işlerimizin başında iki şeyi öğrenmeğe mecbur olduğumuzu görüyoruz: Türk dilini ve yabancı dilini. Henüz her ikisinde de derin anlayışa dayanan kuvvetli bir gidiş tutamamış olduğumuzu itiraf etmek lazımdır.

Bugünkü Türkiye’de bulunan 14 milyon insan ve bütün dünyadakilerle beraber 0 milyon Türk türkçe konuşmıyorlar mı, ve onların konuştukları dil türkçe değil midir diye sorulabilir. Kabul ederiz ki bu kadar bu kadar insan türkçe konuşuyorlar, ve aralarında pekâlâ da anlaşıyorlar ancak dil yalnız bir konuşup anlaşma aletinden ibaret değildir. Bu dil gene herkesin anladığı bir ilim dili, bir fen dili ve bir san’at dili de olacaktır. İnsan anlayışının çıkabildiği yüksekliklerin ve inebildiği derinliklerin kâffesi elimizdeki dil aleti ile ve herkesin anlayacağı şekilde ifade olunabilir.

...bütün milletlerin birbirlerine karışacak hale geldikleri de göz önüne alınarak alelâde hayatta muvaffak olmak için de bir ecnebi dili bilmeğe ihtiyaç bulunduğu teslim edilmek lâzımdır. Bizim liselerimizde öğretildiği kadarile bir lisan öğrenilmiş olmuyor. Maarifimizde bunun pek büyük bir noksan olduğu kayda şayandır.”⁵³ (yunus NADİ)

“Halk türkçe Kur’an dinlemek istiyor: Türkçe Kur’an okunan camilere dün de büyük bir tehacüm oldu

Yarın ve Cuma günü İstanbul’un müteaddit camilerinde güzel sesli hafızlar türkçe Kur’an okuyacak.

Hafız Yaşar Bey tarafından geçen cuma günü, Yerebatan camiinde türkçe Kur’an okunması büyük bir alâka uyandırmış ve diğer bazı camilerde muktedir hafızlarımız tarafından halka türkçe Kur’an okunmağa başlanmıştır.

Kamerhatun camisinde

Hafız Burhan Bey dün Beyoğlu’nda Kamerhatun camisinde öğleden sonra türkçe Kur’an okumuştur. Burhan Beyin türkçe Kur’an okuduğunu duyan civar halkı kâmilten camiye dolmuşlar ve Hafız Beyin etrafını almışlardır. Burhan Bey çok güzel sesile Türkçe Kur’an okurken halk, bilhassa kadınlar, büyük bir veçt ve heyecan duymuşlardır.

Süleymaniye camisinde

Dün aynı zamanda Süleymaniye camii şerifinde meşhur hafızlarımızdan ve mevlithanlarımızdan Hafız Kemal Bey de türkçe Kur’an okumuştur. Süleymaniye, binnisbe daha az cemaati olan bir cami olduğu halde Hafız Kamal Beyin türkçe Kur’an okuduğunu duyan halk camiye tehacüm etmiştir...”⁵⁴

“Beşiktaş’ta Vişnezade camisinde Hafız Zeki B. dün saat 2 de türkçe Kur’an okumuştur.

Hafız Zeki Beyin okuduğu Kur’an camide bulunanları pek fazla mütehassıs etmiş ve samiinden ihtiyar bir hanım:

⁵² CG. Pazar 24 Kânunusani 1932.

⁵³ CG. Pazartesi 25 Kânunusani 1932.

⁵⁴ CG. Pazartesi 25 Kânunusani 1932.

“-Allah Gazi’imize dünya durdukça çok ömür versin. Bize Kur’anımızın mânasını da öğretti.

Aklımın erdiği günden beri namaz kılar, dua ederim. Fakat ne yaptığımı, neler söylediğimi ben kendim de bilmezdim demiştir.

Camide bulunan diğer kadın ve erkek cemaat te Gazi Hz. Ne çok dua ve Hafız Zeki Beye beyani memnuniyet ve teşekkür etmişlerdir.

Ömer Rıza B. Türkçe Kur’an tercümesi hazırlıyor.

Haber aldığımıza göre yirmi senedenberi islâmiyetin dini ve tarihi tetkikleriyle meşgul olan ve bu vadiye yirmi, otuz eser yazan muharrir arkadaşımız Ömer Rıza B. Kur’anın tercüme ve tefsirini muhtevi bir eser olarak hazırlayacaktır...”⁵⁵

“Dinî inkılâp ve halkımız Türkçe Kur’an okunan camiler dolup taşıyor! Dün de bir çok camilerde güzel sesli hafızlar türkçe Kur’an okudular.” Başlığını görüyoruz. Okuyucular kürsülerde resmedilmiş. İlk defa kim tarafında Türkçe Kur’an’ın okunduğu hatırlatılarak halkın alakasının giderek arttığı vurgulanmıştır.”⁵⁶

“Hafız Burhan Beyin mukabelesi

Dün de şehrimizin büyük, küçük muhtelif camilerinde muktedir hafızlar tarafından türkçe Kur’an okunmuştur.

Bu meyanda Hafız Burhan Bey Kabataş camisinde “Elfurkan” sûresini türkçe olarak okumuştur.

Hafız Burhan Bey Davutpaşa sultanisinden mezundur. Bir zamanlar Mabeyn mızıkasında bulunmuştur. Sesi çok güzeldir.

Kendisinin türkçe Kur’an okuyacağını haber alan halk camii erkenden doldurmuştur, büyük bir kalabalık ta mukabeleyi kapıdan ve pencerelerden dinlemeğe mecbur kalmıştır.

Cemaat arasında ekseriyeti kadınların, şık ve temiz giyinmiş hanımların teşkil ettiği görülmüştür.

Hafız Burhan Bey Elfurkan suresini türkçe olarak şu şekilde okumuştur:

“İnsanları ikaz etmesi için elfurkanı (kur’anı) inzal eden Alalh’a hamdolsun Semavat ve arz anındır. Evlâdı yoktur,şeriki yoktur, her şeyi o halketmiş ve her şeyin mukadderatını o tayin eylemiştir. Müşrikler onun yerine başka mabutlara taptılar, o mabutlar ki hiçbir şey hakedemezler, kendileri de mahlûkturlar. Ve nefileri vardır, ve zararları, ve hayata, ne memata ve ne de ihyaya kadirdirler.

Küfredenler “Bu kitap, Muhammed’in uydurduğu bir yalandır, başka kavaninlerde onun telifine yardım etmişler, onlar evvel gelenlerin esatiridir, sabah, akşam imlâ ederek yazdırmıştır” dediler. İşte onların zalimâne iftiraları budur. Sen onlara de ki:

“Semavat ve arzın esrarını bilen, bu kitabı inzal eyledi, gafur ve rahimdir.”

Zalimler: “Bu resul kimdir ki team eder, pazarlarda dolaşır, bir melek nazil olup onunla beraber vaız etmeliydi, yahut bir hazine kendisine gönderilmeli, nafakasını tedarik edeceği bir bahçesi olmalıydı, siz sihirbaz bir adamda tâbi oluyorsunuz!” diyorlar. Bak senin hakkında neler söylüyorlar, delâlete sapmışlar, bidayete yol bulmazlar. Hamdolsun o Allah’a ki eğer isterse sana daha kıymetli şeyler verir, nehirlerle iska olunmuş cennetler ve kasır verir.

Onlara de ki: “Bu dünya mı iyi, yoksa mütakilere vadolunan ve büyük bir mükâfat teşkil eden ebedi cennet mi? Oradaki ebedi ikametgâhlarında ne isterlerse bulacaklardır, Allah’tan vadinin icrasını talep edebileceklerdir. Herkes ve Allah’ın yerine taptıkları mabutları da cemettiği gün Allahu tealâ mabutlara: “Benimburadaki ibadımı siz mi dalâlete sevkettiniz, yoksa kendileri mi yollarını kaybettiler?” diye sual edecektir.

⁵⁵ CG. Salı 26 Kânunusani 1932.

“Senin namın, şan ve şerefle yadedilir. Seni şerikten tenzih ederiz. Senden başka kimsenin himayesine iltica edemezdik. Lâkin sen onlara ve pederlerine dünyanın emvalini ihsan ettin, senin zikrini bile unuttular, mahvolmuş bir kavim oldular” cevabını verecekler.

Müşriklere dedi ki:

“İşte mabutlarınız sizi tekzip ediyor, sizi ne Allah’ın azabından kurtarabilir, ne de size yardım edebilirler, sizlerden zulmedenler büyük azaba düşer olacaktır” diyecekler.

O gün semadaki bulutlar yarılp melekler nazil olacaklar, Rahmanın hakikî hükümdar olduğu görülecek ve kâfirler için pek fena olacaktır”...⁵⁷

“ Hafız Zeki Beyin” öğle namazını müteakip Beyoğlu’nda Ağa Camiinde, Fatiha Suresini ve devamında Bakara’dan 19 ayet okumuştur.”⁵⁸

“Fatiha Suresi

Müşfik ve rahim olan Allahın ismile. Hamdü şükür, münhasıran bütün âlemlerin rabbi ve müşfik ve rahim olan Allaha mahsustur. Allah din gününün malikidir. Sana ibadet ediyoruz, senden istimdat istiyoruz. Bizi doğru yola irşat et! Bizi lûtfu nimetlerine garkettin insanların yoluna sevk et! Senin gazabına uğrıyan ve doğru yoldan inhiraf edenlerin yoluna gönderme, âmin!”⁵⁹

Bunlardan başka; aynı gün Süleymaniye Camiinde Hafız Kemal Bey, “Kıyamet Suresi’ni, “İsmail Hakkı Beyin teşkil ettiği musiki cemiyetinin azalarından” Hafız Nuri Bey “Esra” Suresini, Beyoğlu’nda Firuzağa Camiinde, okumuştur. Okuyucuların musikiyle ilgili bilgilerinin de çok derin olduğu vurgulanmaktadır.”⁶⁰

“Türkçe surelerde tercüme hatası yoktur

Türkçe Kur’an heyecanı aldı yürüdü, camiler dolup taşıyor ve halk kapı önlerine, pencerelere tehacüm ederek güzel sesli hafızların, kendi dili ile okudukları Kelâmullahı dinliyor.

Türkçe söylenen ve gazetelerde sureti neşredilen sureleri hepimiz okuyor ve pekâlâ anlıyoruz. En selâhiyettar zevat tarafından tercüme edilmiş olan bu surelerde, bazılarının ihtimal verdiği gibi, herhangi bir tercüme yanlışının vücudu mevzu bahis değildir. Bu güzel ve temiz cereyanda eğer mutlaka bir kusur aramak lâzım gelirse onu tercüme yanlışında değil, niçin bazı kelimeler daha ziyade Türkçeleştirilmemiştir? diye aramak lazımdır.

Eğer kulağımıza yabancı gelir gibi kelimeler varsa zamanla onların da düzeltileceği tabiidir.”⁶¹

“Din kitabımız kendi dilimizde

En yüksek derecesinde içtimaî hâdis olan dinin en bariz vasfı milli mahiyetinde görülmek lâzım geleceğine şüphe yoktur. Hele dini akide ve ibadetlerin milli dilde olması kadar tabii ve hatta zaruri bir şey tasavvur olunamaz. Peygamberimiz Arap kavminden olduğu için onun lisanile tebliğ olunan Kur’anın evvelâ Arap dilinde gelmiş bulunması tabiidir. Binnefis Kur’anda bu cihet bir çok vesilelerle sarahaten ifade olunmuştur. İşte tafsîlât sûresinin 44 üncü ayeti:

“- Eğer Kur’anı yabancı bir lisan ile göndermiş ola idik: (hiç olmazsa bu kitabın ayatı vazih olmalı idi. Arap kavmi ecnebi lisanından ne anlar) derlerdi.”

Bu ayet kat’i olarak şunu ifade eder ki Arap kavmine Arap dilile hitap olunmuştur ve her kavme kendi dilile hitap olunmak lazımdır.

⁵⁷ CG. Perşembe 28 Kanunusani 1932.

⁵⁸ CG. Perşembe 28 Kanunusani 1932.

⁵⁹ CG. Perşembe 28 Kanunusani 1932.

⁶⁰ CG. Perşembe 28 Kanunusani 1932.

⁶¹ CG. Perşembe 28 Kanunusani 1932.

Hakikati halde bunun başka türlüünü tasavvur etmeğe hatta ihtimal dahi yoktur. Her ne olursa olsun ve kim olursa olsun ancak manasını anlayacağı şey teklif olunabilir. Manası anlaşılmayan her hangi bir aktin hiçbir kıymet ve ehemmiyeti yoktur. Nitekim islâm dininde kitabın esası şudur.

“-Kalp ile anlamak ve kabul etmek, dil ile de ikrar eylemek.”

Kalp ile anlayıp kabul etmek için evvelâ mevzuu bahis maddenin bilinmesi lâzımdır. Dil ile ikrar ise insanın ancak kendi dilinde yapabileceği bir iştir.

...

Kur'an rusçaya varıncaya kadar bütün dünya lisanlarına tercüme olunmuştur ve bu tercümeler hep itina ile yapılmıştır. Kur'an gibi bir kitap tabii itina ile tercüme olunacak bir kitaptır. Bizim din kitabımız olan bu kitap türkçemize dahi çoktanberi aynı itina ve ihtimam ile tercüme edilmiştir. Nitekim bu tercümelerin daha mükemmel olmak üzere yenileri de yapılabilir. Fakat bütün bu tercümeler arasındaki fark türkçe itibarile iyi, daha iyi ifade etmek hususuna münhasır kalacaktır. İfade tarzından safı nazar olunursa mana hepsinde tamamen aynıdır. Kat'iyetle söyleriz ki, biz elimizin altında bulunan mevcut tercümelerin kâffesini tetkik ve mukayese ettik, ve mana itibarile cümlesini esasa sadık bulduk. Binaenaleyh mevcut tercümelerin biz Türk'lere göre aynen Kur'an gibi okunmalarında herhangi bir noksan farzetmeğe imkan yoktur.

Bundan daha mühim olan mes'ele itikatlarımıza taallük eden dini işlerimizin dahi Türk milleti arasında kendi öz dili olan trkçe ile yapılması mes'elesidir. Binnefis Kur'anın kendi zımnı emri itikat ve ibadetin ayrıntılarına sahip olabilecek ve onu ictimai olduğu kadar ciden vicdanî ve ruhanî bir müessese haline koymuş bulunacaklardır. Süleyman Çelebi'nin beş yüz yıllık mevlidini hâlâ ve bilâ istisna hepimiz büyük bir zevk ile dinleriz. Sebebi onun kendi dilimizde kendi anlayışlarımıza mutabık olarak yazılmış bulunmasıdır.

Din kitabımız kendi dilimize tercüme edilmiş ve ibadetlerimiz ona göre yapılmakta bulunmuş olmadıkça esasen içtimai bir müesses olan dinin içtimaî feyiz ve faziletlerinden istifademiz daima ve daima noksan kalacaktır. Sebebi çok basittir: Bütün Türk milletinin arapça bilmesine ve öğrenmesine imkân yoktur. Hakikat bu olunca ve ibadetin Arap dilinde yapılmasına devam edilince hiçbir türk ibadetin ruhanî zevkine eremeyecek ve dinin feyiz ve faziletini idame ettiremeyecektir. İslâmın büyük simalarından bulunan Mevlâna Celaladdini Rumi çok büyük bir kitap olan mesnevisinde bu vaziyetten şu suretle şikayet etmiştir:

“- Başlarını yere, kuyruklarını havaya kaldırıyorlar, ve böylelikle sanki Allah'a ibadet ediyorlar!..”

Bilinmeyen bir lisanda yapılan ibadetin hakikatle bu büyük islâm adamının şikayet yolu tarafından başka bir mahiyeti olabilir mi?

Bütün dünya milletlerinin en müterakkileri din kitaplarını kendi dillerine tercüme etmişlerdir. Allah'larına ibadetlerini kendi dillerinde yapıyorlar. Bu vahi bir şey değildir, belki en büyük ve en haklı bir ihtiyacın ifadesidir.

Tanrı yalnız Arap dilini bilir değildir, o her dili bilir. Her dili demek te lâf mıdır, Bu kâinat içinde tanrının bildiğinden hariç bir zerre farzetmeğe imkân var mıdır?

O halde bu bahiste noksan olan yegâne şeyin biz Türk'lerin ibadetlerimizi kendi öz dilimizde yapmamakta olmamızdan ibaret bulunduğunu çok kolay anlarız. İçtimaî bir müessese olan dinin felsefesi dahi ancak onun bütün an'anesile kendi anladığı dilde millete mal edilmesile tahassul edebilir.

Bütün bu hakikatlere istinaden kat'i bir cesaretle şunu söyleyecektir: Türk'lerde hakiki İslam dini bu dinin kendi öz dilimizde tatbik edilmeğe başladığı bu günlerden sonradır ki en makul ve en doğru şeklini almakta bulunuyor. Bu iddia bizim uzun külfetler ihtiyar ederek isbatına çalışmağa mecbur olmiyacağımız kadar açık bir hakikattir.”⁶² (Yunus Nadi, 1932)

“Türkçe Kur'ana Gösterilen Alâka: Yarın Sultanahmet'te 8 hafız birden okuyacak

Türkçe Kur'an tilâvetinin halk arasında doğurduğu alâka bütün hararetile devam etmektedir.

⁶² CG. Perşembe 28 Kanunusani 1932.

Dün Yerebatan camiinde arapça okunan mukabeleyi müteakıp bir çok hanımlar bunun türkçe olarak ta tekrarlanmasını rica etmişlerdir.

Dün akşam Taksim’de Fûruzağa camiinde Hafız Nuri B. tarafından türkçe Kur’an okunmuş, mukabeleyi müteakıp cemaat arasından bir zat Hafız Efendiye müracaat ederek kendisine ve oğluna Türkçe Kur’an dersi vermesini istemiştir.

Bundan başka Kadıköy’ünde mukim Hafıza Ankara’lı Mükerrrem H. isminde bir H. Hafız Burhan Beye müracaat etmiş, Kadir Gecesinde bir gece sonra üç dört hafızın iştirakile evinde Türkçe Kur’an okutmak istediğini söylemiş, buna dalâlette bulunmasını istemiştir. Hafız Burhan B. bu arzuyu yerine getirmeyi vaat etmiştir.

Bugün saat 2,5 ta Çemberlitaş’ta Sultan Selim camiinde Hafız Rıza B. tarafından, gene saat 2,5 ta Sultanahmet’te Firuzağa camiinde Hafız Fahri B. tarafından Türkçe Kur’an okunacaktır.

Bundan başka cuma günü için büyük bir mukabele programı hazırlanmıştır. Cuma günü cuma namazından sonra Sultanahmet camiinde Hafız Yaşar, Hafız Burhan, Beşiktaş’lı Hafız Rıza, Hafız Nuri, Sultanselim’li Hafız Rıza, Hafız Fahri, Hafız Zeki, Hafız Kemal Beyler tarafından sıra ile mukabele tarzında Türkçe Kur’an okunacaktır.”⁶³

“Türkçe Kur’an nasıl okunmalı?

Camilerde Kur’an okuyan bütün hafızlar türkçe mukabele okumak için, Hafız Kemal, Hafız Burhan B.ler gibi maruf hafızların okuma usulünü örnek ittihaz etmek istiyorlar.

Bazı hafızlar da Kur’anın arapçası nasıl okunuyorsa türkçesinin de osuretle okunmasını ancak, arapçada tecvit usulü mevcut olduğuna göre türkçe kur’anın tenkit usulü ile yani virgüllerde hafif tevakkuf, noktalı virgüllerde biraz daha, noktalarda ise fazla durmak suretile okunması muvafık olacağını söylemektedirler.

Diğer bazı hafızlar ise türkçe Kur’anın yarım taganni suretile okunmasına ve kelimelerin manalarına göre sesin idare edilmesine taraftar bulunmaktadırlar.

Hafız Rıfat Bey ne diyor?

Maruf hafızlarımızdan mevlithan Buran’lı Hafız Rıfat Bey bu hususta bir muharririmize demiştir ki:

“- Kur’anı Kerimin türkçe tercümesi herkes tarafından seve seve mutalea edildiği gibi ibadet halinde de arapça yerine okunmasında hiçbir mahsur yoktur. Cenabı Hak bile kelâmı ilahisinde ve (surei Mü’min” de de “ biz Kur’anı kendi lisanlarında gönderdik ki anlaşılması kolay olsun. Ya Muhammet sen, onlara o suretle tebliğ et ki anlamış olsunlar...” diyor.

Hatta türkçe Kur’an ile namaz kıldırmak bile caizdir. Bu hususta bundan asırlarca evvel ulema arasında bu mes’ele uzun münakaşaları mucip olmuştur. Hatta “ve ufevvizu emri ilallâh” ayeti kerimesi bile (Hakka tefvizi ümur et, ne elem çek, ne keder) sureti de tercüme edilmiş ve bestelenmiştir. Kur’anın manzum olarak terçüme edilmesi daha muvafıktır itikadındayım. Çünkü, meşhur mevlitçi Süleyman Çelebi’nin eseri lâyemut bir şaheserdir. Her tarafta seville seville okunmaktadır.

Süleymaniye camisinde ve diğer camilerde

Bu gün Süleymaniye camii şerifinde öğleden sonra Hafız Kemal Bey tarafından türkçe Kur’an okunacaktır. Hafız Kemal Beyin okuma tarzı hafızlar tarafından pek beğenilmiştir.

Bugün Hafız Zeki Bey öğleden sonra Beyoğlu’nda Ağacamisinde Hafız Turhan Bey, bu sabah saa 9 5 ta Kabataş camisinde, Hafız Rıza Bey yatsı namazından sonra Dolmabahçe camisinde, Hafız Nuri Bey de Firuzağa camisinde türkçe Kur’andan parçalar okuyacaklardır.

Dün hafızlar da kendi aralarında bir içtima yaparak cuma günü Ayasofya’da okunacak mukabeleleri kararlaştırmışlardır. Ayasofya’da on hafızın iştirakile türkçe mukabele okunacaktır. Dün bir çok kadın, erkek muhtelif camilere giderek türkçe Kur’an dinlemek için saatlerce beklemişlerdir.”⁶⁴

⁶³ CG. Perşembe 28 Kanunusani 1932.

⁶⁴ CG. Salı 26 Kânunusani 1932.

“Türkçe Kur’anla mukabele: Kadın erkek on binlerce halk Sultanahmet camiine hıncahınç dolmuştu!

Kadir Gecesi için şimdiden hazırlıklar yapılıyor.

Dün Sultanahmet camii bir asırdan beri görmediği bir kalabalığa son din inkılâbının emsalsiz bir tezahürüne sahne oldu. On binlerce halk daha sabahleyin saat dokuzdan itibaren muazzam ibadetgâha dolmağa başlamıştı. Kadın, erkek, çocuk hatta gayrimüslim bir çok vatandaşlar da fevç fevç camie doluyorlardı. Sultanahmet camii bundan yüz sene evvel sahne olduğu Yeniçeri inkılabından sonra Türk tarihinde Türk’lerle beraber bütün dünya Müslüman Türk’lüğünü alâkadar eden daha muazzam bir inkılâba sahne oluyordu. Camiinin içerisi dolduktan sonra meyzin mahfeleri, kubbelerin yanlarındaki kayyım yolları, camiinin minber, mihrap, kürsü ve bütün insan alabilen yerleri hep dolmuştur.

Altı minarenin on sekiz şerefesinden semaya doğru yükselen ezan sesleri cuma vaktini ilan etti. Halk huşu ve hudu ile cumayı kıldı.

İmam efendi hutbede türkçe olarak çok belîğ bir hutbe irat etti. Binlerce halk Allah’ın huzurunda cuma ibadetlerini yaptılar. Nihayet sıra hafızlara geldi...”⁶⁵

“Bugün Fatih Camiinde İkinci Ezanı Türkçe Okunacak

Türkçe Kur’anla mukabele

Kadın erkek on binlerce halk Sultanahmet camiine hıncahınç dolmuştu!”⁶⁶

“İlk türkçe ezan Dün Fatih’te okundu

Ezan Fatih meydanını dolduran halk tarafından alâka ile dinlendi. Dün iki camide de Türkçe Kur’an okundu. Türkçe Kur’an halk arasında günden güne büyüyen bir alâkaya mazhar olmakta, camilerdeki tehacüm nazari dikkati calıp bir derecede artmaktadır.

İlk türkçe ezan

Türkçe Kur’andan sonra dün Fatih camiinde ikinci ezanı da ilk defa olarak türkçe okunmuştur. Ezanın türkçe okunacağını haber alan keşif bir kalabalık vaktinden evvel Fatih meydanına toplanmış, türkçe ezanı büyük bir alâka ile dinlemiştir. Hafız Rifat Bey tarafından evvelâ arapça, sonra da türkçe okunmuştur.”⁶⁷

“Kadir Gecesi türkçe Dinî ihtifal yapılacaktır

Ayasofya’da 25 hafız türkçe Kur’an okuyacak ve tekbir getireceklerdir. Dinî ihtifal radyo ile her taraftan dinlenebilecek. Ayasofya camisine hoparlör yapılıyor.

Şubatın dördüncü çarşamba gününe tesadüf eder. Kadir Gecesi için, şehrimizdeki bütün camilerde hazırlıklara başlanmıştır. O gece büyük, küçük bütün camilerde namazdan sonra türkçe mukabeleler, Kur’an ve mevlit okunacaktır. Bilhassa, Ayasofya camiinde şimdiye kadar yapılmamış muazzam dinî ihtifal yapılacaktır.”⁶⁸

“Bu mübarek gece şerefine Ayasofya camisinde şehrimizin en güzel sesli namdar hafızlarından yirmi beş kişi türkçe Kur’an okuyacaklardır.

Bu büyük din gecesi için Evkaf idaresinden verilen talimat dairesinde bütün camiler temizlenmektedir. Dün Ayas, ofya camisinde dini ihtifal için icap eden tedbirler alınmış, ampüller yenileştirilmiş, meyzin memberinin bulunduğu yere ses alıp verici büyük bir hoparlör konulmuştur.”⁶⁹

“ Bu Gece Camilerde Büyük Merasim Yapılacaktır. Mübarek Kadir Gecesi. Bu geceki dinî merasim. Büyük hazırlıklar yapıldı, Ayasofya’daki merasim pek parlak olacak.

⁶⁵ CG. Cumartesi 30 Kanunusani 1932.

⁶⁶ CG. Cumartesi 30 Kanunusani 1932.

⁶⁷ CG. Pazar 31 Kanunusani 1932.

⁶⁸ CG. Pazartesi 1 Şubat 1932.

⁶⁹ CG. Pazartesi 1 Şubat 1932.

Bu akşam mübarek Kadir Gecesidir. Bu gece şehrimizdeki camilerde, şimdiye kadar görülmemiş emsalde dini merasim yapılacaktır.

Kadir Gecesi için gerek Müftülük, gerek Evkaf idaresi tarafından yapılan hazırlıklar dün akşama kadar tamamen ikmal edilmiştir. Camilerimizin noksanları tamamlanmış, diğer taraftan bu gece halkın mabetlere tevacümünden mütevellit izdihamı nazari alâkadarlar gerek asayiş, intizam, gerekse seyrüsefer mes'eleleri üzerinde icap eden tedbirleri almışlardır.

Ayasofya camiinde

Bu gece şehrimizde yaşanacak büyük dini tezahüratın, merkezi silüetini, Ayasofya camii teşkil edecektir. Burada, yatısı namazından sonra Hafız Bürhan, Hafız Yaşar, Hafız Sadettin, Hafız Nuri, Hafız Rıza Beyler gibi en namdar simalar tarafından mukabele ve mevlit okunacaktır. Burada okunacak türkçe Kur'an ve mevlidi Osmaniye telsizine vermek üzere camiin mustain mahbesine kurulan büyük hoparlörün tecrübeleri bugün yapılmış ve maruf faliyetli netice alınmıştır.

Hafızlara vesika verildi

Müftülük tarafından şehrimizde bulunan hafızlardan türkçe Kur'an okumağa mezun olanlara vesikalar verilmiştir. Bundan sonra vesikası olmayan hafızlar, Camilerde türkçe Kur'an okuyamayacaklardır.

Müftülük tarafından Kadir Gecesi için türkçe Kur'an ve mevlit okuyacak hafızların bir listesi yapılmış ve bunlar şehrin bütün camilerine taksim olunmuştur.⁷⁰

Merasimin dini sembolü durumunda takdim edilen Ayasofya'ya yetmiş bin kişinin geldiği ve merasime katıldı bir sonraki gün manşetine şöyle taşınmış; "70 Bin Kişinin İştirak Ettiği Dinî Merasim. Dün gece Ayasofya Camii şimdiye kadar tarihin kaydetmediği emsalsiz dinî tazahürata sahne oldu. Ayasofya'da 40 bin kişi vardı. Camiye sığamayan 30 bin kişilik bir halk kütlesi meydanları doldurmuştu. Namaz kılariken secde edilemiyordu, türkçe tekbir, halkı ağılatıyor, amin sadaları asumana yükseliyordu..."⁷¹

"Çok ruhani bir Kadir Gecesi

Bu ramazan ayında din kitabımız olan Kur'anı Kerim 'in türkçe olarak okunmasına başlandı. Bu Türklerin İslam dinini kabul etmelerinden beri ilk defa yaşanan bir şey değildir. Bilâkis o gün bugün camilerde Kur'anın âyetleri vâızlar tarafından türkçeye tercüme edildiği gibi din kitabımız çok eski zamandan beri defalarca türkçeye tercüme olunmuş ve hatta bu tercümelerden biri gene çok eski zamandan beri arapça musafin kenarına basılmıştır da. Şimdi yapılan işin yeniliği Kur'anın türkçede dahi aşır olarak okunmasıdır. Arapça aslının türkçe ifadesinden ibaret olunca Kur'an âyetlerinin türkçe olarak okunmasında en ufak bir mahzur tasavvur olunmak şöyle dursun, insanlara itikatlarının vicdanî idraklerini de temin eden bir vaziyet olması itibarile bilâkis biz Türklere göre din namına güzelliklerin kâffesini ve iyiliklerin en yüksek derecesini kendisinde toplayan bir iştir.

Dün akşam mübarek Kadir Gecesi olmak hasebile birkaç gündenberi bu seneki ramazan ayı yeniliğinin azamî tezahürleri ile tes'it edilmesine hazırlanıyordu. Biz Ayasofya camiinde binlerce ve binlerce kişilik çok kesif bir halkın münacatlarını takip edebildik. Kıymetli hafızlar Süleyman Çelebi merhumun beş yüz yıllık mevlidi, din ayinlerinin kendi öz Türk dilimizde dahi pekâlâ yapılabileceğinin en parlak bir şaheserini teşkil eder. Besmeleyi tercüme etmekte müşkülât çekenlere türkçe mevlidin şu ilk beytini dikkatle okumalarını tavsiye ederiz.

Allah adın zikredelim evvelâ

Vacip oldur cümle işte her kula

Bu beytin beş yüz sene evvel yazılmış olduğunu düşünmek Türk'ün din ve iman bahsinde kendi öz dilin kullanmağa adeta ezelden hem âşık, hem muktedir olduğunu görmeğe kifayet eder. İslâm peygamberinin âşığı olan Süleyman Çelebi zamanında Türk'lerin kendi dinlerini kendi dillerinde terennüm etmek için bizim zamanımızdan çok ileride bulunduklarını da kabul etmek lâzım geliyor. Anlayış çok mükemmeldir, itikat sağlam olduğu kadar onu ifade eden dil dahi çok pişkindir. O kadar ki Süleyman

⁷⁰ CG. Çarşamba 3 Şubat 1932.

⁷¹ CG. Cuma 5 Şubat 1932.

Çelebi'nin mevlidi yalnız dini olmak itibarile değil, edebiyat noktasından dahi Türk'ün kuvvetli eserlerinden sayılmak lâzımdır.

Vahdaniyetin arapça ifadesi olan Lâ ilâhe illâllah'ın türkçesi nedir? Bunu Süleyman Çelebi'nin mevlidinde şöyle bir mısra ile adeta işlenmiş bir pırlanta halinde görüyoruz:

Birdir ol kim ondan artık Tanrı yok..

Murâi vezin zaruretile araya karışan (kim) kelimesinden tecrit ederseniz tamamen vicdandan doğma bir Türk tevhidi ile karşı karşıya bulunursunuz.

Dün gece mevlidin muhtelif parçaları arasında türkçe tekbirler ortalığı hakikaten lâhuti bir uğultu ile doldurduğu kadar mümin kalpleri gaşyedecek manevî ve mehip tesirlerle dalgalanıyordu. Tekbirin türkçe azamî muvaffakiyet vardır:

Tanrı uludur, Tanrı uludur

Tanrıdan başka Tanrı yoktur.

Tanrı uludur, Tanrı uludur

Hamd ona mahsustur.

Makam arapçanın aynı olduğu halde müessiriyet türkçesinde daha fazladır. Çünkü onu söyleyenler ne söylediklerini bilerek söylüyorlar, dinleyenler de ne söylendiğinin farkında olarak dinliyorlar.

Dün gece hafızlar Kur'anı Kerim'in muhtelif parçalarını hem arapça, hem türkçe olarak, hem makamlı yüksek sada ile, hem – bilhassa türkçesinde – düz hitabet dilile okudular. Arapça olarak kıraat tarzı çok zamandanberi ünsiyet peyda ettiğimiz bir ahenk olmakla beraber türkçelerinde okunan ayetlerin manalarını da beraber kavramak zevkile daha başka bir haz bulunmak hakikatı pek aşikârdı. Hele düz hitabet şekliyle kıraatte din kitabımız kendi öz dilimizde apaçık manalarile cidden şimdiye kadar tasavvur dahi edilememiş bir mehabet arz ediyordu.

Hayatta itiyadın büyük mevkii vardır, ve insanlar ekseriyetle muhafazakâr olmağa mütemayil olurlar. Süleyman Çelebi'lerin beş yüz yıl evvelki devirlerinden sonra memleketimizde saltanat üsûlünün taassubu kara ve kör bir silah halinde kullanılmaktaki menfaatleri de işe karışarak itikat ve ibadette türkçe ihmal ve bilâkis arapça iltizam oluna oluna sanki din dili yalnız arap dili imiş gibi kendi kendine manasız bir an'ana teessüs etmişti. Bu memleket Arap memleketi ve bu millet Arap milleti olmadığına göre bu manasız bid'at ilânihiye böyle devam edip gidemezdi. Milli harata (hayata) elbette içtimaî tesiri olan dinin ergeç öz dilimizde terennüm edilmesi lâzımdı. Bu ramazan, bittabi dini hiçbir mâniî olmıyarak, işte memleketimizde bu safhaya teveccüh eden ilk adımlar atılmış oldu. Asırlar ve asırlar sonra dün gece Türk'ler ilk defa olarak yeniden kendi dillerinde bir Kadir Gecesi ihya etmekle şüphesiz her zamandan ziyade bahtiyar oldular.(Yunus Nadi)⁷²

“Dini tekâmül ve halkımız

Bugün “Süleymaniye” de türkçe hutbe okunacak

Artık şehrin bütün camilerinde her namazdan sonra türkçe Kur'an okunuyor

Halkın gösterdiği fevkalâde alâka üzerine şehrin bütün camilerinde hemen hemen bütün namazlardan sonra türkçe Kur'an okunmaktadır.

Müftülük tarafından müsaade alan hafızlar camilerde muntazam bir program dahilinde hutbe, mukabele ve türkçe Kur'an okumaktadırlar.

Hafız Burhan Beyle arkadaşları dün, ikinci namazından sonra Kadıköy'ünde Osmanağa camisinde kesif bir sami kütlesi önünde türkçe Kur'an okumuşlardır. Bu kıraat Ankara'lı Mükerrrem H. isminde münevver bir hanımın tavassut ve ricası üzerine yapılmıştır...⁷³

“İlk Türkçe Hutbe Dün Okundu

⁷² CG. Cuma 5 Şubat 1932.

⁷³ CG. Cuma 5 Şubat 1932.

Süleymaniye’de türkçe hutbe

Cami lebalep dolmuştu, hutbe okunurken bir taraftan da tekbir alınıyordu.

Dün bütün camiler hıncahınc dolmuş, halk türkçe Kur’an dinlemiştir.

Dün ramazanın son cuması olduğu için camiler her günkünden daha kalabalıktı. Bu ramazan, halkın türkçe Kur’ana karşı gösterdiği büyük alâka ve tahassüsü yüzünden mabetlerimizde hâsıl olan izdiham dünkü cuma namazında Ayasofya, Beyazıt, Fatih, Süleymaniye gibi camilerimizde en azamî şeklini almış bulunuyordu...”⁷⁴

“Dini tekâmül Kadir Gecesi ihtifalının uyandırdığı alâka

İstanbul 6 (A:A) – Kadir Gecesi Ayasofya camiinde yapılan ve İstanbul telsiz telefonu ile neşfredilen dini ihtifali ve türkçe Kur’anı memleket dahil ve haricinde dinliyenler tarafından şirkete yüzlerce telgraflar gelmektedir. Bu neşriyat, bilhassa hariçteki müslümanlar üzerinde bilâistisna pek büyük memnuniyet tevhit etmiştir.

Ardırası kesilmeksizin gelmekte olan telgraf ve mektuplarda bu Mübeccel inkılâp ve teceddüdü yaratan Münî Gazi’ye tebrik ve terkimler arz edilmektedir.”⁷⁵

Kuvayı havaiyemizin itilâ ve terakkisi için her türlü muavenet müzaheretin ifası vezaifi mühimmei vataniyeden olduğu gibi bu bapta Diyanet İşleri riyaseti âliyesinden isdar buyurulmuş olan fetva mucibince de sadakai fıtır ve zekât ile mükellef olan din kardeşlerimizin Tayyare Cemiyetine ibrazı gayret ve hamiyette bulunmaları ehemmiyetle arz olunur.”⁷⁶

“Kurban Bayramının Ardından: Bayram neşeli geçti. Gazeteciler Pazar günü Yalova’da eğlenceli bir tenezzüh yaptılar.

Kurban bayramı İstanbul’da bu sene oldukça eğlenceli geçmiştir. Havanın 2 inci, 3 üncü ve 4 üncü günler açık gitmesi bunun en belli başlı sebeplerinden biridir. Bu vaziyet bayramla alâkadar esnafı bittabi memnun etmiş, bayram yerleri dolup taşmıştır.

Gazetecilerin tenezzühü

Matbuat Cemiyeti bayramın ikinci günü azasına mahsus bir tenezzüh tertip etmiştir. Gazeteciler geçen kurban bayramında olduğu gibi bu defa da Seyrisefain tarafından tahsis edilen Kalamış vapurile Yalova kaplıcalarına gitmiştir. Tenezzühe matbuat müntesibini ile davetlilerden 150 kişi iştirak etmişlerdir. Cemiyet müessesesi bir cazbant tutmuş vapurda gerek giderken gerekse gelirken dans edilmiştir. Gazeteciler Seyrisefain tarafından çok ucuz bir bedel mukabilinde hazırlanan öğle yemeğini ve akşam kahvaltısını Yalova gazinosunda yapmışlardır. Seyrisefain Umum Müdürü Sadullah Bey bu ziyaret esnasında gazetecilerle bizzat meşgul olmuş, yeni tesisat hakkında izahat vermiştir.

Yalova’da bu sene en göze çarpan yenilik asfalt yoldur. Bu yol eski mesafeyi hemen hemen yarıya indirmekle beraber düz araziden geçmekte, eski tehlikeli virajlar görülmemektedir...”⁷⁷

“Güzeller Bir gününüz kaldı.

Hakem heyetinin kararını bildiriyoruz. Bugün akşama kadar yeni müracaatlar vaki olursa yarın hakem heyetini ictimaa davet edeceğiz ve pazar günkü ilk müsabakada en fazla rey alan 23-2-20 numaralı hanımları da davet ederek müsabakayı tecdit edeceğiz. Aksi takdirde bu seneki Avrupa güzellik müsabakasına ve ağılebi ihtimal Amerika’da yapılacak dünya güzelliği müsabakasına Türkiye namına kimse iştirak edemeyecektir.

Güzeller, hiç masrafsız, nefis bir seyahat sizi bekliyor.

Talihinizi denemekle hiçbir şey kaybetmezsiniz. Kraliçe intihap edilmediğiniz takdirde isimleriniz ve resimleriniz de neşredilmeyeceği için kazanmazsanız mes’ele yoktur.

⁷⁴ CG. Cumartesi 6 Şubat 1932.

⁷⁵ CG. Pazar 7 Şubat 1932.

⁷⁶ CG. Cumartesi 23 Kânunusani 1932.

⁷⁷ CG. Çarşamba 20 Nisan 1932.)

Son fırsatı kaçırmayınız. Bugün akşama kadar müracaat ediniz.

Bugün kaydolmak için akşama kadar müracaat edecek güzellerin bizzat ve nüfus tezkerelerile beraber müracaat etmeleri lâzımdır.”⁷⁸

“Namaz Kılarken deliren adam

Dün Ankara’da garip bir vak’a oldu

Ankara 19 (Telefonla) – Bugün öğle üzeri Zincirli camide namaz kılarken cemaatten bir şahıs “ben de evliyadanım. Bayramı ilan edeceğim” diye bağırmaya başlamış, delirdiği anlaşılarak tutulmuş, bu akşamki trenle İstanbul’a gönderilmiştir.”⁷⁹

“Bayramınız mübarek olsun!

Bugün Kurban Bayramıdır. Aziz karilerimizi tebrik eder, sulh ve sükûn yılları içinde devamlı sevinç günleri yaşamalarını dileriz.

Gazetemiz, diğer refiklerimiz gibi bayram münasebetile pazar, pazartesi ve salı günleri çıkmayacak Çarşamba günü intişar edecektir.”⁸⁰

“Darülaceze yardım

Müessesenin vaziyeti nedir, komisyon ve komite ne yapıyor? Salı günü öğleden sonra Darülaceze himaye komitesi tarafından Darülaceze’de bir içtima aktebileceği gibi aynı gün öğleden evvel Darülaceze komisyonu da Belediyede toplanacaktır. Müessese ve komisyonun mesaisi etrafında Daimî Encümen azasından Avni Bey kendisiyle görüşen bir muharririmize şu izahatı vermiştir.

- Darülaceze’nin senevî 340 bin lira varidatı ve 70 bin lira kadar da açığı vardır. Bu açığı belediye kapatmaktadır. Her sene müesseseye 900-1100 kadar kendine bakamıyan ihtiyar ve muhtaç kimse ile 250-300 çocuk alınır.

...sonra bütün Türkiye’ye yegâne bir hayır müessesesi olan Darülaceze’nin varidat membaları Seyrisefain, Şirketihayriye bilet ücretlerine zammedilen yirmi para ile sinema biletlerindeki kesirlerden ibarettir. Üst tarafını belediye veriyor. Din ve mezhep tefrik etmeksizin herkese merhamet kanatlarını açan bu müesseseye bu üç memba hiç denecek kadar kifayetsizdir...”⁸¹

Fakir yavruların bayramı

Birçok fakir çocuk hayır sahipleri tarafından giydirildi.”⁸²

“Çerçeve içinde büyük harflerle “Kurban Deri ve Barsaklarını Tayyare Cemiyetine Veriniz” ilanı yer almaktadır.”⁸³

“Kırık kanatlara selâm

Tayyare şehitleri için dün bir ihtifal yapıldı.

Merasim çok müessir oldu, şehitlerimiz hürmetle takdis edildi. (her sene 27 kanunusani tayyare şehitleri anma günü)”⁸⁴

1933

“Bugün Ramazan. Beyazıt camisi avlusunda bir sergi açıldı. Bugün Ramazanın birine tesadüf eylediği cihetle dün akşam minareler tenvir edilmiştir. Beyazıt camisi avlusundaki sergi de açılmıştır. Müsait

⁷⁸ CG. Çarşamba 20 Kânunusani 1932.

⁷⁹ CG. Perşembe 21 Kânunusani 1932.

⁸⁰ CG. Cumartesi 16 Nisan 1932.

⁸¹ C.G Salı 26 Kânunusani 1932.

⁸² C.G Pazartesi 8 Şubat 1832

⁸³ C.G Cumartesi 16 Nisan 1932.

⁸⁴ C.G Perşembe 28 Kânunusani 1932.

havalarda büyük camilerin minarelerinde mahyalar kurulması için tertibat alınmıştır. Mahyalarda iktisadi vecizeler kurulacaktır.”⁸⁵

“10.000 koyun satıldı!

Kurban satışı hararetlendi, her yerde bayram hazırlıkları devam ediyor.”⁸⁶

“Postahaneye tehacüm!

Postahaneler tebrik telgrafi çekmek isteyenlerle dolup taşıyor.

Akşam gazetesi bayramda çıkmak için ısrar ettiğinden matbuatımızın Hilâliahmere yapacağı yardım akim kalmıştır.”⁸⁷

“Kadir Gecesi

Dün akşam camilerde ibadetle geçirildi

Dün gece mübarek Kadir Gecesi idi. Bu münasebetle başta Ayasofya, Süleymaniye, Sultanahmet, Beyazıt ve Fatih camileri olduğu halde bütün camilerde dinî ihtifaller yapılmış, güzel sesli hafızlar tarafından Kur'an okunmuş, tevhit ve tekbirler getirilmiştir. Bu mübarek gece şerefine sabaha kadar açık olan camilerimiz, halk ile tıklım tıklım dolmuştur.

Şehrimizde bulunan ecnebi kolonileri ve seyyahlar da dün gece camilerimize giderek Müslümanlığın bu kutsi gecesine ait tezahüratı görmüşlerdir.”⁸⁸

“Bayramınız mübarek olsun

Gazetemiz bayram münasebetiyle yarın ve öbür gün intişar etmiyecektir.”⁸⁹

“Başvekilin bayram tatili

İsmet Pş.nın Bayram tatilini Antalya ve havalisinde geçireceği anlaşıyor.

Başvekilimizin azimet veya avdet ve Afyonkarahisar'da Gazi Hz. mülakâtı muhtemeldir.

Ankara 19 (Telefonla) – Başvekilimizin bayram tatilini Ankara ikametinde bir seyahate gidebileceği anlaşıyor. Afyonkarahisar'ın dışında Burdur ve İsparta'yı ziyaret ederek ve Antalya'ya inecek burada kısa bir ikamet sonra Ankara'ya avdet eyliceğdir. Başvekil bu suretle bayram günlerini aynı zamanda memleketin bir kısmına ait ehemmiyetli tetkiklerle mahmul bir seyahatle geçirmiş olacaktır.

Bu seyahatte İsmet Pş. Hz. nin ya azimet, ya avdet Gazi Hazretlerine milâhi olması, ve bu mülâkâtın Afyonkarahisar'da vuku bulması ihtimal dahilindedir.”⁹⁰

“Bayramdaki maçlar

Boçkay, iki defa 3-1 ve 1-0 Fener'i yendi, fakat Muhtelit takıma 2-1 mağlûp oldu.

Bayram neşeli geçti! Galatasaray'lıların ziyareti çok güzel oldu.”⁹¹

1934

“İstanbul Müftiliğinden:

Hava kuvvetlerimizin yükselme ve artması için her türlü yardımın yapılması yurt borçlarımızın en ileri gelenlerinden olduğundan Diyanet İşleri Reisliğinden verilen fetvaya göre sadakai fitır ve zekâtla mükellef olanların Tayyare Cemiyetine yardımda bulunmaları ilân olunur.”⁹²

⁸⁵ CG. Salı 19 Birincikanun 1933.

⁸⁶ CG. Salı 4 Nisan 1933.

⁸⁷ CG. Pazar 02 Mart 1933.

⁸⁸ CG. Salı 24 Kânunusani 1933.

⁸⁹ CG. Cuma 27 Kânunusani 1933.

⁹⁰ CG. Cuma 20 Kânunusani 1933.

⁹¹ C.G Pazar 9 Nisan 1933.

“Cumhuriyet Çocuğuna En Güzel Yılbaşı ve Bayram hediyesi bunlardır.

Küçüklerle hediyeler, Resimli ve renkli,
Amerika’da bir Türk çocuğu, Seyahat romanı,
Bir varmış, bir yokmuş, Çocuk masalları,
Matbaamızda ve Kitabçılarda satılır.”⁹³

“Bayram Şekerleri Hacı Bekir
Ticarethanelerinden alınız.”⁹⁴

“Bayram hazırlıkları
Şehre 17,000 kurbanlık koyun getirildi, fiatlar 8 liradan başlıyor.”⁹⁵

“Bayramlık hediyelerinizi Necip Bey İtriya Fabrikalarından alınız.”⁹⁶

Bayram için neye ihtiyacınız varsa, Sümer Bank, Yerli Mallar Pazarında bulursunuz. Ucuz, güzel, sağlam.”⁹⁷

“Bayram Hazırlıkları

“Giyecek eşya satışlarında bu sene % 25 fazlalık vardır, şeker satışı az, fındık, üzüm daha çok satılıyor.”⁹⁸

“Antakyadaki irtica hâdisesi

Yobazlar, şapka giyen gençlere nasıl saldırdılar

Şeyh Saidin akrabasından olan Kürd hoca “Anadolu halkı evvelce Rumdu, şimdi gene asıllarına döndüler” demiş.

Haleb, birincikânunun (hususî) – Ayn 11 inci salı günü telgraflarla da bildirildiği gibi Antakyada çok feci bir irtica hâdisesi olmuştur. Bu hâdiseyi mahallinde tetkik ve tahkik eylemek üzere buradan Antakyaya gidip geldim. Aldığım malumatı varıyorum.

Antakyada Kürd Mehmed namında, öteden beri Türklük ve Türk inkılâbları aleyhtarlığı ile geçinen mel’un bir Kürd hoca vardır. Yine bu Türk şehrinin baş belâlarından ve yüz karalarından olan Kuşeyri ailesi bu mel’unu himaye eder. Ramazan girince Kürd hoca, bermurad Yeniceamde vaızlarına başlamıştır. Mahud Şeyh Saidin akrabalarından olduğu söylenen hoca hâdiseden bir gün evvel, kendisini dinlemek için kürsünün önüne toplanan ve her yerde her devirde bulunması mümkün olan üç beş yobaz ve cahile hitap ederek

“-Şapka giyen Türkler kâfir oldular. halkı evvelce Rumdu, şimdi gene asıllarına döndüler...”⁹⁹

“Bayramınız Kutlu Olsun”¹⁰⁰

“Uludağda bayram”¹⁰¹

“Yedi bin aç yavrudan beş bini aç kalıyor.

Hilâlihmer cemiyeti ilkmektebelerdeki açlardan yalnız 2000 çocuğu doyurabilecek.

Yedi bin yavrudan Hilâlihmerin yalnız iki binini doyurduğu yavrular yemek yerken.

⁹² CG. Cuma 23 Birincikânun 1934.

⁹³ CG. Pazar 30 Birincikânun 1934.

⁹⁴ CG. Pazartesi 31 Birincikânun 1934.

⁹⁵ CG. Pazar 25 Mart 1934.

⁹⁶ CG. Pazartesi 26 Mart 1934.

⁹⁷ CG. Pazartesi 26 Mart 1934.

⁹⁸ CG. Pazartesi 10 Kânunusani 1934.

⁹⁹ CG. Çarşamba 10 Birincikânun 1934.

¹⁰⁰ CG. Çarşamba 19 Kânunusani 1934.

¹⁰¹ CG. Cuma 30 Mart 1934.

İlkmekteblerdeki 7 bin aç çocuğa öğle yemeği olsun verebilmek için Hilâliahmer İstanbul merkezinde evvelki gün toplanılmış fakat iç açıcı bir netice alınamamıştır. Bu vaziyette Hilâliahmer, gücünün yettiği sayıda çocuğa yardıma karar vermiştir. Hilâliahmerin bu işe harcayabileceği paraise yalnız 1,200 liradan ibarettir.

Bazı teberrularla bu tahsilâtın bir miktar daha yükseleceği hesap ve umut ediliyor, böylece 3,000 çocuğun öğle yemeği temin edilebilecek.”¹⁰²

1935

“Bugün Ramazanın birinci günüdür. Dün gerek camilerde ve gerekse Müftülükte hazırlıklar yapılmış ve toplanarak suretile Ramazanın geldiği halka haber verilmiştir.

Her yıl Beyazıt camisinin avlusunda kurulan ve öteberi satan sergiler dünden itibaren gene kurulmağa başlanmıştır. Ramazan münasebetile fırınlar Ramazan pidesi çıkarmağa başlayacaklardır. Güzel havalarda minarelerde mahyalar kurulacaktır.”¹⁰³

“Bayram alışverişi çok hararetli oldu

Bayramın yaklaşması münasebetile çarşı ve pazarlarda hararetlenen alışverişler dün son haddine varmıştı. Bilhassa Kapalıçarşı ve Mahmutpaşa dün kalabalıktan geçilemiyor, nöbet beklemekten girilecek bir dükkân bulunamıyordu. Halkın mubayaatı daha ziyade gömlek, kravat, mendil gibi tuhafiyeye eşyasına inhisar ediyordu.

...Bayramın ilk gününün cumaya tesadüf etmesi dolayısıyla mağazalar Belediyenin geçen bayram da verdiği müsaadeden istifade ederek saat 21 e kadar açık kalmışlardır.

Birkaç günden beri devam eden kurbanlık koyun satışları da dün çok hararetlenmiş, sürüler halinde şehrin muhtelif mahallelerine getirilen kurbanlık koyunların çoğu satılmıştır.”¹⁰⁴

“Şeker Bayramı

Bugün Şeker bayramının birinci günüdür Bu sene Noel ve yılbaşının da bir araya gelmesi bayram münasebetile şehir hayatını da canlandırmıştır. Dükkânlar yalnız bayram için değil, aynı zamanda yılbaşı için de hazırlanmıştır.

Bu bayramın göze çarpan hususiyetlerinden biri şeker fabrikaları şirketi tarafından açılmış olan şeker sergisile gene bu şirket tarafından halkı bol şeker yemeğe teşvik eden propaganda afişleri ve levhalarıydı.

Dün şehirde umumiyetle alışveriş hararetli oldu. Bayramın aysonuna tesadüf etmiş olmasına rağmen herkes, üstbaş düzmekte, ufaktefek hediye almakta geri kalmıyordu.

Bayramın devam ettiği günler içinde şehrimizdeki nakliyat şirketleri pazar günlerine mahsus tarifeleri tatbik edeceklerdir.”¹⁰⁵

“Bayramlaşma

Bayram tebriki masraflarını Çocuk Esirgeme Kurumuna terk edenlerin isimleri

Çocuk Esirgeme kurumunun bayramlaşma dileğini kabul ederek ziyaret ve tebrik masraflarını kuruma veren iyilik seven insanların dostlarına bayramlarını tebrik ettiklerini ve dostlarından bayram tebriki aldıklarını telâkki ettikleri teşekkürle bildirilir.

Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi.”¹⁰⁶

“Son Bayram

¹⁰² C.G Çarşamba 19 Birincikânun 1934.

¹⁰³ CG. Çarşamba 27 İkinciteşrin 1935.

¹⁰⁴ CG. Cuma 15 Mart 1935.

¹⁰⁵ CG. Perşembe 26 Aralık 1935.

¹⁰⁶ CG. Cuma 15 Mart 1935.

Başı dönüyor.. Ağzı paslı gibi.. Ağzının içinde dilini ağır ve katı bir cisim gibi heran hissediyor. Fuzuli bir et parçası gibi ağzını rahatsız eden bu dili tükürüp atmak elinde olsa ne iyi olacak!

Başını pencerenin tahta pervazına dayıyor... Ve pencereden dışarı, boş arsaya bakıyor... Arsadan gelip geçen süslü çocukları görmüyor bile... Gözleri hiçbir şey görmüyor... Kollarında ve dizlerinde büyük bir halsizlik ve kesiklik var. İçinde öyle bir his duyuyor ki gözlerini kapasa hemen uyuyacak.. Halbuki iki gecedeki beri bir saniye bile uyuyamadı.

Çünkü o üç gündür aç. Üç gün aç kalmak onun başına yeni gelen bir şey değil!.. Üç gün bir lokma ekmek bulmadığı çok oldu.

Fakat her nedense bu defa uzun zaman gıdasız kalan vücudunun temeli artık bitmiş olacak.. Hele tütünün olmayışı çok fena.. Eğer tütünü olsa, sigarasını bir nefes çekse, belki başındaki bu bulanıklık, bu kalın sis biraz açılacak.. Düşünceleri karmakarışık ve uyuşuk.. İhtiyarlık ta var...

... İhtiyar kadın küçük evde yine yapayalnız.. Bayram diye düşünüyor.. Madenki bayram.. Çalıştığı evlere etek öpmeğe gidemez mi? Kendisine bir bahşış vermezler mi? Hiç olmazsa bir sigara olsun ikram etmezler mi?..Bir sigara...Yerinden kalkıyor.. Hiç te hali yok.. Amma bir çıksa .. Ne olur?.. Daha nekadardır zaman burada bekliyecek?... Hangi talihi?.. Gideceği banka memurunun karısı çok iyi yürekli. Halini söylerse hiç olmazsa kendisine elli kuruş vermez mi?.. Elli kuruş ta tahsildarın evinden verseler...

Yeldirmesini ters giymiş. Tekrar çıkarıp giyerken kalbi duracak kadar hafifleşti. Açlık onu bu defa amma da kuvvetsiz bıraktı.

Sokak kapısını açıyor. Anahtarı unutmuş, tekrar dönüyor. Anahtarı alınca kerevetin üstüne çöküp bir müddet soluk alıyor.

...-Sahi bugün bayrammış!..

Atlıkarınca gibi meydanı dolduran kalabalık ta dönmeğe başlıyor, öyle dönüyor ve gitgide bu dönüşün sürati o kadar artıyor ki buna bakmaya tahammül edemiyen Besime teyze gözlerini kapıyor ve seslerin muazzam hoparlörlerle fevkalâde büyütülmüş olarak işitildikleri bir boşluğa dönüşüyor gibi içi ürperiyor... Ve içi böyle titrerken sigarasını bir nefes daha çekmeğe gayret ediyor ve:

- Bugün sahiden bayrammış! Diye düşünüyor. İhtiyar bir adam:

- Besime teyze.. Hey Besime teyze ne uyuyorsun, diye onun öne doğru düşen vücudunu doğrutmağa uğraşırken etraftakiler:

- Bir kadın bayıldı. Bir kadın bayıldı! Diye oraya doğru koşuyorlar.

Hayır, Besime teyze bayılmadı. Besime teyze altmış sekiz senelik hayatında ilk bayramını yapıyor.¹⁰⁷ (Suad Derviş)

“Kadro harici cami ve mescidler. Kıymetlileri olduğu gibi muhafaza edilecek.

Kadro harici bırakılmalarına binaen kapanması lâzım gelen cami ve mescidlerin cetveli alâkadarlara gönderilmiştir. Bunda yazılı cami ve mescidlerin içlerinde bulunan eşyanın gayrimuntazam bir surette oraya buraya atılmıyarak Evkafı mahallin en büyük mülkiye memuru tarafından tayin edilecek iki zattan mürekkep bir komisyonca tesbit edilmesi bildirilmektedir. Bu eşyanın cins ve ab'adına ve vaziyetine göre hazırlanacak bir cetvel, bir mazbata ile birlikte Evkaf Umum Müdürlüğüne gönderilecektir.

Bu eşya arasında kıymetli eserler varsa bir ehli vukufa tetkik ettirilerek emin bir mahalde muhafaza altına alınacak ve zabıt varakasında gösterilecektir. Kıymetli olmiyan eserler evvelâ ihtiyacı olan kadro dahili camilere tevzi edilecek, ihtiyaç olmiyanları da satılacaktır. Bu cami ve mescidlerden ne suretle istifade edileceği düşünülerek kıymetli olanları olduğu gibi bırakılacak ve fotoğrafı da çekilerek Evkaf Umum Müdürlüğüne gönderilecektir.

Kıymetli olmiyanların içlerinde şerefli mahallerde olmalarına binaen akar olarak kullanılmaları, Evkaf için menfaatli olanlar varsa depo vesaire gibi işler için kiraya verilecek, kendilerinden istifade

¹⁰⁷ CG. Cumartesi 27 Aralık 1935.

mümkün olmyanların satılması için idare heyetinden alınacak kararlar cetvellerile birlikte Umum Müdürlüğe gönderilecektir.”¹⁰⁸

“Cumhuriyet sevgili okurlarının bayramını kutlular

Gazetemiz diğer arkadaşlarımız gibi, yarından itibaren bayram tatili yapacak, cumartesi, pazar, pazartesi günü çıkmıyarak salı sabahı intişar edecektir.”¹⁰⁹

“Bayram neşeli geçti

Havanın güzel gitmesi halkın bol bol gezmesine yardım etti. Resmî daireler bugün açılıp yarın senebaşı tatili için tekrar kapanacak.

Şeker bayramı bu sene adeta bir ilkbahar havası içinde geçti. Günlü, güneşli bir sema altında halk üç gün bol bol gezmiş ve eğlenmiştir. Ancak kışa tesadüf etmesi dolayısıyla bayram yerleri pek azdı...”¹¹⁰

“Bayram tatilini Uludağda geçiren sporcular

Kadınlı erkekli yüzlerce genç sporcu karlar üstünde hakiki bir bayram yaptılar.

Uludağ oteli (Özel) – Birkaç günden beri Uludağın göklere yükselen bembeyaz şahikalarında birer kar keleş gibi uçuşan Türk sporcuları arasındayım. Burası öyle bir âlem ki: kimsenin kimseye bakmaya hali ve takati yok. Karnını doyurup ayağına kayağını geçiren soluğu birkaç metrelik kar kümeleri üstünde alıyor.

Diyebilirim ki: şimdi burası dünya ile alakasını kesmişlerin, ancak kendi zevklerini tabiatın güzellikleriyle bezemeye ant içmişlerin yeridir. Buranın havasında ne Habeş- İtalyan harbinden bir haber esiyor, ne de Milletler Cemiyetinde olup bitenlerden bir ses geliyor. Tabiat Bursayı ılık bir bahar havası içinde ısıtırken burada zaman zaman gökyüzünden mahallebi şekeri kadar ince ve kupkuru bir kar püskürtüyor. Uludağda kar çok tuhaf yağıyor. Sanki çuvaldan kum boşaltılıyor sanırsınız. Birkaç saat sonra bu kara bulutları parlak bir güneş yırtıyor ve yamaçları pırıl pırıl parlatmaya başlıyor. Amanya gidecek kafiye gündüzleri metrelerce kalınlık teşkil eden kar kütleleri üstünde ve bu parlak güneş altında egzersiz yapıyor.

...Almanyadaki kış olimpiyatlarına gitmiye hazırlanan sporcuların kampı ise büsbütün başka bir âlem.. Bu kamp, C.H. Partisinin sporcular için yaptırdığı yeni oteldedir. İçlerinde talebe, zabıt, muallim ve serbest meslek adamı bulunan bir çok sporcu geceleri bu otelin büyük salonunda karavanaile asker gibi bol bol yemek yiyor, sonra büyük bir sobanın etrafına toplanıp çeşit çeşit şarkı söylüyor, oyun oynuyorlar.

...Hasılı Uludağın her yamacında şimdi bir başka âlem var. Her tarafta görülen kayak izleri, karlı yamaçları, bir mekteplin karalama defterine benzetmiş...”¹¹¹ (Musa ATAŞ)

“Devairde bayram tatili

Bayram dolayısıyla resmi daireler bu günden itibaren pazartesi gününe kadar tatil edilmiştir.

Bayram namazı	S.	D.
Ezanî saatle	3	19
Vasatî saatle	8	05” ¹¹²

“Aferin genclere!

Robert Kolej talebesi, fakir yavrulara 53 liralık yardım yaptı.

Robert Kolejdeki Kızılay Gençlik Derneği mekteplerde bulunan yoksul arkadaşlarına yardım etmek için bir gün içinde 53 lira toplayarak Kızılay İstanbul mümessilliğine vermişlerdir.

¹⁰⁸ CG. Perşembe 12 Birincikânun 1935.)

¹⁰⁹ CG. Cuma 15 Mart 1935.

¹¹⁰ CG. Çarşamba 30 Aralık 1935.

¹¹¹ C.G Çarşamba 30 Aralık 1935.

¹¹² C.G Perşembe 26 Aralık 1935.

Bu parayı toplamak için leyli talebeler bir gün tatlı yememişler, nehariler de mektep lokantasından aldıkları yemeklere birer kuruş ilâve etmişlerdir. Bu genç Türk yavrularını tebrik ederken bütün mektep talebelerinin de aynı sahada çalıştıklarını görmek isteriz.”¹¹³

1936

“Mevlid

Erkânıharp Müşiri merhum Şakır Paşanın büyük biraderleri eski Rütbelbalâ ricalinden ve mahkemei Temyiz rüesasından Hüseyin Reşit Bey merhumun hafidesi ve İstanbul polis müfettişliğinde mütekaidd Cevdet Çobanlının kerimesi kimyager Rüşti Çobanlı ile Hukuk talebesinden Muzaffer Çobanlının hemşireleri ve hazin ölümünü teessürle yazmış olduğumuz Bayan Mefkûre Cevdet çobanlının hayata vedasının kırkinci günü olmak münasebetile yarınki cuma günü pak ruhuna ithafen öğleden sonra Beylerbeyi camiinde Mevlidi Nebevi kıraat olunacağından arzu buyuranların teşrifi rica olunur.”¹¹⁴

“Kur’anı Kerim’in yeni harflerle basımının ve satımının reklamının yapıldığı metinden anladığımıza göre, bazı yanlışlıklardan dolayı halk tarafından şikâyetler dile getirilmiştir. Birinci sayfa reklamı şu şekildedir: “Kur’anı Kerim, yeni harflerimizle pek nefis bir surette basıldı. Yanlış basılanlarından içtinab için Hüseyin Kâzım imzasına dikkat ediniz. Yıldız ciltlerinin hediyesi 73 kr. “Semih Lûtfi” kitap evinde satılır.”¹¹⁵

“İstanbul Müftiliğinden:

Hava Kuvvetlerimizin yükselme ve artması için her türlü yardımın yapılması yurt borçlarımızın en ileri gelenlerinden bulunduğu gibi bu gün diğer milletlerin de kendi varlıklarını korumak için durmaksızın hava kuvvetlerini artırmakta oldukları görülmekte olduğundan bu bapta Diyanet İşleri Başkanlığından verilmiş olan Fetva mucibince sadakai fitir ve zekât ile mükellef olanların Türk Hava kurumuna yardımda ve busuretle ana yurda hizmette bulunmaları lüzumu ehemmiyetle ilân olunur.”¹¹⁶

“Fitrenizi Hava Kurumuna veriniz. Mektepten başlayarak hayatın içine kadar her taraftaki gençliğe birer kanat vermek artık bir yaşama şartı haline gelmiştir. Bu ihtiyacı karşılamak için uğraşan Türk Hava Kurumunun en bel bağladığı dayanaç bu gün (Fitre) adı altında, yarın (Kurban) diye, öbür gün (üye aidatı) olarak yapacağınız yardımlardan birikecek paradır.”¹¹⁷

“Kur’anı Kerim

Yeni harflerimizle pek nefis bir surette asıldı. Yanlış tablolarından içtinab için Hüseyin Kâzım imzasına dikkat ediniz. Yıldız ciltlisinin hadiyesi 23kr. “Semih Lûtfi” kitabevinde satılır.”¹¹⁸

Sancak Türkleri bayram yapmamağa karar verdiler.

Düryönün talimatile yapılan mazbata. Hile ve tehdit ile imza ettirilen telgraf ve hazırlanan mazbata halk arasında umumî bir teessür uyandırdı.

Adana 13 (Hususi muhabirimizden) Sancak Türkleri bayram yapmamağa karar vermişlerdir.

Sancak maliye müdürü Hüsnü Cabbare, Vatanilerden Sadullah Cabiri, Abdurrahman Keyali, Kont Martelin emrile Sancağa gelerek Düryönün talimatile yapılan mazbatayı hamilen tayyare ile Cenevreye hareket etmişlerdir.

Sancaktan gelerek Dörttyolda ve şehrimizde Bulunan Antakyalılar: tazyiki ve tehlikeyi göze alarak yurtlarına avdet ettiler.

Uydurma telgraf nasıl hazırlandı?

¹¹³ C.G Perşembe 19 Birincikânun 1935.

¹¹⁴ CG. Çarşamba 16 İkinciteşrin 1938.

¹¹⁵ CG. Cumartesi 5 Birincikânun 1936.

¹¹⁶ CG. 12 Birincikânun 1935.

¹¹⁷ CG. Pazar 13 Birincikânun 1936.

¹¹⁸ CG. Cumartesi 5 Birincikanun 1936.

Halep 13 (Hususi) – İskenderun Antakya ve havalisinin Suriyenin bir parçası olduğunu, Milletler Cemiyetine arz etmek üzere bir telgraf hazırlandığı ve Sancağı aslan temsile selâhiyettar olmıyan bazı kimseler tarafından imzalandığı malûmdur. Bu telgrafın metni Halebde hazırlanmıştır. Halebde hazırlandıktan sonra Sancağın Taşnak meb'usu Moşer Derkaluryana ve sonra da Antakyadan Halebe kaçan ve kendini meb'us sayan iki zata da imza ettirilmiştir.”¹¹⁹

“Sovyet Rusya intibaları: Din aleyhtarı müzeler ve dinsizler cemiyeti

Sovyet Rusyada salibin karşısına ve yerine orak ve çekiç, ruhun ve maneviyatın karşısına ve yerine de madde ve teknik dikilmiştir.

-Siz Allaha inanır mısınız?

-Siz benim Allaha inanıp inanmadığımı dir tarafa bırakınız da, kendinizin din hakkındaki düşüncelerinizi söyleyiniz. Malûm ya ben, Sovyet Rusyayı öğrenmek için buraya geldim. Asıl söyleyin bakayım siz dindar mısınız, Allaha inanıyor musunuz?

Bu muharrire, Moskova dışında güzel bir asfalt yol üzerinde kayıp giden kocaman bir Linkoln markalı otomobilde, türkçe olarak cereyan ediyordu: benimle bir Kolhoz köyünü göstermek için yanıma verilen ve uzun müddet memleketimizde oturarak güzel türkçe öğrenmiş bir Rus kadını arasında.

Vokı denilen ve Sovyet Rusya ile ecnebi memleketler arasında kültür münasebetleri tesisi işile meşgul bulunan teşekkülün gönderdiği bu bayan tercüman,

-Siz dindar mısınız: Allaha inanır mısınız? Sualime şu cevabı verdi.

Eskiden inanırdım. Şimdi inanmıyorum artık. Eskiden son derce dindar, hatta mutassıb olan Rusya halkı, günden güne dine inanmıyor. Yeni dinimiz sosyalizm ve komünizmdir. Ben eskiden hristiyan ve ortodoks idim: şimdi ne Allaha ne de İsaya inanıyorum. Bu akımdan dinsizim.

Sovyet Rusyaya beraber gittiğimiz Türk hocaları heyetinin mihmandarı Yakuboviç Yoldaşa da bir gün sormuştum:

-İsminize bakılırsa Müslüman olmanız gerek.

-Eski Müslüman.

-Eski müslüman ne demek, müslümanın eskisi yenisi olur mu?

-Hayır, şimdi dinsizim.

Filvaki Sovyet Rusyanın, dinle, bütün dinlerle arası açıktır. Bunda da, kendi hesabına, hakkı yok değildir: çünkü ihtilâl ve inkılâp karşısında daima ve daima dini ve kiliseyi bulmuştur.

Leningradda, bilhassa Moskovada, ameile tarafından harıl harıl yıkılmakta olan büyük binalar görürsünüz ki bir bakışta bunların kilise veya manastır oldukları anlaşılır. Moskova şehri boyunda Lenin abidesi, yahut Sovyetler sarayı diye yapılacak ve dünyanın en yüksek binasını teşkil edecek olan muazzam bina “Kurtarıcı İsa” kilisesinin yerine yapılacaktır. Bu kilise yılıp ortadan kaldırılmıştır. Bir müze kılavuzu, bu kiliseden bahsederken:

-Çarlığın kırk beş senede yaptığı bu kiliseyi yıktık, yerine dört senede muazzam bir saray yapacağız, diye iftihar ediyordu.

Moskovada yıkılan kiliselerin, manastırların sayısı epey yüksektir. İnturist tercümanlarından sarışın bir kız bana,

-Moskovada 1600 kilse, manastır ve ayazma vardı. Bunların çoğu yıkıldı veya başka işlerde kullanılıyor. Eskiden mevcud 500 kiliseden yalnız 30 tanesi dini merasim için açık bırakıldı. Fakat yıkılanların hepsi, mimari güzelliği ve tarihi kıymeti olmıyan kiliselerdir, dedi.

Moskovada, Kızıl meydanın ortasında yükselen Sen Bazil kilisesi şimdi din müzesidir. Fakat daha kapısından içeri girer girmez Sovyetlerin yaptırdığı bir fen harikası olan muazzam Dnieprostroy barajının ve elektrik santralının kocaman bir resmini görürsünüz.

¹¹⁹ CG. Pazartesi14 Birincikânun 1936.

Bu resim, “Çarlar böyle kiliseler yaptılarsa biz de böyle faydalı eserler vücuda getirdik” demek ister gibi duruyor.

Esasen Sovyet Rusyadaki din aleyhtarlığı mücadelesinde, en ziyade sitinad edilen şey, en çok kullanılan silâh, makinedir, fenni terakkilerdir. Her yerde kilisenin karşısına baraj ve fabrika, İsa veya Meryem Ana heykelinin karşısına tayyare ve traktör, Havvariyun resimlerinin karşısına Lenin ve Stalinin resimleri, salibin karşısına orak ve çekiç dikilmiştir. İsterseniz ilave edin: Ruhun ve maneviyatın karşısına madde ve teknik

Sen Bazıl kilisesi dışarıdan ne kadar büyük görünüyorsa içeriden de okadar küçük, adeta lâbirent gibi bir şeydir. Bazı duvarları çatlamış olan bu koca kilisenin içinde daracık dehlizler, küçücük dua odaları o kadar karmaşık ve giriftir ki ziyaretçiler, içeride kaybolmasın diye kapıları ve merdivenleri oklarla göstermişler... Bu kiliseyi meşhur “ Ivanle terrible” dedikleri Çar, Kazan şehrini aldığı zaman, bir şükran nişanesi olmak üzere yaptırmıştır. 1334 te başlanmış 1360 ta tamamlanmıştır. Korkunç veya müthiş Ivanbu alelacayıb mabedi o kadar beğenmiş ki başka bir vesile daha iyisini yapamasın diye mimarının gözlerini çıkartmış, bir rivayete göre de idam ettirmiş.

Sen Bazıl kilisesi bir din müzesidir: fakat Leningradda, Moskovada, Hasılı bütün Sovyet Rusya şehirlerinde din aleyhtarı müzeler vardır. Bu müzeler umumiyetle eski kiliselerde kurulmuştur. Bunlardan Leningraddakinin içinde gördüklerimi söyleyeyim. Fakat ilk önce Sovyet Rusyaya gelen dindar ecnebi seyyahların ini hissiyatını rencide etmek için eskiden din aleyhtarı müze denilen müzelerin çoğuna şimdi sadece din müzesi denildiğini kaydetmek isterim.

Leningraddaki muhteşem Sent Izak kilisesi, yalnız Rusyanın değil: belki dünyanın en güzel kiliselerinden biridir. Yüksek kubbesi, granit direkli galerileri, bronz kapıları, pırıl pırıl yanan mozaikleri, kırmızı somakileri, yeşil malaşitleri, taşları, rengârenk Ural taşları, Kızıl İhtilâlin kurşunlarıyla delinmiş küçük renkli camlardan yapılmış Aziz resimlerle süslü pencerelerle bu hakikaten güzel kilisede kurulan din aleyhtarı müze, diğer Sovyet müzeleri kadar parlak değildir. İstihdal edilen gaye din aleyhtarlığı olduğu halde ancak kilise adamlarıyla, ruhanilerle alay edilmiş, bunlar tehzil ve terzil olunmuştur. Müzenin içerisi, bu maksadla yapılmış büyük levhalar, resimler, yazılar, tahta bebekler ve mukavva mankenlerle daha ziyade bir sergiye benzemiştir. Bütün bunlar, kiliseyi ve papazları teberrular vesaire ile geçinen birer dilenci olarak tasvir etmektedir. Hristiyanların muhtelif dini eşyası ve Azizlerin heykelleriyle putlar, tılsımlar, sanemler hulâsa insanların taptıkları ve mukaddes addettikleri bütün öteberi teşhir ve tehzil edilmektedir. Dedğim gibi burada karikatürize edilen din değil, kilise ve din adamlarıyla her türlü dini eşyadır.

İnturist tercümana sordum.

-Bu kiliseleri kim yıktırıyor: devlet mi?

-Hayır, devlet din ve dünya işlerini ayırmıştır. Sovyet Rusya din serbestisi prensipini kabul etmiştir. Dindarların mensup oldukları dini ahkâmını tabik ve ibadet etmelerine, dini ayinlere mâni olanlar hakkında kanunlarımızda cezalar vardır.

-O halde din aleyhtarı işleri kim yapıyor?

-Dinsizler cemiyeti... Bu cemiyet hususidir amma hükûmet tarafından mevcudiyeti resmen kabul edilmiştir. Sovyet Rusyadaki din aleyhtarı propagandayı bu cemiyet idare eder.

-Kiliseleri de bu cemiyet yıkmaz ya... Propaganda başka, kilise yıkmak başka...

-Bunları işçilerin ve halkın kararları üzerine hükûmet yıkar, hahud kiliselikten çıkarıp başka ilerde kullanır.

-İşçiler ve halk neden kiliseleri istemezler?

-Dinsizler cemiyetinin propagandaları sayesinde dinsizler artıyor, dindarlar azalıyor. Kiliseler, camiler, sinagoglar dindaşların teşkil ettikleri cemiyetler tarafından idare ve idame edilir. Dindarlar azalınca teberrular da azalır, mabedler de kapanır. Bunun üzerine halk ve bilhassa işçiler kapanan kiliselerin yıkılarak yerine başka bir bina yapılmasının yahud fabrika, müze, elektrik santrali, zahire ambarı, itfaiye kışlası, hastane, lokanta, kulüb ve kooperatif satış yeri gibi kullanılmasını teklif eder. Fakat bu tekliflerin hepsi değil, pek az bir kısmı kabul edilir. 1929 senesinde, bu şekilde şehirlerde 530 kilise, 111 sinagon ve 26 cami kapanmıştır. Köylerde kapatılanlar ise 589 kilise, 15 sinagon, 98 cami ve 1 tane de kalmuk mabedidir.

Dinsizler cemiyeti, propaganda için “Allahsız” isimli gazeteler, risaleler ve kitaplar neşreder, filimler yaparlar ki bunların tesiri din aleyhtarı müzelerden daha kuvvetlidir. Sayısı milyonu geçen bu neşriyat, Sovyet Rusyada kullanılan lisanların hepsini şamildir. Hatta Almanca ve Esperanto lisanile yazılmışları bile vardır.

Cemiyet, dini ayinlere henüz açık bulunan mabetlere de din aleyhtarı afişler, levhalar ve vecizeler asmaktadır, bunların en rağbette olanı “Din, milletin afyonudur” vecizesidir.

Mekteplerde, kolhoz denilen kolektif çiftlikler ve köylerde, fabrikalarda, kışlalarda şiddetli bir din aleyhtarı propaganda yapılmaktadır. Bunu neticesi olarak aksakallı papazlar bile sekseninden sonra dinini terk edip dinsiz olmaktadır. Hem de bunla,r aleni içtimalardı halka hitaben ben sizi yıllarca aldattım. Beni affediniz...

...yapılan bir ankette yüz bin demirhane amelesi içinde 93.000 kişinin dinsiz oldukları, mensucat amelesi içinde yalnız yüzde 80 inin dine inandıkları anlaşılmıştır.

Yazımın başında bahsettiğim türkçe bilen kadın, gezdiğimiz kolhoz köyüne girerken bana:

-Memlekette, yalnız bizim gibi gençler değil, ihtiyarlar da dinsizliği kolayca kabul ettiler. Benim ihtiyar anam babam da o kadar çabuk ve kolaylıkla dinden vazgeçtiler ki hayret ettim, diyordu.

Fakat köyde ziyaret ettiğimiz evlerin ikisinde de birer köşede Meryem Ana kandilleri vardı. Şu kadar ki bu kandiller, Napolinin bazı cadde ve sokaklarında bütün dükkânlarda gördüklerim gibi yanmıyorlardı. Sovyet Rusyadaki dinsizler cemiyeti, köylerde yalnız Meryem Ananın ateşini söndürebilmiş, fakat tasfirini büsbütün ortadan kaldıramamış. Yalnız aradan henüz 20 sene bile geçmemiş olduğunu unutmamak lâzım.”¹²⁰ (Abidin Daver)

“Şapka kanununa muhalif hareket edenler

Son günlerde şapka kanununa muhalif serpuş giyenlerin sayısı artmıştır. Zabıta dün de bere, takke vesaire giyen 15 kişi yakalamış ve sulh ceza mahkemesine vermiştir.

Bunların içinde çocuklar, Yahudiler ve Hristiyanlar da vardır. Bu suretle şapka kanununa muhalif hareket ettikleri sabit olanlardan 10 liradan 200 liraya kadar para cezası alınmakta ve üç aya kadar hapsedilmektedir.”¹²¹

“İçki fiatlarında tenzilât yapılınacak

İçki fiatlarının ucuzlatılması için yapılan tetkikler bitmiş, şarabdan başka içkilerin fiatlarında tenzilat yapma imkânı görülmemiştir.”¹²²

“Seyyid Rıza ile 6 avnesi dün idam edildiler. (Ramazan)

Diğer 33 suçlu ağır hapis cezalarına mahkûm oldu, 14 kişi beraet etti.

Elâziz 15 (Hususi)- Hükûmete karşı musellâh muhalefet ve isyan cürümlerile muhakeme edilmekte olan Seyyid Rıza ve arkadaşlarına dair muhakeme bitmiş ve 58 mücrim hakkında verilen karar kendilerine telhim olunmuştur.

Maznunlardan 11 i idama mahkûm edilmiş, lâkin içlerinden dört tanesi yaşları çok ilerlemiş olduğu için haklarındaki ceza otuzar sene ağır hapse çevrilmiştir. 14 suçlu beraet etmiş, diğerleri hakkında muhtelif ağır hapis cezaları verilmiştir...”¹²³

“Cumhuriyet Aziz okuyucularının bayramını kutlular.

Gazetemiz diğer arkadaşları gibi yarın ve perşembe günü çıkmayacak, cuma günü intişar edecektir.”¹²⁴

“Cumhuriyet Bütün Türk milletinin Kurban bayramını kutlular

¹²⁰ CG. Pazartesi 23 İkinciteşrin 1936.

¹²¹ CG. Cumartesi 5 Birincikânun 1936.

¹²² CG. Pazartesi 23 İkinciteşrin 1936.

¹²³ CG. Salı 16 İkinciteşrin 1937.

¹²⁴ CG. Salı 15 Birincikânun 1936.

Gazetemiz, diğer arkadaşları gibi Perşembe, Cuma, cumartesi günleri intişar etmiyecektir.”¹²⁵

“Bayram çok neşeli geçti!

Şeker bayramının üç günü bu sene büyük bir neş’e ve sevinç içinde geçmiştir. Bilhassa havanın yaz günleri gibi açık oluşu bayramın iyi geçmesini temin etmiştir.

Bayramın kışa tesadüf etmesinden dolayı senelerden beri bayram yerlerinin kurulmasına müsaade etmiyen belediye, bu sene ilk defa olarak buna müsaade etmiştir. İktisadi refahın artması da umurun güzel bir bayarm geçirmesini temin etmiştir.”¹²⁶

“Bayram tatili

Bütün mektepler pazartesiye kadar tatildir.

Bazı gazeteler resmî mekteplerin pazartesi öğleden sonra kapanarak bayram tatili yapıp cuma günü sabahı açılacağını, ecnebi ve ekalliyet mekteplerindeki yalnız Türk muallim ve talebelerinin bu tatilden istifade edeceklerini yazmışlarsa da bu haber yanlışır.

Dün Maarif Vekâletinden İstanbul Vilâyetine gelen bir telgrafta mekteplerin yarınki pazartesi günü öğlenden kânunuevvelin yirmi birinci pazartesi günü sabahına kadar tatil olduğu bildirilmiştir. Binaenaleyh bayramdan sonra cuma ve cumartesi günleri dhi mektepler tatil yapacaklardır.

Malûm olduğu üzere bir kanun lâyihasile Şaker ve Kurban bayramları da resmî tatil günlerinin içine alınmış olduğundan bayram günlerinde ecnebi ve ekalliyet mekteplerindeki yalnız Türk muallimleri ve talebeleri değil, bütün mektepler kapalı bulunacaktır.”¹²⁷

“Sevindirilen yavrular

Yoksul çocuklara bayramlık elbiseler verildi.

Kurban bayramı dolayısıyla dün ilk mekteplerde himaye heyetleri tarafından çocuklara ayakkabı ve elbise dağıtılmış, bu suretle yüzlerce çocuk sevindirilmiştir. Himaye heyetlerinin teşkilindeki isabet bu tevziatle sevindirilen çocuklara adedinin çokluğu ve haftanın muayyen günlerinde her mektebde kırk, elli gıdasız çocuğa giyecek verilmesi dolayısıyla bir kat daha artmaktadır. Bu heyetlerin yaptıkları işin ne kadar insanî ve mühim olduğunu anlatabilmek için Kuzguncuk ilk mektebinde cereyan eden bir vak’ayı hikâye etmek kâfidir.

Üç dört gün evvel bu mektebe iki çocuğu devam eden bir anne mektebin başmuallimine bir mektup göndererek Melek ve İbrahim isimindeki iki çocuğunun cumartesi gününden beri yemek yememiş olduğunu bildirmiştir.

Himaye heyeti yaptığı tahkikat neticesinde bu iki çocuğun cumartesi, Pazar günleri bir şey yemediklerini ve pazartesi günü de mektebe aç geldiklerini anlıyarak kendilerine derhal yiyecek vermiştir.

Küçükpazar nahiyesinde giydirilen yavrular

Himaye Etfal Cemiyeti Küçükpazar nahiye şubesi Kurban bayramı munasebetile 46 yetim ve fakir çocuğu giydirmiştir. Resmimiz giydirilen kimsesiz yavruları göstermektedir.”¹²⁸

“Bayramda yapılan maçlar (Kurban)

Fenerbahçe Altayı 6-1 Çankayayı 3-0 mağlûb etti, Güneş, Altayı 7-1 yendi, Çankaya ile de 2-2 berabere kaldı.

Bayram tatilinden istifade ederek şehrimize gelen Ankaranın Çankaya, İzmirin Altay takımları Çarşamba günü ve dün Taksim stadında iki maç yapmışlardır.”¹²⁹

¹²⁵ CG. Çarşamba 4 Mart 1936.

¹²⁶ CG. Cuma 18 Birincikânun 1936.

¹²⁷ C.G Pazar 13 Birincikânun 1936.

¹²⁸ C.G Çarşamba 4 Mart 1936.

¹²⁹ C.G Cuma 6 Mart 1936.

“Evinize bırakılan “fitre” zarfına lâayık olduğu alakayı göstermek bir vatan borcudur.”¹³⁰

“Cumhuriyet gençliğinin kanatlı bir nesil olmasını istiyorsak, fitrelerimizi Türk Hava Kurumuna vermeliyiz.”¹³¹

“Havacılık sürekli yardım isteyen bir davadır. Fitrelerimizi Hava Kurumuna verelim.”¹³²

“Üç aylıklar

Erken tediye için bütün tertibat alındı

İstanbul Defterdarı Kâzım dün alâkadâr memur ve mal müdürlerini toplayarak mütekaid, eytam ve eramilin üç aylıklarının bayramdan evvel tediyesine ait bazı tertibat almıştır. Evvelce bu aylıkların tevziine ayın yedisinde başlanıyor ve tevziat yirmi günde yapılyordu. Halbuki bayram, ayın beşine tesadüf etmekte olduğundan tevziatın dört gün içinde ikmal edilmesi lâzım gelmektedir. Bunun için tertibat alınmış, icap ederse memurların gece dahi çalışmaları için emirler verilmiştir.

İstanbul Defterdarlığından

1- Bilümum zat maaşları sahipleri yoklamalarını mensup oldukları Malmüdürlüklerine müracaatle nihayet ayın yirmisine kadar yaptıracaklardır.

2- Maaşlarını iskonto ettirmek suretile bankadan alan mütekaidler, dullar ve yetimler bu ayın yirmi beşinci gününe kadar cüzdanlarını Malmüdürlüklerine ibraz ederek vize ettireceklerdir.

3- Bu müddet zarfında yoklamalarını yaptırmıyanların ve cüzdanlarını vize ettirmiyenlerin yoklama işleri umumi maaş tevziatından evvel katıyen yapılmıyacak ve maaşları da verilmeyecektir.”¹³³

“Hadiseler Işığında: Bayram tebriki

Bundan evvelki şeker bayramımız iki matem içinde geçti: Adanayı ecel terine batmış gibi islatan sellerin taşıdığı yerler henüz kurumamıştı ve Sancak Türklüğü müstemleke dipçigi altında kıvranıırken henüz içeri istiklâlinin müjdesini almamıştı. O zaman Adana da, Antakya da bayram yapmadı.

Zaten biliyorduk ve iki ay içinde bir daha gördük ki sel gider, kum kalır ve sahibi Türk olan topraklar üstünden yabancı iddialar gider, yerinde daima Türk kalır. Bu müdahalenin de o seller kadar muvakkat olduğunu görmemiz için iki ay geçmesine bile hacet kalmadı: Adananın sel altında kalan yerleri, Adanalıların gözyaşlarıyla beraber kurudu ve Hatayın yabancı tazyikler altında ürperen toprakları, biraz nefes alarak, istiklâlinin filizlerini vermeğe başladı. Bugün mili mukavemetler karşısında istilâların da seller kadar geçici olduğunu taze bir müşahedenin sevinci içinde idrak ediyoruz.

Şimdi bu tatil günlerimiz, ferdi endişelerimizi unutturan bir neşe içinde geçebilir ve istikbale emniyetle bakarak birbirimizin ellerini daha kuvvetle sıkabiliriz ki bunlar mili davalarda her tuttuğunu koparan Türk elleridir, ki dostlara okşayıcı bir avuc ve düşmanlara yırtıcı bir pençe halinde uzanırlar. Bu elleri öpüp başa koymak daha hayırlıdır. Ben de, ey milletim, bayramını tebrik eder ve mübarek ellerinden öperim.”¹³⁴ (Peyami SAFA)

“Meseleler: Bayram Hediyeeri

Fransada Concourt Akademisi, birincikanunun on beşinde seçtiğı esere mükâfat verir: fakat bu eserin müellifi için asıl mükâfat, kitabının basılması ve rakip eserlere tercih edildiğı için fazla satılarak ona bol bir telif ücretinden başka, büyük bir vitrin şöhreti kazandırmasıdır. Bu sene Concourt Akademisi, beğendiğı eserin yılbaşına kadar hazırlanabilmesini temin için müsabaka neticesini bu ayın on beşinden ilk gününe almıya karar verdi. Çünkü bütün Avrupa memleketlerinde, yılbaşı hediyesi olarak en çok satılan eşyadan biri de kitabdır.

¹³⁰ CG. Salı 16 İkinciteşrin 1937.

¹³¹ CG. Çarşamba 17 İkinciteşrin 1937.

¹³² CG. Cumartesi 20 İkinciteşrin 1937.

¹³³ CG. Salı 16 İkinciteşrin 1937.

¹³⁴ CG. Pazartesi 22 Şubat 1937.

Biz, milli ve dini bayramlarımızın arifesinde, vermeğe hazırladığımız hediyelerin zihnimizde ilk beliren listesi için kitabı da ilâve etmeğe alışmadık. Pek çoğumuz hediye denince hatıra gelen eşya, süsler, giyecek ve yiyecek maddeler ve yahud oyuncak nev'inden şeylerdir. Ömürleri bayram kadar kısa veya faydaları ömür kadar uzun iki türlü hediye serisi...otuz seneden beri bana tercümanlık vazifesi görmeğe devam ediyor ki, o da Abdullah Cevdetin sekiz yaşında bana hediye ettiği küçük bir Larousse lûgatidir. O zaman Fransızca'yı değil, Lâtin harflerini bile bilmiyordum; fakat geçici bir sevinç gününün fani lezzetlerinden ziyade istikbalimi düşünen Abdullah Cevdet, sonraları, binlerce defa sahifelerini açıp kapadığın o lûgatın binlerce defa bana ufak ufak lezzetler, gıdalar, nimetler taşıyacağını biliyordu.

Büyük bayram günlerinin arifelerinde, Avrupa kütüphaneleri, oyuncak mağazaları ve tuhafiyeciler kadar dolup taşarlar. Türkiyede ise, kitabcı, bayramlardan kitabın maten günleri imiş gibi ürker. Doğrusu da odur ki bayramlarınız, kitabın matem günleridir. Okumanın tadını biraz almış olanlarımıza bile, çok defa, kasvet verici bir madde gibi görünen kitabın neş'emizi kaçırmaması için bayramda yüzünü bile görmek istemeyiz.

Ben bu umumi, hatta – çok şükür! – betlik olma'ya başlayan fikirleri, hediyeleri hususi an'anelere tâbi olan dini bayramlarımız için değil, bugünün vesilesile, daha ziyade yılbaşı için yazıyorum. O gün çocuklara veya dostlarına hediye vermek niyetinde olanları, mağazaların önünde bir intihap krizi geçirmekten kurtarmak için, kitab alma'ya bugünden teşvik etmek istiyorum.

...hiç olmazsa yeni çıkan bütün kitapları bir araya toplamış bir mağazaya tesadüf edemezsiniz. Bu eserlerden pek çoğu da göze çaracak derecede ilân edilmedikleri için, intişar ettiklerini bilmek isteyen okuyucunun ya fala bakması, yahud, mutlaka Babıali kitabcılarını teker teker dolaşması lâzım gelir, (Çünkü birinde olan kitab, yalnız bize mahsus bir rekabet yüzünden, yanıbaşındaki dükkanda bulunmaz.)

Kitabcılarımızın hepsi bir araya gelerek, müşterek sermaye ile, şehrin kalabalık semtlerinde yeni çıkan eserleri teşhir edecek birkaç mağaza, reklâm hatta satış kuleleri tesis edebilirler. Kitab da, hemen bütün eşya gibi, manzarasının vadettiği zevkin ve faydanın cazibesile alıcı bulur. Öyle bir asırdayız ki ayağımıza kadar gelmiyen nimetleri tepmek yeni zamanın an'anelerinden biri olmuştur. İlk veya orta zamanlarda olduğu gibi, bir nazariyenin veya bir alimin peşinde şehirden şehre göçeden ilim âşıkları arıyan Babıali kitapçıları, kendi dükkanlarına Eminönünden bile müşteri çekemezler.

Okuyucuya bayram ve daha ziyade yılbaşı hediyesi olarak kitab almasını tavsiye ederken, kitabcıya da bastığı eserleri karanlık, dar ve dağınık mağazasının zindanında müebbed küreğe mahkûm etmemesi lâzım geldiğini hatırlatmak için bu sevinç gününü vesile yaptım.”¹³⁵ (Peyami SAFA)

“Cumhuriyet muhterem okuyucularının bayramını kutlular.

Gazetemiz bayram münasebetile Pazar ve pazartesi günleri intişar etmiyecektir.”¹³⁶

“Bayram cumartesiye. İstanbul Müftülüğünden:

İkinciteşrinin otuzuncu salı günü Ramazanın yirmi altısı olmakla akşamı (çarşamba gecesi) Leylei Kadir ve birincikânunun dördüncü cumartesi günü Bayram olduğu ilân olunur. 28/11/937”¹³⁷

“Cumhuriyet Aziz okuyucularının Kurban Bayramını kutlular.

Gazetemiz değer arkadaşları gibi salı, çarşamba ve Perşembe günleri intişar etmiyecektir.”¹³⁸

“Bayram günlerinde spor

Bayramın üç gününde de mühim ve heyecanlı futbol maçları seyredeceğiz.”¹³⁹

1938

¹³⁵ CG. Cumartesi 4 Birinciteşrin 1937.

¹³⁶ CG. Cumartesi 4 Birincikânun 1937.

¹³⁷ CG. Pazar 28 İkinciteşrin 1937.

¹³⁸ CG. Pazartesi 22 Şubat 1937.

¹³⁹ CG Cumartesi 4 Birincikânun 1937.

“Bugün Ramazan” başlığını taşıyan metnin devamı ise şöyledir “Bugün Ramazanın biridir İstanbul Müftülüğü bu münasebetle camilere vaizler tayin etmiştir. Bu aizler bilhassa milli işlerimize ve hayırlı müesseselerimize karşı olan vatan borçlarını telkin edecekler gece camilere kurulacak mahyalarda gene aynı fikirleri ihtiva eden vecizeler yazılacaktır. Ramazan dün öğleden sonra top atılmak suretile ilan edilmiştir.”¹⁴⁰

“Beyazıd sergisi, çocukluk ramazanlarımızın çeşnişini taşıdığı için pek manasız görünmüyor.

Geçende bilmem ne münasebetle “Bu sene ramazan sönük geçiyor” hükmünü veren yaşlı bir dostuma minarelerdeki kandilleri işaret ederek cevap vermiştim.

-Hiç de sönük değil. Görmüyor musun, pırıl pırıl...

Fakat o inat ediyordu:

Sönük geçiyor, sönük.. İnazmazsan, işin olmadığı bir akşam, Şehzadebaşına şöyle bir uğra.. Koca caddede cinlerin cirid oynadığını göreceksin!

Şu dakikada, yaşlı dostuma – teessüf ederimki- hak verecek vaziyette değilim. Çünkü Şehzadebaşının gece halini tahmin ettiğimden daha canlı buldum. Eğer, bir ikindi vaktinde evden çıkar ve Beyazıd'da kurulan ramazan sergisini şöyle bir ziyaret ettikten sonra, gecenizin birkaç saatini Şehzadebaşı mühitinde geçirecek olursanız, kahveleri gene tıklım tıklım dolu, sinemaları, tiyatroları gene hıncahınc kalabalık bulacak ve neticede siz de benim sözüme geleceksiniz.

İşte Beyazıd camiinin cümle kapısı: İçerde bir adam, dersini ezbere okuyan eski medrese çömezlerinin şivesile başını sağa sola çarparak gözleri yarı kapalı okuyor!

Bir ara, gözlerinin İnhisar İdaresinin paviyonunu boşuboşuna arayacak:

-Hani nerede tiryakilerin o kadar bekledikleri köşe..diye soracaksınız. Fakat bütün bu fazlalık ve eksikliklerine rağmen Beyazıd sergisi, gene de hoşunuza gidecek. Orada eski ramazanların içi boş davulile içi dolu iftar sofralarından birer hatıra bularak kendinizi avutacaksınız. Ne yalan söyliyeyim. Beyazıd sergisi, gene de hoşunuza gidecek. Orada eski ramazanların içi boş davulile içi dolu iftar sofralarından birer hatıra bularak kendinizi avutacaksınız. Ne yalan söyliyeyim. Beyazıd sergisi – beklide çocukluk ramazanlarımızın çeşnişini taşıdığı için – bana hiç de manasız görünmedi. Şu dakikada ben, İstanbulun en çitörcek köşesinde bulunuyorum. Ortada büyük bir şadırvan şarıl şarıl akıyor. Etrafına tünleyen kumruların her birinden ayrı makamdan, bir ses çağlıtı dinleyerek, etrafıma göz gezdiriyorum Sahcının biri bağırıyor:

-Afiyetle yiyin...Çeşnisi helâl!.. Buyur büyükanne .. Çeşnisi helâl dedik... Bu vakitsiz ikram fuzuli “büyükannenin” hoşuna gitmedi:

-Sen herkesin zorla orucunu mu bozacaksın ayol! diye söylenerek yürüdü.

Tatlıcı da boş durmuyordu:

-Şambaba verelim.. Şambabalar.. Şambabalar..

Eli tesbihli bir adam geçerken güldü:

-İstanbulda yapıyorlar, sonra da Şambaba adını verip satıyorlar.. Bunun Şamla alâkası ne?

Arkadaşı cevap verdi:

-Canım ne biliyorsun, belki de babası Şamlıdır. Şamoğlu demiyor ya, Şambaba diyor.

Gülerek geçtiler.

Tuhafıma giden şey şurası: Öyle yüzünden düşenin bin parça olduğu surati asık oruçlulara hiç raslanmıyor. Akşam ezanı sularında elinde sigara ile bir tiryakinin yanına sokulmak, bir zamanlar barut fiçisine yaklaşmak kadar tehlikeli idi. Tiryakide kaşlar hemen çatılır oruç bir yumruk haline gelir.

...Üç beş adım yürüyünce bir başka çığırtkan daha:

-Marmara denizini haraca kesen korkunç canavar burada.. Baylar! Kayıklar deviren, vapurlar batıran, canlara kıyan canavar!..

¹⁴⁰ CG. Salı 25 Birinciteşrin 1938.

Arkadaşım kolumu dürttü:

-Herif galiba yeni keşfedilen bir tahtelbahirden bahsediyor!

Şehzadebaşına kim demiş söntük..diye.. San'atkâr Naşid, bir yanda en zengin tulûat hazinesile, en güzel filimlerini harcıyorlar.

Ama bu kadar yetmezmiş. Hani imiş bunun Karagözü? Hani imiş ortaoyunu?

Peki ama yedi plâğı üst üste çalan otomatik gramofonlar dururken eski aramak aklımıza geliyor mu?.. Elektrik cereyan olan yerde akümülatörlü radyo kullanıyor musunuz?

Karagöz da, daha şu da bu da eski ramazanların hususiyetleri arasında idi. Geçen ramazanlarla birlikte onun bütün dekorları da yıkıldı. Hatıralarımızın harabesi içinde onu beyhude yere ihya etmeğe uğraşmayalım!..¹⁴¹ (Selahattin Güngör)

“Fitreler. Evlerimize bırakılan fitre zarflarına koyacağımız birkaç kuruşun bir araya gelmesiyle:

Gene pilotlarımızın ve kırılmaz kanadlarımızın sayısı artacak, Kızılayın bütün felâketlere yetiştirme kudreti çoğalacak, himayesiz kalmış yavrularımızın (Ç.E.K) dertlerine derman olacaktır.”¹⁴²

“Fitreler. Üç hayırlı memleket işinin yalnız bir teki bile, insanî hislerimizi ve vazifa duygularımızı harekete getirmeğe yeteceği için, üç mühim dava bir araya gelince, bir yurd adamının, fitre yardımına karşı kayıtsız kalmasına ihtimal vermeyiz.”¹⁴³

“Fitreler. En büyüğünden en küçüğüne kadar Türk Hava Kurumunu benimsemeyi ihmal etmiyecek olursak Türk havacılığına da Türk askeri gibi milletimize hâs bir özgürlük vermek kolayca elde edilebilecektir.”¹⁴⁴

“Fitreler. Bir yandan ordu havacılığına para ile yardım ederken bir yandan da Türk gençliğini kanadlandırmağa çalışan Hava Kurumunu her zaman düşünmeli, “fitre” lerimizi bu işe ayırmalıyız.”¹⁴⁵

“Çarşamba günü bayram. İstanbul Müftülüğünden:

İkinciteşrinin on dokuzuncu cumartesi günü Ramazanın yirmi altısı olmakla akşamı (pazar gecesi) Leylei Kadir ve yirmi üçüncü çarşamba günü Bayram olduğu ilan olunur.

Bayram namazı	S.	D.
Vasatî saat	7	35
Ezanî saat	2	50” ¹⁴⁶

1939

“Sadakai fitır. Yurdumuzun hava müdafaası esbabını temin hususunda çok kıymetli mesaisi görülmekte olan ve aldığı teberruatı Kızılay ve Çocukları Esirgeme kurumu gibi hayırlı teşekküllerle paylaşan Türk Hava kurumuna her vechile yardımda bulunmak mühim bir vazifedir. Binaenaleyh bu babda Diyanet İşleri Reisliği tarafından verilmiş olan fetva mucibince sadakai fitır ve zekâtla mükellef olanların mezkûr Türk Hava kurumuna yardımda ve bu vesile ile de memleketimize hizmette bulunmaları lüzumu sadakai fitır nev’i ve miktar ile beraber ilan olunur.”¹⁴⁷ İstanbul Müftüsü: F. Ülgener

“Sadakai fitır ve zekâtınızı Tayyare Cemiyetine veriniz.

Âlâ

Orta

Edna

¹⁴¹ CG. Pazar 22 Birinciteşrin 1938.

¹⁴² CG. Cuma 12 İkinciteşrin 1938.

¹⁴³ CG. Pazartesi 15 İkinciteşrin 1938.

¹⁴⁴ CG. Salı 16 İkinciteşrin 1938.

¹⁴⁵ CG. Çarşamba 17 İkinciteşrin 1938.

¹⁴⁶ CG. Cuma 18 İkinciteşrin 1938.

¹⁴⁷ CG. Salı 08 İkinciteşrin 1939.

	K.	K.	K.
Buğdaydan	12	10	8
Arpadan	16	15	13
Hurmadan	208	0	0
Üzümden	185	156	78

“(Fitre) lerinizi Türk Hava Kurumuna vermekle üç milli Cemiyetin gayelerine biranda yardım etmek imkânını elde etmiş olacağız.”¹⁴⁸

“Kurban Bayramı. Maaşların erken verilmesi piyasada tesirini gösterdi.

Dün, eski an’anevi tabirile arefe günü idi. Memurların ayın 27 sinde maaş almış olmaları, piyasada derhal tesirini göstermiş, bayrama aid ufak tefek ihtiyaçlarını temin etmek için, herkes çarşılara, pazarlara dağılmıştı. Dün bilhassa seyyar satıcıların faaliyeti, nazari dikkati celbetmekte idi. Mahmutpaşa ve Sultanhamamı gibi, perakende satış merkezleri olan yerlerde, seyyar esnafın mağazalara rekabet ettikleri görülüyordu. İşportalarda, elbiselik kumaşa ve kadın erkek şapkalarına kadar, her nevi giyecek eşyası satılmakta idi. Bunlar, mağazalardan çok daha ucuza tedarik edildiği için halk tarafından kışılıyordu.

Kurbanlık koyun satışı da, öğleden sonra hareketlenmiştir. Fatih, Beyazıd, Yeniciami, civarında, sürücüler tarafından gezdirilen yüzlerce koyun, birkaç satın içinde elden çıkarılmıştır.

Bu sene kurbanlık koyun fiyatları, oldukça yüksektir. İyi bir koç, 15-18 lira arasında satılmaktadır.

Daha küçük cüseli koyunlar 10-12 lira arasındadır. Dört gün süren bayramın hafta ortasına rastlaması, bilhassa memur sınıfının işine yaramıştır.

Bayramda resmî daireler ve mekteplerden başka her yer açıktır.”¹⁴⁹

“Bizde vaız ve vâiz

Be adamcağız...Tanrının şedidül’ikab olduğunu söylersin de gafurürrahim olduğunda niçin gaflet edersin!” (Salahaddin Güngör)

Münevver bir zat tanım: (Din) in, dünya muaşeretinde nâzım bir kuvvet olduğu itikadındadır ve bir “kuvvei külliye” nin vücudüne ezelden inanmıştır.

Bu zat, geçende bana şöyle bir dert yandı:

-Ne zaman yanılıp da camide vaız dinlemişsem, imanımın sakatlanıp sakatlanmadığını kendi kendime sormak yüzünden o gün akşama kadar rahatsız olmuşumdur:

Demek istiyorum ki, şu dini vaızların şeklini bir türlü esaslı bir programla tespit edemedik. Bizde “Vâiz” denilen kimseler, ilmi salâhiyetleri münakaşa edilmez bir üstünlük arzedenleri de dahil olduğu halde, günün icaplarını ve telâkkilerini, “lüzumu derecesinde kavramış değillerdir. Meselâ, ne olur bir vâiz çıksa da “vahdaniyet” bahsi üzerine beni tenvir etse, ezel ve ebedin ne manaya geldiğini, arzın tekevvünü nazariyelerinin, Müslüman dininin esasları ile nasıl telif edilebileceğini kendisinden öğrensem. Tereddüde düştüğüm noktaları birer birer sorsam, o da bunları asrımızın felsefesine uygun bir eda ile, imanımı kuvvetlendirecek bir tarzda bana izah etse!..

Bunu yapabilecek hocalarımız yoktur demiyorum ama, camilerimizin çoğunda vaız veren zatlar, temas ettikleri mevzuların – onlar da itiraf etsinler ki- yalnız kabuğu üzerinde dolanıyorlar.

Eski devrin vâizlerinden neler çektiğimizi henüz unutmadık. Üç arşın çürük salaşpur ele geçiren bir medrese kaçkını, hemen Allah ile kulların arasına girerdi ve açardı ağzını, yumardı gözünü... “Bre Müslüman, işlediğin günahı suratına çarpacaklar!..

Sesini perde perde yükselterek devam ediyordu:

¹⁴⁸ CG. Çarşamba 09 İkinciteşrin 1939.

¹⁴⁹ CG. Salı 31 İkincikânun 1939.

-Peki... Ne yapacaksın? Susacak mısın?.. Hayır! Susmayacaksın! Filân adam namaz kılmadı ise günahı kendi boynuna... demiyeceksin. Yoksa o günaha sen de onunla ortak olursun!

Buraya bazı hanımlar geliyor. Onlara da söyledim: Avret yerleriniz görünüyor, kıldığınız namaz fasiddir! dedim. Ben ağzımı açmıyayım, sen ağzını açma... Bunları kim söyleyecek?.. Bu fenalıkları kim ortaya çıkaracak?..

Hoca, bu bahsi bitirmeden bir başka bahse geçti:

Her kim ki bir yetime şu mübarek günlerde ardım eder, vacib tealâ, o Müslüman kuluna, (cenneti naim) inde, -caminin pencerelerini göstererek- işte böyle birer pencere açacaktır!. İçinizde kim istemez cennette pencere sahibi olmayı?..

Hoca böyle anlatırken, beni de gitgide hafakan boğmaya başlamıştı.

Hani vâizin biri gene böyle cennet ve cehennemden bahsederken cemaat arasından biri dayanmamış da:

-Be hocam, demiş, hâlâ yedi kat köklerden inmeyecek misin?. Biraz da aramızda dolaşsana... şimdi ben de, onun gibi:

-Behey sayın vâizim, demek istiyorum, bizi mütemadiyen Allahın gazabile tehdit edeceğine biraz da onun afvinden, merhametinden bahsetsen günaha mı girersin?.

Tanrının “Şedidül’ikab” olduğunu söylersin de “gafururrahim” olduğunda niçin gaflet edersin.

...Hoca hazırlığı olmadığı için ne diyeceğini bir türlü kestiremiyerek apışmış kalmış. Derken oğlu yanına sokularak sormuş:

-Baba neden susuyorsun?..

-Aklıma bir şeyler gelmiyor oğlum.

Oğlu gülmüş:

-Aklıma bir şey gelmiyorsa, kürsüden inmekte mi gelmiyor?

Böyle vâizlere de bu ihtarın bir başka türlü yapılabilir:

-İçine girmedğin için henüz esrarından haberdar olamadığın bir âlem hakkında bilir bilmez laflar edeceğine bu kürsüden insan daha iyi edersin sayın hocam!

Dediğimi yapmazsan, bini, divan şairinin seleflerin hakkında söylediği mısraı, tekrarlamak mecburiyetinde bırakırsın:

“Değil kürsiye vâiz, arşa çıksan âdem olmazsın”¹⁵⁰ (Salahaddin GÜNGÖR)

“Biralr nasıl satılacak?

Belediye İktisat müdürlüğü biranın 30 ve 20 santilitrelik bardaklar içinde satılması için numunelik bardaklar yaptırmıştır. Dükkânlarda biralrın, altları damgalanmış bu bardaklarla satılması için Şişe fabrikasile bir anlaşma yapılmıştır.”¹⁵¹

“Şeker Bayramı

Bugün, Şeker Bayramıdır. Bu vesile ile aziz okuyucularımıza saadetler temenni ederiz.

Cumhuriyet, her sene Şeker Bayramında olduğu gibi, yarın ve öbür gün intişar etmiyecektir.”¹⁵²

“Kurban Bayramı

Gazetemiz her sene olduğu gibi, Bayram münasabetele çarşamba, perşembe ve cuma günleri intişar etmiyecektir. CUMHURİYET ailesi, muhterem okuyucularının Bayramını tebrik eder.”¹⁵³

¹⁵⁰ CG. 14 İkinciteşrin, 1939.)

¹⁵¹ CG. Pazartesi 8 İkinciteşrin 1939.

¹⁵² CG. Pazartesi 13 İkinciteşrin 1939.

¹⁵³ CG. Salı, 11 İkincikânun 1939.

“...Başka hiçbir haber, o dakikada beni daha fazla sevindiremezdi. Eminönü Halkevinin hayırlı bir teşebbüsünden bahseden bu haberde, Yeşildirek Kimsesizler Yurdunda barınanlara her gün sıcak yemek verileceği müjdeleniyordu.

Yalnız: bu güzel yardıma başlanırken dikkat edilecek bir nokta olduğunu kaydetmeliyim: Kimsesizler Yurdu, hakiki kimsesizlere “kimselik” eden bir barınma yeri olmalıdır.

İş biraz gevşek tutulursa, bu harap medrese, gitgide: “Ekmek elden, su gölden, ömür Allahtan” teranesile, içine postu serip ömür tüketenlere mahsus bir miskinler tekkesi haline gelebilir! “¹⁵⁴ (Salahaddin Güngör)

“Bayramda yapılan maçlar. Ankaraya giden matbuat takımı ve İstanbul muhtelitinin yaptığı samimi temaslar Ankaralıların galibiyetile neticelendi.”¹⁵⁵

1940

“Bayram Dolayısıyla Dün Görülen Hareket

Bayram dolayısıyla birkaç günden beri görülen hareket dün son haddine vâsıl olmuştur. Bu hareket, geniş mikyasta alış verişle küçük esnaf ve tacirleri memnun ettiği gibi bayramın tatil günlerinde yapılamıyacak olan ticari muamelâtın bugünlere toplanmasından dolayı piyasanın her sahasında da hareketli satışlar doğurmuştur. Hatta bu meyanda son günlerde ihracat faaliyetinin arttığı dahi görülmüştür. Dün bilhassa Kapalıçarşı ile Mahmutpaşanın kalabalığı görülecek bir manzara teşkil ediyordu. Havanın kapalı olmasına rağmen geç vakte kadar bu kalabalık alışverişi devam etmiştir. Şehrin umumî meydanlarında, cami avlularında kurban alımsatımı da hareketli olmuştur. Son gün dolayısıyla kurbanlık fiatlarında biraz düşüklük görülmüş, bunun neticesi olarak da kurban alışverişi çoğalmıştır.”¹⁵⁶

“Kurban Bayramı. “Cumhuriyet” pazar, pazartesi ve salı günleri intişar etmiyecektir.”¹⁵⁷

“Kurban Bayramı

Kurban bayramı bu sene oldukça hareketsiz geçmiştir. Duçar olduğumuz büyük milli felâket dolayısıyla halk kitlesi arasında bariz bir neş’esizlik göze çarpmakta idi. Birinci ve ikinci günleri havanın müsaid gitmesi yüzünden yavrular bayramdan bir dereceye kadar istifade edebilmişlerdir.

Muayyen bayram yerleri oldukça kalabalıktı. Mahalle aralarında talika arabaları kurularak, dolaşan çocuklara bu bayramda da rastgeliniyordu.

Halkımızın mühim bir kısmı, bayramda kestikleri kurbanların etini ya bizzat felâketzedelere dağıtmış, yahut da, kavurma yapılmak üzere Halkevlerine teslim etmişlerdir.

İstanbul ve Beyoğlu sinemalarında hep birden gösterilen Erzincan felâketzedelerine aid film, büyük rağbet görmüştür. Bu yüzden sinemalar, hıncahınc kalabalıktır.

Bu sene, mutad hilâfına bayram ziyaretlerinin de pek seyrekleştiği görülüyordu. Birçok kimseler, bayramı, kendi âlemlerinde geçirmeği tercih ettiklerinden ziyaretleri terk etmişlerdi.

Üçüncü günü, hava lodosa çevirerek yağmur yağmaya başlaması üzerine, bayramın tadı büsbütün kaçmıştır.

Dün bayramın son günü olmasına rağmen sokaklar nispeten تنها idi.”¹⁵⁸

“Bayram günlerinde yapılan müsabakalar

(Macaristan’ın)Hungarya takımı Galatasarayı ve Beşiktaş’ı yendi, Fenere yenildi, İstanbul muhteliti de Ankarayı mağlûb etti.”¹⁵⁹

¹⁵⁴ C.G Salı 8 İkinciteşrin 1939.

¹⁵⁵ C.G Perşembe, 16 İkinciteşrin, 1939.

¹⁵⁶ CG. Cumartesi 20 İkincikânun 1940..

¹⁵⁷ CG. Cumartesi 20 İkincikânun 1940..

¹⁵⁸ CG. Çarşamba 24 İkincikânun 1940..

¹⁵⁹ C.G Çarşamba 24 İkincikânun 1940..

“Kurban derileri Hava kurumuna verilecek

Kurban derilerinin Kızılay menfaatine toplanacağı hakkındaki haberler doğru değildir. Deriler ve barsaklar Hava Kurumu menfaatine Belediye teşkilâtı vasıtasile toplanılacaktır. Kurum, toplanacak derilerin tanesini 101 kuruşa, barsakların tanesini de 24 kuruş 16 paraya bir müteahhite satmıştır.”¹⁶⁰

“Kurban derileri Hava kurumuna verilecek

Kurban derilerinin Kızılay menfaatine toplanacağı hakkındaki haberler doğru değildir. Deriler ve barsaklar Hava Kurumu menfaatine Belediye teşkilâtı vasıtasile toplanılacaktır. Kurum, toplanacak derilerin tanesini 101 kuruşa, barsakların tanesini de 24 kuruş 16 paraya bir müteahhite satmıştır.”¹⁶¹

“Sayın Yurttaş: Kurban bayramınız kutlu olsun.

Bayram günlerinde kestireceğiniz kurbanın iki katlı hayırlı olmasını dilerseniz, postunun iyi bir şekilde çıkarılmasına, deriler üstündeki yapağların kırılmamasına, barsakların zedelenmemesine bizzat nezaret edersiniz. Bu suretle harcayacağınız birkaç dakika çok sevdiğiniz yurdunuza büyük faydalar temin edecek, Türk Hava kurumu binlerce lira kazacaktır.

Bu güzel vatan topraklarında çoluğunuz, çocuğunuzla huzur içinde yaşamak başlıca emelinizdir. Türk havalarını silahlanması güzel yurdumuzu tehlikelerden uzak tutarak huzur içinde yaşamamıza yol açacaktır. Canımızdan aziz bildiğiniz yurdunuza karşı yapılması gereken vazifeleri seve seve tereddütsüz yapacağınıza şüphe yoktur.

Bayram sabahı kurban kesmek suretile sevap işlerken yukarıda dilediğimiz tarzda nezaretinizle yalnız Hava kurumu değil aynı zamanda düşkünlere yardıma koşan, yaraları saran Kızılaya kimsesiz çocuklara şefkatle bakan Çocuk Esirgeme kurumuna da yardım elinizi uzatmış olacaksınız. Bu nezareti, bu itinayı sizin vatanseverliğinizden bekleriz.

Dikkat! (Derileri Hava kurumunu makbuzu mukabilinde vermenizi rica ederiz)”¹⁶²

1941

“Bugün ramazanın biridir. Dün gecedan itibaren minareler bu münasebetle kandillerle donatılmağa başlanmıştır. Evkaf idaresi, camilerde vâzedecek vâzıların bir listesini hazırlamıştır. Bu vâzılar, halkı muhtelif dini ve milli mevzular etrafında tenvir edecek, hayır müesseselerine yardım için teşviklerde bulunacaklardır. Fırınlarda ramazana mahsus pide satışına bugün başlanacaktır. İftar ve sahur vakitleri geçen senelerde olduğu gibi bu ramazanda da toplanarak suretile bildirilecektir.”¹⁶³

“Tarihten yapıklar: İstanbulun eski bayramları

Sarayın ve halkın bayramı – Muayede resmi- Padişah ayağı öpmiyen Vezir- Meşrutiyetin ilk bayramları

İstanbul eski bayramlarını anarken gayriihtiyari Ahmet Rasim merhumu hatırlıyorum. O bugün hayatta olsaydı kim bilir ne tatlı şeyler yazardı? Ne yazık ki, Evliya Çelebiden Ahmet Rasime kadar eski İstanbul hayatını tasvir ve tespit eden üçüncü bir Türk müellifi yetişmemiştir. Bugün içdimai tarihe aid elimizde pek az vesika vardır. O vesikalara bakılırsa İstanbulun eski bayramları hakikaten bir âlem olmuştur! (*) Muazzam ülkelerin bütün servet ve ihtişamını sinesinde toplayan bu güzel şehir, daha haftalarca evvel bu kutlu güne hazırlanır ve şairler bile sevgililerini gelecek bayramın hayalile avuturmuş:

İyd irişsun baisi şevki cedid olsun da gör!

Seyri Sadâbâdı sen bir kere iyd olsun da gör!

Kûşe kûşe mihrlere, meh’ler bedid olsun da gör,

Seyri Sadâbâdı sen bir kere iyd olsun da gör!

¹⁶⁰ CG. Cumartesi 20 İkincikânun 1940..

¹⁶¹ CG. Cumartesi 20 İkincikânun 1940..

¹⁶² CG. Cumartesi 20 İkincikânun 1940..

¹⁶³ CG. Salı 23 Eylül 1941.

Eski İstanbulun iki edebiyatı, birbirine benzemiyen iki tip insanı gibi bayramı da iki kısma ayrılmış:

Sarayın bayramı, halkın bayramı,

Saray halk için bugün bile çalışmaz, buna mukabil bütün yıl bayram eder, halk ise bütün yıl saray uğruna çalışır ve senede ancak yedi gün eğlenmek imkânını bulurdu. Muayede resmi denilen sarayın bayram meresimi şatafatlı bir zulüm ve istibdad sahnesinden başka bir şey değildi. Orada bir tiran tahta çıkar ve sadrazamları, müftileri, âlim ve fazıllarile beraber bütün devlet ricali onun eteğini öperdi. Fatih muayede resmini bir kanun şekline koymuş, tanzim ettiği kanunnameye “Bayramlarda divan meydanına taht kurulup çıkmak emrim olmuştur” bendini ilave etmişti. Muayede resmi birtakım muayyen ve mufassal teşrifat dairesinde vuku bulurdu. Bayramdan bir gün evvel taht divan meydanına kurulur, ve bayram sabahı erkenden sadrazam, vüzerâ, kazaskerler, defterdarlar, kadılar, müderrisler, müteferrikalar, çavuşlar velhasıl mansıb sahibi bütün rical saraya gelirdi. Eski bir usule tevfikân tahtın sağında Kırım hanzadeleri, solunda da –eğer varsa- padişahın oğulları yer alırdı. Tahtın karşısında sağa ve sola ma... mirialem ağa, çavuşbaşı, teşrifatçı ve kapıcıbaşı ağalar ve ellerindeki asalarile mabeyncilik vazifesini gören içâğaları elpençe divan dururlardı.

Padişah evvelâ Hırkai Saadet odasında sabah namazını kılar, oradan sonra Enderun ricalinin tebriklerini kabul eder ve Sünnet odasında saltanat elbisesini giydikten sonra divana dahil olur ve tahta çıkardı Hünkâr divana girer girmez hemen Mehterhane çalmaya başlar ve alkışa memur olanlar yüksek sesle “Aleyke aynillah! Uğurun açık olsun, ikbalin fûrun olsun!” dualarını tekrar ederlerdi. Bu duaların arkasından “Mağrur olma padişahım senden büyük Allah var!” nidası yükselir, fakat gurur ve ihtişamdan gözleri kamaşan Osmanoğulları bu manevi ihtarın farkına bile varmazlardı.

Bu arada teşrifatı efendinin bir işaretile nakibüleşraf tahtın önüne gelerek mutad olan duayı okur ve ondan sonra tebrik yani etek öpmek faslı başlardı. Evvelâ Kırım prensleri, sonra miralem ve kapıcıbaşı ağalar etek öperler ve onların arkasından sıra sadrazama gelirdi. Başvezire düşen ubudiyet vazifesi müthiş bir zillet ve hacalet nümunesiydi, Padişahın vekili mutlaka, ordunun serdarı erkemi ve bütün bir imparatorluğun müdiri umumi olan bu zatı şerif üst kürkünün sağ eteğini elile tutarak yavaş yavaş huzura doğru yürür ve tahta yaklaşınca hemen yere kapanarak zemini öper, kalkıp birkaç adım yürüdükten sonra tekrar sarası tutmuş gibi yere kapanır ve nihayet tahtın önüne gelince üçüncü defa secde ederek şapur şupur padişahın iki ayağını da öperdi.

Vakar ve haysiyet sahibi bir devlet adamı için bu ne büyük bir zillet, ne yüz kızartıcı bir mahkûmiyetti. Padişah, vezirini bu hakaretle mahkûm kılmakla huzurunda bulunan bütün devlet ricaline “Bakın işte bu adam gerçi zamanın sadrazamıdır. Fakat indimdeki kıymeti bir köleden, bir uşaktan ziyade değildir.” demek istiyordu.

Osmanlı tarihinde, padişah ayağı öpmekten istinkâf eden ve suretle saltanat gururuna müthiş bir darbe indiren yalnız bir Osmanlı veziri vardır. Tarhuncu Ahmet Paşa.

Tarhuncu, Mısır Valisi iken düşmanları padişah dördüncü Murada onun aleyhinde birtakım iftiralarda bulunmuşlardı. Bu yüzden saraya celbolundu. Huzurda herkes etek öperken o bir selâmla iktifa etti. Murad zaten çatmak için bahane arıyordu. Onun bu pervasız selâmı karşısında adeta küplere binerek:

–Bre mel’un! –diye haykırdı- Bunca cazımı âlem benim huzurumda yer öperler, sen niçin öpmedin?

Tarhuncu ona:

–Hünkârım –diye cevap verdi- Ben ne hâk’im ki zeminbustan istinkâf eyleyim? Nihayet bu bende bir garip halet vardır ki şimdi ol resmi ubudiyetin icrasına mâni olmuştur. Bu âciz kulun otuz seneye karib emirülhas olmak sıfatile her sene dameni beytullaha yüz sürerdim. Şimdi nasıl yer öpebilirim?

Bu güzel ve yüksek cevap karşısında Dördüncü Murad Bütün şiddetine rağmen susmak mecburiyetinde kaldı. “Naima, Cild 5, sahife 257”

Muayede resminde etek öpme usulü sonradan saçak öpmeye tahvil olunarak ikinci meşrutiyete kadar böylece devam etti. İkinci meşrutiyetin ilk muayede resminde mühim bir hâdisе oldu. O gün Beşinci Mehmedin saçığını Başmabeynci Lûtfi Simavi Bey tutuyordu. Vükelâ, rical ve askerî erkân sıra ile ve usulü dairesinde tahtın saçığını öptüler. Sıra meb’usana gelince, başta Meclisi Meb’usan reisi Ahmed Rıza Bey olmak üzere bütün meb’uslar saçığı öpmiyerek yalnız uzaktan bir temenna ile iktifa ettiler. O zaman sarayca pek fena karşılanan bu hâdisе saltanat gururuna karşı demokrasinin ilk isyanı olmuştu.

Muayede resmi hitam bulduktan sonra padişah tahttan iner ve sağ koluna sadrazam, soluna kızlarağası geçerek bir kere tahtın etrafını dolaşır ve vüzerâyı selâmlayarak hareme dönerdi. Muayede resmi

bayram namazından evvel icra olunur ve namaz umumiyetle Sultanahmet camiinde kılınırdı. Bayramın ilk günü yalnız padişaha mahsus olduğundan vüzera daha evvel veya sonra birbirlerini tebrik ederlerdi. O devirlerde sarayın ve halkın bayramı nekadardaki merasimperver ve soğuk ise, halkın bayramı da o kadar candan ve samimi olurdu. Bu günlerin en büyük eğlencesini gene meşhur semtlerde kurulan bayram teşkil ederdi. Bu yerlerde en ziyade salıncak ve dönmedolap rağbet görürdü. Bugünkü beşiklere benzeyen salıncakların iki tarafında iki uzun ip bulunur ve münavebe ile iki adam tarafından çekilerek şiddetle havaya kaldırılırdı. Dönmedolabı ise şimdiki atlıkaincalara benzer, fakat şakul istikametinde dönerlerdi. Fakat asayışın bozuk olduğu devirlerde bu bayram yerleri pek tehlikeli bir şekil alır, hele baldırıçıplakların şerrinden kimse sokağa çıkamazdı. Yeniçeri zorbaları böyle günlerde halkı soymak için türlü hünerler icad eder, mesalâ yoldan gelip geçenlere birkaç darala gül suyu serpererek bahşiş ister, vermeyince balta olurlardı. Yaza tesadüf eden bayramlarda bütün İstanbul halkı Halicini, Boğaziçi ve Üsküdarın meşhur mesirelerine dökülür ve “cümle uşşakanı dilberan” ağaçların gölgesinde bir nicecân sohbetleri ederdi.”¹⁶⁴ (Hasan Adnan Giz)

“Bayramınız Mübarek olsun!

Bu gün Ramazan Bayramını, Cumhuriyet hükûmetinin kudretli siyaseti ve büyük Türk milletinin azim ve imanı sayesinde, gene sulh ve sükûn içinde idrak ediyoruz. Milletimize ve hududları bekleyen kahraman Türk ordusuna bu mes’ud günü tebrik ederiz. Gazetemiz bayram münasebetile yarın ve öbür gün intişar etmiyecektir.”¹⁶⁵

“Bayramınız kutlu olsun

Bugün Kurban Bayramıdır. Dünyayı saran harp ateşine rağmen, bu mübarek günü sükûn ve huzur içinde idrak eden büyük Türk millete ve hududlarda onun mukadderatını bekliyen şanlı ordumuza tebriklerimizi sunarız. Cumhuriyet” diğer refikleri gibi, Kurban Bayramının ikinci, üçüncü, dördüncü günleri intişar etmiyecek ve Pazar günü çıkacaktır.”¹⁶⁶

¹⁶⁴ CG. Çarşamba,08 İkincikânun 1941.

¹⁶⁵ CG. Çarşamba 22 Birinciteşrin 1941.

¹⁶⁶ CG. Çarşamba 08 İkincikânun 1941.

KAYNAKÇA

- ADİL İdris, **Haberde Dışa Bağımlılık**, Gazeteciler Cemiyeti Yay., İst., 1991.
- AKTAY Yasin, **Türk Dininin Sosyolojik İmkânı**, İletişim Yay., İst., 2000.
- ASLANTÜRK Zeki-AMMAN Tayfun, **Sosyoloji: Kurumlar Süreçler Teoriler**, İFAV, İst., 1999.
- AYDIN Mustafa, **Kurumlar Sosyolojisi**, Vadi Yay., Ank., 2000.
- BAUMAN Zygmunt, **Sosyolojik Düşünmek**, çev., Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İst., 2004.
- BAYRAKTAR İbrahim, “Bayram” **DİA**, TDV Yay., İst., 1992, c. 5.
- BERGER L. Peter, **Kutsal Şemsiye: Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları**, Çev., Ali Coşkun, Rağbet Yay., İst., 2005.
- BERKES Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, YKY Yay., İst., 2002.
- BEYATLI Yahya Kemal, , **Kendi Gök Kubbemiz**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İst., 1990.
- BİLGİN Nuri, **Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar**, Sayısal Kitabevi Yay. Ank., 2006.
- BİLGİN Vedat, **Türkiye’de Değişimin Dinamikleri: Köylülükten Çıkış Yolları**, Lotus Yay., Ank., 2007.
- BİLGİN Vejdi, **İbadet: Şekilsel, Sembolik ve Toplumsal**, Emin Yay., Bursa, 2011.
- BULAÇ Ali, **Modern Ulus Devlet**, İz Yay., İst., 1995.
- CANETTİ Elias, **Kitle ve İktidar**, çev., Gülşat Aygen, Ayrıntı Yay., İst., 2003.
- CONNERTON Paul, **Toplumlar Nasıl Anımsar?**, çev., Alâeddin Şenel, Ayrıntı Yay., İst., 1999.
- COŞKUN M. Asım, **Medya ve Din İlişkisi Cumhuriyet Gazetesi Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2003.

- CÜNDİOĞLU Düccane, **Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet I**, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999.
- DOLGUN Uğur, **Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna**, Ekin Kitabevi, İstanbul, 2005.
- ERDEM Sargon, “Bayram” **DİA**, TDV Yay., İstanbul, 1992, c.5.
- GİRİTLİ İsmet, **Günümüzde Haberleşme: Olaylar Sorunlar Gözlemler**, Der Yay., İstanbul, 1998.
- GÖKÇE Orhan, **İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler**, Siyasal Kitabevi Yay. Ank., 2006.
- GÜNAY Ünver, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yay. İstanbul, 2000.
- GÜNDÜZ Eren, **İslâm Hukukunda Haberleşme ve Haberleşme Hürriyeti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak, 2000.
- GÜRSAKAL Necmi, **Sosyal Ağ Analizi**, Dora Yay., Bursa, 2009.
- HAMİDULLAH Muhammad - Macit YAŞAROĞLU, **Kur’an-ı Kerim Tarihi ve Türkçe Tefsirler Bibliyografyası**, Yağmur Yay., İstanbul, 1965.
- İNÜĞÜR M.Nuri, **Türk Basın Tarihi**, İstanbul, 1992.
- KALAYCIOĞLU Ersin - Ali Yaşar SARIBAY, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Alfa Yay., İstanbul, 2000.
- KARA İsmail, **Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam**, Dergah Yay., İstanbul, Eylül, 2008.
- KARACA Emin, **Cumhuriyet Olayı**, Altın Kitaplar Yay., İstanbul, 1994.
- KARAOSMANOĞLU Yakup Kadri, **Veda Geceleri**, İkdâm, 26 Ramazan 1330/14 Haziran 1920.
- KARATAŞ Leyla, **Nedim Divanında Lâle Devri Sosyal Hayatının İncelenmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniv. İzmir, 2006.
- KEHLER Günter, vd., **Din Sosyolojisi**, çev., E. Emin Köktaş-Abdullah Topçuoğlu, Vadi Yay., Ankara, 1996.
- KÖKTAŞ M. Emin, **Türkiyede Dini hayat**, İşaret Yay. İstanbul, 1993.
- KURT Abdurrahman, **Din Sosyolojisi**, Dora Yay., Bursa, 2011.

- LUCKMANN Thomas, **Görünmeyen Din: Modern Toplumda Din Problemi**, çev., Ali Köse-Fuat Aydın, Rağbet, Yay., İst.,
- N. BELLAH Robert, Hazırlayan, Ali Köse, **Sekülerizm Sorgulanıyor**, 21.Yüzyılda Dinin Geleceği, Ufuk Kitapları, İst., 2002.
- OLGUN Özlem, **Ramazan Kitabı**, Ziya Ofset, İst., 2001,
- ÖNGÖREN Gürsel, **Medya İle Mücadele Rehberi**, Çınar Yay., İst., 1998.
- ÖZBUDUN Sibel, **Ayinden Törene**, Anahtar Kitabevi, İst., 1997.
- PADEN E. Willian, **Kutsalın Yorumu**, çev., Abdurrahman Kurt, Sentez Yay., İst., 2008.
- SEZEN Yümni, **İslâm Sosyolojisine Giriş**, Turan Kültür Yay., İst.1994.
- SİNANOĞLU Mustafa, “İbadet” **DiA**, TDV Yay., İst., 1999, c.19.
- ŞEMSEDDİN Sami, **Kamus-ı Türkî**, İkdâm Matbaası, Dersaadet, 1317.
- ŞENTÜRK Lütfi - Seyfettin YAZICI, **İslâm İlmihali**, DİB., Yay., Ank., 2005.
- SLATTERY Martin, **Sosyolojide Temel Fikirler**, Yay. Haz., Ümit Tatlıcan-Gülhan Demiriz, Sentez Yay., Bursa, 2008.
- TÜRKMEN Ali, **İslâm İletişim Hukuku**, Erol Ofset, Samsun, 1996.
- USLUBAŞ Tolga, **Böyleydi Osmanlı’nın Ramazan’ı**, Yağmur Yay., İst., 2006.
- UŞAKLIGİL Emine, **Benim Cumhuriyet’im**, Everest Yay., İst., 2011.
- VATANDAŞ Celalettin, “Kapsam ve Yöntem Açısından Türk Modernleşmesi”, **Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Editör, Mehmet Zincirkıran, Nova Yay., Ank., 2006.
- WACH Joachim, **Din Sosyolojisi**, çev., Ünver Günay, MÜİV., Yay., İst., 1995.
- YAZIR Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur’an Dili**, Azim Dağıtım, İst., trs.
- YAVUZ Şahinde, **Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma**, Vadi Yay., Ank., 2005.

GAZETELER

CUMHURİYET	10 Şubat	-	13.14.16 Mart, 1929;	19.20.24 Mayıs, 1929.
CUMHURİYET	30 Ocak	-	01.02.05 Mart, 1930;	08.09.12 Mayıs, 1930.
CUMHURİYET	20 Ocak	-	18.19.22 Şubat, 1931;	27.28.32 Nisan, 1931.
CUMHURİYET	08 Ocak	-	07.08.11 Şubat, 1932;	15.16.19 Nisan, 1932.
CUMHURİYET	18 Aralık	-	26.27.30 Ocak, 1933;	04.05.09 Nisan, 1933.
CUMHURİYET	07 Aralık	-	16.17.20 Ocak, 1934;	25.26.30 Mart, 1934.
CUMHURİYET	26 Kasım	-	26.27.30 Aralık, 1935;	14.15.19 Mart, 1935.
CUMHURİYET	15 Kasım	-	14.15.16 Aralık, 1936;	03.04.08 Mart, 1936.
CUMHURİYET	04 Kasım	-	03.04.07 Aralık, 1937;	21.22.26 Şubat, 1937.
CUMHURİYET	24 Ekim	-	22.23.26 Kasım, 1938;	10.11.15 Şubat, 1938.
CUMHURİYET	13 Ekim	-	12.13.16 Kasım, 1939;	30,31 Ocak, 04 Şub., 1940.
CUMHURİYET				19.20.24 Ocak, 1940.
CUMHURİYET	22 Eylül	-	21.22.26 Ekim, 1941;	07.08.12 Ocak 1942.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı Ali Şahin

Doğum Yeri ve Yılı 10.09.1968

Trabzon / Sürmene

**Bildiği Yabancı Diller
ve Düzeyi**

Eğitim Durumu

Başlama - Bitirme Yılı

Kurum Adı

Lise

1983

1990

Sürmene İmam Hatip Lisesi

Lisans

1990

1995

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü

Doktora

Çalıştığı Kurum

Başlama - Ayrılma Yılı

Çalışılan Kurumun Adı

1.

14.11.1995 -----

Milli Eğitim Bakanlığı

2.

3.

**Üye Olduğu Bilimsel
ve Mesleki Kuruluşlar**

Katıldığı Proje ve

Toplantılar

Yayınlar:

Diğer:

İletişim (e-posta):

alisahin68@hotmail.com

Tarih

16.06.2011

İmza

Adı Soyadı

Ali ŞAHİN